Bătălia bucovineană pentru Eminescu

Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină,
Cu cipru verde-ncinge antică fruntea ta,
C-acuma din pleiada-ţi auroasă şi senină
Se stinse un luceafăr, se stinse o lumină,
Se stinse-o dalbă stea!

M. G. Eminoviciu

Matei EMINESCU ¤ Vasile GHERASIM ¤ N. D. GIURESCU ¤ Ion GRĂMADĂ ¤ Leca MORARIU ¤ Grigore NANDRIŞ ¤ Lucian PREDESCU ¤ Radu SBIERA ¤ T. V. STEFANELLI ¤ Sofia ŞTEFANOVICI ¤ Filimon TANIAC

Bătălia bucovineană pentru Eminescu

Anul 80 al artelor plastice bucovinene
Editura MUŞATINII

Consiliul Judeţean Suceava
Preşedinte: ***Gheorghe FLUTUR***
Vicepreşedinţi: ***Vasile ILIE, Daniel CADARIU***

Centrul Cultural „Bucovina“

Secţia pentru Conservarea
şi Promovarea Culturii Tradiţionale Suceava

Editura Muşatinii
Suceava, str. Tipografiei nr. 1,
Tel. 523640, 0745 587741 (I.D.)
Director general:
Gheorghe DAVID

Redactor de carte:
Ion DRĂGUŞANUL

Coperta:
Macheta bustului lui Eminescu,
făcut de Dimitrie Loghin, în 1930

tipar: **Grup Mușatinii**
tipografie · editură · producție publicitară
SUCEAVA, tel.: 0230 523640

„Sigiliul dumnezeirii”

În ciuda aparenţelor, cartea aceasta nu este închinată lui Mihai Eminescu, „sigiliul dumnezeirii”[1], cu care s-a înnobilat limba română, aşa cum nu este închinată nici măcar vechilor şi deja uitaţilor cărturari bucovineni[2], care au durat, cândva, şi ei la temelia culturii române.

Cartea aceasta înseamnă, şi prin volumele care vor urma, doar o recuperare-conservare de memorie culturală bucovineană, o antologare-multiplicare a textelor referitoare la viaţa şi la opera lui Mihai Eminescu, texte publicate în vechile noastre gazete şi cărţi, toate din ce în ce mai rare, păstrate cu sfinţenie doar în anii comunismului, în colecţiile secrete ale unor obidiţi cărturari martiri, pentru a fi salvate de rugul uriaş, aprins în curtea interioară a închisorii din Suceava, pe parcursul verii anului 1952, rug în care se aruncau, de-a valma, toate cărţile şi publicaţiile temeinicei culturi româneşti, cu speranţa deşartă că vor dispărea pentru totdeauna. Cred în obligaţia de a reînvia ceea ce s-a mai putut salva, până nu intervine, ca un sacrilegiu şi mai incalificabil, agresivitatea nocivă a ignoranţei contemporanilor.

Eminescu este trunchiul superb al Arborelui Cosmic şi nicidecum un „Galaxis” („Proţap de Aur”), deci nu poate fi conceput şi nici măcar nu mai există, în absenţa uriaşei coroane a culturii române, o coroană pururi vie, în care fiecare creangă şi fiecare frunză contează. Din nefericire, noi suntem pe cale să ne transformăm într-un neam de „eminescologi”,

---

1 Sintagma aparţine lui Arune Pumnul, care susţinea, în 1849, că limba înseamnă, pentru un popor, „sigiliul dumnezeirii”, iar Eminescu a fost, este şi va fi „sigiliul” sacru al limbii române.

2 Am făcut-o în *Mărturisitorii. O istorie a scrisului bucovinean* şi în lucrările monografice *Societatea Scriitorilor Bucovineni* şi *Bucovina şi Eminescu*, precum şi într-o puzderie de recuperări de opere şi de autori.

dar nu din prea multă cunoaştere şi din prea mare dragoste faţă de opera lui Mihai Eminescu, ci din suficienţa cu care respingem tot ce există, dar habar nu avem că există, că valorează, că durează şi dincolo de noi. Datorită acestei suficienţe, opera lui Eminescu este pe cale să-şi piardă condiţionările (un număr neprecizat de intenţionalităţi, cu consecinţa unei infinităţi de interpretări), pentru a se transforma într-o colecţie de criptograme, pe care numai anume specialişti le pot descifra, specialiştii aceia, mai toţi eşuaţi pe tărâmul creaţiei literare, fiind predestinaţi să înţeleagă codurile secrete ale respiraţiei îngemănate a Cerului şi a Pământului. Ei, „eminescologii" şi, în general, criticii de artă fără producţii proprii sunt degenerările parazitare ale arheologismului cultural, cel cu adevărat necesar, în formula originală, pentru a cărei desăvârşire au trudit şi cărturarii Bucovinei istorice, inclusiv cei antologaţi în filele de carte care urmează.

În Bucovina istorică, provincia românească nemeritat ursită să zvâcnească spre Cer două străluminări de cosmicitate[3], prin prima publicare a colindului ancestral *Mioriţa*[4] şi prin debutul poetic al lui Eminescu[5], criza reală de identitate şi-a găsit rezolvarea prin folcloristică (Iraclie Porumbescu, Karol Mikuli, Ştefan Nosievici, Ambrosiu Dimitroviţă, I. G. Sbiera, Ciprian Porumbescu, Simion Florea Marian, Dimitrie Dan, George Tămăiagă, Alexandru Voevidca, Elena Niculiţă-Voronca etc.) şi, predestinat parcă, în Eminescu (Traian Chelariu, Vasile Gherasim, Ion Grămadă, Em. Grigorovitza, Constantin Loghin, Liviu Marian, Leca Morariu, Grigore Nandriş, Augustin Z. N. Pop, Radu Sbiera, T. V. Stefanelli, Filimon Taniac, Ilie E. Torouţiu, Dimitrie Vatamaniuc etc.).

Eminescu, în ciuda trecutului bucovinean mai curând amar, decât dulce, petrecut, prin străbuni, buni şi părinţi, la Costâna şi la Călineştii lui Cuparencu, continuat la Cernăuţi şi, în trecere, la Putna şi la Suceava, doar

---

3 *Solidaritate mistică între om şi natură, care nu este accesibilă conştiinţei moderne*, după cum susţine Mircea Eliade, în *De la Zalmoxis la Gengis-Han*, Humanitas, 1995, p. 259

4 BUCOVINA, Anul III, 1850, nr. 11, pp. 51-52

5 *Lăcrimioarele învăţăceilor gimnazişti din Cernăuţi la mormântul preaiubitului lor profesor Arune Pumnul*, ianuarie 1866

în Bucovina începuse să însemne „sigiliul dumnezeirii”, de care băştinaşii deveniseră, peste noapte, foarte mândri, ba chiar de-a dreptul trufaşi.

Trufia aceasta a fost, în cele din urmă, benefică, pentru că, în ciuda controverselor şi polemicilor vrăjmaşe (fiecare bucovinean „scotea din dulap Eminescuţul lui şi se străduia să-l impună”, cum obişnuieşte să zică, doar cu referire la contemporaneitatea festivistică suceveană, poetul Vasile Ursachi), bucovinenii au avut contribuţii importante în recuperarea biografiei lui Eminescu, în răspândirea şi în înţelegerea operelor lui. Au fost şi au rămas şi goluri penibile, precum cele ale genealogiei pe linie maternă (norocul nostru, altminteri ne-am fi trezit şi cu o altă puzderie de pretinşi „nepoţi”), deşi, pe linie maternă, graţie recensământului făcut, între anii 1772-1774, de generalul rus Rumeanţev, se poate reface mai lesne, decât pe linie paternă, un astfel de arbore genealogic, prin valorificarea documentelor de cancelarie voievodală, din care nu lipsesc străbunii boieri ai Rareşei Juraşcu. Dar la ce ar folosi, când Eminescu este şi trebuie să rămână altfel decât credeau alţii că a fost: durat în lumină, zvelt, înalt până la Cer şi „veşnic tânăr şi ferice” de propria-i ursită atemporală.

Textele vechi bucovinene, constituite, cândva, într-o adevărată bătălie bucovineană pentru Eminescu, merită, aşa cum vă veţi convinge şi singuri, să fie scoase din uitare şi încredinţate, drept patrimoniu conştientizat, rafturilor bibliotecilor şi viilor cu adevărat vii, care mai au nevoie, timp şi suflet pentru aşaceva. Prin urmare, am început să cred şi eu în obligativitatea acestei recuperări de memorie bucovineană, închinată lui Eminescu, abia după ce Gheorghe Flutur, Preşedintele Consiliului Judeţean Suceava, citindu-mi, în 15 ianuarie 2011, un editorial din „Monitorul de Suceava”, m-a rugat să-mi fac timp pentru a lucra o astfel de carte, garantându-mi totală şi necondiţionată susţinere. Şi, după cum se poate constata, amândoi ne-am ţinut de cuvânt (**I. D.**)

Grigore NANDRIŞ:

Familia Eminowicz în Polonia

Discuţia[6] pornită în jurul originii lui Eminescu şi a familiei Eminovicenilor m-a determinat să public ştirile de mai jos despre Eminovicenii din Polonia. Fără a atribui acestor date valoare decisivă, le cred, totuşi, interesante pentru chestiunea pusă în discuţie.

Ele pot servi ca punct de plecare pentru alte cercetări, care ne-ar putea duce la rezultate pozitive.

Până atunci, însă, putem afirma doar că, în Polonia, există o veche familie Eminowicz, una singură, cu un arbore genealogic urmărit până la 1640, că membri din această familie din Leov au emigrat spre răsărit în Podolia. Vom mai aminti faptul că această familie a dat literaturii polone doi poeţi: pe Ludwig Eminowicz (părintele expresionismului polon), care trăieşte în Varşovia, şi pe Roman Eminowicz, mort în Octomvrie 1920, în vârstă de abia 21 de ani, lăsând în urmă un volum de poezii de un lirism frământat de prometeica zbuciumare pentru liberarea şi înălţarea spiritului.

Informaţiile despre familia polonă Eminowicz, ca şi arborele genealogic, le am de la Dr. Vichentie Eminowicz, consilier comunal în Cracovia, vărul poetului Ludwig şi tatăl lui Roman.

Aceste informaţii au fost adunate de prin diferite arhive şi parohii de către Vladimir Eminowicz, vărul lui Vichentie Eminowicz, de prezent funcţionar în ministerul de industrie din Varşovia.

---

[6] Dr. V. GHERASIM, „În satul Eminovicienilor”, în „Conv. Lit.” Nr. 11, Anul 54, Noemv. 1922

Am aflat, mai întâi, de existenţa unei familii Eminowicz prin opera lui Roman Eminowicz şi, nu mult mai târziu, am fost făcut atent asupra legăturii dintre Eminowicenii din Polonia şi poetul nostru Eminescu de către prietenul decedatului Roman, tânărul poet polon Braun, care aflase de această legătură de la familia lui Roman.

Se aminteşte această legătură şi în notiţele familiei Dr. Vichentie Eminowicz, notiţe alcătuite de numitul Vladimir.

Nu pun, însă, mare valoare pe această tradiţie familiară, deoarece ea poate fi de dată recentă, aflată de la vreun Bucovinean, cu care s-o fi întâlnit, în vechea Austrie, cineva dintre Eminowicenii poloni. Pentru a da arborelui genealogic cât mai largi şi glorioase ramuri, înrudirea cu un mare poet român a putut fi uşor adoptată.

Arborele genealogic, alcătuit de Vladimir Eminowicz[7], este însoţit de note explicative, insistând mult asupra documentelor de care s-a servit la alcătuirea lui. Autorul analizează, cu severitate, toate informaţiile găsite în diferite arhive şi-şi întemeiază aserţiunile numai pe date istorice. Războiul i-a întrerupt activitatea, astfel că aceste date nu sunt ultimul rezultat, la care ar fi dorit să ajungă (Vezi în anexă arborele genealogic!).

Urmând cu explicarea arborelui genealogic, Vladimir Eminowicz spune că cea mai veche amintire despre Eminowiceni o găseşte în cronica lui Zubrzycki, la anul 1640: „Erau în Leow 82 familii armene. Între aceste, cea mai însemnată a fost a lui Ioan Nartaresovici; altele mai bogate erau: Eminowicz, Bernatowicz, Domejyski, Werenko, Hadziewicz, Krzystofowicz, Agopsowicz şi Awedikowicz".

Zubrzycki se gândeşte, desigur, la Murad Eminowicz, despre care vorbeşte manuscrisul Nr. 1646 din Biblioteca Ossolinski din Leov, numindu-l „Armean, cetăţean al Leovului şi proprietar al casei „Murad Eminowicz", aşezată între casa „Gluszkiewicz" şi „Domozyski" din strada armeană".

La anul 1650. este vorba de moştenirea rămasă pe urma lui Murad, care constă din casă şi din 20.000 zloţi poloni.

Considerând faptul că acea casă e numită nu numai cu numele de familie, ci şi cu cel de botez, putem presupune că în strada armeană

[7] Vezi Anexa 1.

avea casă şi un alt Eminowicz.

Murad lăsă doi fii, care, devenind majori în 1659, îşi împart averea imobilă. Cel mai în vârstă, Nicolai, se căsătoreşte cu Maria, fiica lui Cristof Avedic Bernatowicz, cel mai mic, cu Elisaveta, fiica lui Grigore şi al Mariei Bogdanski.

Documentele oraşului şi ţinutului Leov vorbesc adese, între anii 1672-1694, de Ştefan, numindu-l nobil. Din aceste documente aflăm că Ştefan era în necontenite dificultăţi financiare şi că din cauza datoriei fu vândută partea imobilului său. Nu se ştie nimic despre copiii lui. Din testamentul fiicei celei mai mici a lui Nicolai (care, la 1687, nu mai trăieşte) căsătorită cu Bogdanowicz, aflăm că Nicolai avu patru fii şi patru fiice. Despre doi dintre fii, Iacob şi Ştefan, nu se ştie nimic.

Gabriel apare, la 1687, în Cracovia, unde primeşte cetăţenia, căsătorindu-se cu o anumită Sofia, din familie necunoscută. Fiica acestuia, Elena, se cunună, în 1715, în biserica Fecioarei Maria din Cracovia, cu Ioan Moscicki.

*

Astfel, e urmărit întregul arbore genealogic, dând lămuriri şi citând documente despre fiecare membru al familiei.

Ajungând la linia secundară, Emberg-Eminowicz, nu găseşte legătura istorică a acestei linii cu linia principală Eminowicz-Dolenga.

Această linie a fost întemeiată, probabil, de unul dintre membrii liniei principale, emigrat în Podolia. După presupunerile lui Vladimir Eminowicz, de aici, din Podolia, a trecut familia în Basarabia.

Pentru urmărirea acestei linii însă e nevoie de cercetări în arhivele ruse, în special la Cameneţ. Iată ştirile nesigure despre această ramură.

În anul 1802, un Petru Eminowicz, din Podolia, se legitimează, în faţa comisiei nobililor, „că se trage, ca toţi Eminowicenii, din vechiul neam silezian al Emberg-ilor, că străbunii lui iscăleau Emberg-Eminowicz, spune că străbunii lui se foloseau de o emblemă, pe care el nu o cunoaşte, dar că rudele sale din Cracovia se folosesc de emblema Dolenga, deci cere să i se permită şi lui folosirea acelei embleme.

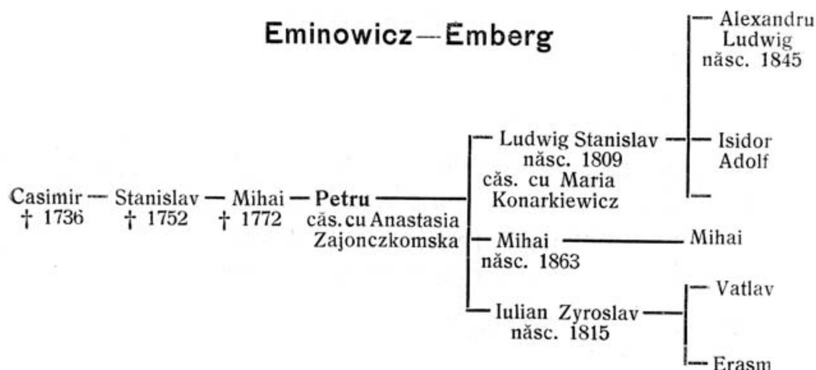
Comisia nobililor din Podolia recunoaşte acestui Petru dreptul de a se folosi de blazonul Dolenga şi Emberg.

Autorul genealogiei nu se lasă convins de aceste date nesigure,

de originea apuseană (sileziană), a acestor Eminowiceni şi observă că ar trebui să vadă cu ochii lui documentele, pe care acel Petru le-a prezentat comisiei nobililor. Pentru aceasta, însă, ar trebui să plece la Petrograd, unde se găseşte arhiva actelor nobilimii.

În lipsa acelor documente, Vladimir Eminowicz preferă să creadă că acei Eminowicz-Emberg sunt urmaşii unuia dintre Eminowiczenii emigraţi în Podolia, căsătorit cu cineva din casa Emberg.

Acel Petru poate fi însuşi Pavel, fratele lui Vichentie şi fiul lui Mihai, care, dispărând, a ajuns în Basarabia, unde, ajungând la avere, şi-a alcătuit un arbore genealogic fictiv şi a cerut, apoi, recunoaşterea nobilimii sale. Iată acel arbore genealogic:

Datele simetrice ale străbunilor lui Petru arată artificialitatea acestui arbore. Aceşti Eminowiceni – observă Vladimir Eminowicz – au, până astăzi, averi în Basarabia, în faţa Mohilăului, şi din ei se trage şi poetul român „Eminescu”, care se numea Mihai, nume adese întâlnit la aceşti Eminowiceni. Presupune că şi Eminowicenii din Leov sunt veniţi din această direcţie, din răsărit. Unele din afirmaţiile din urmă pot fi controlate. Multe din aceste date sunt nesigure; le-am notat, totuşi, ca titlu de curiozitate a unei ipoteze fie şi legendare, întâlnită în casa Eminowicenilor din Polonia, date care pot lărgi cercul cercetărilor celor interesaţi[8].

8 JUNIMEA LITERARĂ, nr. 4-5/1923, pp. 86-90

Vasile GHERASIM:

În satul Eminovicienilor[9]

În a doua jumătate a lunii august, d-l Leonida Bodnărescu, directorul liceului din Coţmani, ne-a atras atenţia asupra faptului că, în satul Călineştii lui Cuparencu, judeţul Suceava din Bucovina, se mai află rude de ale lui Mihai Eminescu. Spunea d-l Bodnărescu: „Eşti încă tânăr, domnule Gherasim, şi văd că d-ta te ocupi cu Eminescu; ia vezi de mergi acolo şi caută prin condicele bisericeşti de la parohiatul Călineştilor, să vezi dacă nu se vor afla lucruri noi, de vreo importanţă oarecare pentru biografia poetului”. I-am mulţumit d-lui director pentru sfatul ce mi-a dat şi i-am promis că voi pleca. În ziua de 5 septembrie 1922, trenul accelerat m-a sburat până la gara Dărmăneşti, de unde un drum destul de bun duce la Călineşti, satul care, pentru noi românii, are o însemnătate atât de mare.

Un întuneric umed se lăsa repede, ca o cortină, deasupra satului şi a împrejurimilor. Vedeam, ici, un pâlc de pomi, ici, o casă, ici, o momuiaţă de om. Păreau stafii. O ploaie măruntă, aruncată de un vânt subţire, pătrundea parcă până în oase. Aveam o senzaţie neplăcută, chiar şi Ia auzul uruitului roţilor, căci simţeam parcă răceala noroiului pe care îl despicau roţile trăsurii „boiereşti”, în care, din întâmplare, şedeam. O indispoziţie generală mă învăluia: mă întrebam dacă are vreun rost această încercare. Să vii într-un sat necunoscut, să intri în casele oamenilor pe care în viaţă încă nu i-ai văzut şi să încerci a dezgropa un trecut, de care alţii – cine ştie de ce ? – nici n-au îndrăznit să se apropie – asta îmi părea acum atât de neînţeles, atât de cutezat. Aş fi vrut, în acest moment, ca trăsura să mă ducă îndărăt la gară şi trenul să mă îndepărteze iarăşi

9 Câteva lămuriri cu privire la originea lui M. Eminescu.

de locul pelerinajului meu.

Dar, după un drum de mai bine de o oră, trăsura se opreşte brusc la o poartă şi d-l colonel Malinovschi, o rudă de a familiei Cuparencu, îmi spune: „Aici locuieşte părintele Furtună”. Mă dau jos; trăsura porneşte, în opintitul cailor, la deal, iar eu mă dezmeticesc de cap: mai mult mă furişez în curtea părintelui Furtună, pe care îl cunoşteam mai de mult, apoi îmi iau inima în dinţi şi intru în casă. Servitoarea mă conduce într-o odaie, în care o droaie de copii „se jucau în cărţi”. Auzeam, din când în când, „şvar-ţâmpeter”, şi apoi iarăşi tăcerea încordării: cine o să-l capete pe acel „schwarzen Peter”? Nu ştiu de ce îmi părea că şi eu joc, la hazard, în rând cu ei.

Dintr-o cameră de alături, ieşi apoi d-na Furtună, să mă întâmpine, şi-i povestii pentru ce am venit. Veni şi părintele şi îi povestii şi lui acelaşi lucru; mai veni, apoi, la cină, şi d-na Cilievici, o cumnată de a părintelui Furtună, şi îi mărturisii, din nou, şi ei care e cauza venirii mele la Călineşti. Inconştient, voiam să-i câştig pentru ideea mea. „Da – spunea părintele – sunt, aici, câteva rude de ale lui Eminescu, şi se spune că unul dintre Eminovicieni a fost chiar preot, însă pozitiv nu ştiu când şi unde. Vom mai căuta şi prin condicile Oficiului parohial, poate voi afla acolo ceva”.

Îmi închipuiam, acum, că toată călătoria mea la Călineşti e o simplă aventură. „Desigur, – încercam să lămuresc – voi trebui să viu altădată şi să petrec cel puţin o lună aici, pentru a putea ajunge la vreun rezultat. Acuma am venit numai să văd ce fel de greutăţi vor fi de înlăturat”. Şi, în fantazie, vedeam o mulţime de hârţoage vechi, scrise cu slove cirilice, de o mână tremurândă, slove pe care nu le voi putea dezlega, chiar şi două luni de aş sta de ele.

Dar după cină ni se dezlegară limbile la toţi, şi, în câteva ceasuri de-a rândul, puserăm ţara la cale. Am ajuns cu toţii la rezultatul că astfel treburile publice nu mai merg, o schimbare radicală se impune: oamenii cinstiţi, câţi mai sunt, ar trebui – fără deosebire de partide politice – să înceapă opera de regenerare. Şi aşa a şi rămas, când ne-am despărţit, pentru a merge la culcare. Prinsesem inimă. Cu o încredere destul de puternică în ceea ce voi reuşi să fac în zilele următoare, stinsei lumânarea şi mă culcai. Dormii dus până dimineaţa.

*

A doua zi, împreună cu părintele Furtună, ne-am pus pe lucru. Sfinţia sa, cu o dragoste rară, mi-a pus la îndemână toate condicele Oficiului parohial. Era un vraf mare de cărţi vechi; unele mâncate de vreme, altele mai bine conservate. Un miros simpatic de hârtie veche se împrăştia prin odaie. Condici şi mitrici şi protocoale care de care mai vechi, care de care mai modeste. Să fi înviat Eminescu, de bună seamă, le-ar fi sărutat cu adâncă evlavie.

Neîncrezător, le luam, una după alta, încercând să dezleg ceva din ele. Dar cu cât mă îndepărtam de la timpul nostru, cu atâta mai greu, mai de nepătruns, era slova bătrânească. Părintele Furtună, în altă parte, se zbătea să afle ceva despre familia Eminovicenilor. Zadarnic... Pierdeam tot mai mult nădejdea în izbândă. Veni şi d-na Furtună să ne ajute. Ca din piatră, nu puteam scoate nimic. Pe lângă asta, condicele erau pe alocurea rupte pe margini, în altele cerneala devenise palidă de vreme.

Ceva mă împingea însă să caut mai departe. Voiam cu orice preţ să aflu măcar cât de puţin. Trecuseră cam două ore de căutare zadarnică. Se perindaseră vreo 3 sau 4 condice prin mâinile mele. Mă cuprinsese un fel de friguri. Părintele mai liniştit silabisea, încă într-aceeaşi „condică a cununaţilor”, pagină cu pagină. Nervos îl întrebai de două ori, dacă încă n-a dat de urma Eminovicenilor. Nimic...

Iau în mână „Conscripţia” din anul 1816. Perindez, tot cu aceeaşi repeziciune, o pagină după alta. Când privirea îmi cade pe o rubrică în care, la prima ochire, îmi pare că văd numele *Iminovici.* Mă opresc. Caut. Apoi merg la sfinţia sa. Şi amândoi slovenim, în sfârşit, numele *Vasile Ieminovici.* Dedesubtul acestui nume era înregistrat: *Ioana c*a soţie, iar mai în vale copiii: George, Maria, Ileana, Ioan. Drept ocupaţie, era notat: *ţăran.* Spre stânga de la această înregistrare de nume, la rubrica numărul casei, era nr. 27. Ca fulgerul îmi trecu prin minte: *„Iată cheia!”.* Acest număr 27 ne deveni călăuză credincioasă prin labirintul de condici[10]. El

[10] Principalele cărţi pe care le-am consultat, în timpul cât am petrecut in Călineşti, au fost:
Conscripţia de la 1816, 1857, 1859, 1911 (3 vol.).
Tabelarnic protocol, 1815, 1851 (vol. 1).
Condica cununaţilor, 1802-1861, 1861-1902 (2 vol.).

ne conduse, până la urmă, la anul 1736, când se născu Agafia, mama lui Vasile Ieminovici, deci câţiva ani înainte ca acest pământ moldovenesc să fi trecut pe subt copitele cailor „împărăteştilor armate”, trimise încoace prin ordinul „prea înalt” de la Viena.

Voi alătura la acestea, pentru lămurirea cetitorului savant, o tabelă în care va apărea o parte din genealogia familiei Eminovici, din sânul căreia a ieşit cel mai mare geniu al poporului nostru.

Datele biografice, dintre care pe unele le-am scos de prin diferite condici, chiar în acea zi, trebuiau, în mare parte, să fie verificate. În seara trecută, d-na Cilievici îmi spuse că părintele arhimandrit Stefanelli din Suceava, care, pe vremuri, fusese paroh în Călineşti, i-a arătat, odată, în cimitirul din Călineşti, mormântul unui Eminovici. Joi, după amiază, d-na Cilievici fu atât de amabilă să mă conducă la cimitir. Părintele Furtună şi fiul său Tiţiu ne însoţiră.

Nori grei şi alburii ca de zăpadă atârnau de parcă să-i poţi ajunge cu mâna. Un vânt rece te făcea să-ţi închei bine haina. Stăturăm printre pietrele de cimitir mai mult de o oră, căutând mormântul vreunui Eminovici. De astă dată, truda noastră a fost fără nici un succes. Pe multe dintre pietre de mormânt mai vechi crescuse muşchi care mâncă contururile slovelor săpate cu dalta. Ploaia şi zăpada, lovite de vânt asupra lespezii nisipoase, îndepărtă legăturile dintre cuvânt şi cuvânt, dintre semn şi semn. Ne-am încredinţat că nu e cu putinţă să prindem de acolo vreun înţeles. Mormintele mai noi şi mai bine conservate nu ne vorbeau nimic despre familia Eminovici.

Ne-am hotărât să ieşim din cimitir.

Rugai pe băiatul părintelui să mă conducă la Chita Huţan, mama lui Niculai, bărbatul Xeniei lui George Eminovici. Părintele însă ne sfătui

---

Mitrica născuţilor şi a morţilor, 1784-1802 (1 vol.).
Condica născuţilor, 1802-1853 (1 vol.).
Condica morţilor, 1802-1856, 1856-1885 (2 vol.).
Mitricile cele mai noi, care îmi puteau fi de folos.
Nota ad. 4. Aceasta mitrică (1784-1802) pare să fie într-adevăr cea dintâi care s-a făcut în Călineşti, în felul acesta, deoarece tot aranjamentul e foarte stângaci, fiind conţinute într-un singur volum: a) mitrica născuţilor, b) mitrica morţilor şi c) conscripţia; ceea ce, mai târziu, nu se mai întâlneşte.

să mergem, mai întâi, la cel mai bătrân om din sat, care, cu toate că nu e rudă cu Eminovicenii, totuşi va şti multe despre ei. „Tiţule, condu-l pe d-l profesor la Toader Tanasiciuc!”. Apoi, îndreptându-se spre mine: „Acolo, un nepot de al bătrânului, fiind student, convorbirea cu bătrânul va fi uşurată, veţi avea un tălmaci. Căci bătrânul nu ştie româneşte”. Mai aflai că nici Chiţa Huţan nu ştie româneşte: un fenomen în familia Eminovici, care nu e încă clarificat.

Ne-am dus la Tanasiciuc. În casă nu era nimeni. Afară, mama „studentului” ne spuse însă că bărbaţii sunt duşi la „târg” (la Suceava) şi că, sub seară, vor veni.

Conducătorul meu, Tiţiu, un băiat foarte drăguţ şi, pe lângă astea, şi el „student” în clasa a IV-a liceală, mă însoţi la baba Chiţa, Ea era în curte, învăluită de treburi. Un câine bun pentru ai casei, însă rău pentru noi, era mai, mai să rupă lanţul şi să ne sfârtice. Baba, în limba ei, îl domoli puţin. Tiţiu începu convorbirea în limba ruteană. Mă mai amestecai şi eu în vorbă. Puturăm desluşi, din vorbele ei cam încurcate, că Vasile Ieminovici a avut doi feciori, dintre care unul, în Moldova (România), a ajuns mare domn. Adică tatăl lor i-a bătut straşnic, căci nu se dădeau la carte, şi astfel au fugit de acasă. Despre Eminescu însă, numai puţin ştia, şi nelămurit.

În sfârşit, eu fiindu-i cam suspicios – la desele ei întrebări că ce-mi trebuie asta, îi spun că vreau să scriu o carte – mi-a spus „că a uitat totul”. „Căci vedeţi, sunt bătrână şi nu le pot ţinea pe toate în minte”. Şi ne-a îndreptat la un oarecare Trişciuc Vasile, om bătrân, şi el, şi a multe ştiutor.

Pe acest bătrân părintele Furtună îl chemă, la sine, acasă. Moşneagul mai vorbăreţ ne povesti multe. El cunoştea familia Eminovici pe degete. Ne-a spus că un oarecare Eminovici a fost dascăl (= cantor bisericesc). Ştia însă bine câte surori a avut tatăl lui Eminescu şi cu cine şi unde se măritaseră.

Ne povesti o anecdotă. Era în vremea foametei din 1866. Se stingeau oamenii cu zile. Atunci Ioan Eminovici, fiul lui Vasile, îşi aduse aminte că dincolo, în Moldova, trăieşte un frate bogat, boier chiar, şi, într-o bună zi, împreună cu Procop Smocot, cumnatul său de la Şerbăuţi, s-a pornit la drum. După câtăva vreme de călătorie, ajunge el la curtea

„boierului" George. Acesta însă nu era acasă. Spre seară, vine de unde o fi fost şi vede pe cei doi ţărani – smeriţi şi plecaţi în faţa lui.

„Cine sunteţi şi de unde veniţi?".

Şi atunci Ioan vorbi: „Sunt fratele tău şi-am auzit că ţie-ţi merge bine şi eşti bogat aici. Pe la noi bântuie foametea, mor copii şi bătrâni, şi bogaţi şi săraci. Am venit să te rugăm să ne dai puţin porumb, că te-om pomeni".

Şi Trişciuc zice că Ioan, când era cu chef, povestea: „Şi ne-a luat fratele George şi ne-a dat de mâncare şi de băut, apoi – a spus să ni se umple sacii cu păpuşoi. Ne-a mulţumit şi ne-a omenit cu de toate, – numai în casa lui nu ne-a luat. Că noi eram ţărani şi el era boier şi domn mare". Şi explică bătrânul Trişciuc: „Se vede că domnişorul George se ruşina să-i arate cucoanei lui din ce soi de oameni se trage...".

Aş fi vrut să aud din gura acestui moş vorbăreţ mai multe despre cei doi fraţi, trecuţi în „Moldova". Dar nici el nu ştia mai mult despre dânşii. Doamna Furtună l-a cinstit cu două pahare de rachiu şi apoi s-a dus moşul.

Mai rămânea bătrânul Tanasiciuc. Deoarece se însera, mă dusei, din nou, cu Tiţiu, la dânsul. Acolo putui afla că Vasile Eminovici a fost „dascăl" în sat, că el a avut trei fii, dintre care doi, George şi Ştefan, – bătrânul spunea că, de frică de a nu fi „luaţi la catane"[11], au trecut în Moldova. Mai mult nu fu cu putinţă să scot din gura lui.

Afară se întunecase, când mă întorceam spre casa părintelui. În capul meu se lămurea, tot mai mult, chestiunea încurcată a familiei Eminovici. Vasile Eminovici, bunicul lui Mihai Eminovici, fusese „dascăl" în Călineşti. Din cei trei feciori ai săi – George, Ştefan şi Ioan – cei dintâi doi au părăsit casa părintească, trecând frontiera. George se căsători în Botoşani şi deveni tatăl poetului Mihai Eminescu, de urmele lui Ştefan nu putui da. În condica născuţilor aflăm că s-a născut în 24 ianuarie 1818 st. v. şi fu botezat de preotul Nicolae Sevescu. Atâta se vede, că era o fire predispusă la visare şi rugăciune, şi de aceea părerea pe care părintele Furtună a câştigat-o din spusele oamenilor, mai înainte, că Ştefan ar fi fost undeva preot, eu o interpretez aşa: Ştefan, după ce a trecut în Moldova, fiind lipsit de sprijin părintesc, a intrat într-o

[11] Aceasta este o variantă la explicaţia pe care o dă baba Chiţa.

mănăstire, unde s-a călugărit. Pe cât îşi aduc aminte şi oamenii de aici – d. p. bătrânul T. Tanasiciuc (de 87 ani) – Ştefan era neînsurat, când a părăsit Bucovina. A intrat ca în pământ şi nimeni nu mai putu afla ceva hotărât despre soarta lui.

Astfel comentai cele auzite până acum, când dintr-un şanţ se aruncă asupra mea o fiinţă, mai mult nălucă decât om. Mă cuprinde, mă ţine strâns şi, prin întunericul care se grăbea să se aşeze deasupra noastră – acest necunoscut încearcă a desluşi în faţa mea trăsături lui de undeva cunoscute. Mărturisesc că, la început, mă cuprinse un fior. Urmară câteva clipe de tăcere, clipe fioroase. Eram în braţele unui nebun. În faţa mea aveam pe nepotul lui Mihai Eminescu, Vasile Florea, de care, în casa părintelui, se vorbea atât de mult, şi despre care auzii, şi mai înainte, vorbindu-se. Îmi ţinea încleştate braţele în mâinile sale şi, cu o dragoste de nebun, mă privea ţintă în ochi:

„Eu te-am văzut pe d-ta în Temeşvar. Nu-i aşa că ai fost pe acolo, când eram închis într-o casă mare, cu domni mulţi la un loc?”.

Trebuia să mă apropii de mentalitatea Iui. Doamna Furtună îmi spuse că acest Vasile e în stare orişice să facă pentru rudele sale.

Mă folosii de această slăbiciune a lui.

– „În Temeşvar n-am fost – îi răspund – dară am fost prin lume, în Viena şi-n Bucureşti; acum vin să te văd, căci îţi sunt rudă, suntem veri”.

Era să mă sărute de bucurie. Şi începu să povestească cum îi sunt bucuriile şi tristeţile, şi dorurile şi durerile. Vecinic se teme că va veni cineva şi-l va ucide. Îi spun aceasta muştele cu zumzetul lor, îi spun vitele în grajd, îi spun strujenii de porumb pe câmp, îi spun frunzele de pe pom. Şi pe orice străin, pe care îl vede, pe drum, vrea să-l scutească de această fatală soartă.

„Când văd că vine un om cumsecade în sat, îi aţin calea şi îl sfătuiesc să meargă de unde a venit, căci aici, în satul nostru, oamenii sunt răi: bat, ucid, taie, pradă, iau femeile altora, necinstesc fetele mari”.

Matroana, nevastă-sa, vrea să-l otrăvească. De-aceea el puţin mănâncă din cele ce îi pregăteşte. Şoarecii şi guzganii şi broaştele i-o şoptesc.

Un fel de a ucide, foarte iubit de oamenii din satul lui – aşa îmi explică sinistrul meu tovarăş – este o sârmă, pe care ei o leagă în jurul

gâtului victimei şi apoi o strâng bine, bine, până ce omul trebuie să moară; sau este un foarfece pe care i-l aşează nenorocitului la gâtlej şi cu un instrument, automatic, îl strâng şi victimei i se taie gâtiţa dintr-odată.

„Să nu intri în casele lor, că te-or ucide la noapte. Vino la mine şi vei dormi în patul meu, iar eu voi sta toată noaptea afară şi te voi păzi!...”.

L-am încredinţat că nu mă tem, căci port armă în buzunar.

Ne-am depărtat.

Acest nebun fantast, cu o faţă încadrată de nişte frumoase plete, care-i dau o înfăţişare neaoş românească, e unul din cei doi fii ai Aniţei Floarea, vara marelui poet. Fratele său, Petrea, este idiot; nu vorbeşte cu oamenii; pe cât poate, fuge de ei. Cu el nici n-am putut vorbi. Vasile, nebunul, însă vorbeşte într-o limbă românească bogată şi părţi de gândire sunt foarte logic însăilate. Pe când Petrea s-a născut idiot şi în aparatul gândirii lui nu s-a produs aproape nici o schimbare, Vasile de-abia în timpul războiului a ajuns în halul în care se află acuma.

Înainte de izbucnirea războiului, suferea numai de mare nestatornicie. Avea o mare pasiune pentru petreceri, pentru chefuri, – însă numai ca privitor, îi plăcea să fie bine îmbrăcat, să fie admirat. Adesea, spune părintele Furtună, Vasile se gătea frumos şi mergea la hramuri cine ştie unde şi acolo era în stare, săptămâni întregi, să petreacă. Apoi, revenit acasă îşi urma lucrul la gospodărie, ca şi cum nimica n-ar fi fost, – până iarăşi îi venea dorul de ducă.

În timpul războiului veni nenorocirea, îl păli pe drum. Sări dintr-un tren militar austriac. Apoi fu transportat într-un oficiu de nebuni la Timişoara (Temeşvar, cum îi zice el pe ungureşte!). După 1 an de zile de vestejire în casa de nebuni, fu liberat. Nenorocitul îşi aduce aminte de timpul de la „Temeşvar” cam în felul acesta: „M-au băgat într-o casă mare. Şi acolo erau domni mari şi între ei petreceam; cu ei mâncam, cu ei dormeam. Dară nu ştiu de ce le erau mâinile legate la spate. Şi mă gândeam: de ce să steie legaţi, căci n-au făcut nimica rău? Şi îi dezlegam, şi din porţiunea mea de supă le dădeam şi lor, căci iarăşi mă gândeam: de ce să steie flămânzi? Dară, pentru aceasta, veneau de mă loveau în cap şi-n faţă şi peste spate”.

Te cuprinde mila, când îl auzi vorbind pe acest nebun genial, strivit de o neînţeleasă fatalitate. Şi uitându-te la el, fără să vrei afli în

vorba lui şi în faţa lui mari asemănări cu un unchi de al lui: – Mihai Eminescu. La despărţire, după cea de a doua întâlnire a noastră, în casa părintelui Furtună, mi-a strâns mâna, mi-a sărutat-o şi m-a rugat să-l iert. A ieşit apoi liniştit. Ceva mistic mă mâna pare că – să merg după el şi să-l îmbrăţişez şi să-l rog eu de iertare. Nu ştiu de ce mă simţeam vinovat în faţa acestui nenorocit.

Sâmbătă dimineaţa, cu trăsura părintelui, mă întorceam spre gara Dărmăneşti. D-na Cilievici, împreună cu domnişoara fiică, absolventă a universităţii, pleca la Suceava. Pe drum nu vorbirăm mult. Eram cu gândul prin alte părţi. Griji şi nădejdi se amestecau în sufletul nostru. Eu simţeam că acuma fac, pare-că, parte din familia părintelui Furtună eram pare-că înrudiţi şi cu familia Cilievici. Atâta dragoste din partea unor străini nu poţi primi. Trei zile, cât am petrecut în mijlocul acestor oameni, cu toţii erau pasionaţi de o singură idee: să-mi dea tot sprijinul posibil pentru realizarea întreprinderii mele.

*

Importante lucruri se desprind din constatările pe care le-am făcut. Cel ce-şi dă bine seama de însuşirile caracteristice ale lui Mihai Eminescu va afla că ele îşi au rădăcini adânci în neamul Eminovicenilor. Căci caracterul unui om e o rezultantă a multor combinaţiuni, adesea nebănuite. Şi e de trebuinţă să ne întoarcem cu multe generaţii îndărăt, pentru a le putea afla începuturile sau, mai bine zis, să le descoperim temeiurile. Eminescu îşi cunoştea – poate – înaintaşii, însă, după cum era el, despre sine nu vorbea, nu-şi dădea nici importanţa ce i se cuvenea. De aceea vom trebui să o facem noi, acei ce-l admirăm şi-l iubim.

1). Din toate câte le-am aflat în Călineştii lui Cuparencu, constat că familia lui Eminovici e o familie de ţărani. Ţărani de baştină au fost înaintaşii lui Eminescu şi aşa au rămas şi rudele lui mai noi, până în ziua de astăzi. Vasile Eminovici, bunicul poetului, ştia puţină carte şi avea darul cântării; de aceea îl aflăm în postul, mai mult onorific pe acele vremuri, de „dascăl”, adică de cantor bisericesc.

Din feciorii acestuia, acela care a rămas la glia părintească, Ioan Eminovici, era de asemenea ţăran cu dare de mână. Într-o condică a averilor din 1859, citim că Ioan Eminovici avea 8 fălci de pământ. El

e pus printre bogaţi şi are de făcut numai 2 zile de robot pe an. Vasile Irişciuc mi-a spus, însă, că Ioan avea mai mult de 12 fălci şi că a indus numai opt, pentru a putea da mai puţină dijmă[12]. În comună, era om cu cinste şi de aceea fu, multă vreme, „epitrop bisericesc", un loc pe care îl ocupă numai oamenii cei mai nepătaţi.

George, feciorul lui Ioan, după moartea soţiei dintâi, s-a căsătorit cu Zoiţa lui Nicolae Cozmei. Aceasta, însă, îl părăsi în scurtă vreme şi trăi în fărădelege cu George Ungureanu. George Eminovici, nemaiputând suporta această ruşine, a părăsit satul, ducându-se la sora sa, Ileana, din Pătrăuţi, unde a şi murit, la 1904.

Aniţa, sora lui George, vara lui Eminescu, era căsătorită cu Ioan Florea, bărbat cu avere şi cu vază în sat (epitrop bisericesc). Chiar şi Vasile Florea este un ţăran cu stare, având peste cinci fălci de pământ. Un şir de case şi de gospodării frumoase, aşezate-n vatra satului, ne arată caracterul ţărănesc al acestei familii.

Vom spune, deci, că iubirea pe care o purta Eminescu în suflet pentru pătura ţărănească izvora din adâncul firii sale. Prin el vorbea tot trecutul Eminovicenilor. Ori de câte ori îi lua sub scut pe acei oropsiţi ţărani, care muncesc pentru alţii, fără recunoştinţă şi fără răsplata cuvenită, prin gura poetului îşi spunea cuvântul şi acel şir de ţărani, ce trebuiau să deie dijmă şi să presteze robotul, în satul Călineşti.

Firea extrem de cinstită a lui Eminescu – precum am văzut – tot în trecutul Eminovicenilor îşi împlântă rădăcinile. Când poetul, cu o revoltă apocaliptică dădea de gol pungăşiile ce se comiteau în ţară, de către păturile superpuse, în sufletul lui se revoltau totdeauna şi acei epitropi şi dascăli din cătunul Eminovicenilor, şi Dumnezeul, în care cu atâta evlavie au crezut aceştia, le-a hărăzit ca cinstea lor să fie răsplătită cu prisosinţă.

2). Alt lucru pe care îl putem mai uşor explica, pe baza celor constatate de mine în acest studiu, e aparenta nestatornicie a poetului. De fapt, avem câteva pilde destul de marcante în familia Eminovicenilor. Nestatornicia şi înclinarea spre viaţa de boem, în această familie, privite mai de aproape, se întâmpină având un scop bine determinat, o cauză cunoscută. Când acestea lipsesc (în cazul lui Vasile Florea), nestatornicia

---

12 Un lucru ce mie nu-mi vine a crede

trece peste limita normalului.

George şi Ştefan, fiii lui Vasile Eminovici, au părăsit casa părintească, apucând pe căi necunoscute. Atât cauza ni-i cunoscută (vezi spusele Chiței Huţan şi ale lui Vasile Tanasiciuc), cât şi urmările. George se puse pe muncă şi, în scurtă vreme, îl vedem „boiernaş" în Botoşani, – Ştefan, precum presupun, intră într-o mănăstire, unde trăi în rugăciune şi post, până la moarte, iar poetul, de câte ori umblă hoinar, rătăcind prin toate ţinuturile locuite de români, vecinic îl aflăm muncind, vecinic citind cronici vechi prin biblioteci, vecinic studiind poporul nostru. Căci simţea nevoia de a-i cunoaşte pe aceia pe cari avea să-i apere, cu atâta îndârjire. Avea nevoie de a le cunoaşte prezentul şi trecutul şi tot progresul care s-a făcut, treptat, până la timpurile noastre.

Nu ştiu dacă e necesar să explicăm această înclinare a Eminovicenilor prin înrudirea lor cu firea unor strămoşi, veniţi din alte ţări pe aceste meleaguri. Unii vreau să ne convingă de faptul că un oarecare Emin, lefegiu turc, se pripăşi prin părţile noastre, rămânând, apoi, stabil în Călineşti. Când fu anexată partea de nord a Moldovei (Bucovina) la Austria, la compunerea conscripţiei, funcţionarii austriaci (în mare parte poloni sau ruteni), neamului lui Emin i-au spus Eminovici şi, astfel, s-a păstrat în condici. Acest lucru îl auzisem demult, fără să-i dau crezare, iar când domnul Leonida Bodnărescu mi-a atras atenţia din nou asupra acestei probabile origini, mi-am pus de gând să cercetez în condicele parohiale.

Cea mai veche condică pe care o aflai în Călineşti e din anul 1784 şi în ea nu se găseşte nimic ce ar putea să ne lămurească asupra acestui lucru.

Pe de altă parte, se zice că strămoşii lui Eminescu ar fi fost din coloniştii din Austria prin aceste locuri. Ca dovadă, se induce limba pe care o vorbesc Eminovicenii, adică cea ruteană. Acest lucru nu-l pot admite, şi anume din următoarele motive: satul Călineşti era un sat românesc – aceasta ne-o spune chiar numele său. Dacă în el oamenii vorbesc limba ruteană, aceasta e o dovadă că acel sat de la frontieră fu populat cu ruteni de prin alte părţi. Afară de aceasta, în mitrica mai sus numită (din 1784) nu este amintit, cu nici un cuvânt, că Eminovici ar fi fost rutean.

3). Ar rămânea de discutat boala lui Eminescu. Desigur, această chestiune e greu de rezolvat, fără vaste cunoştinţe speciale. De aceea, mă voi mărgini să fac concluziunile pe care mi le impun cercetările mele la Călineşti. Presupun că Ştefan Eminovici, unchiul poetului, avea o fire sfioasă, predispusă la melancolie şi misticism. Lipsit de încredere în puterile proprii, când se văzu singur, nu se putu încumeta de a porni lupta vieţii şi intră în mănăstire, unde, nu se poate şti cum, îşi sfârşi viaţa. Era, deci, ceva slăbănog în firea lui. Iar nepoţii poetului, Vasile şi Petrea Florea, sunt spiritual anormali. Dacă mai adăugăm, pe lângă aceasta, marea asemănare pe care o are chipul lui Vasile şi Petrea Florea cu cel al lui Eminescu, vom ajunge, ca laici, la concluziunea că în familia Eminovicenilor e şi un sâmbure de boală, care, din când în când, în anumite vlăstare, încolţeşte, sugând din ele putere şi viaţă.

Familia Eminovici

Este lucru vădit că în geniile mari e concentrat, ca o sinteză, spiritul şi caracterul popoarelor din cari fac parte. Şi ca atare ele concretizează, în operele lor, felul de a gândi, de a vorbi, de a se manifesta al colectivităţii naţionale care i-a produs. Dante e, deci, italian. Goethe e german. Dostoievski e rus – orişice s-ar spune despre dânşii. Nimic nu împiedică, însă, ca tocmai prin felul specific naţional operele lor să fie recunoscute ca bunuri comune ale omenirii.

M. Eminescu, pentru noi, românii, este acel reprezentant genial al spiritului naţional, în operele lui aflăm sintetizate dorinţele şi aspiraţiile neamului nostru. Nimeni altul n-a izbutit să realizeze aceasta, într-o formă mai desăvârşită, într-o artă mai curată. Oricâte păreri s-ar ivi în privinţa aceasta, Eminescu e poetul nostru naţional cel mai mare.

*

Ar fi foarte interesant şi, din punct de vedere psihologic, folositor să putem urmări, în mod genealogic, trecutul unei familii, până departe,

în timpuri care ne scapă de sub controlul ştiinţific. Dar, de la o bucată de vreme, se pierde firul care leagă o generaţie de alta. Se produce o lacună în continuitatea pe care ştiinţa o dorea realizată în întinderi de timp cât se poate de mari. Lipsind datele concrete, cu care ar putea acoperi aceste goluri, cercetătorii savanţi se folosesc de legende. Aceste legende sau le află de-a gata, în vorbele oamenilor, şi ei le adoptă numai cu sau fără comentariu, sau le creează ei înşişi, după cum li se pare mai potrivit. Dacă astfel de legende pot servi ca bază pentru cercetări ştiinţifice, ele se numesc ipoteze; dacă nu, ele rămân legende, oricât de bine alcătuite ar fi.

Încercarea de a urmări trecutul familiei Eminovici, din sânul căreia s-a născut poetul Eminescu, a dat prea adeseori prilej – unora sau altora – de a se folosi de legende. Ni-s bine cunoscute legendele care ne înfăţişau când pe un turc, când pe un suedez ca străbun al lui Mihai Eminescu[13].

Am avut ocazie să mă ocup şi eu cu cercetarea trecutului familiei Eminovici, din Călineştii lui Cuparencu, judeţul Suceava. Şi, acolo, am putut stabili, în baza condicilor bisericeşti, că familia Eminovici e o familie de ţărani, care acum vorbesc ruteneşte; această familie, pe cât putem citi din mitricile parohiatului, era, şi la 1736, în satul Călineşti şi era, şi atunci, tot o familie de ţărani, care vorbeau probabil româneşte, căci, în condici, nu se aminteşte, cu nici un cuvânt, că Eminovicienii n-ar fi fost români.

Iată tabloul genealogic al familiei Eminovici, până la naşterea lui Gheorghe, tatăl lui Eminescu[14]:

Petrea Eminovici (?-?)[15] x Agafia (1736-7 apr. 1818)
Vasile (1780-1844) x Ioana ? (1782-1844)
Gheorghe, născut la 1812.

---

[13] Vezi în privinţa aceasta şi articolul domnului Leca Morariu: *Gheorghe Eminovici, tatăl lui Eminescu*, apărut în Glasul Bucovinei, anul V., n-rele 1156-1157, în care ni se prezintă pe scurt ambele versiuni.

[14] Tabloul genealogic complet l-am anexat în articolul meu *În satul Eminovicenilor*, apărut în Convorbiri literare, anul 54, n-rul 11 (noiembrie 1922) – Anexa 2.

[15] Probabil s-a născut cu vreo doi, trei ani înaintea Agafiei

Dacă Eminovicenii, pe la mijlocul veacului al XVIII-lea, erau ţărani, atunci se poate, cu siguranţă, spune că ei erau mai de mult ţărani, că trecutul acestei familii e ţărănesc, de mai multe decenii sau chiar veacuri înaintea anului 1736.

Iată cauza pentru care nu mă pot declara de acord cu presupunerile d-lui dr. Leca Morariu[16], exprimate în articolul amintit mai sus. D-lui spunea acolo: „Legendele acestea dovedindu-se a fi numai legende... ascund, totuşi, ca orice legendă, un sâmbure de adevăr, adevărul că Eminescu – Eminovici de fapt vine de departe şi de peste cuprinsul hotarului românesc. Avem o nouă indicaţie că, în urmărirea familiei Eminovici, trebuie să ne îndreptăm spre vecinii noştri dinspre miază-noapte, mai ales înspre poloni”.

D-lui, în baza unui şematizm din anul 1819, în care, printre funcţionarii tribunalului din Vijniţa, e notat ca Kriminal-Akzessist un oarecare Michael von Eminowicz, trage următoarea concluzie: „1. Eminovicenii din Călineştii lui Cuparencu şi acestlalt Eminowicz, cu predicatul de nobleţă „de”, trebuie să fi fost rude; 2. că funcţionarul Michael von Eminowicz, din Vijniţa, trebuie să fi fost polon de origine, după cum îl arată titlul de nobleţă „von”, neuzitat la democraticii ruteni, şi foarte căutat de poloni (de altfel, în vremurile acelea, elementul intelectual nici nu-i reprezentat prin ruteni, ci mai ales prin poloni)”.

„Începem, deci, a înţelege – spune mai departe d-l L. Morariu – cum de „copilul de ţăran” din Călineşti, Gheorghe Eminovici: 1. e dat la şcoală; 2. se aciuează pe lângă feţe boiereşti şi parvine el însuşi până la boierie; 3. insistă să fie boierit; 4. cunoaşte bine limbile: polonă, rusă, ruteană”.

Ipoteza d-lui Leca Morariu este cât se poate de nouă, însă nu cred că va putea rezista unor obiecţiuni care i s-ar face. Eu fac următoarele, şi cred că d-l Morariu nu-mi va contesta buna-credinţă, dorind amândoi doară ca să se facă cât se poate de multă lumină în jurul acestei chestiuni.

Am spus, mai sus, că familia Eminovici din Călineştii lui

16 Controversa a pornit, în realitate, de la articolul universitarului Grigore Nandriş, *Familia Eminowicz în Polonia,* „Junimea Literară”, nr. 4-5/1923, pp. 86-90

Cuparencu e o familie de ţărani. Dacă acel Michael von Eminowicz era, de fapt, de viţă nobilă, ceea ce dovedeşte titlul de nobleţă „von", atunci nu înţelegem cum poate fi înrudit cu nişte simpli ţărani, care, mult timp înainte de 1819, trăiau ca ţărani, ce-i drept, cu dare de mână, în satul Călineşti. Sau, să fiu mai lămurit: nu putem înţelege cum a ajuns o familie nobilă, şi încă din nobilimea polonă, să se ţărănească, într-o vreme când ţăranul presta robot şi da dijmă boierului. Dacă poate fi vorba de o astfel de declasare, atunci ea s-o fi putut întâmpla în vremuri mai vechi, când românii purtau războaie cu polonii şi când vreun ofiţer polon, pentru ca să scape de primejdie, s-a căsătorit cu o ţărancă moldoveancă. Această părere însă nu poate fi controlată şi, prim urmare, ar putea cel mult să înmulţească numărul legendelor cu privire la trecutul familiei Eminovici.

Deci, tocmai faptul că acel Michael von Eminowicz, de la tribunalul Vijniţa, era nobil polon, este o dovadă că familia Eminovici din Călineşti şi cu familia lui n-au nici un punct de înrudire.

Împotriva acestei pretinse înrudiri ne mai pot servi următoarele: Dacă acest Michael von Eminowicz a fost polon, atunci: 1) nu înţelegem ce a determinat-o pe ruda sa din Călineşti să-şi lase limba, când îi cunoaştem pe poloni ca înflăcăraţi naţionalişti; 2) ce l-o fi putut sili să-și lase confesiunea romano-catolică, deoarece ştim că polonii sunt cei mai credincioşi adepţi ai papei; 3) ce a putut fi în stare să-l silească a-şi părăsi rudele, portul, datinile din ţara sa şi să vie la Călineştii lui Cuparencu, pentru a rămâne, pentru totdeauna, acolo şi chiar a uitat de unde a venit (căci această conştiinţă, a trecutului polon, n-o aflăm exprimată de nici un membru al familiei Eminovici din Călineşti); 4) presupunem că acel Michael von Eminowicz, de la tribunalul din Vijniţa, a fost adus încoace de austrieci, iar familia Eminovici, din Călineşti, putem presupune, cu siguranţă, a fost în Bucovina încă multă vreme înainte ca Austria să-şi fi putut trimite încoace armata de militari şi funcţionari. Nu ştim, deci, care poate fi motivul ce ne-ar determina să presupunem o înrudire între acest funcţionar polonez nobil şi oropsiţii de ţărani din Călineşti. Faptul că acela se cheamă Michael, ca şi poetul nostru, Mihai Eminescu, este un indiciu prea slab: el nu dovedeşte nimic.

Celelalte argumente, pe care d-l Leca Morariu le aduce pentru a dovedi originea polonă a familiei care l-a dat pe marele nostru Eminescu,

cred că pot dovedi, tot atât de bine, că familia Eminovici a fost curat românească.

Se prea poate ca, în vinele Eminovicenilor de la Călineşti, să fi curs şi curge sânge slav. Şi amestecul de sânge nu e întotdeauna în dauna celor ce îl au în sine; nu ştim, însă, din care parte a venit acel amestec. Numele poate fi adesea numai ceva incidental. Mai cu seamă când ştim cum se fabricau nume în trecut – şi acel trecut nu e prea departe de noi. Ştim cu toţii cum se creau ruteni, adăogându-se, la finele numelui de botez, un „iuc", un „vici" ş. a.

Cred, prin urmare, că familia Eminovici poate fi cunoscută numai acolo unde se află ea astăzi, adică în Călineştii lui Cuparencu, ca familie de ţărani[17]. Ne lipsesc dovezi că oarecare străbun al lui Eminescu ar fi venit din altă parte.

Iată ce voiam să spun despre Eminovici.

Şi Eminescu – câmp de bătaie?...

Genealogia unei familii poate interesa din punct de vedere ştiinţific, mai cu seamă întrucât ea contribuie la dezlegarea unei probleme sufleteşti, ce s-a ivit în acea familie. Noi ştim cu toţii că omul are legături strânse cu trecutul; prin moştenirea de calităţi, omul este, în mare parte, produsul acelui trecut. În omul de astăzi găsim, adesea, însuşiri pe care le avuseră, poate, străbunii sau chiar răstrăbunii lui. Astfel, teoria atavismului – întrucât poate fi vorba de ştiinţă – se reazimă pe cercetările genealogice.

Constatările genealogice pot avea şi un interes practic. În baza lor se poate stabili dreptul la moştenire a unei averi, titlul de nobleţă etc. Acest lucru, însă, deocamdată nu ne interesează, deoarece – când e vorba

[17] Şi de ce să nu poată da pătura ţărănească un geniu de înălţimea lui Eminescu? De ce să presupunem o obârşie nobilă – şi aceasta chiar dincolo de hotarele ţării noastre?

de Eminescu – nu avem nevoie de o astfel de documentare.

Acestea au fost, totdeauna, motivele ce m-au călăuzit, de câte ori am încercat să aflu originea unor probleme sufleteşti. Şi dacă, în această privinţă, am ajuns la un rezultat pe care l-am comunicat şi altora, am făcut-o numai în temeiul unor rezultate precise şi niciodată în temeiul unor presupuneri hazardate. Aceasta o spun pentru a preciza, odată pentru totdeauna, punctul meu de vedere în ştiinţă.

Nu am spus nici un cuvânt despre originea lui Eminescu, înainte de ce nu am putut însumi constata care este realitatea. Şi după ce am făcut acele constatări, pe care le-am şi împărtăşit lumii cărturăreşti, în articolul publicat în Convorbiri literare (anul 54, nr. 11), articol intitulat *În satul Eminovicenilor*, – am putut să vorbesc şi eu în chestia „Familiei Eminovici”. Altfel, nici nu aş fi îndrăznit să o fac. Căci concepţia mea este: pot afirma ceva numai dacă o pot şi dovedi.

Aceasta, ca lămurire!

*

* *

D. Leca Morariu, ocupându-se cu biografia Iui Eminescu, crede că „în urmărirea familiei Eminovici trebuie să ne îndreptăm spre vecinii noştri dinspre miază-noapte, mai ales înspre poloni”. Şi aceasta, în baza următoarelor considerări:

1. În anul 1819 funcţiona, în calitate de Kriminal-Akzessist pe lângă tribunalul din Vijniţa (Bucovina), un oarecare Michael von Eminowicz, care, după predicatul său de nobleţă („von”), trebuie să fi fost polon de origine şi care, probabil, va fi fost rudă cu familia Eminovicenilor din Călineştii lui Cuparencu (Bucovina), familie ce ni l-a dat pe Eminescul nostru.

2. Romanizarea Eminovicenilor de origine străină (polonă sau ruteană) s-a putut săvârşi exact la fel cum, în mod documentar ştim, s-a săvârşit şi romanizarea polonilor catolici Kwiatkowski în Morariu (descendent mitropolitul necatolic Silvestru Morariu[18] şi romanizarea polonilor catolici Golembiowski în Porumbescu (descendenţi: preotul pravoslavnic Iraclie Porumbescu şi fiul său, Ciprian Porumbescu!).

[18] Citez aceste puncte din articolul răspuns, pe care d. Leca Morariu l-a scris pentru a „zdrobi” obiecţiunile ce i le-am făcut

Încât „începem a înţelege”, ziceam atunci[19], ne lămureşte d. Morariu cum de copilul de ţăran din Călineşti, Gheorghe Eminovici (tatăl lui Eminescu):

a). e dat la şcoală ;

b). se aciuează pe lângă feţe boiereşti şi parvine însuşi la boierie;

c). insistă să fie boierit (sulger şi căminar);

d). vorbeşte poloneşte, ruteneşte şi ruseşte.

Într-un articol publicat în ziarul cernăuţean *Poporul*, anul IV, nr. 34, articol care fu reprodus şi nu republicat în *Convorbiri literare* (anul 1923, nr. 2), precum ne face să credem d. L. Morariu, mi-am dat şi eu părerea în legătură cu posibilitatea unei dezlegări a problemei: originea lui Eminescu şi a familiei Eminovici din Călineştii lui Cuparencu.

Şi spuneam atunci: în baza cercetărilor mele genealogice din Călineşti (vezi art. *În satul Eminovicenilor* din *Convorbiri literare*) nu sunt în măsură să cred în obârşia nobilă poloneză a lui Eminescu. Ci, dimpotrivă, pot spune că această familie e ţărănească; şi, afirmam atunci: „această familie, pe cât putem citi din mitricele parohiatului, era, şi la 1736, în satul Călineşti, şi era şi atunci o familie de ţărani. (…) Căci, în condici nu se aminteşte cu nici un cuvânt, că Eminovicienii n-ar fi fost români”.

La această ultimă constatare a mea, d-l Morariu îşi arată mirarea prin semnele „!?” în paranteză. Va să zică, d-l Morariu se îndoieşte de adevărul pe care ni-l spun condicile oficiale, ţine însă adevărate construcţii pe care d-sa le face deocamdată fără dovezi sigure.

D. Leca Morariu răspunde, cam răstit, la aceste obiecţiuni ale mele (vezi *Glasul Bucovinei*, anul VI, 1227/8) pe care le-am făcut în „bunăcredinţă, dorind amândoi” (şi eu, şi d. Morariu) – aşa comentam în articolul *Familia Eminovici* – „ca să se facă cât se poate de multă lumină în jurul acestei chestiuni”. D. Morariu răspunde, şi spune că regretă – nu ştiu de ce – că „d. Gherasim s-a pripit atât de ahotnic cu „obiecţiunile”, încât a trecut peste drumul cercetărilor noastre”.

Dar cercetările d-lui Morariu se bazează pe simple analogii şi presupuneri. Şi unele, şi altele sunt primejdioase pentru ştiinţă, câtă vreme ele rămân singurele temeiuri ale adevărului pe care savantul ar

[19] Adică în articolul din *Glasul Bucovinei*, V. 1156/7

vrea să-l stabilească. D-l Morariu păcătuieşte, clădind, la rândul său, un şir de constatări – cum sunt cele induse la punctul 3) „începem... a înţelege...” şi continuate, de la a), până la e), pe simple presupuneri, cum sunt următoarele:

1. că acel „Michael von Eminowicz, după predicatul său de nobleţă („von”) trebuie să fi fost polon de origine”, şi

2. „care, probabil (!?), va fi fost rudă cu familia Eminovicienilor din Călineştii lui Cuparencu (Bucovina), familie ce ni l-a dat pe Eminescul nostru”.

D-lui mai păcătuieşte – există şi păcate ştiinţifice – bazând acele constatări, pe de altă parte, pe două analogii. Căci posibilitatea – presupusă – a prefacerii familiei nobile poloneze „von Eminowicz” în familia ţărănească Eminovici din Călineşti, „care ni l-a dat pe Eminescul nostru”, o dovedeşte d-l dr. Leca Morariu prin faptul că alte două familii româneşti, familia Morariu-Kwiatkowski şi Porumbescu-Golembiowski, au obârşie poloneză. Ei bine, e şi aceasta o logică, şi calapodul ei îl vedem cine ştie de unde.

Şi d-l dr. Leca Morariu, pentru a dovedi lipsa mea de exactitate în cercetările ştiinţifice, îmi face imputarea – justă, ce-i drept – că în articolul „publicat şi republicat”, vorba d-lui Morariu, nu am ţinut cont de aceste analogii. Şi să-i răspund d-lui dr. Leca Morariu de ce nu am făcut-o. Nu am făcut-o, atunci, din motive de bunăcredinţă. Articolul de atunci avea ca scop, precum am subliniat în el, „ca să se facă cât se poate de multă lumină în jurul acestei chestiuni”. Voiam să-i atrag d-lui Morariu numai atenţia asupra unor căi mai sigure, ce duc la adevăr – care, pentru mine, e idealul suprem al ştiinţei pozitive. Şi de aceea nu m-am abătut de la aceasta, cu discuţii care ne-ar fi împiedicat să realizăm ceea ce amândoi – presupun cel puţin – dorim să întrupăm.

Nu era, prin urmare, în intenţia mea să polemizez cu d-lui, numai pentru a polemiza. Polemici de acestea sterpe n-au constituit niciodată partea mea tare.

Nu cunosc însă intenţia d-lui dr. Leca Morariu, care l-a călăuzit, când a trecut cu vederea unele din motivele aduse de mine, pentru a documenta punctul meu de vedere. Şi anume, nu am găsit indicat la d-l Morariu o parte din punctul 3), în care ziceam: „ce a putut fi în stare

să-l silească a-şi părăsi rudele, portul (chiar Golembiowski purta *conteş* şi *confederatcă*, pe cât îşi aduc aminte oamenii)[20], datinile din ţara sa (Morariu-Kwiatkowski îşi zideşte o moară de nisip) şi să vie la Călineştii lui Cuparencu...”. Până aici reproduce d-l Morariu. Dar iată continuarea, pe care d-lui a trecut-o cu vederea: „pentru a rămâne pentru totdeauna acolo, şi chiar a uita de unde a venit (căci această conştiinţă a trecutului polon n-o aflăm exprimată de nici un membru al familiei Eminovici din Călineşti)”, iar punctul 4) a fost eliminat cu totul, „cu neiertată disconsiderare”, cum spune d-sa despre mine. Iată-l: „Presupunem că acel Michael von Eminowicz, de la tribunalul din Vijniţa, a fost adus încoace de austriaci, iar familia Eminovici, din Călineşti, putem presupune, cu siguranţă, a fost în Bucovina încă multă vreme înainte ca Austria să-şi fi putut trimite încoace armata de militari şi funcţionari. Nu ştim, deci, care poate fi motivul ce ne-ar determina să presupunem o înrudire între acest funcţionar polonez nobil şi oropsiţii de ţărani din Călineşti. Faptul că acela se cheamă Michael, ca şi poetul nostru, Mihai Eminescu, este un indiciu prea slab: el nu dovedeşte nimic”.

Aceasta d-l Morariu n-a indus-o, din articolul meu, pe care îl combate. Se grăbeşte, însă, să afirme ceva despre acel articol, ce în el nu se află spus. D-l Morariu vrea să-mi dea o lecţie de logică, fără calapod, căci logica mea are calapod. D-lui ridiculizează acest calapod de logică, după care eu aş fi condus: „Familia se va fi chemat poate româneşte curat (!) E m i n[21]; şi abia mai târziu, să zicem de la 1777, înainte, li s-a adăugat codiţa austriacă – ovici”. L-aş ruga pe d-l dr. Leca Morariu să-mi spuie unde a întâlnit, în articolul meu, această afirmaţie?

Eu ziceam, în acel articol : „Se prea poate ca în vinele Eminovicenilor, de la Călineşti, să fi curs şi curge sânge slav. Şi amestecul de sânge nu e întotdeauna în dauna celor ce îl au în sine; nu ştim, însă, din care parte a venit acel amestec. Numele poate fi adesea numai ceva incidental. Mai cu seamă când ştim cum se fabricau nume în trecut – şi acel trecut nu e prea departe de noi. Ştim cu toţii cum se creau ruteni,

[20] Paranteza e pusă de mine, acuma. Ceea ce e conţinut în ea o susţine şi d-l Leca Morariu

[21] Paranteza e pusă de mine acuma. Ceea ce e conţinut în ea o susţine şi d-l Leca Morariu

adăugându-se, la finea numelui de botez, un „iuc”, un „vici” ş.a.”.

Admit, prin urmare, posibilitatea unui amestec de sânge românesc cu sângele slav. Dară n-o pot spune aceasta precis, până când nu avem dovezi sigure cum s-a făcut acel amestec. Presupunerile şi analogiile ne pot – de multe ori – ajuta în căutarea adevărului, dar şi de multe ori ne pot încurca, îndepărtându-ne, astfel, de el.

De la faptul că poetul Mihai Eminescu e de o b â r ş i e ţ ă r ă n e a s c ă [22], am încercat, în articolul meu *În satul Eminovicenilor,* să conclud dragostea poetului nostru pentru pătura ţărănească, sinceritatea şi onestitatea lui, ce le-a moştenit de la înaintaşii săi, pe care i-am putut cunoaşte de prin mitricile parohiatului din Călineşti.

Şi, în baza acelor constatări, am putut, apoi, în articolul *Familia Eminovici*, să mă întreb: „Şi de ce să nu poată da pătura ţărănească un geniu de înălţimea lui Eminescu? De ce să presupunem o obârşie nobilă – şi aceasta chiar dincolo de hotarele ţării noastre?”.

N-am avut deci nevoie să exclam – cum spune dl. dr. Leca Morariu – „nu fără o nuanţă de demagogie”. Şi n-am insistat, precum o face d-l Morariu, asupra motivelor cari l-au determinat pe d-lui să-şi creeze această concepţie despre „obârşia lui Eminescu”.

*

*   *

Şi, acum, îi rog pe toţi aceia care au interes pentru chestii literare şi ştiinţifice să citească atât articolul meu, *Familia Eminovici,* cât şi răspunsul d-lui dr. Leca Morariu, *Obârşia lui Eminescu,* pentru a-şi putea da seama cine dintre noi doi „s-a pripit atât de ahotnic cu „obiecţiunile” încât „a trecut peste drumul cercetărilor” celuilalt”?

Eu, cel puţin, pentru a evita posibilitatea ca şi Eminescu să devie câmp de bătaie, nu voi mai răspunde, înainte de ce nu voi avea – dacă va fi cu putinţă – noi dovezi, în folosul concepţiunii mele.

---

[22] Şi aceasta o susţin deocamdată fără şovăire, deoarece nu am motive să cred altceva.

Iarăşi originea lui M. Eminescu

Iarăşi. Căci nu ştiu a câta oară dânsa a fost discutată. Şi drept să spun: câteodată s-au construit basme atât de atrăgătoare, încât ne venea a crede că nu se mai poate trage la îndoială faptul că Eminescu numai întâmplător este al nostru; ba chiar mulţi s-ar putea şi s-au putut întreba: cu ce drept îl numim pe Eminescu poetul nostru naţional cel mai mare, câtă vreme ştiut este că dânsul e aproape întreg: 1) de origine suedeză, 2) turcească, 3) polonă, 4) armeană – iar 5), după mamă, de origine rusească[23].

În faţa atâtor legende şi ipoteze, care, prin mulţimea lor, făceau chestiunea originii poetului Eminescu şi mai complicată, nimeni, până acum, nu s-a gândit serios să susţie că Eminescu este al nostru, nu numai prin faptul că s-a născut, a trăit şi a luptat pentru propăşirea poporului nostru, aici, între noi, între ţăranii români, de care îl leagă mai mult decât o dragoste platonică, că Eminescu este de origină română.

Astfel de nedumeriri m-au silit să mă ocup cu această problemă şi să încerc să-i dau dezlegarea aceea care ne-ar satisface mai mult. Căci, dacă stăm să ne dovedim că aproape toţi oamenii mari ai noştri, numai cine ştie prin ce împrejurări sunt ai noştri, şi că dânşii nu sunt

[23] Ad. 1, Eminescu *Diverse* Ed. Şaraga, Iaşi (*Prefaţa*)

Ad. 2, N. Petraşcu, *Mihai Eminescu*, *Convorbiri literare* (XXV). 1891/2, pg. 1041

Ad. 3, D. Leca Morariu: în *Glasul Bucovinei* 1156/7, din 1922; ibidem nr. 1278/8, an II; ibidem nr. 1252-1254 ; apoi Gr. Nandriş, *Junimea literară*, an XXII, nr. 4-5

Ad. 4, D. Peter Tomaschek, *Die Abstammung Eminescus*, în *Czernowitzer Morgenblatt*, an II, nr. 1449

Ad. 5, D. Căpitan Matei Eminescu, *Memoriu asupra familiei Eminescu*, în *Omagiu lui Mihai Eminescu*, 1909

legaţi, prin tradiţii adânc înfipte în trecutul acestui popor[24], de sufletul lui, uşor putem fi copleşiţi de neîncrederea în puterile noastre creatoare, în vitalitatea noastră.

Există popoare care se menţin şi propăşesc prin accentuarea însemnătăţii trecutului lor, prin cultivarea convingerii că, fără acest trecut al lor, ele ar fi pierdute. La noi, însă, se arată un curios fenomen: suntem mândri prin a putea dovedi că noi nu suntem noi. Ne facem o mândrie din aceasta şi nu observăm cât de mult ne înjosim.

Şi toate acestea le facem fără argumente sigure.

Dar pe lângă fanteziile noastre, iată şi o „ipoteză", recent construită de profesorul german Peter Tomaschek, de la liceul din Suceava, care s-a crezut dator să ne îmbogăţească cunoştinţele noastre despre noi, prin a spune că Eminescu este de obârşie armenească. Şi iată ce dovezi aduce dânsul: „armeanul realist este negustor – visătorul este poet, fantezia din *O mie şi una de nopţi*; Eminescu avea un cap clasic, încadrat de lungi şi negre bucle, o frunte înaltă şi senină, ochi mari; dor de pribegie, tendinţă spre libertate, om cu vederi largi, creator, profetic, creatorul limbii şi maestrul ei, întocmai ca şi negustorul care bunuri părăginite le preface în aur, unde acela care nu e negustor vede numai ruini pustii şi întristătoare[25].

Astfel este şi rămâne Eminescu poetul gr.or. (sic!) cu darul de la Dumnezeu, ai cărui străbuni au emigrat din Armenia, care, în Polonia, îşi căpătă numele de familie şi, în România, numele de poet nemuritor".

Cred că nu este nevoie să mai insist asupra acestui eronat şi cu totul neîntemeiat basm al d-lui Tomaschek. Am ţinut numai să arăt până unde ne poate duce lipsa de precauţiune[26]. Articolul menţionat apare în ziarul evreo-german *Czemowitzer Morgenblatt* şi autorul, cu tot dreptul vorbeşte cu oarecare dispreţ de „einzelne Auslassungen vieler Eminescu-Forscher", numindu-le „blosse Vermutungen ohne jeden

---

24 Un lucru de altfel subliniat şi de Eminescu, de atâtea ori şi cu atâta străduinţă.

25 Parcă aceasta se poate constata numai la armeni

26 D. Leca Morariu este acela care prin ipoteza d-sale despre originea polonă a lui Eminescu, l-a călăuzit şi pe d-l Tomaschek la aceste afirmaţiuni (vezi începutul articolului d-lui Tomaschek în *Glasul Bucovinei*,nr. 1212 „beschäftigt sich Herr Leca Morariu mit der Abstammung des Eminescu")

wissenschaftlichen Gehalt“.

Dar d. Tomaschek, trebuia să cunoască, înainte de ce s-a prea grăbit a ne da „aus Liebhaberei“, lecţia de aprofundare ştiinţifică, – articolele apărute în *Convorbiri literare*, anul 54, nr. 11, şi anul 55, nr. 2[27], în care, cu argumente sigure, urmărind familia Eminovici, din satul Călineştii lui Cuparencu, de lângă Suceava (Bucovina), pe o întindere de două veacuri, susţineam: „Această familie, pe cât putem citi din mitricile parohiatului, era, şi la 1736, în satul Călineşti şi era, şi atunci, tot o familie de ţărani, care vorbeau probabil româneşte. Căci în condici nu se aminteşte, cu nici un cuvânt, că Eminovicenii n-ar fi fost români”. Dacă spuneam, atunci, „probabil”, o făceam aceasta din precauţiune, de a nu susţine şi eu ceva ca sigur, înainte de ce nu aveam la îndemână toate dovezile necesare. Bineînţeles, îi este permis fiecăruia să creadă ce vrea. Credinţa în ceva nici nu i-o poţi da, nici lua cuiva cu sila. Dar, în ştiinţă, nu ajunge numai credinţa, aici sunt de neapărată trebuinţă dovezi, dovezi sigure **şi** prin sine convingătoare.

De aceea, acel „probabil”, pe care l-am rostit atunci, m-a stimulat să-l înlocuiesc prin „aşa este”. Şi pe acel „aşa este” mă simt în măsură de a-l rosti, acum, cu mai puţină şovăială, cu mai multă siguranţă[28].

Iată!

Familia Eminovici de la Călineştii lui Cuparencu (Bucovina) din care se trage cel mai mare poet al poporului nostru, Mihai Eminescu este :

I. O familie ţărănească.

II. O familie românească.

I. Afirmarea că familia Eminovici, din Călineştii lui Cuparencu, este ţărănească o pot rezema pe următoarele constatări, făcute de mine la faţa locului. Pe unele le-am împărtăşit cititorilor discuţiei ce a avut

[27] Acest din urmă articol a apărut întâi in ziarul cernăuţean *Poporul*, nr. 34, din 21 ian. 1923 şi fu reprodus în *Convorbiri literare*, unde din greşeală nu s-a indus aceasta.

[28] Este poate folositor de a lămuri această chestiune şi prin indicarea unei polemici, care a avut loc între D. Leca Morariu, ce susţinea că Eminescu este de obârşie nobilă poloneză, şi mine, care susţineam părerea că Eminescu e de origine ţărănească. Polemica, însă, a degenerat, devenind prea personală.

loc între dl. Leca Morariu şi mine; pe altele le voi mai adăoga acum, ca noi argumente pentru părerea mea.

Iată-le, pe scurt :

a) Oricât am urmări această familie, ea, totdeauna, prin condici (până îndărăt, la anul 1736), este trecută ca o familie de ţărani (bunicul şi străbunicul poetului, Vasile şi Petrea Eminovici);

b) În satul Călineştii lui Cuparencu, este un şir întreg de gospodării ţărăneşti de ale familiei Eminovici.

Casa, care, în conscripţia acestei comune, e trecută sub nr. 27 este aceea în care au trăit Petrea, Vasile şi Ioan Eminovici, fratele tatălui poetului.

c) Oamenii cei mai bătrâni din sat (T. Tanasiciuc, de 87 ani, Vasile Trişciuc, de aproape 70 ani, d-l Nicolae Volcinschi, mazil, de 65 ani, născut la 24 faur 1859, d-na Eufrozina Bonghiuş, mazilіţă, de 67 ani, născ. 23 august 1856[29], d-l Ursulean, mazil, tot de aceeaşi vârstă) ne spun că familia Eminovici este cunoscută numai ca familie de ţărani, totdeauna gospodari în Călineştii Bucovinei. Toţi aceştia ştiu, pe lângă aceasta, că numai Gheorghe Eminovici, fiul lui Vasile şi tatăl poetului, a trecut în „Moldova" şi, acolo, a devenit boier;

d) Ori şi cu cine din familia Eminovici am stat de vorbă şi oricât am căutat să aflu părerea tuturor rudelor lui Eminescu, până la cei dintâi cunoscuţi nouă (d. p. Petrea, străbunul poetului), nicăieri n-am dat de o conştiinţă a înrudirii cu cineva nobil; de o nobilime poloneză sau armeană, nici pomeneală!

Ştiut fiind, pe de altă parte, că polonezii sunt foarte mândri de nobilitate, dacă o au, şi această conştiinţă nu dispare aproape niciodată din sufletul membrilor unei astfel de familii nobile poloneze – şi chiar dacă ei s-ar afla cine ştie unde şi ar fi oricât de scăpătaţi. Polonezul nu uită niciodată ce a fost şi de unde a venit; însăşi exemplele pe care ni le dă d-l Leca Morariu (despre obârşia nobilă poloneză a familiilor Porumbescu-Golembiowski şi Morariu-Kwiatkowski, o dovedesc aceasta cât se poate de lămurit);

e) În sfârşit, d-l Ursulean, mazil din Călineştii lui Cuparencu

[29] După *Conscripţia poporului* de la enoria Călineştii lui Cuparencu 1881

mi-a dat următoarele desluşiri: „boierul Cîrstea, tatăl lui Ienache Cîrstea[30] de la Costâna (sat în judeţul Suceava, din Bucovina), care era proprietarul unei jumătăţi din moşia şi satul Călineşti – cealaltă jumătate fiind a familiei Cuparencu – l-a împroprietărit, pe la sfârşitul veacului al XVIII-lea, pe Vasile Eminovici cu patru fălci de pământ; „şi acest Vasile, având darul cântării şi cunoscând rânduielile bisericeşti, a fost designat, de boierul Cîrstea, a fi dascăl, ceea ce însemnează cantor bisericesc". „Tot atunci a fost împroprietărit şi preotul Nicolae Sevescu cu 5 fălci de pământ. Iar biserica fu clădită tocmai pe locul unde căpătă Vasile Eminovici cele 4 fălci[31] – lângă casa Eminovicenilor – şi nu unde se află astăzi.

Iată cum se prezintă tabloul Călineştilor, pe acea vreme (după o hartă pe care am aflat-o la d-l Eugen Ratke, mazil în acest sat).

Prin urmare: Vasile Eminovici, fiul lui Petrea, născut la 1780, deveni, astfel, ţăran liber şi „dascăl" al satului Călineşti. Din acest moment, familia Eminovicenilor începe a juca un rol foarte însemnat în sat, cei mai mulţi dintre membrii ei ocupă posturi onorifice în administrarea bisericească („epitropi bisericeşti"), demnitate care e o dovadă de cea mai mare încredere a poporenilor faţă de acel ce o capătă de la ei. (Vezi articolul *În satul Eminovicenilor,* în *Convorbiri Literare,* anul 1922, nr. 11).

Până la finea secolului XVIII-lea, şi Eminovicenii erau robotari pe moşia boierului Cîrstea de la Costâna. Regret foarte mult că n-am putut da de vreun zapis de împroprietărire, un lucru care, după părerea mea, nici nu va fi cu putinţă.

Trecutul ţărănesc al acestei familii se desfăşoară în mod natural, ca şi trecutul tuturor ţăranilor noştri: de la starea de clăcaşi şi dijmaşi, la deplină libertate. Nu pot afla nici o legătură între aceasta şi vreo familie nobilă, fie ea şi din altă ţară. Căci, precum am mai spus, conştiinţa unui trecut nobil al familiei lipseşte aici cu desăvârşire.

Ar fi prea cutezat să născocim noi, fără nici un temei sigur, o atare

---

30 Patronul Călineştilor lui Ienachi, sat între Măriţei şi Călineştii lui Cuparencu

31 Astăzi, cea mai frumoasă livadă din Călineşti: de jur, împrejur, împrejmuită tot cu câte un nuc, un stejar, un nuc, un stejar..., plantaţi de Gheorghe Eminovici, fiul lui Ioan şi vărul poetului (după d-l Ursulean)

legătură, sprijinindu-ne numai şi numai pe faptul că aici este o familie Eminovici (şi chestiunea numelui nădăjduiesc să o lămuresc în curând), iar în altă parte, de asemenea, una, de soi nobil „von Eminowicz”. Între trecuturile acestor două familii se află o prea adâncă prăpastie, pe care nu cred că o vom putea înlătura vreodată prin date sigure, cu ajutorul cărora să ne învrednicim a afla: cum s-a putut face ca, în timpuri străvechi, un oarecare ţăran de la Călineştii lui Cuparencu – căci şi această posibilitate ar fi probabilă – să treacă în Polonia (Galiţia) şi, acolo, să devie nobil; sau invers: ca un oarecare nobil „von Eminowicz” să treacă frontiera, prăpădit, sărăcit şi atât de decăzut, din punct de vedere moral şi naţional, încât să se poată mulţumi cu soarta de robotar dijmariu şi clăcaş pe moşia unui boier nu prea bogat din Moldova (Călineştii lui Cuparencu) şi aici să uite cu totul de ce viţă e, din ce naţie se trage şi de unde a venit. Vom trebui, deci, să ne mulţumim cu constatarea: *Eminescu este, după tată, de origine ţărănească.*

II. Dar vom mai trebui să afirmăm că dânsul este de viţă românească, familia Eminovici, de la Călineştii lui Cuparencu, fiind o familie de români.

Iată argumentele ce le pot aduce în folosul acestei afirmări:

a) Călineştii lui Cuparencu este un sat românesc. El există încă multă vreme înainte de ocuparea Bucovinei de către Austria. La depunerea omagiilor faţă de Austria, se duc, la Cernăuţi, şi cei trei fraţi Cuparencu: Mihalachi, Vasile şi Ioan (vezi Polek Iohann : Die *Huldigung der Bukowina,* pag. 8).

În acest sat trăiau Eminovicenii, precum ştim acum, pe la 1736, deci aproape 40 de ani înainte de ocuparea Bucovinei (1775).

Aceasta o putem constata întrucât ne-o adeveresc condicile: putem însă presupune, fără pericol de hazard, că Eminovicenii au trăit mult timp *înainte* de această dată, tot în Călineşti sau cel puţin pe moşia boierului Cîrstea, de la Costâna. Prin urmare, într-un timp când influenţa străină galiţiană nu era protejată de ocârmuitorii ţării. Când această influenţă începe a se manifesta, ea nu mai poate schimba nimic alta, decât doar de e în stare să imprime, cu ajutorul unui număr copleşitor de venetici, populaţiei băştinaşe numai limba străină (vorbesc de Călineşti

şi împrejurimile sale; vezi şi articolul din *Convorbiri Literare.,* nr. 11, din 1922).

b) în nici o condică de la parohiatul Călineşti, nu am dat de vreo indicaţie a naţionalităţii născuţilor, morţilor, cununaţilor, proprietarilor. Acolo era trecută cel mult ocupaţiunea (astfel, putui citi în „Conscripţia" din 1816: „Vasile Ieminovici, ţăran"). Şi spuneam atunci *(Convorbiri Literare,* nr. 2, an. 55): „în condici nu se aminteşte, cu nici un cuvânt, că Eminovicenii n-ar fi fost români". Ba chiar eram şi mai lămurit: „nu este amintit, cu nici un cuvânt, că Eminovici ar fi fost rutean", *(ibidem,* nr. 11, an. 54). Această părere o respingeam deoarece am constatat că Eminovicenii vorbesc, în timpul de faţă, afară de Vasile Florea, nebunul – vărul lui Eminescu – cu toţii limba ruteană. Respingeam, atunci – deocamdată în felul arătat – orice încercare de a ni-l ruteniza pe Eminescul nostru.

Faptele că rudele de la Călineşti ale lui Eminescu vorbesc ruteneşte îl taxai atunci *(Convorbiri literare,* nr. 11/1922): „un fenomen în familia Eminovici, care nu e încă clarificat".

Dar, acum, vedem cum se prezintă şi lămurirea acestei probleme:

c) Premisele şi concluziile cu care am operat până acuma sunt cât se poate de simple. Sunt simple, deoarece dânsele sunt luate în realitate. Mă voi strădui, şi mai departe, să rămân în cadrul aceleiaşi realităţi, care ne călăuzeşte spre adevăr, ţinta supremă a oricărei cercetări pozitive. În chestiuni delicate, precum e urmărirea obârşiei cuiva, nu putem fi destul de cu băgare de seamă, pentru a nu părăsi terenul realităţii. Odată însă ce dânsul ne-a scăpat de sub picioare, noi greu îl putem iarăşi găsi: plutim, astfel, în sferele închipuirii şi, fără să ne dăm seama, o schimbăm pe aceasta cu realitatea până la care, probabil, nici nu mai putem să ne coborâm.

Faptul că familia *Eminovici,* astăzi, vorbeşte ruteneşte provine de la un amestec al acestei familii, care era curat românească, cu o familie ruteană. Şi aceasta s-a întâmplat nu prea demult.

În zilele de 28 şi 29 august a.c. (1923), fiind la Călineşti, după ce zadarnic am căutat vreun zapis lămuritor în această problemă, am stat de vorbă cu cei mai bătrâni oameni din sat, oameni ce au cunoscut de aproape familia Eminovici, de pildă d-na Eufrosina Bonghiuş fiind numai peste

drum de casa cu nr. 27, în care au trăit străbunii poetului. Şi, fără să-i fi influenţat, în sensul părerii ce vroiam să mi-o formez definitiv, dânşii – toţi independent unul de altul – au susţinut că *Eminovicenii sunt români.*

D-na Bonghiuş, d-l Volcinschi, d-l Ursulean, până şi d-l Cuparencu, mi-au spus că Ioan Eminovici, unchiul poetului (mort la 1877), pe care l-au cunoscut personal, vorbea rău ruteneşte; iar româneşte, bine şi cu multă dragoste. Numai când era silit să o facă, se folosea de limba ruteană, în relaţiile cu oamenii care nu ştiau deloc româneşte, aceasta fiindcă limba ruteană îi făcea greutăţi.

Soacra d-nei Bonghiuş, răposata Maria Bonghiuş, născută Cuparencu, care a trăit aproape 80 ani (din 29 mai 1813 – 14 martie 1893) şi tatăl d-lui Volcinschi povesteau (aşa îmi comunică d-na Eufrosina Bonghiuş şi d-l Volcinschi) că l-au cunoscut foarte bine pe Vasile Eminovici (1780-1844), cantor în comuna Călineşti, că acesta nu cunoştea deloc limba ruteană. Dânsul vorbea româneşte ca şi oricare român de pe atuncea şi nici nu ştia altă limbă decât cea a părinţilor săi, care era limba românească. Iată că aici seacă orice izvor de inspiraţie pentru mulţi, de a înstrăina această familie neaoş românească.

Rutenizarea acestei familii s-a făcut mai târziu – abia când unchiul poetului, Ioan Eminovici (1816-1877), se căsători cu Maria lui Ştefan Mareci (1819 – 22 decembrie 1897) din Şerbăuţi[32]. Dânsa era de naţionalitate ruteană sau rutenizată, aşa că vorbea mult mai bine limba ruteană.

Cum rutenii prezintă mai multă tenacitate, dânsa a impus, în timp de aproape 60 ani, cât a fost în Călineşti, pe încetul, dar sigur, întregii familii, limba ei de-acasă. Nu numai copiii, cu care, ca mamă, stătea într-un contact mult mai strâns decât tatăl lor, dar şi bărbatul său, Ioan, începu a vorbi tot mai mult în limba ruteană. Cu mijloace foarte simple şi paşnice, se realizează deznaţionalizarea unei familii curat româneşti, a unei familii care, pentru românism, este din cele mai însemnate; căci ea ni l-a dat pe poetul nostru naţional cel mai însemnat.

32 Relaţiunile d-nei Eufrozina Bonghiuş

*
* *

Această rutenizare, având loc în timpuri recente, asupra poetului n-avu nici o influenţă; în sufletul lui s-a păstrat dragoste neţărmurită pentru glia strămoşească, pentru poporul român oropsit, pentru care, *tot* timpul, cât a trăit, a cerut drepturi şi a lucrat pentru luminarea lui prin cultură.

Ca atare îl cunoaştem cu toţii pe Mihai Eminescu; şi ca atare îl vom aprecia şi stima şi mai mult, cunoscând adâncurile în care îşi avea resfirate puternicele rădăcini ale sale – sufletul şi viaţa *celui mai* nobil *român* de până acum.

Aprofundându-ne în acele adâncuri, dăm de şiruri, şiruri de străbuni, ce au desţelenit, în sudoarea feţei lor, pământuri întinse, nemărginite, ale căror roade, însă, nu le adunau subt acoperişul propriu. Erau muncitori pe moşii boiereşti. Şi pe ei brazda, pe care o trăgeau din greu, îi acoperea pe vecie; nimeni nu se gândea la ei, nimeni nu-i pomenea. Până într-o zi, când în ţara liberă, răsună un glas vijelios pentru dreptate. Şi acel glas era al unui strănepot al acelor mucenici, care s-au stins tăcuţi şi răbdători. Şi glasul deveni tot mai tare, şi se ridică asemenea unei furtuni, până ce cuprinse, cu fioruri de renaştere, sufletele dormitânde.

Era glasul celor mulţi şi năcăjiţi, ce cuvânta prin gura poetului.

Şi noi l-am auzit şi l-am înţeles, căci poporul nostru grăia.

Cernăuţi, 11 septembrie 1923

Lucian PREDESCU:

Ipoteştii şi tatăl lui Eminescu

Întâmplarea a făcut să găsesc în Arhivele Statului din Iaşi două dosare, care aduc ştiri precise asupra lui Gheorghe Eminovici şi asupra moşiei Ipoteşti.

Căminarul Gh. Eminovici era bogat. Stăpânea o moşie vastă, Ipoteştii, în judeţul Botoşani, cu păduri, vii şi ţărani gospodari. Dar greutăţile vieţii îl determină să se împrumute cu galbeni „olandeji", pentru care – neputându-i plăti – e nevoit să-şi arendeze moşia Ipoteştii, pe timp de 6 ani, de la 1851-1857. Într-adevăr: la 13 Ianuarie 1848, doi ani înainte de naşterea poetului, Gh. Eminovici împrumută, pentru nevoile sale, suma de 150 galbeni de la Nicolai Macri, în „vade"[33] de trei luni şi cu dobândă de un galben pe lună. Dar Gh. Eminovici nu-şi putu plăti datoria, la termenul fixat, şi este nevoit să iscălească – la 28 Decembrie 1850 – un Contract de arendare a moşiei Ipoteşti, cu acareturile ei, către „băneasa" Măria Mavrodin, pe timp de 6 ani, de la 23 April 1851, până la April 1857, cu plată de 350 galbeni pe an. Aşadar, faptul că Eminovici, în cursul celor 6 ani de arendare, încasează 2.100 galbeni, denotă că întinderea şi bogăţia moşiei Ipoteşti era mare.

La 23 Februarie 1852, actul de arendare e autentificat de către judecătoria de Botoşani.

Conflictele dintre noul proprietar, băneasa Maria Mavrodin, şi fostul proprietar încep. La 7 Mai 1852, Maria Mavrodin se plânge către Departamentul Trebilor din lăuntru că isprăvnicia judecătoriei de Botoşani o „supără" din cauza unor reclamaţii ale lui Eminovici. La 11 Mai, Departamentul cere isprăvniciei să nu-i aducă bănesei vreo

[33] Rate.

vătămare.

Cu toate veniturile arendării, Eminovici nu-şi plătise, totuşi, datoria de 150 galbeni către Nicolai Macri, supus englez. Dar, N. Macri murise între timp. Soţia sa, Cristina Macri, şi-l luase „vechil" pe Panaite Razi şi porni proces lui Eminovici de neplată a datoriei. Consulatul britanic adresează – la 16 Februarie 1853 – o cerere către Departamentul Trebilor din lăuntru, în sensul plătirii datoriei. Căminarul plăteşte – la 6 Martie – numai o parte din datorie, fiind „strâmtorit de cătră Isprăvnicie ca să plătească". La 7 Mai, vechilul Panaite Razi face o cerere către Consulatul britanic ca să mijlocească către Departamentul din lăuntru şi plata restului din datorie, ceea ce Consulatul se execută a face la 11 Iunie. Departamentul cere, atunci, Isprăvniciei de Botoşani să iee măsuri urgente ca Gh. Eminovici să achite cât mai repede (20 Iunie). Dar Eminovici tot nu plăteşte. Panaite Razi trimite – la 28 August – o nouă cerere către Consulatul britanic, ca să intervină pe lângă Departamentul Trebilor din lăuntru. Departamentul se conformează şi – la 9 Septembrie – dă o nouă poruncă isprăvniciei de execuţie a platei din partea Căminarului Eminovici.

*

Aci se termină dezbaterile celor două dosare, găsite în Arhivele Statului din Iaşi, sau dezbaterile celor două periculoase încurcături băneşti, în care intrase Căminarul Gheorghe Eminovici. Dintr-un document mai rezultă că Eminovici poseda şi moşia Dorneşti, tot în judeţul Botoşani.

Dar să dau cuvânt documentelor.

Iată titlul şi cuprinsul primului dosar:

„Cristina Macri pentru bani ce ari a lua dela Cam.(inarul) Georgie Eminovici. – 1853, Mai 31.

Copia. Adică una suta cinzeci galbeni am luat cu împrumutare pentru a me(a) trebuinţă dela dumnealui C. C. Nicolai Macri în vade di trii luni şi cu dobende câte un galben la suma pi lună, care galben de înpreună cu a lor dobânde me îndatoresc a le număra la aretata vade. Iar spre sigurancia dumnesale împromutatorului urmează iscălitură,

G. Eminovici căminar, (1)848, Ghenarie 13 zili”.

„Încredinţătoarea me(a) având a lua dela D-lui Camr. Georgie Eminoviţu (sic!) din ţăn(u)t(ul) Botoşani 150 galbini olandeji cu sinet, de pe care alăturezu aice copie în alăturare, de trei luni de zile s-au cerut prin Isprăvnicia de acolo ecsoflisirea lui. Punându-l deci ca să ecsoflisască pomenita lui datorie prin feliurite cuvinte au fugit de plata lui; în sfârşit l-au asigurat în productele de pe moşia Dorneşti ce ave(a) în posesie din acelaş ţănut. Găsându-să D-lui strimtorit de cătră Isprăvnicie ca să plătească, au alergat la Judecătoria de acolo supt cuvânt de reclamaţii şi tot odată au depus la ea numai 60 galbini, 18 lei şi 20 par.(ale) din soma sinetului. Judecătoria deci cercetând pricina şi cunoscând a lui datorie, au întors pricina precum şi depozitata somă Isprăvniciei spre a o săvârşi. Isprăvnicia deci prin adres(ul) din 6 Martie a. c. au poftit pe încredinţătoare(a) me(a) ca să să înfăţoşeze spre a primi depozitul pe care, prin jalba me(a) tot cu aceeaş dată a adresului, am primit subt iscălind, când am fost acolo, cerând tot odată a să înplini şi rămăşiţa spre ecsoflisirea sănetului.

De aceea poftesc pe onorabilul acest consulat ca să mijlocească unde să cuvine, întăi ca D-lui datornic să înfăţoşeze originalul (sic!) adiverinţă a răp.(osatului) Nicolai Macri, soţul încredinţătoarei mele, ce ar fi având-o pentru 76 galbini, ce ar fi plătit în conta datoriei sale şi al doilea nefiind una ca acesta să se îndatorească datornicul a plăti restul a toate cătimi spre desăvârşirea unei pricini atât de limbide şi făr(ă) de rezon trăgănată, pentru care s-au făcut atâtea cheltueli din pricina unei asămine întârzieri.

(iscălit) Panaite Razi – 1853, Mai în 7.

Pentru întocmai traducere: C. Poliso”.
„La Botuşăni 1853, Iunie 20

Să trimiteţi acea is.(prăvnicii) spre lămurire copie de pe dovada ds. (ale) Panaite Razi, vechil (al) doamnei Cristina Macri şi-n alăturarea în cea pomenită copie după sinetul după care reclamă o sumă (de) bani dela d-lui camr. Georgie Eminovici spre îndestulare încredinţătoarei sale, primite pe lângă nota Consulatului Britanic sub No. 141, cu mijlocire a să face îndestularea reclamantei, şi a să scrie ca încredinţându-să de soliditatea datoriei, să reguleze cuvenita îndestulare a pretindatoarei fără mai multă prelungire şi de rezultat să raporteze”.

„Onoratului Consulat al marei Britanii,

Prin jaloba me(a) din 7 a lui Mai anul corent, am cerut ca onorata această autoritate să mijlocească pe lângă cine să cuvine de a să îndatori pe D-lui Georgie Eminovici din Botoşăni a plăti şi restul din capitalul ce datoreşte acesta cu dobânda sa prin sănet cătră răp(o)s.(atul) soţu a încredinţătoarei mele, arătând pre larg împrejurările pricini, adică chipul cu care datornicul numit au prelungit până acum exsoflisirea zisului sănet; însă nici până în ziua de astăzi vre-o îndestulare nu s-au făcut încredinţătoarei mele, deşi pomenitul datornic s-au osândit la plată datorii sale şi de către tribunalul aceluaş ţănut. Drept aceasta rog iarăşi preplecat pe onoratul Consulat să binevoiască a mijloci pe lângă cine să cuvine ca să să îndatorească D-lui Eminovici a da încredinţătoarei mele dreptul său, ce-1 opreşte în sovolnie de atâta vreme.

Iscălit: vechilul Crestenii Macrii, Panaiti Razi. Aug. 28, 1853”.

„La Botuşăni. Sept. 9, 1853.

Din motivul Notei sub cedulă s-au primit de la Consulatul Britaniei, pe lângă care Cristina Macri şi acu(m) mijlocire(a) a să grăbi îndestularea D-ei Cristina cu suma de bani ce după sănet reclamă dela d-lui Georgie Eminovici. Să repetează is.(prăvniciei) oficia sub No. 9350, dela 4 a trecutei luni Iunie, şi ni să scrie că dacă asupra datoriei nu urmează legiuită prihană, să grăbească a face pretindătoarei cuvenita

îndestulare şi de rezultat să raportezi fără multă prelungire”.

Iată, acum, titlul şi cuprinsul Dosarului al doilea:

„Maria Mavrodin Băneasa, cu proprietarul moşii Ipoteşti pentru asuprire 1852, Martie 7.

Contract.

Anul una mie opt sute cincizeci luna Decemb. 28, sub zisul iscălitul am înpăsăsint venitul moşiei mele Ipoteşti D-ei bănesei Măria Mavrodin pe vreme de şasă ani, începători la 23 Apr.(ilie) anul vinetoriu 851 şi păr la 23 Apr.(ilie) anul 857, cu următoarele condiţii: 1. Toate veniturile acestei moşii sub or ce numire au a fi numai pe socoteala D-ei bănesei; 2 le(a) lăcuitorii statornici pe această moşie vor lucra boerescul după rostirea regulamentul(ui), având a li se da pământuri tot după acelaş aşezământ; 3 le(a) lemne de ars, nuieli, pari, precum şi haragii trebuitori pentru vie di pe această moşie, îşi va lua din pădure, iar a vinde sau spiculorisă în alt feliu este îndrădită D-ei băneasa; 4 le(a) D-ei băneasa va ave(a) voe a spiculorisă venitul pomenitei moşii după cum interesul o va povăţui; slobodă este a o treci formaliile sau particulariile şi către altă faţă, însă numai în puterea condiţiilor contractului de faţă; 5 le(a) un lăcuitoriu şi anume Georgi săn Ioan Ungureanu rămâne pentru paza pădurii, pe care D-ei băneasa întru nimica ăl va supara; 6 le(a) acareturile de pe această moşie, precum şi viea, am a teslimansă cu izvod anumi arătătoriu despre starea în care să găseşte, pe care la împlinirea anilor acestui contract are a mi le da după cum le-au primit; 7 le(a) D-ei băneasa să îndatoreşte a privighie spre a nu se încarca lăcuitorii pe la crăşmi cu datorii piste rostirea aşezământului. Asăminea să îndatoreşte a-i socoti în tot anul spre a nu să împovăra datoriile; 8 le(a) mă îndatoresc a da pentru sămânţă două zeci No. 20 merţă…, care toate acestea, la ămplinirea datei contractului, D-ei băneasa să îndatoreşti a mi le înapoi tot în aceiaş măsură şi în bună calita(te); 9 le(a) pentru toate veniturile şi dătoriile pe c are D-ei băneasa va strânge di pe această moşie să îndatoreşti a-m plăti pentru fiişte care an câte trii sute cincizeci No. 350 blanci în vremea în care să va pute(a) înlesni; iar acum la facerea contractului am primit arvoană una sută No. 100. Şi aşa

sfârşim această alcătuire cu D-ei băneasa; prin osăbită jalbă am rugat şi pe cinstita giudecătorie (a) ţinut.(ului) de (s-)au încredinţat potrivit formelor.

Iscălit: Georgi Eminovici cămr.”.

„Giudecătoria ţinut. Botoşani.

Contractul de faţă fiind supt adivarata iscălitură a D-lui Cămr. Georgi Eminovici, urmat din partei cătră D-ei băneasa Mariea Mavrodin, pentru împosăsuirea venitului moşiei sale Ipoteşti, să încredinţază de giud.(ecătorie) potrivit formelor, după cetire ce prin înscris au făcut D-lui cămr., cu adăugire, că D-ei baroneasa (sic) să aibă aş(i) urma regulat răspunderea căştiurilor la terminuri, pentru că dacă ar urma vre-o pretenţie asupra căşti(g)urilor, şă-ş(i) poată asigura în vremi.

Iscălit: Gobeica, Georgi Statu. – 1852, Feb. 23 zile.”.

„Cătră cinstit.(ul) Depart.(ament) a(l) trebilor din lăuntru.

Băneasa Mariea Mavrodin.

Jalbă.

Din alăturata pe lângă această Copie de contract, cinstit. Depart. să va încredinţa că eu mă găsăsc posedând moşia Ipoteşti de la ţinut. Botoşeni, proprieta(te) a D-lui Căm. Georgie Eminovici.

Deci plecat mă rog cinstit. Depart. ca să bine voiască a poronci isprăv. giud. Botoşeni spre a nu mă supăra întru nimica, pentru pricinile ce să zice că ar ave(a) D-lui Cămr., pentru că întâmpinările ce am făcut zisăi isprăv. priivesc că ameninţă acum a să lua în primire. 1852, Mart 7.

Mariea Mavrodin”.

„La Botoşani. 1852, Mai 11.

Jalba priimită de la D. băneasa Mariea Mavrodin posăsora moşii Ipoteşti dela acel ţănut, proprieta(te) a D-lui Camr. Georgi Eminovici, cu tânguire asupra lucrărilor întinsă de isprăvnicie după reclamaţia d-lui Camr., să recomandiază isprăvniciei, în copie scriindu-să, a ave(a) în privire şi a nu să îngădui a i să face jăluitoarii vr-o asuprire potriva contractului şi a dreptăţelor (ce) ar fi având”[34].

---

[34] BULETINUL „MIHAI EMINESCU”, nr. 21/1930, pp. 59-60, nr. 31/1930, pp. 95-98

Matei EMINESCU:

Memoriu asupra familiei Eminescu[35]

(Comunicare făcută d-lui Corneliu Botez[36])

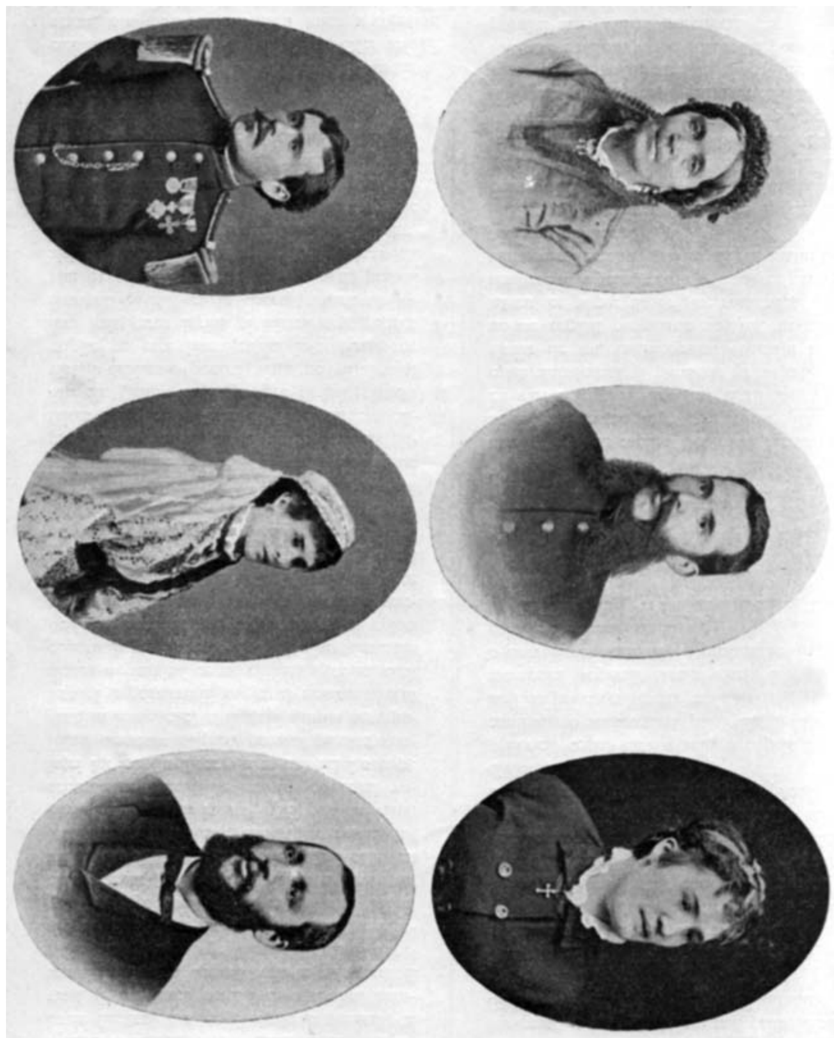
Scumpe amice,

Ca urmare cărţii poştale anterioară acestei scrisori, iată desluşirile ce le pot da: Am fost 10 fraţi şi surori.

1. **Şerban**. – A studiat medicina la Viena şi la Erlangen în Bavaria. În Viena, ca student în ultimul an, ţinea de casa unui medic renumit pe atunci, anume Opolzer. A murit de oftică, în Berlin, unde se dusese să se caute, în 1874.
2. **Nicu**. – A studiat dreptul; caracter blând, trăia pe lângă tata; foarte bolnăvicios. S-a împuşcat, în Ipoteşti, curând după moartea tatei, din cauză de boală.
3. **Iorgu**. – Semăna la faţă cu mama. Era înalt, brun-alb; a fost trimis la Berlin ca sublocotenent, ataşat cu serviciul la o companie de infanterie. Dintr-o căzătură de pe cal, la o manevră în Brandemburg, a zăcut doi ani şi i s-a tras moartea. A murit la 1873.
4. **Ilie**. – Studia medicina la şcoala lui Davila, semăna cu tata; blond, cu ochi albaştri. A murit, la 1862, de tifos prin molipsire de la bolnavi.
5. **Marghioala**. – A murit în vârstă de 7 ani, înainte de-a mă naşte eu.
6. **Mihai** (poetul).
7. **Aglaia**. – Căsătorită, la 1870, cu I. Drogli, profesor de

[35] JUNIMEA LITERARĂ, anul VI, Cernăuţi 1909, nr. 7 şi 8, pp. 142-145

[36] Din volumul „Omagiu lui Mihail Eminescu”.

pedagogie din Cernăuţi; a avut doi băieţi. Drogli murind, s-a remăritat cu un ofiţer austriac, Von Gareiss; cu acesta n-a avut copii. A murit acum trei ani.

8. **Harieta** (Henrietta). – A ologit, la vârsta de 5 ani, şi nu s-a mai îndreptat; a murit, la 1890, de pneumonie.

9. **Matei**. – Ne ştim. Sunt stabilit definitiv în Severin, căpitan în retragere, pensionar.

10. **Vasile**. – A murit mic, de 1 an şi jumătate; venea după mine, abia îmi aduc aminte de el.

Deci am fost zece.

Tata. – Era de loc din Călineşti, din Bucovina, sat lângă Suceava. A învăţat carte în Suceava, 3 clase la un anume dascălul Ioniţă. Un Baron Mustaţă din Cernăuţi (necăsătorit), luând Dumbrăvenii în arendă de la Balş (tata lui Constantin şi bunul lui Muţi, care a murit nebun), a adus şi pe tata, scriitor, şi, după expirarea arendăriei, Mustaţă s-a stabilit în Botoşani (biserica Vovidenia e zidită de el; în mijlocul ei, e îngropat); – iar tata a rămas la Balş, care, murind şi el, sub fiul său Constantin Balş Tăbâltoc (Constantin Balş Dumbrăveni Tăbâltoc, fiindcă era scurt şi gros) a ajuns administratorul Dumbrăvenilor. Acest Balş mai avea, în Basarabia, un frate, care avea acolo moşiile: Cahulul sau Frumoasa, Tomaiul şi Mingirul. Acesta, murind de holeră încă neînsurat, a fost moştenit tot de Constantin.

Băluşenii erau două neamuri, cari nu se rubideau în de ei, – Balş Dumbrăveanu, a cărui familie s-a stins, – şi Balş Frideric Lungu (semăna cu Frideric cel Mare şi era om înalt), originali din Darabani, şi din tulpina căruia sunt toţi Băluşeştii de azi.

Din personalul lui Balş, (dacă te interesează) făcea parte: Intendent general, advocat şi consilier intim (Hofrat) era Constantin Hurmuzaki, cunoscutul om politic (fratele istoricului Doxaki), care avea 2.000 de galbeni leafă pe an. Enacovici, tata advocatului din Botoşani, a lui Alecu, senator sau deputat actualmente; era şeful guardei. Tatăl lui Siriteanu, fost magistrat, nu ştiu pe la ce curte, era frizer şi bărbier. Tatăl locotenentului Hacman era stahlmaistru (şeful grajdurilor). Sotir Zamfiropol, fecior în casă; Karl Hein era şeful velniţei. Doctor de casă era Holtztreger, străbunul colegului d-tale, Alexandru Frank, tot prezident prin Moldova. Mama tatei lui Alexandru Frank, era fata d-rului Holtztreger şi soră cu mama d-lui Flynek din Botoşani. Tatăl meu era administrator pe Dumbrăveni, avea întreţinerea şi 250 galbeni pe an. Încolo, sute de slujbaşi mai mici.

Câteşi patru moşiile lui Balş, Dumbrăvenii, Cahulul, Tomaiul şi

Mingirul, aveau o suprafaţă de 68.000 de fălci (şasezeci şi opt de mii) – 200.000 de pogoane sau 100 mii de hectare.

Balş, în titlurile sale, adaogă totdeauna „şi proprietar a 68.000 de fălci”.

Balş, avea mare slăbiciune de cai; ca şi Alex. Marghiloman, avea rasă curat arabă. A murit, relativ om tânăr, de dalac (cărbune), făcut la ceafă şi prin molipsire de la cai.

Luase de soţie pe o artistă de la teatrul imperial din Viena, cu care a avut un singur copil, pe Muţi, care a murit nebun în Dumbrăveni, la o vârstă înaintată, peste 60 de ani.

Tata avea ochi albaştri; caracter foarte violent, dar în schimb foarte bun la suflet. Avea o putere herculiană şi vorbea bine ruteneşte şi ruseşte.

Mai avea o memorie uimitoare; numai din contactul cu Balş, Hurmuzaki, învăţase bine nemţeşte şi binişor franţuzeşte. Cunoştea aproape toată Moldova. De exemplu: De-l întrebai cine-i cutare?, apoi spunea nu numai cine-i, dar cine era tată-său, a cui fată era mamă-sa etc.

Scria, nu caligrafic, dar foarte lizibil, şi stilul era scurt şi concis; caracter ferm, nelinguşitor, rezolva imediat cestiunea şi de aceea îl iubea Balş. Avea o mare aversiune contra grecilor, nu ştiu, din propria lui convingere sau fiindcă Balş nu-i putea suferi pe greci.

*

Mama era a patra fată a stolnicului Vasile Iuraşcă, din satul Şoldeştii, şi a Paraschivei, născută Donţu. Acest Donţu era un muscal, dacă nu cumva cazac. Numele lui adevărat era Alexa Potloff[37], fugit, nu ştiu pentru ce caz politic, din Rusia şi pripăşit pe malul Siretului, nu departe de Sarafineşti, unde, deghizat în haine de ţăran, se ocupa cu prisaca (stupină) şi venise cu bani mulţi din Rusia. Vorbea bine nemţeşte, franţuzeşte, poloneşte, dar nu se da pe faţă, trăia incognito. Şi-a luat ca menajeră pe lângă el pe o fată din Sarafineşti, anume Catrina, fiica unui ţăran, Ion Brehuescu, cu care, trăind în concubinaj, a făcut pe bunică-mea. – Mai târziu, Catrina, deşi mult mai tânără decât Donţu, a murit

[37] Donţu era porecla ce i-o dăduse locuitorii în mijlocul cărora trăia, poreclă pe care el şi-o însuşise pentru a se pierde numele adevărat; iscălea Alexa Donţu.

de holeră, înaintea lui, şi, venind Vasile Iuraşcă arendaş pe acolo, s-a amorezat de fata Donţului, Paraschiva, şi a luat-o în căsătorie. L-a umplut Donţu de bani. Ca „zestre" a mai luat Iuraşcă încă două moşii în arendă. Venind muscalii, la 1828, şi în drumul lor trecând o divizie, brigadă sau regiment, pe la Sarafineşti, şi poposind acolo, ofiţerimea arogantă a intrat în curte şi în case, în cisme şi plini de praf, fără să întrebe, fără nimic. La vederea lor, copiii: mama, care era numai de vreo 6 ani, maica Febronia, Olimpiada, o altă soră, Săftica, au început să ţipe şi s-au ascuns pe sub paturi; Iuraşcă era pe moşie, iar bunică-mea, în dosul caselor, la o bucătărie. A venit, atunci, la ea o servitoare, Maria, ţiganca roabă: „Sări cucoană, că au năvălit muscalii şi au speriat copiii!". Paraschiva era o femeie voluminoasă, înaltă şi groasă, cu sânge rece, nu dădea niciodată lucrului o importanţă mai mare decât o avea; s-a dus liniştită sus, iar muscalii au întimpinat-o arogant. Atunci a început dânsa a le vorbi ruseşte. „A! haraşo!", au răspuns muscalii şi s-au descoperit, şi care de care era mai delicat în vorbă. Curând veni şi Iuraşcă de la câmp şi le-a întins masă.

Cu aceste trupe era şi un intendent (general de intendenţă), care le însoţea pentru aprovizionare, şi care se numea Jeltuhin (mama îl pronunţa cu accentul pe u nu pe i), şi ce vor fi vorbit ei ruseşte, cu bunică-mea, nu ştiu, căci pe combatanţi i-a îmbătat Iuraşcă, Krupp, şi-au adormit morţi; numai Jeltuhin a rămas treaz, şi, după ce toţi s-au liniştit, a trimis trăsura şi a adus pe Donţu, care, când s-a întâlnit cu Jeltuhin, s-au îmbrăţişat şi sărutat, şi la amândoi li s-au umplut ochii de lacrimi, după care s-au închis amândoi, tainic, într-o cameră şi au convorbit până la ziuă. – Ce legătură va fi fost între ei nici mama nu ştia să ne spună.

După tratatul de la Adrianopoli, muscalii, la întoarcere, strecurându-se tot pe la noi, a venit Jeltuhin, iar, pe la Sarafineşti cu daruri.

Donţului i-a adus patru valuri de pânză de borangic, lui Iuraşcă, care era vânător pasionat, o puşcă cu două ţevi, de Damasc, Paraschivei o alisidă de aur[38] care ajunsese la mama, şi la rândul ei a dat-o Aglai în zestre. – Spunea mama că Donţu purta barbă şi plete, şi era alb ca iarna

[38] Alisida provenită de la Jeltuhin era de aur masiv, făcea vreo 150-200 galbeni şi de câte ori o punea mama la gât, amintea că e adusă din Ţarigrad şi dată mamei de generalul Jeltuhin.

de bătrân şi că şedea, vara, la umbra unui plop, pe malul Şiretului, numai în cămaşe de borangic, de la Jeltuhin. Locul unde a fost stupina lui se numeşte, şi azi „Vadul Donţului”.

Paraschiva Iuraşcă a murit dintr-un accident: luând caii vânt, au răsturnat trăsura şi ea, în cădere, lovindu-se cu tâmpla dreaptă de o rădăcină, a murit pe loc.

Iuraşcă era un om mărunt, dar bine legat; cam naiv, cam prostuţ, cum am zice. Iurăşceştii erau de loc din Hotin, şi au trecut Prutul doi fraţi, din care unul s-a stabilit în ţara de sus şi altul în ţara de jos.

Tatăl unui Iuraşcă, fost membru la Curtea din Galaţi, mort subit mai acum vreo 15-20 de ani, era văr primar cu mama. Mama era femeie măruntă, dar robustă, brună-albă, la faţă îi semăna Iorgu perfect, şi puţin şi Mihai, – în adevăr, foarte evlavioasă şi harnică. Nu sta cum stă apa care curge. Sarcastică ca şi tata, dacă nu cumva de la el s-o fi învăţat sau el de la ea. Avea pretenţii de nobleţă faţă de tata, zicând că Iurăsceştii, străbunii ei, au fost boieri de I-a ordine. Tata n-o contrazicea, decât îi obiecta că, la drept vorbind, mai nobil a fost Donţu decât Iurăsceştii.

Numele ei adevărat era Rareşa. Raluca era un fel de desmierdătură. Foarte greu prindea ură pe cineva, dar, odată prinsă, prinsă era. Când ţinea la om sau la femeie, ţinea, dar şi când îi ura, urâţi erau pentru vecinicie.

Din viaţa tatei îţi voi spune două împrejurări, una de care râdea Mihai cu mare poftă, şi alta cam drastică. Să le luăm pe rând.

*

Pe când tata era la Balş, acesta mijloceşte şi i se dă boieria de Sulger. După moartea lui Balş, tata intervine pentru avansare, şi Mihai Vodă Sturdza, printr-un decret din luna Mai 1841, îl face Căminar. Obiceiul era ca, după boierie, cel boierit să ceara audienţă la Domn şi să-i mulţumească. Aşa a făcut şi tata.

„Ei, ce-i?”, au fost vorbele cu care l-a întâmpinat Mihai Sturdza.

„Să trăieşti, Măria Ta, am venit să mulţumesc pentru boierie!”, răspunse tata.

„Prin ce cârciume te-i tăvăli de acum înainte?”, îl întrebă Sturdza.

Şi atâta a fost audienţa. – Şi nu era tata beţiv, nici putea să bea mult, căci se îmbolnăvea, cum am fost toţi, afară de Mihai. Se vede

că au fost unii, care, după ce i-au boierit, se tăvăleau prin cârciume şi necinsteau boieria, şi vorbele lui Mihai Sturdza erau un fel de morală.

Când ne-a istorisit-o tata, s-a pus Mihai pe un râs de nu-l mai puteam opri.

Trecând la a doua, cea drastică, afacerea se petrecu astfel:

În Botoşani era un grec romanizat, anume Costaki Caraieni; fusese el făclier (lumânărar), împreună cu tatăl generalului Pilat, grec şi acesta, mai pe urmă şi băcan, şi, precum pe atunci religia era la mare vază şi lumânările de ceară foarte căutate, făcuse Costake Caraieni parale bune şi întrerupsese negoţul. Avea patru fete. Pe cea mai mare a măritat-o după Capşa, mama fraţilor Capşa din Botoşani. Pe cea de a doua, Zoica, după un grec moşier, Macri Apostol, iar când a venit rândul celei de-a treia, Valerica, s-a prezentat ca pretendent, prin intervenţia tatei, Ioan Frank, tatăl prezidentului Alexandru Frank.

Intervenirea tatei era justificată, căci mama lui Ioan Frank era fata doctorului Holtztreger, doctorul de casă al lui Balş. Mergând, deci, tata în peţit la Caraieni, acesta i-a răspuns că-i dă fata lui Frank, îi dă şi bani să deschidă farmacie, căci era farmacist de meserie, dar cu condiţia ca să treacă, de la catolicism, la ortodoxism.

Deci, trebuia Frank să se boteze a doua oară şi naş, prin forţa lucrului, tata.

Cum pe atunci starea civilă era la popi, tata a trecut peste protoerie, şi s-a dus dea-dreptul la un vlădică, anume Chesarie Răsmeriţă (fost el şi locţiitor de Mitropolit al Moldovei). Acesta îi spuse că, pentru ca să aprobe botezarea, să-i dea tata 100 de galbeni.

Ferm, cum era tata, i-a răspuns, cu indignare, că nu dă nici un ban, şi pe Frank tot are să-l boteze.

Zis şi făcut. A luat pe Frank în trăsură, l-a dus în Ipoteşti şi, acolo, a pus pe popa bisericii, anume popa Vasile, şi a botezat pe Frank; s-a dus, pe urmă, la Caraieni şi s-a făcut nunta.

Biserica din Ipoteşti era proprietatea mamei, o cumpărase mama, cu 250 de galbeni, de la un anume Murguleţ.

Dar pe urmă, face Vlădica jalbă la Domnie, ridică pe popa Vasile în fiare şi-l duce la protoerie, iar contra tatei iese decret să-l ducă trei luni la mănăstirea de călugări Vorona, drept pedeapsă.

L-a ridicat şi l-a dus, şi numai prin intervenţia ambasadei ruseşti s-a revocat decretul, după ce a stat vreo 6 săptămâni acolo. – L-a trimis la mănăstire pentru că boierii nu se închideau în aresturi.

Dar şi recunoscător a fost Frank; până la moarte, tata n-a avut un prieten mai bun ca pe Frank.

Ambasada rusească a intervenit, pentru că Balş, ca proprietar în Basarabia, avea titluri de nobleţe ruseşte, Sovetnic şi Cavaler. Sovetnic va să zică „Consilier”, Hofrat cum zic nemţii. Şi la consulatul rusesc intervenise Băluşoaia, deşi Balş murise.

Exterior şi caractere.

Şerban. – Oacheş ca un ţigan, constituţie debilă, statură mai sus de mijlocie, – vindicativ.

Nicu. – Şaten, ochi căprii, maladiv, bun la suflet, – statură mai jos de mijlocie.

Iorgu. – Înalt, păr, mustaţă negre, ochi căprii, pielea albă, sumbru: când râdea, se schimba vremea.

Ilie. – Blond, înalt, vesel, ochi albaştri, mare talent la desemn.

Aglaia. – Şatenă, înaltă; ochi căprii.

Harieta. – Şatenă roşcată, ochii căprii; înaltă.

Bine cu mama semăna ceva Iorgu şi Mihai. Cu tata, numai Ilie. Ceilalţi, un fel de amestecătură şi de la tata, şi de la mama. / ***Căpitan Matei Eminescu***[39].

39 JUNIMEA LITERARĂ, nr. 7-8/1909, p. 142 şi urm.

Sofia ŞTEFANOVICI:

Amintiri eminesciene

Tatăl lui Eminescu purta straie greceşti, ca preoţii (antereu cu ciubuce, brâu de şal turcesc, *chetalipà).* L-am cunoscut pe la 1873-1874. Plecam împreună (de la Botoşani) la Cernăuţi; el, la Drogloaia[40], eu la soţul meu. Şi mama lui Eminescu îmbla la Cernăuţi; cu testemel (pe cap) şi cu rochie moldovenească (o rochie întreagă şi brâu). Cu pălărie n-am văzut-o niciodată. O biată femeie necăjită! Odată, venea de la Botoşani (în braţe cu o curcă pentru Madame Drogli). Curca tocmai era să cadă cloşcă şi nu se arăta defel bucuroasă de aşa voiaj. Destul că bătrâna era o fire blândă şi supusă. Dar şi soţul ei îi purta toată cinstea. Îşi ziceau, unul altuia; *soro* şi *frate* şi: *dumneata şi dumnealui.* Modă turcească!

Cât despre Ioan Dogii, era el, nu-i vorbă, om arătos, frumos la faţă, chipeş şi înalt; dar cam cu nasu-n nouri. De ce l-a luat Aglaia Eminovici, fiica mai mare a lui Gheorghe Eminovici? Fiindcă Aglaia fusese la mănăstire, la Agafton, la o mătuşă a ei şi, ca să scape de mănăstire, l-a acceptat pe Drogli. Cum spuneam, profesorul Drogli era cam grandoman. Se visa mereu în rândul aristocraţilor. Într-o bună zi, ce-i plosneşte prin cap? Se ia la făcut vizite pe la boierime (Petrino, Cîrstea), împreună cu Madame Drogli, – cu echipaj, cu fecior în capră (un biet student hămesit), cu mănuşi albe... Dar prea curând a slobozit nasu-n jos, fiindcă nimeni nu s-a aflat să le întoarcă vizita.

Mai frumoasă decât Aglaia, ba chiar foarte frumuşică, era Henrieta Eminescu. Nu ştiu, însă, din ce cauză ajunsese oloagă, fiind paralizată de picioare. În cele din urmă, se însănătoşase (la doctorul

---

[40] Sora lui Eminescu, Aglaia, căsătorită în 1870 cu Ioan Drogli, profesor la Cernăuţi.

Alexandru Ştefanovici), de mă miram cum îmbla de bine.

Pe Eminescu, poetul, l-am cunoscut la Madame Drogli, la o cafea. A vorbit şi cu mine şi era foarte politicos. Se vedea numaidecât omul manierat şi de salon şi, mai ales, omul de mare atenţie şi bunătate. Se vedea însă şi poetul, fiindcă, de la o vreme, s-a ridicat dintre noi şi îmbla de acolo, până colo, mut şi meditativ. Asta trebuie să fi fost (cu) vreo doi ani înainte de moartea lui. Ştiu că fusese, acum, bolnav şi Aglaia Drogli îl cruţa foarte, conversând cu noi pe şoptite şi aruncându-şi ochii mereu spre dânsul. Palid la faţă, cu părul ca pana corbului, Eminescu era nu numai straniu şi interesant, dar chiar – pot zice, cum ziceam şi atunci – frumos[41].

Aglaia și al doilea ei soț

[41] BULETINUL „MIHAI EMINESCU”, Anul III, Fasc. 8/1932, p. 8-10

N. D. GIURESCU:

Când s-a născut Eminescu?

În numărul 2 al „Convorbirilor Literare” din acest an, dl N. D. Giurescu scrie următoarele:

E mai bine de un an de când stăpânesc date temeinice asupra locului şi anului naşterii lui Mihail Eminescu şi de când văd în toate încercările biografice greşeli mari în această privinţă şi abia m-am hotărât, având încredere în ospitalitatea „Convorbirilor Literare”, să le dau în vileag.

Datele pe care vi le comunic le datorez împrejurării că fusesem trimis, ca student, la Botoşani, împreună cu dl C. Vasiliu, ca să încercăm o stabilire a locului naşterii, unde trebuia, după frumoasele intenţiuni de atunci, să se ridice o şcoală în amintirea poetului.

Iată câteva date – toate greşite – culese din cele mai autorizate biografii apărute.

Mai întâi, pe mormântul de sub „teiul sfânt şi dulce”, sub numele „Mihail Eminescu”, stau săpate, în piatra rece, două clipe din vecinica vreme: „1850-1889”.

În prefaţa ediţiei a IV-a, dl Maiorescu scrie că e „născut la 20 Decembrie 1849, în satul Ipoteşti, lângă Botoşani”. Tot asupra acestei date, ca an al naşterii lui Eminescu, se opresc şi D. N. Pătraşcu, în partea studiului său, publicat în Numărul jubiliar al „Convorbirilor”, dată găsită scrisă de chiar mâna lui, în registrele Direcţiei „Convorbiri literare”[42].

[42] Notă I. N., redactorul CONVORBIRILOR: În adevăr, în lista membrilor Societăţii „Junimea”, din Aprilie 1878, şi aflătoare la mine, Eminescu, notat la numărul de ordine 49, a scris cu mâna lui, în rubrica „Data naşterii”, următoarea însemnare: „1849 Decembrie 20 (Sf. Ignat) Botoşani”

În matricola gimnaziului din Cernăuţi, se găseşte anul 1849, Decembrie 14.

Într-alte schiţe biografice, greşeala e şi mai mare: aşa, într-un articol, bogat într-unele fapte adevărate, întrucât însumi am putut să le controlez, publicat, întâi, pare-mi-se, în „Românul", reprodus însă de unicul număr al ziarului „Eminescu", ieşit cu prilejul dezvelirii bustului la Botoşani, stă scris: „a văzut lumina zilei în satul Dumbrăveni, judeţul Botoşani, la anul 1848, luna Noiembrie 8, în ziua de Sfinţii Arhangheli, pentru care i s-a şi dat numele de Mihai din botez".

Dacă atâtea deosebiri sunt în scrierile apărute departe de locul naşterii, nicăieri mai mult ca în Botoşani nu se pot culege date mai false, ca întâmplări din viaţă, ca împrejurări de familie, ca timp şi loc al naşterii (Ba Dumbrăveni, ba Ipoteşti etc.).

După o zadarnică excursiune, ce am făcut în Ipoteşti, satul copilăriei lui Eminescu, D. G. Cerchez, atunci prefect al judeţului, a primit următorul răspuns, la o scrisoare ce adresase maicăi Agapia Gherghel, stareţa schitului Agafton, unde trăieşte o mătuşă a poetului.

„1891, Martie 29, Agafton.

Domnule Prefect!

Dl Poet Eminescu este născut în Botoşani; aceasta este foarte sigur, căci am întrebat pe maica Fevronia Iuraşcu, care a fost faţă când s-a născut. Este cunoscut că botezul i s-a citit de către preotul Dimitrie, de la Ospenia.

(s) Agapia Gherghel".

Am pornit spre Biserica Uspenia, ce-i mai zice şi Biserica Domnească – Catedrala din Botoşani –, am căutat pe preotul Dimitrie şi, după răscolirea câtorva groase volume, prăfuite de vreme, în care erau trecute numele tuturor botezaţilor de „Dumnealui preotul Iconom Ion Stamati", acum răposat, începând cu anul 1832, am găsit, în „Metrica, partea I de naşteri şi botezuri", următoarele rânduri, pe care le dau în exactă transcriere:

„Născut la 15 Ghenarie 1850, din părinţii: Gheorghe Eminovici, proprietar şi soţia sa Ralu, născută Vasile Juraşcu, care primi botezul în 21 Ghenarie; s-a numit Mihail, având naş pe Dumnealui Stolnicul Vasile Juraşcu".

Acest volum se află în buna păstrare a preotului Dimitrie, de la mai sus pomenita biserică.

Cum vedem, în aceste puţine rânduri nu se spune locul naşterii lui, dar, fiind dată afirmarea maicii Juraşcu, mătuşa lui Eminescu, care încă trăieşte şi care a fost de faţă la naşterea sorei sale, muma poetului, şi cum nu se poate admite – presupunând că s-ar fi născut la Ipoteşti (Dumbrăvenii sunt mult mai departe) – ca părinţii lui să nu-l fi botezat la biserica satului, unde sunt îngropaţi toţi ai familiei şi care e lângă Curtea lor şi să-l fi dus pe El, copilul crud de şase zile, în gerul lui Ghenarie, cale de trei ceasuri, numai aşa… ca să-l boteze în Botoşani, rămâne cu totul sigur că:

Mihail Eminescu s-a născut în Botoşani în ziua de 15 Ianuarie 1850[43].

[43] GAZETA BUCOVINEI, nr. 58/1892, pp. 1, 2

T. V. STEFANELLI:

Introducere în „Amintiri despre Eminescu”

Cine voieşte să-şi formeze o judecată dreaptă asupra lui Eminescu şi să-l aprecieze după adevărata lui valoare, să-l înţeleagă pe deplin şi să pătrundă în firea lui, în felul lui de a cugeta, de a lucra şi de a se purta cu lumea în care a trăit, acela va trebui numaidecât să ţină seamă de împrejurările în care a trăit şi de mediul în care s-a mişcat şi care l-a înconjurat pe timpul când el a început să-şi formeze mintea şi inima şi să-şi adune cunoştinţele trebuitoare pentru o creştere aleasă la care râvneau părinţii săi şi care ar fi avut să-l îndreptăţească a ocupa un loc de cinste şi însemnat în societatea omenească. Împrejurările în care trăieşte un individ, mediul în care se mişcă şi mijloacele educative pe care le foloseşte au o desăvârşită înrâurire asupra dezvoltării spirituale a individului, asupra vederilor sale şi asupra formării caracterului său.

Ca să-l putem, deci, aprecia pe Eminescu în deplină cunoştinţă de cauză, vom trebui să cunoaştem toate fazele prin care a trecut el în viaţa sa, căci numai pe baza acestor premise putem ajunge la concluziuni juste.

Spre a ajunge la aceste concluziuni vom trebui să avem în vedere că Eminescu părăseşte, precum vom vedea, în cea mai fragedă vârstă, de 8 ani şi 8-9 luni, casa părintească şi este dus în străinătate, la Cernăuţi, capitala Bucovinei, ca să înveţe carte şi să se procopsească, întâi în şcoala primară apoi în cea latinească, precum numeau, pe atunci, Românii liceul din Cernăuţi. Tatăl său, originar din Bucovina, avea mare încredere în învăţătura ce se putea câştiga în şcoalele nemţeşti de peste hotare şi oraşul Cernăuţi nu era departe nici de Ipoteşti, nici de Botoşani. Tata şi mama îl puteau, deci, cerceta adese pe micul Mihai ca să-şi astâmpere atât

dorul lor, cât şi dorul copilului, aşezat în ţară străină. În lipsa părinţilor, avea să grijească de copil gazda la care locuia şi această gazdă era şi responsabilă fată de autorităţile şcolare şi era însemnată în registrele oficiale[44]. Este uşor de înţeles că de la această gazdă atârna foarte mult, căci ea avea să grijească de copil, să-l povăţuiască, în scurt, să-i ţie în toate locul părinţilor. Întâiul mediu în care se mişca şi se dezvolta elevul era, deci, gazda şi cei ce locuiau cu el împreună. Trebuie să presupunem că părinţii lui Eminescu l-au aşezat, la început, pe copil la un român în gazdă[45], pentru că la vârsta când ajunse la Cernăuţi, Mihai nu putea să cunoască altă limbă decât cea românească. Mai pe urmă îl vor fi aşezat la nemţi, ca să deprindă şi limba germană. În şcoala primară se învăţa şi se conversa în limba română şi în cea germană şi, astfel, micul Eminescu, care, atunci, se scria Eminowicz, a putut să deprindă uşor limba germană. Pe lângă aceasta, auzea limba aceasta în toate părţile şi chiar în familiile româneşti se vorbea foarte mult această limbă. La anul 1858, când a venit Eminescu la Cernăuţi, simţul naţional era încă foarte puţin deşteptat la românii din Bucovina. Nu exista nici o societate culturală, nici o mişcare naţională. Străduinţele naţionale ale lui Pumnul şi ale fraţilor George, Alecu şi Eudoxiu Hurmuzachi, începute înainte de 9-10 ani, nu prinsese încă rădăcină. Limba oficială era cea nemţească. În şcoli, afară de cea primară greco-orientală, toate obiectele erau predate numai în limba germană şi în liceu numai o oră pe săptămână era rezervată pentru limba şi literatura românească.

Aceasta era situaţiunea în Bucovina când a venit Eminescu în ţară; acesta era mediul în care a început a se mişca şi a se dezvolta, şi acest mediu numai puţin s-a schimbat, cât timp a petrecut Eminescu în Bucovina, şi această schimbare s-a produs mai ales prin reprezentaţiunile teatrale, sub direcţiunea d-nei Fani Tardini, apoi sub Pascaly şi Millo. În privinţa naţională era, deci, acest mediu destul de detestabil, dar, pe de altă parte, avea el şi avantajele sale, căci în şcoală se învăţa foarte serios

---

44 În rubrica: verantwortlicher Aufseher

45 La Arune Pumnul, în casa căruia locuiau şi fraţii lui, Şerban, Nicolai, Gheorghe şi Ilie, după cum rezultă din scrisoarea adresată de Pumnul, în „28 Octomvre c(alendar) n(ou) 1858”, lui Iraclie Porumbescu, scrisoare publicată în *Junimea Literară*, anul XII, 1923, nr. 10-11, pp. 308-312 (notă I.D.)

şi temeinic. Legile şcolare erau foarte severe şi profesorii ţineau ca să fie strict observate de elevi.

Cum intra în liceu, elevul nu mai avea voie să cerceteze cafenele, restaurante şi alte localuri publice. Nu avea voie să fumeze sau să poarte beţişoare sau bastoane pe stradă. Trebuia să fie cuviincios, modest şi cu respect faţă de cei mai în vârstă. În toate duminicile şi sărbătorile, trebuia să umble regulat la biserică, iar înainte de biserică trebuia să asculte în clasă o predică (exhortă) a catihetului. Contravenţiuni în contra acestor reguli se pedepseau foarte aspru, chiar şi cu excluderea din şcoală. Pentru purtarea elevului afară de şcoală era responsabilă şi gazda, care adese trebuia să raporteze directorului sau ordinariului (ordinarius), adică principalului profesor din clasă.

În clasă, elevii erau ţinuţi să se deprindă cu un studiu serios şi temeinic al materiilor, să fie cuviincioşi, astâmpăraţi, atenţi şi ascultători. Lipsa de creştere de acasă era suplinită în şcoală. Profesorii ţineau să formeze caractere şi, în scopul acesta, veneau cu sfaturi şi exemple frumoase din istorie. Aceasta era metoda de instrucţiune şi creştere germană în liceul din Cernăuţi, când a intrat Eminescu ca elev în acest liceu. Şi profesorii erau, atunci, bărbaţi aleşi, serioşi şi cu cunoştinţe aşa de frumoase că ar fi putut face faţă şi universităţilor de cinste. În mişcările din anul 1848, erau, adică, implicaţi şi mulţi profesori foarte însemnaţi de prin Viena şi din provinciile germane. După potolirea acestor mişcări, aceşti profesori au fost spulberaţi în toate părţile, şi Bucovina, cea mai depărtată provincie a Austriei, era considerată ca un loc de exil. Astfel, liceul din Cernăuţi căpătase profesori foarte valoroşi. De astfel de profesori a avut Eminescu parte, în liceu, şi de astfel de metodă în instrucţiunea ce a primit-o în şcoală. Dar şi afară de şcoală se mişca într-un mediu bun, căci colegi corupţi, destrăbălaţi nu avea. Strictele legi şcolare şi supravegherea continuă grijeau pentru aceasta. Sămânţa sădită în inima fragedă a tânărului Eminescu era, deci, bună şi putea să prindă rădăcină, să încolţească şi să aducă mai târziu roade bune, căci ea cuprindea în sine principii frumoase etice şi morale. De ar fi rămas el numai timp mai îndelungat în acest liceu! Dar era ceva la acest băiat ce nu se putea încătuşa şi aceasta era o pornire instinctivă pentru neatârnare, pentru o mişcare liberă, neforţată de împrejurări şi era, apoi, şi lipsa de

răbdare. Nu-i plăceau toate obiectele ce le cerea programa şcolară şi învăţa numai cele ce îl interesau. Din cauza asta a rămas însă repetent în clasa a doua. El se sileşte şi repetează această clasă şi, ca repetent, sfârşeşte cu succes bun semestrul întâi, dar la jumătatea semestrului al doilea, cu tot succesul bun ce-l obţinuse în semestrul precedent, părăseşte cu totul şcoala (aprilie 1863). Va fi contribuit poate la aceasta şi lipsa de mijloace a părinţilor, care aveau să îngrijească de o familie numeroasă, desigur însă nu lenea, pentru că venind iarăşi la Cernăuţi, el studiază mai departe singur, afară de şcoală, şi vom vedea că el, ca autodidact, şi-a câştigat mai frumoase cunoştinţe decât mulţi alţii, pe baza programelor şcolare, şi că a ajuns la înălţimi de cugetare care au stârnit admiraţiunea întregului neam şi l-au ridicat pe un piedestal la care atât profesorii, cât şi colegii şi amicii săi nici măcar visară. Eminescu ne dă o dovadă, mai mult, că geniul nu se lasă încătuşat de programele şcolare; el rupe lanţurile cu care vor să-l lege, impulsiv depărtează el stavilele ce ar putea împiedeca liberul zbor al aripelor sale, şi pe căi croite numai de dânsul, se înalţă în sfere neatinse, neţărmurite, unde apoi planează nemuritor şi rece, precum caracterizează el admirabilul său Luceafăr.

A petrecut câtva timp, şi în anul 1864, în Cernăuţi, apoi în anul 1865 şi primăvara anului 1866. În această primăvară, a dispărut cu totul din Bucovina. A pribegit, apoi, prin România, Transilvania şi prin Banat, până în toamna anului 1869, când apare în Viena şi se înscrie la universitate.

Ar trebui de stabilit amănunţit cu ce s-a ocupat Eminescu, în decursul acestor trei ani şi jumătate (1866-1869), căci numai aşa vom putea avea o icoană fidelă a acestei vieţi zbuciumate.

În Viena, a urmat cursurile de la Universitate, din toamna anului 1869, până în vara anului 1872. Lunile de vară le-a petrecut, probabil, la părinţi, iar din 18 decemvrie 1872 îl aflăm înscris la Facultatea filosofică a Universităţii din Berlin[46] unde petrece şi anul 1873. Acesta a fost cel de pe urmă an de studii[47], ceea ce se vede din două scrisori ce le adresează el

[46] Vezi *Eminescu comemorativ*, album de Octav Minar, fără indicare de an, pag. 66, unde este reprodusă foaia de inscripţiune la Universitatea din Berlin

[47] Vezi : două scrisori ale lui Eminescu, adresate, din Berlin, părinţilor săi, în 17 şi 22 iunie 1873, reproduse în *Almanach literar pe anul 1903* (le vom reproduce

părinţilor din Berlin, dar, pe cât ştiu, nu s-a supus la examen. În scrisoarea sa din 22 iunie 1873, adresată părinţilor, din Berlin, roagă să i se trimită bani pe iulie şi august. În această scrisoare, vorbeşte, în mod cu totul vag, şi despre *doctorat,* dar aceasta, după părerea mea, nu pentru că ar fi avut în adevăr de gând să ia doctoratul, ci pentru a linişti pe părinţi şi a-i îndupleca a aduce cele din urmă jertfe pentru dânsul[48]. În anul 1874, s-a stabilit definitiv în Iaşi, şi cu aceasta a încetat pribegia sa prin străinătate. Astfel, îl vedem ajuns în ţară, în vârstă de 24 de ani.

Şi acuma avem înaintea ochilor noştri, măcar în parte, tabloul pribegiilor, zbuciumărilor şi frământărilor sale printre străini, din cea mai fragedă vârstă, până ce, ca bărbat, se sălăşluieşte, în sfârşit, în patria sa.

Aproape 16 ani a petrecut el peste hotare, în Cernăuţi, în Viena, Berlin, în Transilvania şi Banat. Zic aproape 16 ani, pentru că, dispărând în vremea aceasta dintr-un loc şi din altul, pe câtăva vreme, refugiul său era la părinţi; după aceea pleca iarăşi în străinătate.

În vârstă de plină maturitate, cu cunoştinţele culese cea mai mare parte în şcoli germane şi din izvoare germane, şi numai cea mai mică parte câştigate ca autodidact din cărţi şi din alte izvoare româneşti, intră el acuma într-un mediu nou, în mediul societăţii româneşti şi începe activitatea sa extraliterară în ţară, prourmând, totodată, şi pe cea literară, pe care o inaugurase în străinătate. Toate aceste împrejurări vor trebui să le aibă în vedere cei ce vor voi să-l înţeleagă pe Eminescu şi să-l aprecieze în deplină cunoştinţă de cauză.

şi noi – notă I. D.), Cernăuţi, 1903, Tipografia bucovineană. În scrisoarea din 17 iunie scrie: „Pe la finea lui August sau începutul lui Septemvrie gândesc că mi-oi isprăvi examenele şi m-oi întoarce în ţară. Aştept cu nerăbdare capătul vieţii de student, care desigur pentru mine numai plăcută n-a fost".

48 Ibidem, pag. 47. Scrisoarea aceasta glăsuieşte astfel: „Afară de aceea mă văd constrâns şi de împrejurări, ca să vă rog pentru ratele pe iulie şi august, şi o fac aceasta cu inimă cu atât mai grea, pentru că nu ştiu dacă împrejurările în care vă aflaţi acuma nu vă fac penibilă realizarea sumei, pe care-mi veţi trimite-o. Dar în curând vor înceta acestea toate. Întrucât priveşte taxele de doctorat, voi face tot ce-mi stă în putinţă ca să vă scutesc de răspunderea lor, şi am din mai multe părţi promisiuni de o pozitivitate oarecare. Afară de aceea cred că zilele astea va sosi şi Rosetti, agentul nostru din Berlin şi voi intra cu el în relaţiunile în cari am stat odată...

Radu SBIERA:

Amintiri despre Eminescu

Eminescu! Tu ai numit pe Alecsandri „rege al poesiei, vecinic tânăr şi ferice”, şi însuţi te-ai avântat pe aripile versului tău, ţinând acum locul de onoare de-a dreapta lui.

Tu ai ştiut a păstra o amintire dulce şi dreaptă celora ce ţi-au netezit calea, curăţind-o de spini: şi acuma venim noi, plini de admiraţiune şi iubire pentru tine şi geniul tău, să-ţi împletim cununi de laur.

Experţi şi diletanţi, critici şi amatori, toţi îşi împreună glasul întru mărirea ta, ridicându-şi ochii la înălţimea ce ţi-ai câştigat-o însuţi prin tine şi graiul tău.

Mulţi te-au invidiat, mulţi te-au hulit.

Dar vocile pizmaşe au amuţit şi focul tău de poet ţi-a aprins înaintea icoanei tale o candelă ce nu se va stinge în veci. Tu ai murit, dar steaua ta n-a căzut.

Ea străluceşte şi neîncetat va străluci pe orizontul strâmt al României, atât de sărac de luceferi luminoşi.

Încălzeşte cu razele tale pre cei ce privesc la tine şi aprinde şi-n ei scânteia divină ce te-a condus la nemurire.

*

De un timp, încoace, Eminescu este deviza multora, unii pătrunzând adânc în măduva poeziei lui, alţii entuziasmându-se de cugetările-i fermecătoare.

Versurile i le cetim cu toţii, dar viaţa lui pentru mulţi este ascunsă într-o noapte întunecoasă, prin care abia raze palide de lună străbat, numai când şi când.

Se lucră, acum, la biografia lui Eminescu, dar cunoştinţele despre diferitele epoci şi faze ale vieţii lui sunt răzleţite şi împrăştiate prin amintirile pălite ale contemporanilor săi ori zac ascunse pe paginile şterse ale unor hârtii vechi şi prăfuite.

Admiraţiunea ce o datorăm marelui poet ne impune, însă, datorinţa de a le aduna de unde putem, până ce nu se pierd toate în noianul uitării.

Şi cel mai mic şi neînsemnat moment din viaţa lui Eminescu îşi capătă valoarea sa de la valoarea şi însemnătatea aceluia ce l-a trăit.

Abia din totalitatea momentelor mari şi mici ale vieţii lui Eminescu vom putea abstrage figura lui adevărată şi ni vom putea forma o icoană limpede şi vie despre el, ca inimă şi intelect.

Călăuziţi de aceste consideraţiuni, am urmat cu plăcere invitării ce doctorul George Popovici, de la Bucureşti, ne-a făcut-o în numele doctorului Ion Scurtu, care se ocupă de biografia lui Eminescu, rugându-ne să răspundem la un chestionar, relativ la timpul ce Eminescu l-a petrecut în Cernăuţ.

Bucovina noastră şi, în special, Cernăuţul, a fost locul unde Eminescu şi-a trăit o mare parte a copilăriei sale.

Aici nu aflăm pe copilul Mihai Eminovici (Eminescu) abia la anul 1860, când începu a urma la liceul din loc, ci deja doi ani mai înainte. Din cataloagele „Şcolii gr.-or.”, numită, pe atunci, „National-Hauptschule”, găsim că Eminescu a frecventat, acolo, a treia şi a patra clasă a cursului primar, de la Septemvrie 1858, până la Iulie 1860. La început, i-a mers mai greu, necunoscând micul Eminescu bine limba germană, ceea ce ne-a împărtăşit directorul Iancu Litviniuc, primul învăţător al lui Eminescu, în Cernăuţ. Cu timpul, însă, a făcut el progrese atât de frumoase, încât, la finea anului şcolar 1858/9, fu clasificat al 15-lea, între 72, iar în clasa a patra primară a obţinut, în amândouă semestrele, o medie generală foarte bună, clasificat fiind, la finea anului şcolar (Iulie 1860), al 5-lea, între 82 de elevi.

În Septemvrie 1860, trece şcolarul Eminescu la liceul i. r. din Cernăuţ, astăzi liceul prim de stat, unde-l aflăm până la April 1863. În primii doi ani, a mers Eminescu mersul racului, în clasa I a obţinut, în ambele semestre, o medie generală bună, fiind clasificat, în primul

semestru, al II-lea, între 69, iar în semestrul al II-lea, al 23-lea, între 66. În clasa a doua, primi, atât în semestrul întâi, cât şi într-al doilea, o medie generală rea, clasificat fiind, în cel dintâi, al 59-lea, între 72, iar într-al doilea, abia al 62-lea, între 73. Astfel, rămase Eminescu repetent în clasa a doua.

Primul semestru al anului şcolar următor (1862/3) îl încheie Eminescu, în clasa a doua, cu o medie generală bună, ca al 7-lea, între 59 de elevi; într-al doilea semestru, însă, începând din 16 April 1863, Eminescu n-a mai mers la şcoală.

De aici, înainte, nu mai aflăm pe Eminescu prin cataloagele liceului din Cernăuţ.

Crezând că notele ce le-a primit Eminescu, pe la şcolile din Cernăuţ, nu vor interesa numai pe vreun biograf, ci vor deştepta şi interesul unor cercuri mult mai largi ale societăţii româneşti, publicăm, aici, certificatele de studii ale lui Eminescu, întocmai precum le-am aflat în cataloagele şcolii gr.-or. şi ale liceului din Cernăuţ.

Notele explicative, pentru a pute înţelege unele lucruri din tabelele II—IV, urmează după tabela din urmă.

Pentru ca oricine să poată înţelege certificatele ce le-a obţinut

Tabela I.

Cursul primar, clasa a III-a, semestrul I: Sept. 1858 — Februar 1859.

Laufende Zahl	Name, Alter, Religion und Geburtsort des Schülers	Stand und Wohnort der Ältern	Zahl der versäumten Schultage: entschuldigt	nicht entschuldigt	allgemeine Fleißnote	Sitten	Fähigkeiten	Verwendung	Die Religionslehre	Die deutsche Sprache	Die romanische Sprache	Die ruthenische Sprache	Das Rechnen	Das (Schön)schreiben	Fortgangsklasse	Sonstige Bemerkungen
14	Eminowicz Michail 6/12. 1850. Bottuschan	Guts-besitzer Bottuschan	4½	Ø	sehr fl.	sg	sg	m	g	g	sg	·	m	m	I.	Zeugnis 1./13. März 1859.

Czernowitz den 15./27. Februar 1859.

Wassilie Illasiewicz prov. Direktor. **Porphyrius Dimitrovits** Schul-Katechet. **Joanne Litviniuk** prov. Lehrer.

Cursul primar clasa a III-a, semestrul II: Marte — Iulie 1859.

Laufende Zahl	Name, Alter, Religion und Geburtsort des Schülers	Stand und Wohnort der Ältern	Zahl der versäumten Schultage: entschuldigt	nicht entschuldigt	allgemeine Fleißnote	Sitten	Fähigkeiten	Verwendung	Die Religionslehre	Die deutsche Sprache	Die romanische Sprache	Die ruthenische Sprache	Das Rechnen	Das (Schön)schreiben	Fortgangsklasse	Sonstige Bemerkungen
14	Eminowicz Michael, in Bot 6/12 1850	Gutsbesitzer tuschan	3	1	fl.	sg	g	g	g	sg	sg	·	g	g	I.	Zeug. 29. Juli / 10. Aug. 1859. (Notă. A fost clasificat al 15-lea între 72).

Czernowitz den 8./20. Juli 1859.

Wasilie Illasiewicz prov. Direktor. **Porphyrius Dimitrovits** Schul-Katechet. **Joanne Litviniuk** pr. Lehrer.

Cursul primar, clasa a IV-a, semestrul II: Sept. 1859 — Februar 1860.

16	Michail Eminowicz 6. Dez. 1850. Bottuschan	Guts- besitzer daselbst	4 sehr fl.	—	sg	sg	sg	sg	sg	sg	g	sg	sg	V.	Zeug. 3./15. Feb. 1860

Czernowitz am 2./14. Februar 1860.

Wasilie Illasiewicz
prov. Direktor u. Katechet.

Ioan Zybaczynski
Klassenlehrer.

Cursul primar, clasa a IV-a, semestrul II: Februar — Iulie 1860.

16	Michail Eminowicz 6. Dezember 1850	Guts- besitzer Bottuschan	10 sehr fl.	—	sg	sg	g	sg	sg	sg	g	sg	sg	V.	3. Sept. 1860 Zgß. 28. Juni / 10. Juli 1860. Duplikat mit obigen Datum. (Notă. A fost clasificat al 5-lea între 82).

Czernowitz am 23. Juni (5. Juli) 1860.

Wasilie Illasiewicz
prov. Direktor u. Katechet.

Joan Zybaczynski
Klassenlehrer.

Notă. fl. = fleißig = sirguitor; sg = sehr gut = foarte bine; g = gut = bine; m = mittel, mittelmäßig = mediocru; I. = Erste = medie generală bună; V. = Vorzug = medie generală foarte bună.

Eminescu, dăm următoarele note explicative:

Note generale. Ca şi-n ziua de astăzi, existau, şi pe atunci, patru medii generale: Vorzug sau Erste (Klasse) mit Vorzug = medie generală foarte bună; Erste (Klasse) = m. g. bună; Zweite (Klasse) = m. g. rea; Dritte (Klasse) = m. g. foarte rea.

Notele ce se puneau, la diferitele obiecte, erau, începând cu cea mai bună, următoarele: ausgezeichnet, vorzüglich (sehr gut), lobenswert, befriedigend, genügend; urmează, apoi, o notă slabă: hinreichend (ausreichend, hinlänglich), după aceea o notă rea: ungenügend (nicht genügend) şi una foarte rea: ganz ungenügend.

Rubricile Sittliches Betragen (conduita), Aufmerksamkeit (atenţiunea) şi Fleiß (sârguinţa) sunt împărţite în două despărţituri; în prima (mai mare), fiecare profesor caracteriza pe elev cu o notă specială, subscriindu-se după aceasta, de regulă adăugând numai iniţiala numelui său; într-a doua, dirigentul de clasă scria media, ce se fixa, la conferinţă, de toţi profesorii, împreună, pe baza notelor speciale din prima despărţitură.

gr. n. u. = griechisch nicht uniert = greco-oriental sau ortodox-oriental.

Tabela II. 92

32. **Cursul secundar, clasa I. A, semestrul I.: Sept. 1860 —**

Name und Alter des Schülers	Vaterland, Geburtsort, Wohnung	Name, Stand, Wohnort des Vaters oder Vormundes	Religion
Eminowicz Michael *14. Dez. 1849.*	*Bottuschan Moldau Nr. 799*	*Georg Gutsbesitzer daselbst*	*gr. n. u.*
I. Semester. Sittliches Betragen *Tadellos C do Jl. do L.*			*Tadellos*
Aufmerksamkeit *bisweilen unterbrochen C & L. do Jl.*			*bisweilen unterbrochen*
Fleiß *befriedigend C & L. do Jl.*			*befriedigend*
Religionslehre *recht lobenswerth.*			
Lateinische Sprache *befriedigend*			
Griechische Sprache ———			
Deutsche Sprache *befriedigend*			
Romanische Sprache ———			
Geographie und Geschichte *befriedigend*			
Mathematik *befriedigend*			
Naturwissenschaften *genügend.* —			
Philosophische Propädeutik			
Italienische Sprache			
Französische Sprache			
Kalligraphie			
Gesang			
Aeußere Form der schriftlichen Aufsätze *genügt*			
Zahl der versäumten Lehrstunden *0*			
Allgemeine Zeugnißclasse und Locationsnummer *Erste Kl. LNo. 11.*			

Ianuar 1861, semestrul al II.: Februar—Iulie 1861.

Stipendist; vom Schulgeld befreit oder zahlend	Name, Stand, Wohnort des verantwortlichen Aufsehers	Künftiger Beruf	Anmerkungen
zahlend	*Nikolaus Dzierżek Grundbesitzer. Czernowitz Schulgasse No. 799*	*unbestimmt*	*National Hauptschule Czernowitz.*
II. Semester. *tadellos C. Kal. Lbg. Nicht ganz tadellos wegen Versäumniss der Exhorten. Jl.*		*tadelnswerth wegen Versäumniss der Exhorten*	*Romane*
unterbrochen C Lbg. do Jl. Kal.		*unterbrochen*	
ungleichmässig C Lbg. do. Jl. kaum ausreichend Kal.		*ungleichmässig*	
genügend			
hinlänglich			
———			
befriedigend			
hinreichend			
löblich			
genügend			
ausreichend.			
genügt			
0.			
Erste Kl. LNo. 23.			

Tabela III. 94

33. **Cursul secundar, clasa II. A, semestrul I. Sept. 1861 —**

Name und Alter des Schülers	Vaterland, Geburtsort, Wohnung	Name, Stand, Wohnort des Vaters oder Vormundes	Religion
Eminowicz, Michael. *12 J.*	*Botuschan in der Moldau*	*Vater Georg Eminowicz Gutsbesitzer zu Botuschan in d. Moldau*	*gr. n. u.*

I. Semester. Sittliches Betragen: *Tadellos Kr. do. J. L. K. Sbiera entsprechend Hdk*	*entsprechend*
Aufmerksamkeit: *unterbrochen gespannt Kr. do. J. K. unterbrochen L. do. Hdk rege Sbiera*	*unterbrochen*
Fleiß: *unterbrochen eingehend Kr. ausreichend L. sehr thätig K. Sbiera manchmal zerstreut J. gering Hdk.*	*unterbrochen*
Religionslehre *lobenswert.*	
Lateinische Sprache: *Hinreichend*	
Griechische Sprache ———	
Deutsche Sprache: *Hinreichend.*	
Romanische Sprache *vorzüglich*	
Geographie und Geschichte *sehr gut*	
Mathematik *ungenügend.* —	
Naturwissenschaften *dürftig ausreichend.*	
Philosophische Propädeutik	
Italienische Sprache	
Französische Sprache	
Kalligraphie	
Gesang	
Aeußere Form der schriftlichen Aufsätze: *wenig entsprechend.*	
Zahl der versäumten Lehrstunden: *12, gerechtfertigt.*	
Allgemeine Zeugnißclasse und Locationsnummer *II Zweite Classe Loc. No. 59*	

Ianuar 1862, semestrul al II: Februar—Iulie 1862.

Stipendist; vom Schulgeld befreit oder zahlend	Name, Stand, Wohnorts des verantwortlichen Aufsehers	Künftiger Beruf	Anmerkungen
zahlend	*Privatbeamte Nicolaus Dzierzek Dreifaltigkeitsstr. No. 1309.*	*unbestimmt*	*Romane*
II. Semester. *tadelfrei bis auf seine Geschwätzigkeit. Kr. Hdk. Ganz tadelfrei K. Lbg. Sbiera.*		*tadelfrei bis auf seine Geschwätzigkeit.*	
unterbrochen Kr. do. Jl. Hdk stets rege K: Lbg. Sbiera.		*öfter unterbrochen*	
mangelhaft Kr. sehr thätig K: Lbg. Sbiera befridigend Jl. gering Hdk		*ungleich*	
lobenswert.			
Ungenügend			
———			
befriedigend.			
sehr lobenswerth.			
recht befriedigend.			
ungenügend. —			
lobenswert.			
wenig entsprechend.			
58, gerechtfertigt.			
Zweite. Loc. No. 62. Correxit St. Wolf			

Tabela IV. 96

17. **Cursul secundar, clasa II. A (ca repetent), semestrul I.:**

Name und Alter des Schülers	Vaterland, Geburtsort, Wohnung	Name, Stand, Wohnort des Vaters oder Vormundes	Religion
Michaël Eminowicz *12 J.*	*Moldau, Bottuschan, Herren Gasse No.*	*Vater Georg, Gutsbesitzer in Bottuschan*	*griechisch nicht unirt*

I. Semester. Sittliches Betragen *befriedigend do. L. Vys Jl. Nb*	*befriedigend.*
Aufmerksamkeit *zuweilen unterbrochen do. Jl. do. L. Vys Stets rege. Nb*	*Meist theilnehmend.*
Fleiß *thätig Jl do. L. Vys Sehr lobenswerth Nb*	*thätig.*
Religionslehre *vorzüglich.* —	
Lateinische Sprache *genügend.* —	
Griechische Sprache ———	
Deutsche Sprache *befriedigend*	
Romanische Sprache *vorzüglich*	
Geogrophie und Geschichte *Ausgezeichnet.*	
Mathematik *hinreichend* —	
Naturwissenschaften *hinreichend.*	
Philosophische Propädeutik	
Italienische Sprache	
Französische Sprache	
Kalligraphie	
Gesang	
Aeußere Form der schriftlichen Aufsätze *entsprechend.* —	
Zahl der versäumten Lehrstunden *17 davon 13 entschuldigt.* —	
Allgemeine Zeugnißclasse und Locationsnummer *erste.* — *7.* —	

Sept. 1862 — Ianuar 1863, semestrul al II.: Februar—Iulie 1863.

Stipendist; vom Schulgeld befreit oder zahlend	Name, Stand, Wohnort des verantwortlichen Aufsehers	Künftiger Beruf	Anmerkungen
Zahlend.	*Victor Blanchin, französ. Sprachlehrer in Czernowitz*	*Medicin*	*Romäne.*
II Semester.			*War früher Privatist.*
			Im 2-ten Semester seit dem 16. April ausgeblieben.

Note speciale: la tabela II: Subscrierea profesorilor: C. = Caspary, Jl. = Iliuţ Veniamin (catechet), L. şi Lbg. = Limberger, Kal. = Calinescu M. (limba română);

la tabela III.: Kr. = Kraska, J. şi Jl. = Iliuţ, L. şi Lbg. = Limberger, K. = Kermavner, Sbiera (limba română), Hdk. = Hayduk; St. Wolf = directorul liceului;

la tabela IV.: L. = Limberger, Vys. = Vyslouzil, Jl. = Iliuţ, Nb. = Neubauer; limba română a predat-o I. Sbiera.

În clasa I, n-a căpătat Eminescu, pe semestrul I, nici o notă la limba română, îmbolnăvindu-se Pumnul deja în Octomvrie 1860, fără ca să fie suplinit de cineva, până în April 1861; de aici, înainte, până la finea anului şcolar (Iulie 1861), îl substitui Mihai Calinescu, actualul archimandrit-mitrofor Miron M. Calinescu. Continuând Pumnul a fi tot bolnav, avu Eminescu de profesor de limba română, în clasa II (anii şcolari 1861/2 şi 1862/3), pe I. Sbiera, actualul profesor universitar din Cernăuţ, Dr. I. G. Sbiera.

Dintre toate obiectele, îi plăceau lui Eminescu mai tare limba română (în clasa II) şi istoria (şi geografia). Cel mai puţin seamănă să-i fi ticnit limba latină şi, cu deosebire, matematicele. Relativ la obiectul istorie, profesorul Ilie Luţia, care a fost con-şcolarul lui Eminescu, în anul şcolar 1862/3, ne-a împărtăşit următoarele: Profesorul de istorie, Neubauer, fiind cam comod şi văzând că Eminescu ştie aşa de bine mitologia grecească, mai ales poveşti ca expediţia Argonauţilor, războiul troian, Odiseu etc., când avea să dea lecţiuni noi, nu istorisea singur, ci, anunţându-se, de obicei, Eminescu, îl punea pe el de povestea lucruri de acestea, ascultându-l ceilalţi elevi cu mare atenţiune. Neubauer i-a şi pus, drept recompensă, la finea semestrului I, nota cea mai bună, ausgezeichnet.

De importanţă mare pentru o caracteristică dreaptă a lui Eminescu, ca băiat de 12 ani, este nota ce a primit-o la conduită, la finea anului şcolar 1861/2: tadelfrei bis auf seine Geschwätzigkeit = guraliv, de altfel ireproşabil. Deci, firea lui cea retrasă şi gânditoare seamănă să şi-o fi însuşit abia mai târziu. Credem că pe biograful lui Eminescu îl va interesa şi ceea ce ne-a spus profesorul I. Sbiera, că Eminescu era vioi, dar îndată ce profesorul îi făcea vreo observaţie, el deodată devenea liniştit,

păstrând tăcere adâncă. Interesant este că şi atenţiunea lui, de obicei, nu era aţintită asupra obiectului ce se tracta în şcoală; aceasta ne-o dovedesc notele din rubrica Aufmerksamkeit (atenţiunea).

Cât despre ziua naşterii lui Eminescu, căpitanul Eminescu, fratele poetului, ne spune, în prefaţa de la ediţiunea poeziilor lui M. Eminescu, că în mitrica născuţilor a bisericii catedrale din Botoşani se zice că s-ar fi născut „la anul 1850 luna Ghenarie”, pe când tatăl poetului să fi însemnat, într-o psaltire veche, că Mihai Eminescu s-a născut la 20 Decemvrie 1849. La aceste două date se mai adaugă alte două, din cataloagele şcolii gr. or. şi ale liceului din Cernăuţ; acolo aflăm 6 Decemvrie 1850, aici 14 Decemvrie 1849. Aceste două date din urmă vor fi, probabil, greşite, căci este posibil că profesorii ce le-au scris nici să nu fi consultat actul de naştere, ci să se fi mulţămit a întreba pe copilul Eminescu când este născut.

Dintr-o notă, ce am aflat-o în catalogul liceului din Cernăuţ, pe anul şcolar 1862/3, la rubrica „Anmerkungen” (observaţii), rezultă că Eminescu, începând din 16 April 1863, stil nou, n-a mai urmat la acest liceu, ceea ce am amintit deja mai sus. Opiniunea că Eminescu s-ar fi luat, atunci, după o trupă de teatru şi că, din pricina aceasta, şi-ar fi întrerupt studiile este nefondată, din următorul motiv: Prima trupă de teatru românesc n-a venit la Cernăuţ decât abia în anul 1864, debutând în ziua de 1/13 Mart 1864, pe când Eminescu a părăsit liceul de aici în 16 April 1863, deci aproape un an înainte de aceasta. Prin urmare, alta trebuie să fie cauza acestui fapt. Am căutat să ne informăm sub ce împrejurări a început Eminescu a lipsi de la şcoală, dar nu am aflat nimic. Numai fostul profesor al lui Eminescu, I. G. Sbiera, ne observa că nu ştie pozitiv, dar i se pare că aceasta s-ar fi întâmplat, pe timpul Paştilor, şi de nu cumva Eminescu, mergând, de Paşti, acasă, la România, nu s-a mai întors la şcoală. Atrăgându-ni-se, prin aceasta, atenţiunea asupra unei atari posibilităţi, am cercetat lucrul mai de aproape şi am aflat următoarele: Duminica Paştilor a căzut, în anul 1863, pe ziua de 31 Mart stil vechi – 12 April stil nou. Vacanţele Paştilor durează, la şcolile noastre secundare, până Miercuri, după Paşti, inclusiv. Prima zi de şcoală, după Paştele din 1863, era, aşadar, Joi, 4 April stil vechi – 16 April stil nou, deci chiar ziua de când Eminescu s-a absentat de la şcoală. Considerând acestea, credem, deci, că suntem în drept a afirma, cu oareşicare siguranţă, că

Eminescu, plecând, în anul 1863, de Paşti, acasă, la România, nu s-a mai întors, în acelaşi an şcolar, la Cernăuţ şi că, astfel, şi-a întrerupt, pentru totdeauna, studiul la liceul de aici.

Când a venit Eminescu, iarăşi, la Cernăuţ, n-am putut afla, până acuma. Atâta ştim că, la finea anului 1864 şi începutul anului 1865, Eminescu petrecea în Cernăuţ, studiind în particular, cu scopul de a da, cândva, la liceul de aici un examen. Aceasta ne-a împărtăşit profesorul 1. G. Sbiera. Cauza, însă, că Eminescu nu şi-a ajuns scopul a fost, de astă dată, predilecţia lui extraordinară pentru teatrul românesc. Din 2/14 Noiembrie 1864 până la 9/21 Mart 1865, dete, la Cernăuţ, un şir de reprezentări trupa de teatru a d-nei Fani Tardini. Profesorul I. G. Sbiera ne-a comunicat că Eminescu îmbla regulat la teatru, cerând şi căpătând, pentru fiecare representare un bilet dintre cele 40 de bilete gratuite, ce le împărţea Sbiera între elevi, în numele comitetului teatral. Părăsind această trupă Cernăuţul, în Mart 1865, Eminescu s-a luat după dânsa şi, prin Moldova, să fi fost prins de tatăl său şi fu silit să-şi continue studiile. Astfel găsim pe Eminescu la moartea lui Pumnul, întâmplată în 12/24 Ianuar 1866, iarăşi în Cernăuţ, unde publică el, pentru prima dată, o poezie, şi anume poezia a doua din broşura „Lăcrimioarele învăţăceilor gimnasiaşti din Cernăuţ la mormântul preaiubitului lor profesor Arune Pumnul”, văzând mulţi Români de aici în autorul acestei poezii un mare talent poetic, în formaţiune. Şi acuma studia Eminescu la Cernăuţ, în particular, iarăşi cu scopul de a da, cândva, la liceul de aici un examen ori chiar bacalaureatul (Maturitätsprüfung), ceea ce am aflat de la profesorul Ilie Luţia, care, ca elev de clasa V, i-a dat, câtva timp, lecţiuni de limba greacă. Planul acesta nu şi l-a realizat Eminescu la Cernăuţ niciodată. Când a părăsit Cernăuţul şi Bucovina nu o ştim încă. La finea anului 1869, petrecea Eminescu, deja, în Viena, înscris la universitatea de acolo, ceea ce ne-a împărtăşit tot profesorul Ilie Luţia.

Răsfoind cataloagele liceului din Cernăuţ, am mai dat de patru fraţi mai mari de-ai lui Mihai Eminescu, înscrişi, în mai mulţi ani, la liceul numit.

1. **Şerban Eminescu**, născut în 1841; 1852/3 clasa I; 1853/4 cl. II, terminând-o cu o medie generală rea; 1854/5 cl. II, ca repetent; 1855/6 cl. III, terminând-o cu o medie generală rea; 1856/7 lipseşte; 1857/8 cl.

V; 1858/9 cl. VI, obţinând o medie generală rea în ambele semestre; de aici, înainte, nu-l mai găsim.

2. **Niculai Eminescu**, născut la 2 Faur 1843; coleg de clasă al lui Şerban; 1852/3 cl I; 1853/4 cl. II, terminând-o cu o medie gen. rea; 1854/5 cl. II, ca repetent; 1855/6 cl. III, rămânând, la finea anului şcolar, corigent şi trecând, după vacanţe, examenul de corigenţă cu succes; 1856/7 cl. IV; 1857/8 cl. V; 1858/9 cl. VI, rămânând, la finea anului şcolar, corigent şi trecând, după vacanţe, examenul de corigenţă cu succes; 1859/60 cl. VII, obţinând o medie gen. rea, în ambele semestre; de aici, înainte, nu-l mai găsim.

3. **George Eminescu**, născut în 1844; 1854/5 cl. I, fiind pregătit în particular; 1855/6 cl. II, terminând-o cu o medie gen. rea; 1856/7 lipseşte; 1857/8 cl. IV; 1858/9 cl. V, terminând-o cu o medie gen. rea; 1859/60 cl. V, ca repetent; 1860/1 cl. VI, fără a o termina, părăsind liceul de aici, în 4 Ianuar 1861.

4. **Ilie Eminescu**, născut la 1 Iulie 1846; 1857 8 cl. I; 1858/9 cl. II, rămânând, la finea anului şcolar, corigent şi trecând, după vacanţe, examenul de corigentă cu succes; 1859/60 cl. III, obţinând o medie generală rea, în ambele semestre; de aici, înainte, nu-1 mai găsim în cataloagele liceului din Cernăuţ.

Deci, nici unul dintre fraţii Eminescu n-a terminat cu bine toate 8 clasele la liceul de aici.

La Pumnul locuia, în anul şcolar 1856/7, Niculai, iar în 1857/8, Şerban, Niculai, George şi Ilie.

Regretăm mult că nu ne-a fost posibil să culegem şi toate reminiscenţele despre Eminescu, ce s-ar mai păstra în memoria tovarăşilor săi de şcoală şi clasă, care mai trăiesc, sau a altora, care l-au cunoscut şi ne-ar putea spune câte una-alta despre timpul petrecerii lui Eminescu în Cernăuţ.

Fiind deja constatat că Eminescu este un adevărat geniu poetic şi că unele dintre poeziile lui nu sunt întrecute nici de cele mai frumoase creaţiuni poetice ale altor popoare, s-ar cuveni ca şi noi să îmbrăţişăm pre poetul nostru cu acea căldură şi iubire, precum o fac celelalte naţiuni conştiente de sine şi de geniile lor.

Drept aceea, rugăm pe toţi care au cunoscut pe poetul Mihai

Eminescu şi-şi aduc ceva aminte de timpul petrecerii lui în Bucovina, şi-n special în Cernăuţ, să publice amintirile lor ori, punându-le pe hârtie, să ni le trimită nouă, la Cernăuţ, ori doctorului Ion Scurtu, la Bucureşti, sub adresa Ligii Române, Calea Victoriei, fiind toate acestea contribuiri preţioase la o biografie exactă şi detailată a lui Eminescu.

Astfel ne vom putea achita, fiecare în parte, de datoria ce o avem faţă de marele nostru poet[49].

Școala primară din Cernăuți

[49] ALMANACH, 1903, pp. 88-102

Leca MORARIU:

Eminescu. Note pentru o monografie. Cap. VI: Copilăria

„Până în cele mai mici amănunte vor trebui urmărite mărturisirile lui (Eminescu), aşezate sigur în cronologia vieţii sufleteşti, şi explicate pre cât se va putea" G. Bogdan-Duică („Societatea de mâine" 1925, 131).

Originalitatea era nota caracteristică a întregii familii" (Eminovici – stabilea N. Zaharia, în *Mihail* (sic) *Eminescu, Viaţa şi Opera sa,* 1912, 83).

Eminovicenii făceau, deci, parte din categoria *originalilor*, ceea ce va să zică: erau ca nealţii sau cel puţin ca nemajoritatea celorlalţi. Dar cele mai precoce simptome ale acestei originalităţi par a se fi manifestat mai cu osebire la copilul Mihai[50] Eminovici. Vom înregistra deci tot ce are valoare documentară sub acest raport şi nu vom pregeta de a asculta chiar şi legenda, fiindcă scrisul lui Eminescu ne confirmă uneori mărturiile legendei.

Oricare ar fi locul de naştere al lui Eminescu – Botoşanii sau Ipoteştii Botoşanilor[51] – cert e că, de copilărit, Mihai a copilărit pe moşia părintească a Ipoteştilor.

Şi iată aşadar în ce fel de ambianță i s-a desfăşurat copilăria. Ne transportăm la faţa locului: „o vale retrasă şi liniştită, departe de ochii lumii, încununată pe strâmtul ei orizont de dealuri păduroase. În această singuratecă aşezătură, stă tupilat, uitat parcă de lume, satul Ipoteşti…

[50] *Mihai*, româneşte, şi nu *Mihail,* bisericeşte şi slavoneşte, l-a chemat de fapt – cum arătăm aiurea.

[51] Chestiune până azi nelămurită – vezi „Junimea Literară" 1924, 534

Câteva case umile de ţară ale locuitorilor ce-şi duc aici în ticnă traiul pe care nu-1 tulbură nici zbuciumul oraşului lăsat în urmă, nici mişcarea mai vioaie a satelor mai mari de după dealurile dimprejur, ca Dumbrăvenii, Cucorenii, Călineştii”.

„Curtea, căreia, de modestă ce este, numai poreclă de casă boierească nu-i poţi hărăzi, pare mai mult a fi o casă[52] de gospodar de ţară a vreunui răzeş mai cuprins, cu dare de mână. Gospodăria toată e adunată în jurul acestor case vechi cu cerdac de lemn în faţă. Peste un prilaz treci mai la deal într-un loc îngrădit ca un ceair; în mijlocul lui, mai spre un zaplaz înclinat de vremuri, se înalţă doi tei. Teii cei sfinţi, ce i-a sădit odinioară o mână sfântă de copil[53])... Printre ramurile teilor...

---

[52] Ştearsă de pe faţa pământului în Iulie 1924 de vandalismul grecoteiului Dr. Papadopol – vezi „Jun. Lit.” 1924, 274, 275. Ruina casei care, deci, în loc să devină un Muzeu Eminescu, a rămas un morman de moluz – vezi-o în „Jun. Lit.” 1924, 400 şi 426 (după fot. din 1/9 1924) şi-n „Ştirea” (Botoşani), Nr. 27 din 28 Iunie 1929 (Nr. comemorativ Eminescu)

[53] În sub atâtea raporturi interesanta scrisoare (datată Turnu-Severin 21 Oct. 1923 şi public. în „Jun. Lit.” 1924, 4-8), căpitanul Matei Eminescu (frate al poetului) rectifica: „Tot minciună de-a lui Creţu este şi afirmarea lui Botez că cei doi tei din grădina caselor de la Ipoteşti erau răsădiţi de Mihai! Tata i-a sădit”. Legenda aceasta cu teii poate fi deci numai o simplă adaptare la faptul că teiul ajuns să fie copacul lui Eminescu, – şi a ajuns, nu numai fiindcă Eminescu l-a luat, împreună cu alte elemente romantice, ca *floarea albastră, dulcele corn*, de la romanticii germani, cum precizează Il. Chendi (în *Prefaţa* 16, la *Eminescu*, *Literatura populară* 1902), ci şi pentru că teiul fu o impresie-eveniment în copilăria Iui Eminescu (Evenimentul e foarte lămurit notat în carnetul copilăriei lui Eminescu: „Alături teiul vechiu [mi] se deschise; / Din el ieşi o tânără crăiasă / Plutiau în lacrimi ochii plini de vise...”) — şi pentru că (chiar în virtutea acestui empirism al copilăriei) teiul îi rămâne pentru toată viaţa o profund-răscolitoare obsesie, cum mărturiseşte însuşi, într-o scrisoare către Veronica Micle: „aş putea să-ţi scriu toată ziua fără ca să obosesc, dacă cetitul nu Te-ar obosi pe Tine... Nu ştiu de ce orce lucru, chiar acelea cari n-au a face de loc cu Tine, îmi aduc aminte de Tine. Ce ai Tu a împărţi cu teii, cu florile şi frunzele de tei. Poate unde eşti aşa de dulce ca mirosul florilor acestora!...
Şi dacă se întâmplă pe Tine să te văz / Desigur că la noapte un tei o să visez; / Iar dacă se întâmplă să întâlnesc un tei, / Desigur toată noaptea visez la ochii Tăi!” (cf. Octav Minar, *Veronica Micle* 1914, 41-42).

se zăreşte intrarea unei antice clopotniţe de lemn: păreţi de scânduri de brad, înroşite de rugina vremurilor… În urma acestei turle de lemn se întinde pleoştită, cu streşini înalte şi cernite de ploi şi de omăt, biserica de lemn[54], care dă mai-mai să cadă şi ea la pământ" (Grigore şi Teodor Goilav în *Omagiu lui M. Eminescu* 1909, 91-92).

În izolarea acestui sătuleţ încins de codru (codri azi dispăruţi[55], tăiaţi) a crescut, deci, Eminescul nostru; aice s-a înfrăţit cu singurătatea, aice a auzit cum „noaptea se trezeşte / Glasul vechilor păduri".

Şi trebuie, în adevăr, să fi trăit profund poezia codrului înnoptat, să fi tresărit cu adânci înfiorări în faţa zvonurilor nocturne ale pădurilor, pentru ca şi-n strofe ca cele din *Lasă-ţi lumea ta uitată* să poţi atât de sugestionant evoca senzaţia trăită:

Lasă-ţi lumea ta uitată,
Mi te dă cu totul mie.
De ţi-ai da viaţa toată,
Nime-n lume nu ne ştie.

Vin cu mine, rătăceşte
Pe cărări cu cotituri
Unde noaptea se trezeşte
Glasul vechilor păduri.

Iar biograful ne şi informează că, de mic copil, „avea apucături poznaşe şi bizare, cum era acea de a dispărea de acasă, în mod ciudat, câte o săptămână"; şi: „De mic copil iubea codrii şi singurătatea. Vara, mai nu dormea acasă, ci pe sub hambare ori se înfunda în pădurile din împrejurimile Ipoteştilor, pe care le cutreiera în lung şi în lat. Aci

---

[54] E biserica (clădită, poate, de Gheorghe Eminovici, tatăl lui Eminescu – cf. *Omagiu* 33), în curtea căreia dorm somnul de veci părinţii lui Eminescu şi cel puţin doi dintre fraţinii lui (Nicu, sinucigaşul, şi Iorgu).

[55] Cf. şi Bogdan-Duică în „Societatea de mâine" 1925, Nr. 8, 231. Ar fi însă datoria prietenilor noştri botoşăneni (Tiberiu Crudu, N. N. Răutu, Mihai Ciulea, C. Oprescu, M. Gr. Posluşnicu) ca din voroava veteranilor care mai trăiesc pe meleagurile Ipoteştilor să ne reconstituie aspectul idilicului Ipoteşti de altă dată.

asculta nesăţios ciripitul blând al păsărelelor, zvonul dulce al izvoarelor, în nopţile înstelate, îmbătat de farmecul lunii, care-şi strecura razele ei mângâioase prin frunzişul tăinuit”. (Corneliu Botez, în citatul *Omagiu,* 55). La fel ne informa fosta prietenă a lui Eminescu, Mite Kremnitz (în „Preussische Jahrbucher”, vol. 139, fascic. 31, 1910, vezi „Convorbiri literare” 44, 1910): „Micul Mihai învăţă din vreme să se închidă în sine însuşi cu toate suferinţele sale, şi-i plăcea să se refugieze în pădurea din apropiere. Aceasta îi fu dascălul”.

Întrebarea e: Să dăm oare crezare acestor fragmente de poezie şi adevăr, de *Dichtung und Wahrheit?* Răspundem: Da! – pentru că ni le atestă întocmai poetul însuşi! În adevăr, iată ce ne mărturiseşte, cu precizie destul de prozaică uneori, o inedită[56] a lui Eminescu, semnalată de I. A. Rădulescu *(Din poeziile inedite ale lui Eminescu,* în „Convorbiri literare” 1902, 299):

Fiind băiet, păduri cutreieram
Şi mă culcam ades lângă izvor,
Iar braţul drept sub cap eu mi-l puneam
S-ascult cum apa sună-ncetişor;
Un freamăt lin trecea din ram în ram
Şi un miros venea adormitor…
Astfel eu nopţi întregi am mas,
Blând îngânat de-al valurilor glas.

Răsare luna-mi bate drept în faţă
Un rai din basme văd printre pleoape.
Pe câmp e-un văl de argintie ceaţă.
Sclipiri pe cer, văpaie peste ape;
Un bucium cântă tainic cu dulceaţă
Sosind din ce în ce fot mai aproape,
Pe frunze-uscate (şi prin) naltul ierbii
Părea c-aud venind în cete cerbii,

[56] Asupra căruia a stăruit şi Gh. Bogdan-Duică, în articolul *Şi iarăşi, şi iarăşi Eminescu* (rev. „Societatea de mâine”, An. II, 1925, Nr. 8, pg. 131-132).

Alături teiul vechi (lips. o silabă), se deschise;
Din el ieşi o tânără crăiasă
Pluteau în lacrimi ochi-i plini de vise . . . etc.

Şi să reţinem că-n această înregistrare a două-trei amintiri din copilărie sunt închise neuitate impresii, care vor reveni chiar şi definitiv în poezia lui Eminescu: *buciumul*, din *Povestea codrului*, strofa 8, şi discretul foşnet al umbletului cârdului de *cerbi*, din *O rămâi*.

Iar în „postuma" *Un roman*, datată cu 1865-1867 (ediţia Ilarie Chendi, 1908, 35 şi urm.), Eminescu, în persoana a 3-a, exact la fel „Revede tinereţea cu ochii sufleteşti" (ibid. 269) ai unui tânăr „în visuri adâncit", căci mărturiseşte:

„Au unde merge-n gându-i? În valea lui natală
În codrii plini de umbră, prin râpe ce s-afund…
Unde-nvăţa din râuri murmurul de-ncântare
Şi pricepea din codri misterul lor tăcut…

A firii dulce limbă de el era-nţeleasă
Şi îl împlea de cântec, cum îl împlea de dor" etc.

Dar atestarea căutată ne-o dau nu numai aceste juvenile versificaţii abandonate, ci şi poezia *O rămâi* (public. în „Convorbiri literare" din 1 Februarie 1879). Şi înţelegem deci că şi mai târziu, când, cu sufletul trudit de lume şi totuşi plin de zgomotul acelei lumi, poetul dădea pe acasă, la Ipoteşti, că atunci aduceri aminte ii evocau chemarea pe care i-o şoptea odinioară pădurea:

„O rămâi, rămâi la mine!
Te iubesc atât de mult!
Ale tale doruri toate
Numai eu ştiu să le-ascult;

În al umbrei întuneric
Te asamăn unui prinţ,

Ce se uit-adânc în ape
Cu ochi negri şi cuminţi;

Şi prin vuetul de valuri
Prin mişcarea naltei ierbi
Eu te fac s-auzi în taină
Mersul cârdului de cerbi” etc.

Şi toate mărturiile acestea le identificăm cu vibrarea celor trăite de însuşi copilul Eminescu, care se adâncea în ape cu negrii săi ochi (cum ştim că de fapt îi avea) şi care, pe vremuri, se simţea copilul răsfăţat al codrului:

Astfel zise lin pădurea
Bolţi asupra-mi clătinând;
Şueram l-a ei chemare,
Şi-am ieşit în câmp râzând.

– iar acum încerca numai regretul de a nu se putea întoarce la ce-a fost odată:

Astăzi chiar de m-aş întoarce
A-nţelege n-o mai pot…
Unde eşti, copilărie,
Cu pădurea ta cu tot!?..

… încât, cu tot protestul lui Matei Eminescu[57], înclinăm a crede şi-n legenda relatată de un Moş Costache Creţu, că copilul singurătăţii, Mihai Eminovici, se întorcea uneori din rătăcirile sale păduratice cu câte doi şerpi vii – împerechere atât de simbolică a rigidului, tăcutului şarpe cu geniul deocamdată dormitând al acestui minunat copil, născut pentru

57 În amintita scrisoare din „Junimea Literară” 1924, 4-8, unde cetim cu referire la acel Costache Creţu: „Acest Creţu e cel ce l-a umplut pe Botez (Costache Botez, în *Omagiu lui M. Eminescu*) de minciuni, căci şerpii îi lua în mâni un frate mai mare al lui Eminescu, şi nu Mihai”.

singurătate şi durere – fie chiar şi numai pentru nevinovata glumă de a-l amăgi pe tatăl său: „Hai, tată, să-ţi arăt o pasăre!” (citatul Omagiu 55).

Mihai se ţinea deci mai mult răzleţ. Cu ceilalţi de seama lui nu se prea prindea la vorbă ori la joc? Fraţii lui mai mari, Şerban, Nicu, Iorgu, străbăteau moşia călări, scăldându-se-n soare şi-n lanuri de holdă; Mihai se simţea ademenit mai mult de umbra codrului (după informaţiile lui C. Botez în citatul *Omagiu* 55), acel codru pe care de atâtea ori l-a chemat în poezia sa. De pildă:

Împărat slăvit e codrul
Neamuri mii îi cresc sub poale,
Toate înflorind din mila
Codrului, Măriei Sale.

Amândoi vom merge-n lume
Rătăciţi şi singurei,
Ne-om culca lângă izvorul
Ce răsare sub un tei.

Adormi-vom, troieni-va
Teiul floarea-i peste noi,
Şi prin somn auzi-vom bucium
De la stânele de oi.

(*Povestea codrului*)

sau profundele senzaţii asimilate în copilărie revin mereu-mereu, cu infinite prelungiri de ecou:

Vino-n codru la isvorul
Care tremură pe prund,
Unde prispa cea de brazde
Crengi plecate o ascund

Vom visa un vis ferice,
Îngâna-ne-vor c-un cânt

Singuratice izvoare
Blânda batere de vânt.

Adormind de armonia
Codrului bătut de gânduri,
Flori de tei deasupra noastră
Or să cadă rânduri-rânduri.

(*Dorinţa*)

Etc., etc., etc. Chestiunea însă nu poate fi unilateralizată, căci Mihai a trăit şi prilejul care să-l poată face de a evoca, iarăşi atât de real trăit, cum:

„Lanul călătoreşte cu valuri de smarald" („postuma" *Un roman*).

Şi dacă iarăşi legenda – acelaşi Costache Creţu **(***Omagiu* 56), cu acelaşi protest al lui Matei Eminescu[58] – ni-l arată pe Eminescu, copil năzdrăvan şi prorocitor de vreme, zicând: „Într-o vară, tatăl lui Eminescu a voit să scoată la treierat; Eminescu, privind cerul, l-a oprit, zicând să nu facă asta, că are să vie un puhoi aşa de mare, încât are să ia năsada (snopii) de pe arie. În adevăr, a doua zi a căzut o ploaie aşa de mare că înotau caii până în brâu; şi atunci au început oamenii să creadă că el (Mihai) este năzdrăvan", – atunci şi din această legendă vom desghioca un bob de adevăr, subliniind faptul că copilul Mihai Eminovici avea contact, în multe din cele sufleteşti, cu ţăranul român, contact pe care el instinctiv îl va fi căutat mai ales atunci când acest ţăran ştia *zice* şi când ştia *povesti*. Ne-o mărturiseşte el însuşi, cu următorul *Sonet* (din anii 1879-1883):

Trecut-au anii ca nori lungi pe şesuri
Şi niciodată n-or să vie iară,
Căci nu mă-ncântă azi cum mă mişcară
Poveşti şi doine, ghicitori, eresuri

Ce fruntea-mi de copil o-nseninară,

[58] „Jun. Lit." 1924, 5: „şi tot Ilie (deci nu Mihai) era acela care prezicea schimbarea timpului...".

Abia-nţelese, pline de-nţelesuri,
Cu-a tale umbre azi în van mă-mpresuri,
O ceas al tainei, asfinţit de seară.

Să smulg un sunet din trecutul vieţii,
Să fac, o suflet, ca din nou să tremuri,
Cu mâna mea în van pe liră lunec:

Pierdut e totu-n zarea tinereţii
Şi mută-i gura dulce-a altor vremuri,
Iar timpul creşte-n urma mea… mă-ntunec!

Şi ne-o mărturiseşte Eminescu cu citata postumă *Un roman*:

O babă ce atâtea poveşti ştia, cât fuse
Tovarăşă în viaţă-i, pe el l-a învăţat
Să tâlcuiască graiul şi-a pasărilor spuse
Şi murmura cuminte a râului curat!

Ba mărturiile acestea pot fi înmulţite. E atât de caracteristic pasagiul acesta din *Geniu pustiu* (ed. 1904, 32): „Pe urmă am plecat la ţară, la o moşioară a părinţilor mei, unde am petrecut o vară frumoasă, plină de poveşti şi de cântece bătrâneşti”. Sau această mărturie directă, care arată că acum copilăria lui Eminescu era legănată de vraja folclorului nostru, acest sfârşit din scrisoarea pe care, la 1881, Eminescu o adresează surorii sale, Henrieta (vezi „Drum drept” 1914, 111): „E mult de atunci, Henrietă, de când eram mici de tot şi ne spuneau moşnegii poveşti. Poveşti sunt toate în lumea asta. Al tău Mihai”.

„Informaţia cu priceperea vremii mi-a explicat” – cuvântează G. T. Kirileanu, într-o scrisoare adresată lui C. Botez (*Omagiu* 56) – „de ce Eminescu, pe când redacta Curierul de Iaşi făcea notiţe în ziar despre întunecimile de lună şi le descria amănunţit mersul, calificându-le cu epitetul de interesante petreceri”.

Iar G. Galaction (*M. Eminescu* 1914, 19), cântărind aceeaşi legendă despre copilul Eminescu, proroc de vreme, îi adânceşte lămurirea

în latura ei genetică, analizând-o astfel: „trebuie să credem că acesta era semnul unei intuiţii geniale. Ochiul lui Eminescu privea în lumea aceasta cu o claritate şi forţă de deducţie neobişnuite. Sub ochii lui de copil, coloraţia şi nuanţele cerului, apele schimbătoare ale amurgului, tresărirea pădurii şi încovoierea ierbii, zămisleau înţelesuri şi prevestiri cari treceau cu mii de metri mai presus de ochii şi de capetele celorlalţi oameni. Firea lucrurilor avea pentru acest rar născut destăinuiri şi suspine neînţelese nouă celorlalţi. Scump plătită raritate!”.

Dragostei de viaţă în plin aer, în plină poezie a firii, i-a rămas copilul Mihai credincios şi mai târziu, când grijile primei învăţături vin să aducă o mică perturbaţie în această, poate cea mai fericită, epocă din viaţa lui Eminescu.

*

Şi acum o energică rectificare împotriva estetismului „integral” (recte: unilateral şi antiştiinţific!) al lui M. Dragomierescu, care deşi are un suveran dispreţ pentru „tot acest balast care se numeşte istorie literară” (M. Dragomierescu *Ştiinţa literaturii* 29), pentru toate aceste „amănunte inutile” (idem, ibidem), totuşi se riscă în domeniul istorismului literar, şi atunci ne serveşte o dovadă de ignoranţă ca aceasta: „în realitate Eminescu, ca om, nu era[59] un iubitor al naturii. Cei ce l-au cunoscut de-aproape[60] spun că erau chiar miraţi de indiferenţa cu care Eminescu privea aceste frumuseţi; iar rătăcirile lui din tinereţe n-au nimic de a face cu apucăturile unui excursionist, îndrăgostit de pitoresc” (M. Dragomierescu *Critica ştiinţifică şi Eminescu* (În contra metodei istorice în literatură), Ediţia III, revăzută (!!) şi adnotată, 1925, 64).

O afirmaţie ca aceasta, că Eminescu „nu era un iubitor al naturii”

[59] Sublinierea lui M. Dragomierescu

[60] Dragomierescu precizează: T. Maiorescu (informaţie orală). Fie chiar şi Maiorescu! Dar cine ştie în ce anumită situaţie sufletească l-o fi cunoscut Maiorescu pe Eminescu, sub acest raport! Şi cât de vădit şi cât de greşit îi atribuie Maiorescu propria sa structură sufletească lui Eminescu am arătat în eseurile *Subiectivismul lui Eminescu* în „Glasul Bucovinei” VI 1923, Nr. 1196, şi *Personalitatea lui Eminescu* în „Junimea Literară” XV 1926, 141-143 (Cf., apoi, şi D. Caracostea *Personalitatea lui M. Eminescu* 1926).

face dovadă de cel puţin îndoită ignoranţă; şi-i mărturie 1. că nu cunoşti biografia lui Eminescu şi 2. că nu-i cunoşti nici măcar opera (d. p. poezia *O rămâi*). Dar iată ce ne spunea de pildă Slavici (*Amintiri* 1924, 174), care l-a cunoscut pe Eminescu cu adevărat de-aproape[61]): „Eminescu fugea de orişice îngrămădire de oameni şi se simţea bine singur în mijlocul naturii. Cea mai încântătoare muzică era pentru dânsul freamătul brădetului şi vâjâitul pârâului ce se varsă spumegând printre stânci. Când am sosit la Iaşi, cel dintâi gând al lui a fost să mă duc la Copou şi apoi la Socola, ca să-mi arate vederile ce se deschideau spre lunca Bahluiului şi să mă plimbe prin crângurile de prin pregiurime, ca să mă-ncânt şi eu de frunzişul pişcat de brumă şi să iau parte la plăcerea lui de a călca pe frunzele scuturate de vânt, care fâşâie la tot pasul".

Şi atât de caracteristice sunt şi chemări ca acestea, din scrisorile lui Creangă către Eminescu:

„Bădie Mihai, nu pot să uit acele nopţi albe, când hoinăream prin Ciric şi Aroneanu, fără pic de gânduri rele, doar în dragostea cea mare pentru Iaşul nostru, uitat şi părăsit de toţi".

Sau: „La Eşi ninge de ast-noapte, încât s-a făcut drum de sanie. Ciricul parcă e mai frumos acum. Vino, frate Mihai, vino, căci fără fine sunt străin. Te sărut pe frunte, Ion Creangă".

Şi-i adevărat miracol cum „estetica integrală" poate concepe o atât de profund vibrantă poezie a firii ca cea a lui Eminescu, fără să recunoască intuiţionismul ei genetic, *id est* sinceritatea ei!

*

Informaţiile asupra copilăriei lui Eminescu rămân apoi să fie completate, poate şi prin cutări note ale poetului cari mai pot fi semnalate printre manuscrisele lui. Chendi (în *Eminescu*, *Literatura populară*, 1902 pag. XVI) aminteşte d. p. „un început de schiţă autobiografică", *Suveniri din copilărie*. Eminescu voia să descrie aice „casa cu plopi; grădina cu

---

[61] Cf.: „Îndeosebi pe Eminescu îl ştiam bine din timpul petrecut împreună la Viena, dar acum întâia oară stăteam sub acelaşi acoperiş şi mâncam, s-ar putea zice, din acelaşi blid cu el, încât puteam să-l cunosc în toate amănuntele firii lui" Slavici *Amintiri* 1924, 90

meri în cari îşi făcea cuibul; căsuţa în care juca teatru cu Armeanul[62]); pe Grospapă şi bostanul găurit, cu lumânare" etc.

Un alt manuscript (Nr. 2259 pag. 279) cu crâmpeie din – se vede – copilăria lui Eminescu ni l-a comunicat Gh. Bogdan-Duică în „Cele trei Crişuri" VII 1926, 91. Câteva note – versificate în chip atât de provizoriu, încât versul (deşi vine cel puţin din 1874, cum conjecturăm mai jos) – e chiar şi-n ritmul său atât de şovăitor. Insistăm totuşi – şi conjecturăm.

Deci: Aceeaşi fericită zbenguire copilărească în plin aer:

Copii eram noi amândoi
Frate-meu şi cu mine
Din coji de nucă car cu boi
Făceam şi înhămam la el
Culbeci bătrâni cu coarne.

Şi el cetea pe Robinson
Mi-l povestea şi mie;
Eu zideam Turnul-Vavilon
Din cărţi de joc şi mai spuneam
Şi eu câte-o prostie.

E vorba de-un frate evident mai mare, care-l „cetea pe Robinson" şi „Mi-l povestea şi mie". O carte ca aceasta nu va fi lipsit din biblioteca căminarului Gheorghe Eminovici, care „avea o colecţie mare de scrieri româneşti şi cunoştea adânc istoria ţării" (C. Botez, *Omagiu* 34). Oricum, copiii iubitorului de carte Gh. Eminovici nu se dezmint, şi-i vezi ba jucând teatru (manuscrisul semnalat de Chendi), ba povestind din cutare carte citită.

Şi apoi aceeaşi pădure (de altădată!...) a Ipoteştilor, cu aceleaşi *lumi* de ape (cine ni le va putea înfăţişa după spusa bătrânilor?...):

Adesea la scăldat[63] mergeam

---

[62] Se întreabă şi Chendi de care Armean poate fi vorba

[63] Înţelegem deci cum copilul Mihai, crescut în această sănătoasă şcoală a firii, ajunge, mai târziu („în 1866, prin luna lui Mai, pe la sfârşit") să fie încondeiat

În ochiul de pădure
La balta mare ajungeam
Şi-ntr-al ei mijloc…
În insula cea verde.

Urmează (strofele 4-8) omerice războiri cu broaştele. Şi răsplata; fratele (mai mare), „ca împărat” şi ca cetitor al lui Robinson ce este, şi-l face pe frăţioru-său Mihai, rege „Peste popoare indiane”:

Atunci răsplata am cerut
Pentru a mele fapte
Şi frate-meu m-a denumit
Doar rege-n miazănoapte
Peste popoare indiane.

Şi acum un intermezzo, reminiscenţă[64] din Heine (?): motănime întrupând simandicoase personagii înalte din acest burlesc imperiu:

Motanul alb era vistier
Mârzac cel chior, ministru,
Când de la el eu leafa-mi cer
El miaună sinistru,
Eu cordial i-am strâns laba.

Şi iarăşi o atât de caracteristică anticipaţie din ce va deveni însetatul de iubire Eminescu: Craiul popoarelor indiane *din* miazănoapte ţine de nevastă pe fiica fratelui-său „împărat”:

---

de Şt. Cacoveanu (*Eminescu în Blaj* în „Luceafărul” 1904, 71-72) cu note ca acestea: „Eminescu era un tânăr sănătos ca piatra, nealegător în ale mâncării, mânca bine, dormea îndelung şi fără grijă... După ce dimineaţa se gătea, dejunam ce da Dumnezeu şi, de regulă, el mergea de se scălda în Târnava, la moară, mai jos la roată, şi se scălda întruna până la amiazi… unde punea în mirare pe toţi cu manevrele ce le făcea înot… În scăldat exceda. În alte era moderat. Nu bea, nu fuma, nu juca cărţi; era ca o fată mare”.

64 Cf. Heine, Buch der Lieder: Die Heimkehr, Nr. 41

Pe fiica lui cu râs lasciv
Şi ţapănă, nurlie
Pe Flantagu-caputli

care – ce-i drept – e numai o amantă de lemn, sălăşluind

În sfânta mănăstire
Într-un cotlon de sobă…

De altfel, această precocitate se iţea şi-n menţionatele stihuri („Conv. lit.” 1902, 299-300):

Alături teiul vechi [mi] se deschise,
Din el ieşi o tânără crăiasă;
Pluteau în lacrimi ochi-i plini de vise.
Cu faţa ei într-o maramă deasă,
Cu ochii mari, cu gura abia-nchisă,
Ca-n somn, încet, încet, pe frunze pasă;
Călcând pe vârful micului picior,
Veni alături, mă privi cu dor.

Şi-era atâta de frumoasă,
Cum numai-n vis odată-n viaţa ta
Un înger blând cu faţa radioasă,
Venind din cer se poate arăta;
Iar păru-i blond şi moale ca mătasa
Grumazul alb şi umerii-i cadra…
Prin hainele de tort subţire, fin,
Se vede trupul ei cel alb deplin.

Şi-i locul să reţinem aice, pentru acest precoce erotism, ceea ce Gh. Bogdan-Duică („Societatea de mâine” 1925, 131) făgăduia să ne dovedească, anume că: „Copilul (Mihai) iubeşte mult mai devreme decât se crede. El iubise la Ipoteşti”.

Dar ajungem în sfârşit să lămurim care dintre fraţii lui Mihai, e acest frate mai mare „împărat” în codrul Ipoteştilor şi tovarăş de joc, atât de ataşat micului Mihai. Lămurirea ne-o dau strofele 16-17:

Ah...
Mort e al meu frate
Nimene ochii-i n-a închis
În străinătate.
Poate-s deschişi şi-n groapă.

Dar ades într-al meu vis
Ochii mari albaştri
Luminează un surâs
Din doi vineţi aştri
Sufletu-mi tânjeşte.

Un frate al lui Eminescu mort „în străinătate”, poate fi numai Şerban, despre care ştiam până acum – după versiunea căpitanului Matei Eminescu (*Omagiu* 146 şi 38) că „a murit de oftică în Berlin, unde se dusese să se caute în 1874”, iar după o (mistificatoare) d-ră Tăutu (*Omagiu* 38), că „întors de la Viena, s-a dus la Bucureşti… Acolo s-a îmbolnăvit de tifos şi a murit după scurt timp”. Încât cu ajutorul acestor versuri-jurnal, vânzolite de Gh. Bogdan-Duică, putem acum stabili definitiv că genialul chirurg Şerban Eminovici, acelaşi care, la 1865, era să-l mântuie pe frăţiorul său Mihai (copist la Comitetul permanent al judeţului Botoşani) din îmbâcseala biurocratismului – a murit şi a rămas pentru totdeauna departe de ţara sa, unde – îndrăzneaţă şi eminesciană evocare – cu ochii deschişi stă poate şi-n groapă, fiindcă:

Nimene ochii-i n-a închis
În străinătate…

*

Dar idila de la Ipoteşti începe să se destrame. Cele dintâi înnourări nu pot întârzia: Şcoala! Căminarul Gheorghe Eminovici, „care

avea o mare admiraţie pentru Nemţi, crescuse pe toţi copiii, de mici, cu profesor de germană în casă" – ne informează C. Botez (*Omagiu* 48). De aceea poate şi acel „Grospapă" (= bunic) în manuscrisul menţionat de Chendi! Oricum, învăţământul primar începe pentru Eminescu aice, la Ipoteşti, încât, când, în Septemvre 1858, vine la şcolile Cernăuţului, poate intră de-a dreptul în clasa a treia primară. Şi iarăşi în casa părintească deprinsese a sloveni bătrânele chirilice, cum înţelegem din următorul pasagiu, datorit lui T. V. Stefanelli (*Amintiri despre Eminescu* 1914, 38)**;** e vorba de anii de camaraderie şcolară a elevilor de liceu Eminescu şi Stefanelli, deci de Septemvre 1861 – Ianuarie 1863, şi cuvântează Stefanelli: „El (Eminescu) cetea cu înlesnire slova veche chirilică şi mai cu seamă cărţi vechi vedeam în mâna lui, iar letopiseţele lui Kogălniceanu le lua acasă. Când a văzut că şi eu cetesc slova veche, m-a întrebat unde am deprins această slovă… Spunându-i că tatăl meu m-a învăţat să cetesc slovele vechi, după o psaltire şi după o carte ce cuprindea viata sfinţilor, îmi zise că şi el tot acasă a deprins această slovă". Ba chiar atât de curând, poate, copilul Eminescu e cuprins de patima cetitului, **–** dacă informaţia lui C. Botez (*Omagiu* 55): „umbla totdeauna hoinar, cu câte o carte în buzunar; hoinărind aşa, mânca uneori câte un covrig la 2-3 zile. Zadarnice erau încercările părinţilor de a-l găsi şi aduce la masă" **–** trebuie aşezată în vremea aceasta.

*

Iar la capătul acestei revizuiri de documente putem semna şi noi, alături de Gh. Bogdan-Duică („Societatea de mâne" 1925, 131) că atâtor idealuri ale lui Eminescu „satul Ipoteşti le-a pus întâiele temeiuri": „Pentru idealul naturii sale, poetul de acolo a cules chipul colinelor măreţ desemnate-n faţa căsuţei părinteşti, pădurile bătrâne (acum tăiate); idila satului; de-acolo a luat idealul mamei; al primei iubite, la a cărei (ipotetică) stabilire voi reveni; de-acolo concentrarea în sine, despre care Mite Kremnitz, care l-a cunoscut perfect, căreia poetul i-a făcut destăinuiri zice (în *Convorbiri* vol. 44, pg. 785-786): „Micul Eminescu învăţă de mic să se închidă în sine însuşi, cu toate suferinţele sale şi-i plăcea să se refugieze în pădurea din apropiere".

Îi nimerea, deci, şi Al. Dima adevărul („Datina" An. VII 1929,

113), când încheia: „Iar dintre momentele cari l-au legat pe Eminescu mai greu şi mai adânc de sine însuşi, copilăria trebuieşte citată în primul rând. Ea a exercitat asupra poetului o considerabilă şi definitivă influenţă".

Iar nostalgic-îndurerata chemare „Unde eşti, copilărie, / Cu pădurea ta cu tot?" dobândeşte semnificaţie de sinteză şi de simbol...[65].

Ruinele casei din Ipotești
în mai 1924

[65] BULETINUL „MIHAI EMINESCU". Anul I, 1930, pp. 7-24, celelalte capitole fiind: Cap. I: Originea familiei; Cap. II: Gheorghe Eminovici, tatăl lui Eminescu; Cap. III: Rareşa (Raluca) Iuraşcu, mama lui Eminescu; Cap. IV: Frăţinii Eminescu; Cap. V: Data şi locul naşterii lui Eminescu

T. V. STEFANELLI:

Eminescu, la şcoala primară din Cernăuţi

Când, în anul 1860, am făcut cunoştinţa lui Eminescu, la liceul din Cernăuţi, mi-a spus că a cercetat, în Cernăuţi, şi două clase primare, şi anume clasa a treia şi a patra a şcoalei primare greco-orientale, care se numea, pe atunci, National-Hauptschule. Asupra acestor doi ani, ce i-a petrecut Eminescu în şcoala primară din Cernăuţi, nu pot da desluşiri din autopsie, fiindcă atuncea mă aflam la şcoala primară din Siret, unde îmi făceam învăţătura. Totuşi, cred că nu va fi de prisos dacă voi reconstitui, după datele oficiale ce-mi stau la îndemână, ştirile privitoare la Eminescu, pe timpul celor doi ani de învăţătură la şcoala primară. Făcând aceasta, mă bazez pe testimoniile din clasa a III-a şi a IV-a, scoase din registrele acestei şcoli şi publicate de profesorul dr. Radu I. Sbiera în *Almanahul literar pe anul 1903*. Nefiind acest almanah accesibil tuturor cari se interesează de viaţa lui Eminescu, reproduc, aici, în anexă[66], testimoniile lui Eminescu, pe cele patru semestre, din clasa a treia şi a patra, adăogând, în conformitate cu afirmaţiunea d-lui profesor dr. Radu I. Sbiera, că alte testimonii nu se află în registrele menţionatei şcoli.

Din aceste testimonii, vedem că micul Eminescu a intrat, în luna septemvrie 1858, în clasa a III-a a şcoalei primare din Cernăuţi, prin urmare trebuie să fi fost supus unui examen de primire, ca să poată fi admis, deodată, în clasa a III-a. Cum şi unde a fost Eminescu instruit şi pregătit pentru acest examen nu am putut afla.

Ni se impune, acum, de la sine întrebarea: Ce vârstă a avut

---

[66] Reproduse în capitolul scris de Radu I. Sbiera (notă I. D.)

Eminescu când a început să cerceteze această şcoală?

În testimoniile menţionate, este notat că Michail Eminowicz s-a născut la 6 Decemvrie 1850, în Botoşani.

Cu totul altă dată a naşterii lui Eminescu arată testimoniul său din liceu, căci, în testimoniul lui Eminescu din întâia clasă a liceului, liberat de direcţiune pe semestrul I al anului 1860-1861, stă nota oficială că Eminescu s-a născut la 14 Decemvrie 1849 în Botoşani, vrea să zică cu un an înainte de cum este notat în testimoniile din şcoala primară. Nota din testimoniul liceal trebuie să fi fost conformă cu actul de naştere prezentat direcţiunii, pentru că, pe atunci, directorul liceului, Ştefan Wolf, cerea cu mare stricteţe actul de naştere şi nu-l introducea pe elev în registrele liceului, adecă nu-l primea în liceu, până nu i se prezenta acest act. Elevul trebuia să se prezinte, la primire, însoţit de părinţi sau de tutor, şi aceştia trebuiau să înainteze directorului testimoniul, prin care se documenta că elevul a absolvit cu bun succes şcoala primară şi, pe lângă acest testimoniu, şi actul de naştere. Aşa s-a întâmplat şi cu mine, când, cu un an în urmă, am intrat şi eu în acest liceu. Tatăl meu nu adusese cu sine actul de naştere şi acelaşi director. Ştefan Wolf, nu m-a primit în liceu, până ce nu i-a prezentat tatăl meu acest act, pe care, după o săptămână, şi l-a procurat de la oficiul parohial din Siret, unde eram născut. Dacă a introdus, deci, directorul, în registrul oficial al liceului, că Eminescu s-a născut la 14 decemvrie 1849, în Botoşani, a trebuit s-o facă aceasta pe baza actului de naştere ce i s-a prezentat, căci aceasta este întâia însemnare oficială în registre, este prescrisă de lege şi o condiţiune pentru a fi primit în liceu. Fost-a, însă, acest act de naştere exact? Iată o chestiune asupra căreia părerile încă nu sunt pe deplin lămurite. Mie însumi mi-a spus poetul, atât în Cernăuţi, cât şi în Viena, că s-a născut la anul 1849, fără să-mi numească ziua şi locul naşterii. În un registru al societăţii literare „Junimea" din Iaşi, a însemnat Eminescu, singur, că s-a născut la 20 decemvrie 1849, în satul Ipoteşti[67]. Şi tatăl lui Eminescu a însemnat, pe o psaltire veche, că Mihai s-a născut la 20 decemvrie 1849, iar actul de naştere de la „Adormirea Maicei Domnului"

[67] Vezi: *Omagiu lui Mihai Eminescu*, editat de Comitetul comemorativ, Galaţi, pag. 41

din Botoşani, copiat şi publicat de d. Corneliu Botez[68] şi autentificat de grefa tribunalului Botoşani, arată că *Mihail*, fiul căminarului *Gheorghe Iminovici* şi a soţiei sale, *Ralu*, s-a născut la 15 Ghenarie 1850.

Deosebirea între data naşterii din registrele liceului, apoi între data naşterii aşa precum a însemnat-o poetul în registrul *Junimii*, iar tatăl său, pe psaltire, şi între actul de naştere publicat de d. Corneliu Botez nu este mare, numai o lună, şi aşa putem stabili, cu siguranţă, că, începând Eminescu să cerceteze clasa a treia a şcoalei primare din Cernăuţi, avea vârsta de 8 ani şi 8 sau 9 luni.

Din testimoniile ce le publicăm[69], vedem că în şcoala primară Eminescu a învăţat bine. Din purtare a avut tot notă *foarte bună*, asemene şi din sârguinţă, afară de semestrul al doilea din clasa III-a, când a avut numai notă *bună* de sârguinţă. În limba germană a făcut progres foarte frumos, căci numai în semestrul întâi al clasei a III-a a avut notă *bună*, pe când notele din toate celelalte semestre sunt *foarte bune*. La finele clasei a IV-a, a fost clasificat, cu eminenţă, al 5-lea între 82 de elevi. Şi vom vedea că, deşi era încă un copil în clasele primare, totuşi acesta a fost timpul când Eminescu a avut cea mai bună purtare în şcoală şi cele mai bune note din obiectele de învăţătură. Timpul acesta este perioada de strălucire în învăţătura de şcoală a lui Eminescu.

Unde a locuit el pe timpul cât a cercetat şcoala primară nu am putut afla.

Eminescu, în şcoală, la liceu

Eminescu a început să cerceteze liceul din Cernăuţi în luna septembrie a anului 1860. Astfel intrând eu în liceu în toamna anului 1861, l-am aflat în clasa a doua. Din cauza aceasta mă întâlneam cu

68 Vezi: *Omagiu lui Mihai Eminescu*, editat de Comitetul comemorativ, Galaţi, pag. 47

69 Reproduse în articolul anterior, semnat de Radu Sbiera (notă I. D.)

dânsul numai duminicile şi sărbătorile la exerciţiile religioase ce le ţinea bătrânul nostru catehet Veniamin Iliuţ cu toţi elevii români, în o sală mare a liceului. Iliuţ făcea întâi apelul nominal şi constata cine lipseşte, apoi ne făcea morală. El era un bărbat înalt şi frumos, avea mare autoritate între profesorii liceului şi ţinea cu stricteţă ca să învăţăm obiectul său : religia. O notă rea, din religie, avea urmarea că elevul trebuia să repeteze clasa, iar absentările de la exerciţiile religioase (exhorte) aducea cu sine notă rea la purtare.

Noi băieţii îl numeam pe catehetul Iliuţ numai Popa şi porecla aceasta i-a rămas cât a trăit, fără să fi putut fi exterminată.

Eminescu era diligent în cercetarea exhortelor şi nu-mi aduc aminte să fi constatat cândva catehetul lipsa lui de la aceste exerciţii, dar în clasa întâia trebuie să fi lipsit adese, căci odată lipsind eu de la o exhorta, mi-a zis Eminescu :

— Ia seama şi te fereşte, căci pe mine m-a pârlit „Popa” în clasa întâia, şi mi-a dat notă rea din purtare pentru că am codit de câteva ori exhórtele.

La aceste exerciţii am făcut, pe când eram eu în clasa întâia, iar Eminescu în clasa a doua, cunoştinţă cu dânsul, ne-am împrietenit şi am rămas amici pentru totdeauna.

Pe atuncea purta Eminescu numele Eminoviciu. Parcă-l văd şi astăzi mic şi îndesat, cu părul negru pieptănat de la frunte spre ceafă, cu fruntea lată, faţa lungăreaţă, umerii obrajilor puţin ridicaţi, ochii nu mari, dar vii, colorul feţei întunecat prin care străbătea însă rumeneala sănătoasă a obrajilor. Era totdeauna curat îmbrăcat.

La finea semestrului al doilea, anul 1862, Eminescu a avut notă rea din limba latină şi din matematici şi a rămas repetent în clasa a doua. Astfel l-am ajuns în anul 1862-1863 şi am devenit colegi de clasă. Dar nici acuma nu eram la un loc, căci clasa, având aproape 140 de elevi, era despărţită în două clase paralele A şi B, şi Eminescu, după iniţiala numelui său, era în despărţitura A, iar eu în despărţitura B. La obiectele religie şi limba românească eram, însă, toţi elevii români ai clasei la un loc şi acuma prietenia mea cu Eminescu, din cauza deselor întâlniri, căpătă legătură tot mai strânsă şi mai temeinică.

Limba şi literatura românească ne-o preda, când era sănătos,

profesorul Aron Pumnul, iar dacă se îmbolnăvea, atuncea îl substituia profesorul Dr. Ion Sbiera, ulterior profesor la Universitatea din Cernăuţi. Aceşti doi profesori ne-au iniţiat în gramatica şi literatura românească şi ne-au predat şi puţină istorie naţională, atâta cât era pe atuncea permis să ascultăm din istoria neamului nostru.

Profesorul Pumnul venea foarte neregulat în clasă, pentru că era mai mult bolnav, dar când venea era o sărbătoare pentru noi, căci mult îl iubeam cu toţii pe acest bărbat bun care ne instruia cu atâta tragere de inimă, cu atâta iubire părintească şi cu atâta linişte şi răbdare. Noi elevii nu l-am văzut nicicând râzând. Avea veşnic o înfăţişare melancolică şi dureroasă. Îl respectam cu toţii şi adese, când din cauza durerilor ce-i frământau trupul era silit să părăsească clasa, mulţi din noi îl petreceam până la trăsură, şi-i ajutam să se urce în ea, iar Eminescu, pe care Pumnul îl iubea foarte mult, îl petrecea până acasă.

În lipsa lui Pumnul, venea, precum am zis, profesorul Sbiera, şi el ne clasifica la finea fiecărui semestru.

Atât la Pumnul, cât şi la Sbiera, era Eminescu unul din cei mai buni elevi, pentru că el cunoştea gramatica şi literatura română mai bine decât noi toţi, iar în ce priveşte istoria naţională, nici nu ne puteam asemăna cu dânsul, pentru că el avea o deosebită predilecţie pentru aceasta, şi se vede că avea şi din România cărţi de istorie naţională, pe când noi ceilalţi, nu numai că nu aveam astfel de cărţi, dar nici nu le puteam afla undeva.

Eminescu ne vorbea adese în clasă şi noi îl ascultam cu plăcere, pentru că vorbea româneşte mai corect decât noi, şi se ferea şi de aşa-numitele expresii pumnuliste, care prinseseră rădăcină între studenţi. Pe lângă aceasta, avea şi un dar deosebit pentru a istorisi!

Poate că şi împrejurarea că era din România a fost una din cauzele că noi bucovinenii ţineam atât de mult la Eminescu şi că Aron Pumnul îl trata cu deosebită bunăvoinţă şi-l lua ades la sine.

Odată, l-am întrebat pe Eminescu ori de are cărţi pentru istoria românilor, şi el îmi răspunse că nu are cărţi de şcoală, dar are alte cărţi vechi, în care află ce-i trebuie.

Pe acea vreme noi, elevii din liceu, nu aveam o gramatică românească tipărită, ci învăţam după dictatul profesorilor. Eminescu,

însă, căpătase scriptele de la Pumnul şi-şi prescrisese astfel gramatica. Colegii lui Eminescu împrumutau, deci, adese manuscriptul său, ca să-şi prescrie şi ei gramatica, şi el le împrumuta fără greutate acest manuscript, cu condiţia să nu-i îndoaie colţurile filelor, adecă să nu-i facă *Eselsohren*[70], cum ziceam noi, pe atuncea.

Pe lângă limba şi istoria românească, studia Eminescu, cu mare plăcere, şi istoria antică şi se ocupa, cu predilecţie, cu istoria grecilor, romanilor, egiptenilor, babilonienilor, asirienilor, persienilor şi a indiilor.

Opul din care studia el această istorie era *Weltgeschichte*, de Welter, carte scrisă într-un mod foarte atrăgător, care deştepta interesul tinerilor, mai cu seamă din cauză că cuprindea, pe larg, toate miturile, poveştile şi legendele nebuloase, în care erau învăluite originile acestor popoare, cu o cultură atât de veche şi frumoasă. Această carte nu era impusă de legile şcolare, dar cei mai mulţi din colegi o aveau şi Eminescu nu se putea despărţi de dânsa, căci îl vedeam purtând-o cu sine chiar şi la plimbări. Îmi aduc aminte că, predându-ne profesorul nostru, în clasa a doua, istoria perşilor şi venind vorba de tinereţile regelui Cyrus, ne zise, mustrându-ne, că în despărţitura A a acestei clase este un elev, Eminovici, care ştie istoria mai bine decât noi.

De la această plăcere a lui Eminescu pentru istoria antică şi pentru faptele învăluite în nimburi mitice şi misterioase ale regilor din cea mai depărtată antichitate, ne putem explica şi faptul de ce Eminescu, în poeziile sale, scoate adese în relief figuri luminoase din cronicele antice, pline de misticism şi de poezie.

Eminescu vorbea bine şi limba germană, pentru că urmase, în Cernăuţi, şi două clase primare şi astfel avuse ocazie să înveţe şi această limbă.

Cele mai bune note le avea Eminescu din religie, din limba şi literatura românească şi din istoria universală. În celelalte materii şi mai cu seamă în matematici şi latină era slab, iar cursul din limba greacă nici nu l-a urmat la liceul din Cernăuţi, pentru că această limbă se învăţa abia în clasa a treia, iar Eminescu a părăsit şcoala în semestrul de vară din clasa a doua, adică în primăvara anului 1863, pe vremea Paştelor (aprilie), şi nu a mai intrat ca elev public în acest liceu.

[70] Urechi de măgar

Pentru a avea deplină cunoştinţă despre mersul întregului studiu al lui Eminescu la liceul din Cernăuţi, reproduc aici certificatele din toate semestrele cercetate de dânsul la acest liceu[71].

Din aceste certificate vedem notele ce le-a avut el la fiecare obiect de învăţătură, dar mai bătător la ochi este faptul că la *atenţiune* (Aufmerksamkeit) a avut neîntrerupt note rele, afară de semestrul I, din clasa II-a, când, ca repetent, a avut o notă mediocră. Din *sârguinţă* (Fleiss) numai în semestrul I din clasa I şi în semestrul I din clasa II (ca repetent) a avut note bune, iar în celelalte semestre, note slabe. Din *conduită* (Sitten) a avut, în semestrul II din clasa I, notă rea, fiindcă a lipsit de la exhorte, iar în semestrul II, din clasa a II-a, notă rea, din cauză că a fost *limbut* (wegen Geschwätzigkeit). Mai vedem că, în semestrul II, din clasa a II-a (1862), a lipsit 58 de ore de la şcoală, dar a justificat această absenţă.

Cât timp a urmat Eminescu liceul era vorbăreţ şi vioi ca mai toţi colegii săi şi avea un vecinic surâs pe buze, afară doar când nu ştia lecţia. Acest zâmbet prielnic i-a câştigat inima colegilor săi, ceea ce nu împiedeca însă ca la certe ocazionale să se ghiontească între dânşii, de-a binele şi, în aceste cazuri de luptă tragicomică, părul lung al lui Eminescu forma o mare atracţiune pentru a fi scâlţâit de mâinile colegilor săi. Dar supărarea nu ţinea mult şi iarăşi eram cu toţii buni prieteni.

Când avea să intre profesorul Pumnul în clasă, era mare linişte şi aceasta din cauza respectului şi iubirii ce aveam toţi pentru acest bărbat, dar faţă de alţi profesori nu existau aceste consideraţiuni şi vuietul, jocurile şi săriturile erau la ordinea zilei. Eminescu contribuia şi el din toată inima şi cu toată vioiciunea unui copil neastâmpărat, ca să ridicăm pulberea în aer, şi se întrecea cu noi, cine va sări mai uşor peste bănci.

Eminescu era şi bun de inimă, ceea ce se poate vedea şi din următoarea întâmplare. Odată, după-amiază, înainte de Paştele anului 1863, când se finiseră orele de învăţătură în clasa mea şi colegii ieşeau din clasă, eu m-am urcat pe catedră şi am strigat cât mă ţinea gura: „Petrecere bună domnilor!”. Dar nervosului de profesor Vyslouzil, care trecuse pragul uşii, se vede că nu-i plăcuse strigătul meu, se întoarse şi-mi dictă, pentru o oră, carceră în clasa unde eram. Curând veni şi servitorul şcolii, Onufri, ca să încuie uşa. Acest Onufri era foarte popular

71 Au fost reproduse în capitolul scris de Radu Sbiera (notă I. D.)

la noi, pentru că ne împrumuta şi cu parale, când flămânzeam în şcoală şi nu aveam bani să ne cumpărăm covrigi sau mere. Tocmai când voia Onufri să încuie uşa, trece şi Eminescu prin coridor, ducându-se acasă, şi, zărindu-mă, mă întreabă ce-i cu mine, iar eu îi povestesc, cu mare supărare, nenorocirea ce a dat peste mine. Nu puturăm vorbi mult, pentru că Onufri se grăbi să încuie uşa şi eu rămăsei singur şi foarte descurajat. Dar, după vreo zece minute, aud că scârţâie cheia la uşă şi văd că intră Onufri şi cu Eminescu în clasă. Eminescu avea toate buzunarele pline de covrigi. El împrumutase bani de la Onufri, cumpărase covrigi, şi-l înduplecase să-l sloboadă ca să stea cu mine, până mă va libera. Ce voios eram, acuma şi, în profunzimea mulţumirii şi zăpăcelii mele, i-am promis lui Eminescu că şi eu voi sta cu dânsul, când îl vor închide, vreodată. Acu ne trecu timpul foarte repede, căci abia sfârşisem să mâncăm covrigii şi Onufri ne dete drumul, dar ne zise să nu spunem nimănui nimica, c-apoi vai de capul nostru, iar noi ne-am dus drept pe toloacă[72], unde, împreună cu alţi colegi, am jucat mingea, până pe înserate.

Câteva zile după această întâmplare, dispăru Eminescu din Cernăuţi, pe vremea Paştelor, în aprilie 1863, şi abia în primăvara anului 1864 ne-am întâlnit iarăşi, şi atuncea mi-a spus că are de gând să intre ca elev public în liceu, după ce va trece examenele restante. În acest timp, mă întâlneam cu dânsul, totdeauna, la reprezentaţiile de teatru, pe care le da în această stagiune, de la 1/13 martie 1864, până la 15/27 mai 1864, trupa doamnei Fani Tardini, în Cernăuţi. Despre acest teatru voi vorbi mai în urmă.

Nu-mi mai pot aduce aminte cât timp a stat Eminescu în Cernăuţi, în anul 1864, dar în octomvrie 1864 îl găsim funcţionar la Tribunalul şi la Consiliul permanent din Botoşani, unde stă până la 5 martie 1865[73]. Dându-şi aici demisiunea, vine iarăşi la Cernăuţi, şi anume pe vremea când trupa Fani Tardini sfârşea a doua stagiune a reprezentaţiunilor de teatru. Această stagiune, care începuse la 2/14 noiembrie 1864, s-a sfârşit cu reprezentarea din 9/21 martie 1865.

Împrejurarea că Eminescu, după ce-şi dete demisiunea în 5 martie 1865, era aşa de grăbit să părăsească Botoşanii, încât nu şi-a ridicat nici

[72] Loc viran, în dosul Grădinii Publice, căruia îi zicea şi *La Pulvertum*

[73] Vezi Albumul *Omagiu lui Eminescu*, Bucureşti, 1909, pp. 58, 59

salariul, ci a rugat (7 martie 1865) pe prezident să-l dea în primirea fratelui său Şerban[74], ne îndreptăţeşte să presupunem că Eminescu voia cu orice preţ să fie înainte de sfârşitul stagiunii în Cernăuţi, ca să se întâlnească cu trupa aceasta. Câteva zile după închiderea stagiunii, trupa a plecat din Cernăuţi şi, după plecarea ei, a dispărut şi Eminescu, fără să ştim încotro a apucat-o. Se vorbea că s-a luat după această trupă, dar în toamna aceluiaşi an 1865 vine el iarăşi la Cernăuţi şi-mi spune că studiază mai departe ca *privatist*. A rămas aici toamna şi iarna anului 1865 şi începutul anului 1866 şi, apoi, a dispărut cu totul din Bucovina şi se vorbea, iarăşi, între colegi, că s-ar fi angajat la o trupă de teatru.

Însemnez aici faptul caracteristic că Eminescu, cu privire la ceea ce avea de gând să facă, nicicând nu mi s-a destăinuit, nici mie, nici colegilor săi, şi astfel pentru noi era totdeauna o surpriză, când ne încredinţam că nu mai este între noi.

74 Vezi Albumul *Omagiu lui Eminescu*, Bucureşti, 1909, pag. 60

Leca MORARIU:

Eminescu. Note pentru o monografie. Cap. VI: Elev

Precizăm, înainte de toate, că Eminescu e adus la şcoală, în Cernăuţi, pentru clasa a 3-a primară, cu începutul lui Septembrie 1858[75]), în vârstă de 8 ani, şi nu în vârstă de 6 ani (= la 1856), cum pretindea C. Botez (*Omagiu lui Mihail* (sic) *Eminescu*, 1909, 48), care va fi indus în eroare prin următoarea afirmaţie vagă a lui N. Petraşcu: „Şcoala primară şi-o făcu la Cernăuţi şi la 1860 se întoarse în gimnaziul de acolo" („Convorbiri literare" XXV 1891-1892, 1041-42; citat din monografia *Mihail* (sic) *Eminescu*, publicată în „Conv. Lit." Anii XXIV şi XXV, şi-n volum la 1892). În adevăr, Radu I. Sbiera, în ale sale *Amintiri despre Eminescu* 1903 (apărute în *Almanahul literar* pe anul 1903, Cernăuţi 1903), constată că elevul Mihai Eminovici apare în registrele şcoalei primare din Cernăuţi abia în 1858 şi abia în clasa a 3-a primară, zicând: „Aici (la Cernăuţi) nu aflăm pe copilul Mihai Eminovici abia la anul 1860, când începu a urma la liceul din loc, ci deja doi ani mai-nainte. Din cataloagele Şcoalei gr. or., numită pe atunci National-Hauptschule, găsim că Eminescu a frecventat acolo a treia şi a patra clasă a cursului primar de la Septemvrie 1858 până la Iulie 1860" (*Almanach* 88). T. V. Stefanelli (*Amintiri despre Eminescu* 1914, 17) ne lămureşte şi el la fel, zicând:

„Când în anul 1860 am făcut cunoştinţa lui Eminescu la liceul din Cernăuţi, mi-a spus că a cercetat în Cernăuţi şi două clase primare, şi anume clasa a treia şi a patra a şcoalei greco-orientale, care se numea pe

[75] Aceeaşi dată greşită şi-n ediţia I-a a lui N. Zaharia, pag. 15.

atuncea National-Hauptschule”… încât G. Galaction (*M. Eminescu* 1914, 22) are, evident, tot dreptul să rectifice că Eminescu a venit la Cernăuţi probabil abia în clasa a 3-a primară, în vârstă de 8 ani.

Ştim doară din mărturia lui Stefanelli (op. cit. 38) că Mihai deprinsese, acum, acasă, la Ipoteşti, cetirea chirilicelor. Cu dascălul Neamţ, pe care căminarul Gheorghe Eminovici şi-l angajase ca meditator pentru copii, va fi învăţat şi ceva nemţească, ceva şi nu prea multă, căci Radu Sbiera ne mai relatează despre elevul de clasa a 3-a primară Mihai Eminovici: „La început i-a mers mai greu, necunoscând micul Eminescu bine limba germană, ceea ce ne-a împărtăşit directorul Iancu Litviniuc, primul învăţător al lui Eminescu în Cernăuţi” (*Almanach* 88). „Cu timpul însă” – continuă Sbiera – „a făcut... progrese atât de frumoase, încât, la finea anului şcolar 1858/59, fu clasificai al 15-lea între 72, iar în clasa a patra primară a obţinut, în amândouă semestrele, o medie generală foarte bună, clasificat fiind, la finea anului şcolar (Iulie 1860), al 5-lea între 82 elevi”. – „E perioada de străluciri în învăţătura de şcoală a lui Eminescu” – zice T. V. Stefanelli (op, cit. 21).

„Unde a locuit” pe timpul acesta, – zice Stefanelli (ibid.) la 1914 – nu am putut afla, dar Scurtu (op. cit. 268), informat din scrisori ale fraţilor Vasile şi Ion Bumbac, cari trăiseră în casa lui Aron Pumnul ca meditatori („Instruktoren”), arată acum, la 1904, că şi Mihai locuia la dascălul A. Pumnul, unde erau în gazdă şi fraţii Şerban, Nicolai (Nicu), Gheorghe (Iorgu) şi Ilie Eminovici (vezi şi mărturia lui R. Sbiera, *Almanach* 102: „La Pumnul locuia, în anul şcolar 1856/7, Niculai, iar în 1857/8 Şerban, Niculai, George şi Ilie”.

Dar poetul bucovinean Vasile Bumbac ne împărtăşeşte şi de altfel o foarte preţioasă mărturie asupra elevului Mihai Eminovici din aceşti ani 1858-1859, căci, în informaţiile ce i le dădea lui Scurtu, Bumbac îşi amintea că micul Mihai Eminovici, de 8 ani vârstă, atunci, i-a recitat destul de bine („ziemlich gut”) o poezie (elegie) de Alecsandri. Şi acelaşi Vasile Bumbac ni-l înfăţişează pe tovarăşul său de gazdă, Mihai, astfel:

„Naiv, veşnic râzând şi recitând pe de rost balade populare. Avea o memorie excelentă şi era de toţi agreat” (Scurtu op. cit. 268).

Şi iată că firul legendelor se înfiripă din nou, pentru a ne aminti că în faţă-ne stă un copil ca nealţii, un subiect de o neobişnuită structură

sufletească. Crescut în plina poezie rustică a moldovenescului Ipoteşti, copilul acesta trebuia, acum, să se vadă înstrăinat şi stingher în forfota înstrăinatului Czernowitz – întocmai aşa cum, numai câţiva ani în urmă (la 1865) era să ne-o mărturisească el însuşi cu versificaţia *Din străinătate* (scrisă, poate, chiar la Cernăuţi şi trimisă, poate în Faur, din Cernăuţi, *Familiei* lui Iosif Vulcan, unde apăru la 17/29 Iulie 1866):

Când tot se-nveseleşte, când toţi aci se-ncântă,
Când toţi îşi au plăcerea şi zile fără nori,
Un suflet numai plânge, în doru-i se avântă
L-a patriei dulci plaiuri, la câmpii-i râzători.

Şi inima aceea, ce geme de durere,
Şi sufletul acela ce cântă amorţit,
E inima mea tristă ce n-are mângâiere,
E sufletu-mi ce arde de dor nemărginit.

Aş vrea să văd acuma natala mea vâlcioară
Scăldată în cristalul pârâului de-argint,
Să văd ce eu atâta iubeam odinioară,
A codrului tenebră poetic labirint;

Să mai salut odată colibele din vale…
Să mai privesc odată câmpia-nfloritoare
Ce zilele-mi copile şi albe le-a ţesut,
Ce auzi odată copila-mi murmurare,
Ce jocurile-mi june, zburdarea mi-a văzut.

Şi nu ne prinde, deci, mirarea că într-o bună zi elevul Mihai Eminescu o ia razna, uitând de şcoală şi de tot ce se cheamă datorie, pentru a nu se opri decât în dragul lui Ipoteşti. C. Botez (*Omagiu* 54) pretinde chiar că „Eminescu a fugit în două rânduri din Cernăuţi”. „Când a fugit întâia oară era în clasa a doua primară” – vrea să informeze Botez, după *Memoriul* din volumul *M. Eminescu. Diverse*, Iaşi, Şaraga

(124), vezi N. Zaharia (51)[76]. Răstălmăcim şi-l rectificăm pe acel „era în clasa a doua primară” cu: era în şcoala primară – şi încercăm de a fixa vremea acestei Hegire din chiar răstimpul celei dintâi învăţături a lui Eminescu, consultându-i certificatele de şcoală primară reproduse în citatul *Almanach* (90-91) şi-n Stefanelli (166-167). Absenţele notate în certificatele acestea:

4 jum. zile („Schultage”) în semestrul I (Septembrie 1858 – Faur 1859) clasa a 3-a;

4 (?) zile („Schultage“) în semestrul II (Martie – Iulie 1859) clasa a 3-a;

4 zile („Schultage“) în semestrul I (Sept. 1859 – Faur 1860) clasa a 4-a;

10 zile („Schultage“) în semestrul II (Faur – Iulie 1860) clasa a 4-a, – ne-ar determina să credem că evenimentul s-a produs în sem. II pe clasa a 4-a.

Cu începutul lui Septembrie 1860, Eminescu intră în clasa I-a a liceului (german) din Cernăuţi. La acelaşi liceu vine (de la Siret), în 1861, T. V. Stefanelli, ca elev de clasa I-a. Mihai Eminovici era, acum, pe clasa a 2-a. Şi iată cum ni-l înfăţişează Stefanelli (24): „mic şi îndesat, cu părul negru, pieptănat de la frunte spre ceafă, cu fruntea lată, faţa lungăreaţă, umerii obrajilor puţin ridicaţi, ochii nu mari, dar vii, colorul feţei întunecat[77], prin care străbătea însă rumeneala obrajilor. Era totdeauna curat îmbrăcat”.

O informaţie asupra elevului Mihai, din această epocă, ne mai dă şi I. G. Sbiera, cu o scrisoare adresată lui Scurtu (vezi Scurtu op. cit. 208):

„Nu era prea harnic la învăţătură, fiind o fire susceptibilă şi vioaie, dedată la jocuri şi nebunii copilăreşti” – cuvântează I. G. Sbiera, profesorul lui Eminescu, în timpul acela.

Şi-n adevăr, certificatul de-al II-lea semestru, clasa a 2-a (Faur –

---

[76] Ed. a 2-a 1923, 75

[77] Un venerabil bătrân din Bucovina, Preotul Gheorghe Gheorghian, pe atunci elev în clasa a 5-a a aceluiaşi liceu (cf. anuarului din 1862, 34, anuar în care, la pag. 11, e şi elevul „Eminowicz Michael”, elev cu numărul de ordine calitativă 62, pe clasa I), şi-l aduce aminte pe micul Eminescu: „Oacheş, cu părul ca pana corbului şi tenul închis; ai fi zis: Ia, un pui de Armănaş!”.

Iulie 1862), înregistrează la conduită: „ireproşabilă, dar prea dezgheţat" (vezi *Almanach* 95 şi *Stefanelli* 171) – ceea ce pentru noi vrea să zică: Eminescu era copil sănătos, vioi, cum se şi cade să fie un adevărat copil (vezi *Stefanelli*, 29); „Eminescu contribuia şi el, din toată inima şi cu toată vioiciunea unui copil neastâmpărat, ca să ridicăm pulberea în aer şi se întrecea cu noi, cine va sări mai uşor peste bănci". Iar la atenţie, în nici unul din certificatele de liceu ale lui Michael Eminowicz (vezi-le reproduse în *Almanach* 92-96 şi la *Stefanelli* 168-172) nu lipseşte menţiunea „unter-brochen", adică atenţiune întreruptă, intermitentă.

Fapt mărturisit de Eminescu însuşi (în Scrisoarea a II-a):

Vai! toi mai gândeşti la anii când visam în academii,
Ascultând pe vechii dascăli cârpocind la haina vremii…
Cu murmurele lor blânde, un izvor de horum-harum
Câştigând cu clipoceală nervum rerum gerendarum…

Ameţiţi de limbe moarte, de planeţi, de colbul şcolii,
Confundam pe bietul dascăl cu un crai mâncat de molii
Şi privind painjenişul din tavan, de pe pilaştri,
Ascultam pe craiul Ramses şi visam – la ochi albaştri.
Şi pe margini de caiete scriam versuri dulci, de pildă
Către vreo trandafirie şi sălbatică Clotildă.
Îmi plutea pe dinainte cu al timpilor amestic
Ba un soare, ba un rege, ba alt animal domestic,
Scârţâirea din condeie dădea farmec astei linişti,
Vedeam valuri verzi de grâne, undoiarea unei inişti,
Capul greu cădea pe bancă, păreau toate-n infinit…
Când suna: …ştiam că Ramses trebuia să fi murit.

De dragul *undoierii unei inişti,* şi de dragul acelor *lanuri verzi de grâne,* pe care copilul Eminescu le-a ştiut atât de bine vedea, „Lanul călătoreşte cu valuri de smarald" (citată „postumă" *Un roman*) – încât şi ele trebuiau să-i trezească dorul de ducă – o lua uneori razna oropsitul, *înstrăinatul* copil, neoprindu-se apoi decât în Ipoteştii lui, unde-l aştepta cutare potecă de pădure, cutare izvor şi cutare tei, vechi prieten al lui!...

Cică a fugit – spune legenda (C. Botez, *Omagiu,* 53-54, după informaţiile date de căpitanul Matei Eminescu, în „Fântâna Blanduziei". Nr. 27) – străbătând, pe jos, lungul drum, de peste 100 km, de la Cernăuţi, până la Ipoteşti.

Şoseaua care porneşte din Cernăuţi, înspre Siret, e pitorească, în variaţia ei. Urcă şi coboară, atinge limbi de păduri, şerpuieşte. Şi pare că-l vedem pe micul nostru fugar, timid, agitat, dar păşind voiniceşte într-acolo unde-l mână dorul... Înaintea oraşului Siret, un drum se rupe din şosea, la stânga, înspre Mihăilenii Moldovei libere. Dar frontiera e închisă şi străjuită. Se piteşte atunci „în dosul uneia din harabalele mari de mărfuri, care circulau prin ţară în acele vremi şi astfel trecu graniţa".

Când vii acasă, aşa cum venea el, e greu să dai busta în casă şi, flămând, cum o fi fost de drum, bietul Mihai „se tot învârtea pe lângă un păr cu pere al lui Neculai Isăcescu", megieşul Eminovicenilor. „Părul era pe o coastă, drept în faţa caselor părinteşti ale lui Eminescu. Maica Fevronia (Iuraşcu), o mătuşă a lui Eminescu, călugăriţă, îl zăreşte şi face către soră-sa (mama lui Eminescu): „Ia te uită, Rareşă, cum seamănă băietul cela cu Mihai!". Abia sfârşi când „baba Prodăneasa" dădu năvală în casă: „Vai de mine, cuconiţă, a venit cuconaşul Mihai!". Au dat să-l aducă în casă. Băiatul o rupse la fugă, „dar l-a prins un vizitiu, Vasile Rusu (era chiar rus). „Copilul începu să ţipe cât îi lua gura, când îl aduse, în braţe, cu sila"

Seara, când Gheorghe Eminovici, tatăl elevului dezertor, vine acasă, mama, acea „o mamă, dulce mamă", îşi ascunde bine odorul şi abia a doua zi, luându-l cu binişorul, îi povesteşte severului Gheorghe Eminovici toată întâmplarea. „Am atâtea pe cap, şi acu' să mai plec şi la Cernăuţi cu tâlharul ista!" – cam acesta fu răspunsul căminarului Eminovici.

Când a mai fugit – spune legenda – şi a doua oară din Cernăuţi, atunci, ştiind bine ce-l aşteaptă acasă, Mihai cercă din nou să se sustragă prin fugă. „Bătrânul (Gh. Eminovici) a prins a striga la oameni să alerge călări după dânsul, că altfel îl scapă". Trei argaţi ai lui Gh. Eminovici, Costache Creţu (informatorul, lui C. Botez pentru acest episod), Vasile a Dăscăliţei şi Toader Rusu se iau pe urma fugarului, îl ajung, îl prind, „departe de sat, în deal, pe şoseaua ce duce la Botoşani". Copilul zvâcnea

în braţele hăitaşilor săi şi striga: „De ce nu mă lăsaţi să merg unde ştiu!?”. Iar oamenii, ruşinaţi poate de rolul lor şi atinşi poate şi de încercarea unui sentiment de înduioşare, răspundeau: „Haide îndărăt, cuconaşule, la boier, să te deie, la Cernăuţi, la învăţătură, că nu-i chip altfel!”. – Şi răspundea copilul: „De ce să mă deie la Cernăuţi, că eu îs învăţat şi fără de Cernăuţi!”…

Sunt cotituri tăioase, sunt clipe în viaţa omului, şi mai ales în viaţa acestor oameni ca nealţii, clipe în care, ca într-o subită iluminare, ca într-o scăpărare de fulger, se întrezăreşte profundul, misticul lor fel de a fi.

Şi ne aducem aminte că, mai târziu, cineva, care l-a cunoscut pe Eminescu foarte intim, Ion Slavici (*Amintiri* 1924, 21), va mărturisi despre Eminescu: „Pornirile lui erau atât de vii, încât îi covârşeau puterea stăpânirii de sine”…

Cât despre învăţătura elevului Mihai Eminovici, Radu Sbiera constată că în liceu „a mers… mersul racului” (*Almanach* 89). Dar n-a fost, totuşi, printre elevii „răi” acest biet rac, cu un atât de scurt mers în ale învăţăturii oficiale, ci, mai vârtos, a fost un neînţeles pentru o seamă dintre profesorii Cernăuţeni, care vor fi fost atât de iluştri pedagogi[78], încât – uitau să fie şi oameni!... În clasa I-a (1860-1861), e clasificat, pe semestrul I, al II-lea între 69 elevi, iar pe semestrul II, al 23-lea între 66. La română obţine, din partea cuiva, care îl substituia pe bolnavul Pumnul (*Almanach* 98), numai „hinreichend“ (abia suficient)!... Pe clasa a 2-a (1861-1862) e în ambele semestre clasificat cu medie generală rea. În semestrul întâi, cu „ungenügend“ (insuficient) la matematici, dar cu „vorzüglich“ (eminent) la Romanische Sprache (româna) cu „sehr gut“ (foarte bine) la istorie. Profesor de română îi e, de aici, înainte, I. G. Sbiera, locţiitorul lui Pumnul (vezi *Almanach* 98). Mihai Eminovici e acum al 59-lea în ierarhia celor 72 elevi! În semestrul al doilea, e clasificat cu „ungenügend“ (insuficient) la latină şi la matematici, dar cu „sehr lobenswerth” (foarte lăudabil) la română şi cu „recht befriedigend“ (prea mulţumitor) la istorie şi geografie. E al 62 între 73! E, deci, „repetent” de clasa a 2-a şi devine colegul lui Stefanelli. Repetentul de

[78] Un specimen de aşa „pedagog” va fi fost profesorul Dr. Wilhelm Wyslouzil (cit. *Programm des K. K. Obergymn*…1862, 18) vezi Stefanelli 29. Wyslouzil i-a fost profesor lui Eminescu din Sept. 1962 – Ian. 1863

clasa a 2-a (1862-1863) obţine, în semestrul I (Septembrie – Ianuarie), „vorzüglich“ (eminent) la română şi „Ausgezeichnet” (cu majusculă!) la istorie şi geografie, contând ca al 7-lea printre cei 59 elevi. Dar „Im 2-ten Semester seit dem 16. April ausgeblieben” („în semestrul al 2-lea absent din 16 Prier”), cuvântează apoi registrul oficial, cu data de 16 Prier 1863, Eminescu dispare, pentru totdeauna, din liceul Cernăuţean. Plecând de vacanţele Paştelor acasă, n-a mai revenit – stabileşte Radu Sbiera (*Almanach* 100). La fel ne informează şi *Stefanelli* (30).

A stârnit mare vâlvă faptul că severul profesor Neubauer n-a pregetat de a-l clasifica pe Eminescu, la istorie, cu cea mai bună medie („Ausgezeichnet”), medie pe care, până aici, nimeni nu izbutise s-o cucerească – zice Scurtu (op. cit. 268), după scrisoarea unui oarecare Soroceanu[79]. Cât de mult ţinea Neubauer la elevul Eminescu şi cât de mult interes avea acest elev pentru istoric se vede, poate, şi din faptul că, pe când alţi profesori notează, în certificatul repetentului de clasa a 2-a (1862-1863), la atenţie, – „zumeist unterbrochen” (mai mult distrat) şi la sârguinţă numai „thätig” (activ), Neubauer îşi compensează elevul de predilecţie cu „stets rege” (totdeauna activ) la atenţiune şi cu „sehr lobenswerth” (foarte lăudabil) la sârguinţă. Informatorii noştri ne lămuresc, apoi, şi asupra motivelor acestei răsplătiri. Radu Sbiera (*Almanach* 99) ne comunică, după spusele profesorului Ilie Luţia, un fost tovarăş de şcoală al lui Eminescu, la 1862/63, că „Neubauer, fiind cam comod şi văzând că Eminescu ştie aşa de bine mitologia grecească, mai ales poveşti ca expediţia Argonauţilor, războiul troian, Odiseu etc., când avea să deie lecţiuni nouă, nu istorisea singur, ci anunţându-se, de obicei, Eminescu, îl punea pre el de povestea lucruri de acestea, ascultându-l ceilalţi elevi cu mare atenţiune”. Iar Stefanelli (26-27) ne relatează că Eminescu „se ocupa, cu predilecţie, cu istoria Grecilor, Romanilor, Egiptenilor, Babilonienilor, Asirienilor, Persienilor şi a Indiilor”[80].

Învăţa – precizează Stefanelli – după *Weltgeschichte*, de Welter, „carte scrisă într-un mod foarte atrăgător, mai cu seamă... că cuprindea

[79] Profesorul Cornel Sorocean (azi la liceul „Ştefan cel Mare” Suceava).

[80] Să nu uităm că Gh. Bogdan-Duică (*Multe şi mărunte despre Eminescu* în „Viaţa Românească” An. XVI 1924 vol. 59) preciza: „În toamna anului 1868, Eminescu cunoştea budismul” (156).

pe larg toate miturile, poveştile şi legendele". Istoria lui Welter, continuă Stefanelli (27), îl pasiona pe Eminescu atât de mult, încât „nu se putea despărţi de dânsa, căci îl vedeam purtând-o cu sine chiar şi la plimbări". Mitologia o învăţa (vezi *Stefanelli* 38-39) după G. Reinbeck, *Mythologie für Nichtstudierende*, Viena (fără indicarea anului), carte care era chiar proprietatea lui Eminescu şi pe care Eminescu o dăruieşte, mai târziu (1865), bibliotecii particulare a elevilor români, după cum arată dania autografă: „1865/72, dăruită bibliothecei gymnasiaştilor Români de'n Cernăuţi de M. G. Eminoviciu", reprodusă în facsimile la Stefanelli (39) şi-n acest buletin.

Pasiunea pentru istorie[81] o moştenise Eminescu de la tatăl său.

Dar şi de altfel elevul Mihai Eminovici era un pasionat cititor. „Avea oarecare faimă în toată şcoala" – mărturiseşte Gr. Goilav (*Omagiu* 49, subsol), iar Dr. A. Ştefanovici, coleg de gazdă al lui Eminescu, ne povesteşte în amănunte: „Pe când noi, iştilalţi, Duminicile şi în ceasurile slobode... mergeam adeseori să batem mingea pe câmpul de exerciţii din dosul grădinii publice, numit, pe atunci, Pulverturm (pulberărie)..., Eminescu... prefera să stea acasă şi să citească felurite cărţi, care se găseau în biblioteca liceului, ca *Hoffmann's Erzählungen*, *Der Fliegende Holländer*, *Bianca* ş. a.[82], iar când ne întorceam, seara, acasă, el avea obiceiul de a ne povesti din cele citite. O făcea aceasta şi rugat fiind de noi, şi de teama de a sta singur, pe seară, în odaia lui, căci era foarte superstiţios şi se temea grozav de stafii" (*Omagiu* 50).

---

[81] Documentară e mărturisirea lui Eminescu (într-o scrisoare din 1874, către Veronica Micle): „Trecutul m-a fascinat întotdeauna. Cronicele şi cântecele populare formează, în clipa de faţă, un material din care culeg fondul inspiraţiunilor" – cf. O. Minar *Cum a iubit Eminescu* (1912) 45.

[82] Gh. Bogdan-Duică (*Multe şi mărunte despre Eminescu* în „Transilvania" 1925, 264-270) ne-a indicat de ce lectură anume e vorba: *Hoffmann* e E. Th. A. Hoffmann; „*Holländer*-ul trebuie să fie sau textul operei lui Wagner, apărut pe la 1843-44 sau (mai puţin probabil) povestirea lui H. Heine, intercalată în *Memoiren des Herrn von Schnabelewopski*; iar *Bianca* „poate fi numai *Bianca Capello*, istorie italienească, la noi tradusă, din ruseşte, de T. Vârtic (1843), identică cu romanul cu acelaşi titlu al lui A. Q. Meissner, care este originalul nemţesc". Şi Gh. Bogdan-Duică se întreabă: „În ce limbă-l va fi cetit M. Eminescu? Dacă l-a luat din biblioteca liceului din Cernăuţi, desigur în limba germană".

Acest „era foarte superstiţios şi se temea grozav de stafii” – îşi are şi el importanta, căci desigur superstiţioşii care „se tem” de stafii sunt plămădiţi dintr-un aluat mai sensibil, mai imaginativ decât firile treze şi realiste, care calcă cu indiferenţă într-un cimitir, pe la miezul nopţii.

Preţioasă ni-i mărturia că Eminescu era un bun povestitor. Şi era un atât de meşter povestaş, încât colegii săi de învăţătură exploatau acest dar al lui în fel şi chip, dorind să-l auză mereu povestind. Exploatarea se făcea, ba speriindu-l noaptea cu stafii şi ştime ale nopţii (*Omagiu* 50), – Eminescu trebuia atunci să se refugieze în camera celorlalţi tovarăşi de gazdă şi să le povestească, – ba luându-l la bătaie cu perinile, ba cerându-i-se, uneori, povestea drept revanşă, căci iată ce ne mai spune un alt tovarăş de gazdă al lui Eminovici, Ion Şahin din Iepureni, judeţul Fălciu (*Omagiu* 51):

„De mic copil Eminescu avea darul de a spune poveşti, în schimb era slab la matematici. Pentru o temă, ce-i făcea Constantin Ştefanovici, actual profesor de matematici la şcoala reală superioară din Cernăuţi, Eminescu spunea cele mai frumoase şi lungi poveşti.

Câteodată, elevii îl puneau, cu de-a sila, să le istorisească. Eminescu era timid şi se supunea, iar când se împotrivea, veneau, noaptea, în odaia lui…, îi acopereau capul cu plapoma şi, prefăcându-şi glasul, îl băteau făcându-l să creadă că sunt duhurile rele. În asemenea stare, cu glasul schimbat, i-au poruncit, odată, să cumpere cartea *O mie şi una de nopţi*, din care, apoi, îl obligau să le povestească.

Bietul poet din această pricină căpătase chiar friguri şi nu e de mirare că a încercat să fugă din Cernăuţi” – încheie Şahin.

Copilul Mihai Eminovici, smuls în plăpândă vârstă din casa părintească, ajunge, deci, de timpuriu să cunoască micile şi feluritele necazuri ale vieţii, ale vieţii care se pregătea să-şi reverse întreaga, multipla şi covârşitoarea ei simfonie peste acest rar ales al ei.

Nesaţul de carte şi-l potolea însă elevul Mihai Eminovici şi-n alt loc: într-o umilă căsuţă bătrânească, din strada azi *Pumnul*, într-una din cele 2 case ale profesorului ardelean Arune Pumnul (venit în Bucovina în 1848), casă care dăinueşte până-n ziua de astăzi şi-n care, în două

răstimpuri, a trăit Eminescul nostru. Aice, în acest locaş istoric, deci, era adăpostită acea bibliotecă românească a elevilor[83], ce, pe furiş, trebuia să înlocuiască şi să întregească hrana sufletească pe care şcoala nemţească, liceul german, avea toată grija să nu li-o deie elevilor români.

Biblioteca aceasta exista, pe atunci, numai sub ocrotirea dascălului-apostol A. Pumnul, bejenarul fugit de urgia maghiară, pentru că participase la mişcările revoluţionare din 1848. Era, din 28 Faur 1849, profesor de limba română la gimnasiul (liceul) german din Cernăuţi (I. G. Sbiera, *Aron Pumnul* 1889, 176). Şi a fost – cu toate ereziile sale în ale limbii sau chiar, implicit, cu chiar aceste erezii – dascălul în *adevăr* chemat pentru locul şi timpul ce-l dobândise.

Unde n-ar fi izbutit să izbândească numai cu mintea, cucerea cu sufletul. Şi cât de mult izbutise să covârşească inimile elevilor români se vede dintr-o mărturisire ca aceasta, a lui Stefanelli (29): „Când avea să intre profesorul Pumnul în clasă, era mare linişte, şi aceasta din cauza respectului şi iubirii ce aveam toţi pentru acest bărbat; dar faţă de alţi profesori nu existau aceste consideraţiuni, şi vuietul, jocurile şi săriturile erau la ordinea zilei". Te gândeşti la psihologia elevului, la obişnuitul raport dintre elev şi profesor, şi-ţi dai numaidecât seama de importanţa mărturiei lui Stefanelli.

Şi, iarăşi, acelaşi Stefanelli (24-25): „Limba şi literatura românească ne-o preda, când era sănătos, profesorul Aron Pumnul, iar dacă se bolnăvia… îl substituia profesorul Dr. Ion Sbiera… Profesorul Pumnul venea foarte neregulat în clasă, pentru că era mai mult bolnav, dar când venea era… sărbătoare pentru noi, căci mult îl iubeam cu toţii pe acest bărbat bun, care ne instruia cu atâta tragere de inimă, cu atâta iubire părintească şi cu atâta linişte şi răbdare. Noi, elevii, nu l-am văzut nicicând râzând. Avea veşnic o înfăţişare melancolică şi dureroasă. Îl respectam cu toţii şi, adese, când din cauza durerilor ce-i frământau trupul, era silit să părăsească clasa, mulţi din noi îl petreceam până la trăsură şi-i ajutam să se urce…, iar Eminescu, pe care Pumnul îl iubea foarte mult, îl petrecea până acasă".

Şi tot Stefanelli (36-37) ne va da informaţiile cele mai complete

83 Ea îşi zicea (vezi-i stampila reprodusă în acest buletin pag. 27): „BIBLIOTECA / GIMNASIASTILOR / ROMANI DE'N / CERNAUTI".

asupra amintitei biblioteci din casa lui Pumnul: „Pumnul locuia în casele proprii, aproape de periferia oraşului… avea două case în aceeaşi Curte… Cea din dreapta, mai mare şi mai înaltă, cu cerdac dinainte, era casa unde locuia Pumnul, iar cea din stânga, mai mică şi mai joasă, era menită pentru studenţii ce-i găzduia Pumnul. În această căsuţă se afla şi o mică bibliotecă a studenţilor români, ferită de ochii profesorilor străini, căci, după legile şcolare, studenţii nu aveau voie să întreţină biblioteci şi ar fi fost confiscată şi această bibliotecă, dacă în ochii lumii nu ar fi trecut de proprietate a lui Pumnul. Biblioteca era alcătuită din diferite cărţi, dăruite de Pumnul, de studenţi şi de alţi bărbaţi, prieteni ai tineretului şi ai culturii neamului nostru..., pentru că în liceu toate obiectele se predau în limba germană, iar pentru limba şi literatura românească era rezervată numai o oră pe săptămână, în care trebuia să fie pe furiş ghemuită şi istoria naţională, pentru că programa şcolară nu permitea să se predea studenţilor români istoria neamului lor. Nu era o bibliotecă aleasă, ci cuprindea numai volume răzleţe din poeţii şi scriitorii români, broşuri, foi volante, reviste mai vechi literare, calendare cu adaos beletristic, câteva cărţi privitoare la istoria Românilor şi letopiseţele lui Mihai Cogălniceanu. Aceasta era unica bibliotecă, unde studenţii cu înlesnire puteau ceti şi împrumuta cărţi româneşti. Bibliotecar era, totdeauna, un student găzduit de Pumnul, care locuia în camera în care se afla şi biblioteca". Aceasta a fost întâia bibliotecă consultată de Eminescu", care o cerceta foarte sârguincios; citea acolo şi-şi împrumuta şi acasă cărţi" – zice Stefanelli (36-37), continuând cu citatul pasagiu, din care vede că elevul Eminescu citea bine şi chirilicele, fiindcă le cunoştea de acasă („citea cu înlesnire slova veche chirilică şi mai cu seamă cărţi vechi vedeam în mâna lui, iar letopiseţele lui Cogălniceanu le lua acasă") şi încheind cu: „Mai cu seamă în zilele de *Duminici* şi sărbători îl aflam pe Eminescu regulat în bibliotecă, răsfoind, *citind* şi luând acasă tot cele mai vechi cărţi".

Zelosul cititor Eminescu nu se îndura să se despartă de cutare carte îndrăgită nici în excursiile şi plimbările lui. Într-o *bătălie* dintre elevi şi tinerimea târgoveaţă – o altă pagină din trecutul *„eroic"* al elevilor bucovineni – Eminescu are nenorocul de a scăpa o carte din biblioteca elevilor „pe câmpul de luptă, iar duşmanii au făcut-o bucăţele" (*Stefanelli 36).*

Înţelegem, deci, cum de elevul Eminescu se distingea la limba română şi cum de se bucura de un fel de autoritate între colegii săi: „Eminescu ne vorbea adese... şi noi îl ascultam cu plăcere, pentru că vorbea româneşte mai corect decât noi şi se ferea de aşa-numitele (sic!) expresii pumnuliste, care prinsese rădăcină între studenţi. Pe lângă aceasta, avea şi un dar deosebit pentru a istorisi" (*Stefanelli* 26). Şi iarăşi o mărturie pentru talentul de povestaş al elevului Eminescu!

Ştim, cu certitudine, din certificatele liceanului Eminescu, că pe cl. I-a (1860-61), a locuit la Ruteanul, proprietar de birje, Nicolai Dzierzek (Ţirţec), în strada Schulgasse No. 799; pe clasa II-a (1861-62) – la acelaşi Ţirtec, în Dreifaltigkeitsgasse No. 1309; iar ca repetent de cl. II-a (1862-63) – la profesorul de limba franceză Victor Blanchin, în str. Domnească-de-jos („Azi str. Iosif"[84] – ne lămurea Stefanelli (44) – „în casele care, pe atunci, erau proprietatea lui Samuil Morariu", mitropolitul Silvestru de mai târziu; Stefanelli (44) pretinde, totuşi, că Eminescu îşi schimba gazdele „foarte adese" (?).

Casa din strada sf. Treimi (Dreifaltigkeifsstrasse), în care a locuit Eminescu, trebuie c-a stat nu pe locul Universităţii de astăzi – cum pretinde Dr. A. Ştefanovici („Casa în care şedea gazda noastră, astăzi nu mai fiinţează; în locul ei stă măreaţa clădire a Universităţii", *Omagiu* 49) – ci, aşa cum ne precizează citatul comunicat al lui Ion Şahin (*Omagiu* 51), „în str. Sf. Treimi, peste drum de biserica cu acelaşi nume, în dosul Universităţii". Şi informaţiile lui I. Şahin ne mai spun amănunţit: „Casa aparţinea bisericii; încăperile ei serviseră, odinioară, ca chilii pentru călugări, iar în vremea când fu locuită de Dzierszeck, aceste chilii erau ocupate de elevii ce Dzierszeck ţinea în gazdă, şi anume: doi fraţi Ştefanovici, doi fraţi Daşchiewicz, fii de preot, Eminescu şi Ion Şahin". Iar Dr. A. Ştefanovici ne completează iformaţiunile, zicând: „casa era înconjurată de o întinsă grădină de pomi roditori, iar în fund grădina se hotăra, printr-un zaplaz îmbrăcat cu butuci de viţă de vie, cu locul unei covălii" (*Omagiu* 19) şi „Noi, fraţii amândoi, locuiam într-o odaie deosebită de a lui Eminovici, odaie care avea o fereastră cu gratii de fier, ce dădea în grădină" (ibid. 50). E odaia de pătimire a micului Eminovici, îngrozit, noaptea, de stafiile colegilor săi...

[84] În perioada interbelică, str. Iancu Zotta Nr. 23

Cum un mic monument[85], din grădina actualei Şcoale Normale de Învăţători, ne arată locul altarului acelei bisericuţe de lemn a Sf. Treimi, după care îşi poartă numele strada Sf. Treimi din ziua de astăzi, putem fixa cu destulă aproximaţie locul casei lui Dzierszek şi hotărî că trebuie să fi stat în dosul casei, azi Nr. 15 din, str. (azi) Eminescu.

În acest atât de modest mediu îl vedem, deci, pe elevul Mihai Eminovici împărţindu-şi viaţa când cu micile mizerii ale unui brudiu copil plăpând, dat în străini, când cu sănătoase jocuri copilăreşti (*De-a poşta cu surugii*[86]) pe „Franzensgasse[87], vezi *Omagiu* (191-192), când, în lupte homerice, printre băncile şcolii, lupte în care „părul lung al lui Eminescu forma o mare atracţiune pentru a fi zgâlţâit de mâinile colegilor săi" (*Stefanelli* 29), când, iarăşi, cu dragele lui cărţi, în ceasuri de singurătate şi-n plimbări solitare.

Locuia, în 1861 (e vorba de anul şcolar Sept. 1861 – Iulie 1862) la amintitul Dzierszek, singur, despărţit de fraţii săi „Ilie şi Şerban"[88], care, deşi urmau şcolile tot la Cernăuţi, totuşi nu erau cu el împreună, fiind, mai cu seamă Şerban, foarte violenţi şi bătăuşi – vrea să ne informeze

85 Inscripţia acestui monument având meritul de a ne spune întreaga poveste a bătrânii bisericuţe moldoveneşti (azi, în suburbia Clocucica), o reproducem: „Biserica s. treimi, sânţită de Episcopul Dositeiu la 8 Noembrie 1774, unde în 12 Octomv. 1777 fu serbarea omagială a Bucovinei, suplinind locul catedralei de la 1782 până la 1864. În 1874, s-a strămutat la Clocucica ca biserică filială. Iar osemintele ep. Dositeiu, la cripta capelei Archiereilor. Erariul c. r., cumpărând arealul cu 7093 fl., edifică pedagogiul (= Şcoala Normală). Iar pe locul s. altar, acest monument, pe spezele fondului. În memoria trecutului şi binecuvântarea viitorului".

86 O adevărată poştă cu surugii, în strada „principală" („Hauptstrase") a Cernăuţilor din 1860 – deci chiar în timpul poveştilor noastre – vezi la Kaindl, *Geschichte von Czernowitz* 1908, 59.

87 Azi, Str. 11 Noiembrie

88 Numai? – După precizările lui Radu Sbiera (*Almanach* 101-102), nici unul dintre cei patru fraţi (mai mari) ai lui Eminescu nu mai erau, în vremea aceasta, elevi ai liceului din Cernăuţi, căci Şerban ieşise din cl. VI-a a liceului, cu medie rea, în anul şcolar 1858/59, Nicu, cu acelaşi rezultat, din cl. VII-a, în 1859/1860, Iorgu părăseşte liceul pe ziua de 4 Ianuarie 1861, ca elev de clasa a VI-a, iar Ilie dispare din registrele liceului din cl. a III-a, 1859/1860, iarăşi cu medic generală rea. Studia la Cernăuţi, poate, în particular (?).

Dr. A. Ştefanovici (*Omagiu* 49).

Copilul, lăsat în voia întâmplării, e luat de tot felul de valuri ale vieţii. Şi nu ne mirăm că, într-un rând, îl vedem într-o hrubă subterană, fără fereşti, romantic mobilată cu un poloboc dogit şi romantic luminată cu un capăt de lumânare, – angajat la un joc de cărţi cu colegi de-ai lui, joc hazardat, în care îşi păgubeşte chiar şi frumosul şal turcesc, trimis de mama, ca să-l aibă pe iarnă (după I. Şahin, *Omagiu* 51).

În timpul acesta (pe clasa a II-a de liceu), poate, o fi avut loc a doua dezertare de la şcoală a elevului Eminescu, căci, dacă pe clasa I-a de liceu, certificatele nu-i înregistrează nici o singură absenţă, atunci dimpotrivă, pe clasa a II-a are, în semestrul întâi, 12 ore de absenţe, şi în semestrul al doilea, chiar 58 de ore, iar ca repetent, 17 absenţe.

Legenda (Moş Costache Creţu) povesteşte că fugarul, sosind acasă, a sădit[89] doi tei „în dosul curţii boiereşti din Ipoteşti, lângă biserică", tei care, de fapt, există până-n ziua de astăzi (*Omagiu* 31) şi care, oricum, sunt socotiţi printre rămăşiţele sfinţite de amintirea lui Eminescu.

Cât despre găzduirea elevului Mihai la profesorul de franceză Blanchin, găzduire menită să-l deprindă şi cu ceva franţuzească, ştim că Eminescu nu s-a putut pricopsi mult în casa unui om de regim dezordonat, beţiv şi certăreţ cu nevastă-sa, cum a fost profesorul Blanchin (Stefanelli 45).

Copilul acesta, deci, nu creşte în mediul unui Goethe!...

Ştim că, odată cu plecarea acasă, de vacanţele Paştelor, în 16 Prier 1863, Eminescu îşi întrerupe, pentru totdeauna, învăţământul public la Cernăuţi. Informatorii ne încurcă, apoi, iţele. Unul, căpitanul Matei Eminescu (*Omagiu* 48), pretinde că Mihai „a frecventat, la Botoşani, clasa a III-a gimnazială". Ni se dau chiar şi numele profesorilor! Celălalt, Slavici, „ne asigură că Eminescu a făcut clasa a III-a gimnazială la Sibiu"

---

89 Matei Eminescu intervine (în „Junimea literară" 1924, 8), rectificând: „Tata i-a sădit". – Ba C. Botez pretinde chiar că amintitul C. Creţu i-ar fi povestit şi de un scrânciob făcut de Mihai între aceşti tei şi, că – după acelaşi C. Creţu – Mihai „spunea tatălui său că, acolo, între tei, are să-şi facă el viitorimea" (*Omagiu* 31) – poveste care, evident, prea de tot e modelată după viaţa lui Eminescu de mai târziu.

(Galaction, *M. Eminescu* 1914, 11). S-ar putea admite, zice Galaction (ibidem 34), că Mihai fu dat la şcoala din Sibiu, pentru că şi fratele lui, Nicolae, era elev acolo. Deci – continuăm noi –, Mihai ar fi putut să isprăvească clasa a II-a[90] la Sibiu (1863) şi apoi clasa a III-a la Botoşani (1863-1864). Dar ce fel de şcoală făcea Eminescu, în 1864, la Botoşani, dacă în primăvara anului 1864 e la Cernăuţi (la reprezentaţiile trupei Fani Tardini) şi absentează două luni şi jumătate de la şcoală – se întreabă, cu tot dreptul, Galaction (35), – şi răspunde: „Cel mult, Eminescu se pregătea, în particular"[91]. Nu! Ştim, azi, cu certitudine documentară, că Eminescu nicicând n-a fost elevul liceului din Botoşani! În publicaţia ocazională „Eminescu", apărută, cu prilejul a 20 de ani de la moartea poetului, la 16 Iunie 1909, în Botoşani, directorul liceului Botoşănean, N. Răutu, publică următoarele lămuritoare informaţii, scoase din Arhiva liceului[92]: Un ordin al ministerului de instrucţie, Nr. 4307 din 21 Faur 1864, spune:

„Subsemnatul dorind a fi informat asupra purtării şi învăţăturii elevului M. Eminovici[93] din acel gimnaziu, are onoare a vă invita să-i trimiteţi cât se va putea mai curând o asemenea ştiinţă.

p. ministru Al. Zanne".

La ordinul acesta, directorul Gh. Pădure răspunde, cu adresa Nr. 59 din 24 Faur 1864, aşa:

Prin ord. off. No… îmi cereţi a vă informa despre conduita şi învăţătura unui elev, numit Mihail Eminovici; am onoare a vă aduce la cunoştinţă că între elevii acestui gimnaziu nu se găseşte nici un elev

---

90 Clasa a II-a, nu a III-a! Aceasta e, poate, rectificarea ce trebuie s-o administrăm aserţiunii lui Slavici!

91 Aceeaşi greşeală şi-n ediţia a II-a: G. Galaction, *Viaţa lui Eminescu* (fără an) 33.

92 Arhivă care, azi, nu mai există, fiindcă „a ars în focul pus de Ruşi la 1918", îmi comunica prietenul N. N. Răutu, la Decembrie 1922.

93 Revista „Flacăra" An. III 1913-1914, 294, reproducând pripit şi greşit informaţiile lui N. Răutu, introduce în acest ordin ministerial numele Eminescu, în loc de Eminovici, ceea ce-i un anacronism, căci un Eminescu există abia din 25 Faur 1866, când în „Familia" lui Iosif Vulcan apare versificaţia De-aş avea ... cu iscălitura românizată de I. Vulcan: Eminescu (vezi „Familia" 1885, 14). Cât despre noi, cităm după amintita scrisoare a lui N. N. Răutu (12/XII 1922).

cu asemenea familie şi apoi nici în cataloagele de la înfiinţarea acestui gimnaziu nu se vede figurând ca atare”.

Reproducerile din „Flacăra” (loc. cit.) ne mai lămuresc că schimbul acestor adrese a urmat în urma cererii elevului de cl. a II-a Mihai Eminovici de a i se acorda o bursă[94].

Dar chiar o mărturisire a lui Eminescu însuşi ne certifică faptul că Eminescu niciodată n-a trăit la Botoşani ca elev de liceu, căci articolul *Literatură în Botoşani* din „Curierul de Iaşi” Nr. 3 din 12 Ianuarie 1877, Eminescu, zeflemizând cu splendida-i vervă caustică literaturomania Botoşanilor (unde filomelele „cu nemuritoare boturi… au forma cam ciudată de scriitori de cancelarie”), crede „a putea renunţa la onoarea de-a fi numărat între concetăţenii acelui oraş, de vreme ce, zi cu zi numărând, n-a petrecut nici jumătate de an în Botoşani” (vezi *Scrieri politice şi literate*, 1905, 387). Cum această „jumătate de an” trebuie pusă între anii 1864-65, când Eminescu a petrecut la Botoşani ca funcţionar al statului (vezi continuarea acestei monografii), înţelegem din însăşi mărturisirea lui Eminescu că n-a fost elev al şcoalei din Botoşani!

E poate locul aice să ne aducem aminte de ceea ce ne spune (după ce fel de informaţii?) Şt. Bezdechi, în „Cele trei Crişuri” 1926, 63: „că Eminescu”, în vârstă de „14-15 ani”, „prin 1863- 4” (? !) e elev la Blaj(?).

În Martie 1864 (în tot cazul, după 21 Martie!), Eminescu îşi lua, deci, în primire, de la gimnaziul din Botoşani, certificatul ce i se înapoia din partea ministerului, cu data de 21 Martie (vezi mai sus!). Apare, apoi, în Cernăuţi, cu gândul de a-şi continua şcoala – vezi mărturia lui Stefanelli (30): „abia în primăvara anului 1864 ne-am întâlnit iarăşi, şi atunci mi-a spus că are de gând să intre ca elev în liceu, după ce va trece

94 Căci Ministerul răspunde, la 21 Martie 1864: „Elevul M. Eminovici din clasa II gimnazială prin suplica înregistrată la No. 11.041, în urma informaţiunii ce li s-a cerut de acest minister despre purtarea şi progresul numitului elev, înaintează calificative la aceasta, cu rugămintea de a i se acorda o subvenţie, subsemnatul îi merită, domnule director, spre a i se pune în vedere că acum nefiind nici un loc de bursier, ministerul îl va primi negreşit la ocaziune de vacanţă după ce însă se vor îndeplini condiţiunile concursului. / Se alătură testimoniul spre a i-l înapoia. / p. ministru, Al. Zanne”. Duplicantul Eminovici se şi prezintă la gimnaziu, îşi ia certificatul şi confirmă: „Mi-am primit atestatul. M. Eminovici”.

examenele restante".

Şi începe, acum, în viata lui Eminescu, o altă serie de perturbaţii, trezite în sufletu-i de ceva cu totului tot nou, nou şi totuşi atât de râvnit de el, şi atât de propriu întregii lui fiinţe: Teatrul! Turneul doamnei Fani Tardini[95], primul teatru românesc în pământul Bucovinei, fu atât de mult, în ritmul vremii de atunci, o revelaţie pentru Românii bucovineni, un vânt de primăvară, care adia mirezme din sfintele câmpii ale Moldovei libere…

Trupa venise în cel mai înviorător timp al anului, în primăvara anului 1864, stagiunea durând din 13 Martie, până-n 27 Mai st. nou. Reprezentaţiile se dădeau în hotelul de Moldavie (lângă biserica Sf. Paraschiva, azi casă particulară). Şi dacă pentru publicul român, venit din toate unghiurile Bucovinei[96], reprezentaţiile acestea, cu joc, dans şi cântec românesc, erau sărbători de adânci emoţii, atunci, pentru un ins, pentru unul dintre cei mai tăcuţi „privitori" din acest public reprezentaţiile acestea fură o zguduire definitivă şi un abis în care te prăbuşeşti cu frenezie pentru ca să simţi fiorii vertiginoasei prăpastituiri… Eminescu era printre puţinii privitori, printre rarii privitori, printre nobilii privitori care uită să aplaude… (*Stefanelli* 41).

Cântecele din hotelul de Moldavie răsunau, apoi, cu multiple ecouri în toate unghiurile întunecatului oraş, în trăsurile care, târziu, noaptea, durăiau înspre cutare sat din apropierea Cernăuţilor şi-n cutare stradă izolată, străjuită de pometele ninse de flori. Cântau artiştii, uneori, şi pe potecile grădinii publice („Volksgarten"). Vântul cânta şi el, cu câte o gură de vânt ce aducea parfumul înfloririlor de primăvară…

Şi pe aceleaşi cărări se plimba un singuratec, atât de înfiorat de singurătatea lui, un singuratec care simţea cum ritmul nopţilor parfumate şi ritmul ecourilor nocturne trezesc, în adâncul sufletului său, nebănuite ritmuri, născute din înfiorări şi din suferinţă…

Eminescu a fost printre cei mai asidui spectatori ai reprezentaţiilor trupei Tardini. Elevii români – printre care şi Eminescu – obţineau bilete de intrare gratuite din partea comitetului teatral (*Almanach* 100-101).

[95] Fanny Tardini-Vlădicescu a murit, în Mai 1908, la Galaţi, în vârstă de 85 ani (vezi „Junimea Literară" An. V 1908, 131).

[96] Vezi şi Alecu Hurmuzachi, în „Foaea Soţietăţii pentru Literatura şi Cultura română în Bucovina" An. I 1865, 70

Nu lipseau, apoi, mecenaţi cu dare de mână şi oameni de inimă, care distribuiau, pe banii lor, bilete printre tineretul ce asalta uşile teatrului (*Stefanelli*, 40).

Impresia asupra tineretului a fost covârşitoare. O dovadă a acestei covârşiri sunt şi versurile bucovineanului Vasile Bumbac (apărute în „Aurora română" de la Pesta An. II 1864, Nr. 10, din 27 Mai st. nou): Simţămintele studenţilor români bucovineni din Viena exprimate teatrului român din Cernăuţi (vezi-le reproduse în acest buletin „Mihai Eminescu" An. I 1930, 29-30). „Toată învăţătura, primită în decursul celor opt ani de zile, din liceu n-a avut atâta influenţă asupra dezvoltării noastre naţionale ca acest teatru!" – mărturiseşte Stefanelli (41-42), continuând: „Acum să fi văzut biblioteca studenţilor cât era de căutată şi cum piesele publicate de V. Alecsandri, C. Negruzzi şi Matei Millo erau citite şi răscitite… Intrase o boală între noi a repeta cântece şi fraze din teatru, a face poezii şi a scrie chiar piese de teatru".

„Ah! Eşti un laş şi te voi pălmui!" – şi-l uimeşte, odată, Eminescu pe un coleg al său, cu această apostrofă, împrumutată de pe scena teatrului Tardini (*Stefanelli* (41).

Şi acum o atât de preţioasă informaţie din partea lui Stefanelli (13): „Eminescu ne spunea că scrie poezii şi că a început şi o piesă de teatru", „dar", continuă Stefanelli, „nu ne-a arătat nici poezii, nici piesă".

Vine, însă, şi ziua de 27 Mai 1864. E ultima seară (din prima stagiune) a trupei Tardini. Reprezentaţia se desfăşură cu întreg clanul artiştilor, conştienţi de desăvârşita şi generoasa lor biruinţă, şi de toată frenezia unui public ce se străduia să biruiască clipa bunului rămas cu răsplătiri care, totuşi, niciodată nu puteau fi atât de puternice, încât să poată covârşi sălbateca emoţie surdă şi tăcută a celor ce se simţeau în pragul despărţirii. „E fireşte dar, e o trebuinţă şi mângâiere, e totdeauna bine pentru cei de o credinţă şi de un cuget, pentru Români, dară, a se ţinea la un loc, a simţi, a fi împreună, de ar şi fi, câteodată, numai pentru a râde sau a şi plânge împreună" – era să scrie Alecu Hurmuzachi, un an mai târziu (la 1 Mart 1865), sub impresia unor clipe ca cele ale acestei despărţiri (vezi „Foaea Soţietăţii…" An. I, 1865, 70).

Când crainicii României, Fani Tardini, cu tovarăşii ei, îşi luau apoi zborul înspre plaiurile pline de miragiu ale pământului românesc de

dincolo, atunci, odată cu ei, pe minunatele drumuri necuprinse de mintea omenească, porneau şi inimile atâtor inşi, care, până mai ieri, fuseseră spectatorii reprezentaţiilor din hotelul de Moldavie… În roiul celor mulţi, trebuie să fi fost şi elevul de 14 ani, Mihai Eminovici.

Porneau ei, însă, şi aievea, sau numai cu inima? Din spusele lui Stefanelli (42)[97], se pare că Eminescu dispăru din Cernăuţi odată cu plecarea trupei Tardini. Dacă – şi acest dacă încă tot nu poate fi desfiinţat – de fapt copilandrul Eminescu se ia pe urmele Tardinei, dacă de fapt e înrolat, cumva, în trupa Tardini, atunci, după recentele ştiri, aduse de d-l G. Baiculescu (în acest buletin „Mihai Eminescu" I 1930, 80-85), improvizatul „histrion" Mihai Eminovici a trecut, împreună cu trupa Tardini, „între cele mai mari greutăţi, de la Bucovina, prin Moldova şi prin pasul Buzăului", pentru a descăleca la Braşov, în 26 Iunie st. nou 1864 (Baiculescu loc citat 82). Reprezentaţiile braşovene încep, apoi (abia?), la 17 Iulie st. nou şi „toată vara" (Baiculescu ibidem). Iar la „25/13 Sept.", „Gazeta Transilvaniei" vesteşte că trupa Tardini părăseşte Braşovul, pentru a se înapoia la Bucovina (Baic. 82). Şi ne întrebăm, acum, împreună cu G. Baiculescu (loc cit. 83): „Va fi fost, în acest timp, Eminescu cu trupa Fani Tardini în Braşov? Dacă e adevărat, atunci, la întoarcere, se opreşte (sau e oprit) la Botoşani şi, poate ca să scape de gura celor de acasă, intră, la 5 Octombrie, scriitor la Tribunal", Nu putem, deci, stabili pe unde a hoinărit, apoi, naufragiatul nostru, dar reţinem

---

[97] „După ce a părăsit trupa Tardini, în Mai 1864, apoi în primăvara anului 1865, Cernăuţul, a dispărut şi Eminescu" (*Stefanelli* 42). Informaţia lui Radu Sbiera: „Atâta ştim, că, la finea anului 1864 şi începutul anului 1865, Eminescu petrecea în Cernăuţi, studiind în particular, cu scopul de a da, cândva, la liceul de aici un examen" (*Almanach*, 100) – are pentru noi, care astăzi suntem mai precis informaţi, numai valoare aproximativă. Nu mai putem pune temei pe afirmaţia categorică a lui Petraşcu, din „Convorbiri literare" XXV 1891-92, 1042 (la care trebuie rectificate şi alte amănunte): „El (Eminescu) a plecat cu trupa (Tardini), în primăvara anului 1864, nemaiascultând nici de părinţi şi nici de amici" – chiar şi atunci nu, când şi Radu Sbiera afirmă, într-o scrisoare adresată lui Scurtu (vezi Scurtu, op. cit., 270) acelaşi lucru. Afirmaţia atât de vagă, de superficială a lui N. I. Russu, *Mihail* (sic) *Eminescu* (*Biografie*) în Buletinul Institutului de literatură 1929, că Eminescu a rătăcit „cu o trupă de teatru a Fanei Tardini prin Moldova", am înfierat-o în „Făt-frumos" 1929, 128.

următoarea mărturie, pe care (indirect şi vag) ne-o mai dă Veronica Micle, scriindu-i (în 1882) lui Eminescu: „e frumos să-ţi începi cariera cu teatru, bunăoară cum ai făcut d-ta” (O. Minar *Cum a iubit Eminescu* 1912, 170) – şi ne oprim la faptul că, în 5 Octomvre 1864, silit poate de severul său tată (*Omagiu* 57), Eminescu adresează tribunalului din Botoşani următoarea cerere (*Omagiu*, 58):

„Domnule Preşedinte,

Având dorinţa de a servi în cancelaria onorabilului tribunal la care Domnia-voastră presidaţi, vă rog să binevoiţi a mă prenumera între practicanţi.

Crezând, domnule Preşedinte, că-mi veţi aproba cererea mea, vă rog bine-voiţí a primi asigurarea profundului meu respect.

Mihai Eminovici.

864 Octombrie în 5 zile”.

Practicantul fu admis să ocupe postul cerut. În monotonia sterilei vieţi biurocratice, ce-l aştepta acum, soarta îi dete, totuşi, un tovarăş, desigur binevenit: era Grigore Lazu[98], „poet” şi el, poet cu plete şi mai lungi decât ale lui Eminescu. Croiau la versuri pe întrecutele cei doi grefieri ai tribunalului din Botoşani şi se antrenau în nesfârşite discuţii literare (*Omagiu* 58), discuţii care, mai ales din partea unuia dintre cei doi întovărăşiţi, erau atât de râvnite!... Căci copistul Eminescu nu încetă de a fi ceea ce fusese!... Nesaţul de a se „cultiva” îl urmăreşte şi printre maldărele prăfuitelor dosare... Ne-o mărturiseşte el însuşi, numai câţiva ani în urmă, cu *Sărmanul Dionis*. Dar pasagiul acestor mărturisiri, deşi trebuie proiectat îndeosebi asupra anului 1868 din viaţa lui Dionis-Eminescu, e prea caracteristic şi pentru acest capitol din viaţa lui Eminescu şi nu vom pregeta de a-l utiliza şi aici, în proporţiile cuvenite. Aflăm, deci, că copistul nostru „era ... determinat prin naştere la nepozitivism… era un băiet sărac. Prin natura sa predispusă, el devenea şi mai sărac. Era tânăr... cu atât mai rău… Ce viaţă-l aştepta pe el?... Un copist avizat a se

[98] „care purta plete ca şi Eminescu, scria versuri ca şi el, şi care, mai târziu, s-a ţinut grapă de literatură, dar – Dumnezeu să-l ierte! – nu avea nici un talent”, cuvântează Galaction, *M. Eminescu* 1914, 39.

cultiva pe apucate, singur... şi această libertate de alegere în elementele de cultură îl făcea să cetească numai ceea ce se potrivea cu predispunerea sa sufletească atât de visătoare. Lucruri mistice, subtilităţi metafizice îi atrăgeau cugetarea ca un magnet. E minune oare că pentru el visul era o viaţă şi viaţa un vis? Era minune că devenea superstiţios?... Lipsit de iubire… iubitor de singurătate, în neputinţă sufletească de a-şi crea o soartă mai fericită, el ştia că în această ordine a realităţii, cum o numea el, nu va întâlni nici un zâmbet şi nici o lacrimă... Casa lui de pustnic, un colţ întunecos şi paienjenit din arhiva unei cancelarii, şi atmosfera leneşă şi flegmatică a cafenelei – asta era toată viaţa lui. Cine întreba dacă şi el are inimă, dacă şi lui i-ar plăcea să umble frumos îmbrăcat… dacă şi el ar dori – să iubească? Să iubească!... Ideea aceasta îi strângea adesea inima. Cum ar fi ştiut el să iubească. Cum ar fi purtat pe mâni, cum s-ar fi închinat unei copile, care i-ar fi dat inima ei!" – Pagini de carnet şi documente de autobiografie sufletească!...

Dar – adaogă Galaction (op. cit. 39), „chiar şi aici, la masa de copist, Eminescu era tot cineva". Isteţimea lui, sinceritatea şi jovialitatea lui (note atât de caracteristice, deşi atât de învăluite în cele mai discrete reticenţe, – pentru anii de tinereţe ai lui Eminescu), fizicul lui, apoi, acea clasică figură de scânteietoare inteligenţă şi de cea mai copilărească francheţe, – îi atraseră, în curând, atenţia şi bunăvoinţa mai-marilor săi. Grefierul Eminovici avansează, devenind copist la Comitetul permanent[99] al judeţului Botoşani.

Iscusinţa lui în dresarea actelor ajunse să fie foarte apreciată, încât C. Botez a descoperit, în arhiva amintitului Comitet, multe concepte scrise de mâna lui Eminescu (*Omagiu* 38).

Nu acesta însă era mediul în care apreciatul copist trebuia să devină altceva decât un bun funcţionar al statului!

Ni se afirmă (căpitanul Matei Eminescu, în „Fântâna Blanduziei" 1889 Nr. 28, vezi *Omagiu* 58) că cel ce l-a mântuit din îmbâcseala birocratismului a fost frate-său, Şerban, pe atunci student, în anul al 2-lea de medicină, la Erlangen.

Părinţii, mustraţi de fiul lor, Şerban, admit ca Mihai să-şi vază iar de carte. Şi iată că, la 5 Martie 1865, funcţionarul Eminescu îşi cere

[99] Vezi N. Iorga în „Drum drept" An. II 1914, 2.

demisia, cu următoarea adresă (*Omagiu* 59):

„Domnule Preşedinte,

Având dorinţa de a urma studiile colegiale la gimnaziul plenar din Bucovina, mă văd constrâns de a abdica îndatoririlor cerute de la personalul postului de scriitor, ce l-am ocupat până acum la cancelaria dirigeată de Dmv.

Pe asemenea considerente, vă rog, Domnule Preşedinte, a-mi acorda demisia şi a regula şi eliberarea salariului cuvenit mie, pe luna Februarie, în suma de două sute cincizeci lei, cursul tezaurului, căci prevăd necesitatea aceasta din mai multe punte de vedere, care exercită o mare influenţă asupra intereselor mele şi care, neglijate, nu mă vor putea feri de oarecare consecinţe rele.

Fiţi bun, vă rog încă o dată, Domnule Preşedinte, de a regula de urgenţă îndeplinirea cererii mele şi de a primi, şi la această ocazie, asigurarea profundului respect ce vă conserv şi vă voi conserva pentru perpetuitate.

1865 Mart în 5 zile. M. G. Eminovicz.

D-niei sale

D-lui President al Comitetului permanent al consiliului judeţean de Botoşani".

Şi graba lui Eminescu de a pleca de la masa de buchisire a sufletului cu serbede efemeride birocratice, cât mai curând, de a pleca departe, unde – ştia el prea bine – trăieşti mai din plin, în biblioteca bunului Arune Pumnul şi-n faţa scenei de la Hotel de Moldavie, graba lui de a pleca fu atât de mare, încât, chiar numai cu două zile în urmă, la 7 Mart 1865, copistul nostru nici nu mai aşteaptă să-şi ia în primire salarul, ci adresează, aceluiaşi domn preşedinte al Comitetului permanent de Botoşani, următoarele rânduri de definitiv bun-rămas (*Omagiu*, 60):

„Domnule Preşedinte!

În consideraţia că circumstanţele nu-mi permit de a mai îndelunga prezenţa mea în România, vă rog, Domnule President, de a da în primirea fratelui meu, Şerban Eminovici, salariul cuvenit pe luna

Februarie an. cur., în sumă de două sute cincizeci lei, cursul tezaurului, pentru care va adeveri şi în condica eliberării onorariilor.

Primiţi, D-le Preşedinte, asigurarea prea osebitei mele consideraţiuni.

Mich. Gh. Eminovici".

De fapt, în josul acestui ultim act al copistului Eminovici, Şerban Eminovici certifică primirea salarului frăţine-său Mihai (vezi *Omagiu* 60).

După mai 6 luni de zile petrecute în slujba statului sau – cu înseşi cuvintele lui Eminescu, citate de noi mai sus – după ce „zi cu zi numărând, n-a petrecut nici jumătate de an în Botoşani", iată-l, deci, iară intrat în cadrul preocupărilor sale mai proprii şi iarăşi îndrumat către porţile şcolii...

Reapare în Cernăuţi, unde tocmai se isprăvea a doua stagiune a trupei Fani Tardini, stagiune care a durat din 14 Noemvrie 1864, până-n 21 Martie 1865 st. nou (9 Mart. st. vechi! Vezi *Almanach*, 100). Cum în actele de demisionare ale copistului Eminovici datarea e făcută probabil în stil vechi, ne întrebăm ori de Eminescu a mai apucat vreo reprezentaţie-două din această stagiune şi ori de nu cumva pasagiul din Stefanelli (40): „Pe vremea stagiunii de primăvară 1864, era şi Eminescu în Cernăuţi" – trebuie luat în înţeles chiar absolut şi restrictiv, de unde ar rezulta că Eminescu n-a mai asistat şi la reprezentaţiile dintr-a doua stagiune a trupei Tardini[100]. Şi totuşi, informatorii noştri ni-l trimit din nou pe urmele trupei Tardini: „După ce a părăsit trupa Tardini, în Mai 1864, apoi în primăvara anului 1865, Cernăuţul, a dispărut şi Eminescu", pretinde Stefanelli, iar Radu Sbiera, în *Almanach* (101): „Părăsind această trupă Cernăuţul, în Mart 1865, Eminescu s-a luat după dânsa".

[100] Încât pasagiul din *Amintirile* lui Radu Sbiera (*Almanach* 100-101): „Din 2/14 Noiembrie 1864, până la 8/21 Mart 1865, dete, la Cernăuţi, un şir de reprezentări trupa d-nei Fani Tardini. Profesorul I. G. Sbiera ne-a comunicat că Eminescu îmbla regulat la teatru, cerând şi căpătând, pentru fiecare reprezentare, un bilet dintre cele 40 de bilete gratuite, ce le împărţea Sbiera între elevi, în numele comitetului teatral" – pasagiul acesta, zic, trebuie pus pe seama nu acestei a 2-a stagiuni a Tardinesei, ci, desigur, în vremea primei stagiuni (din 13 Mart – 27 Mai 1864)! În această a doua stagiune, s-au dat 40 de reprezentări, vezi „Foaea Soţietăţii" I 1865, 60.

Oricum, Alecu Hurmuzachi, făcând (în „Foaea Soţietăţii" I 1865 – vezi cit. Baiculescu 84-85) bilanţul moral al cuceririlor merituoasei Fani Tardini, s-a dovedit un fericit prevestitor al evenimentului ce era să se producă, fiindcă prognostica: „Oţelul scoate scântei chiar din piatră… Dintre talentele june, poate unul şi altul se va deştepta pentru o artă sau alta". Şi dacă – iarăşi dacă! – cel deşteptat s-a luat, în adevăr, iar pe urmele Tardinei, atunci (vezi citatul Baiculescu 83) drumul fu iar la Braşov şi, la 7 Iunie stil nou 1865 (destul de târziu, deci, 21 Mai – 7 Iunie!), „Gazeta Transilvaniei" Nr. 41 (Baic. 83) vorbea, acum, de „prima reprezentaţiune… cercetată de un public numeros".

Şi rămâne să ne mai întrebăm, aicea (primăvara anului 1865?) sau aiurea (toamna anului 1865?, când Eminescu reapare în Cernăuţi) sau chiar în 1866 (când, după moartea lui Pumnul, Eminescu va fi evacuat locuinţa lui Pumnul), urmează să fixăm cronologiceşte acel nou capitol Cernăuţean (atât de caracteristic pentru mult vânzolitul Eminescu), pe care ni-l comunica, deunăzi (*Făt-Frumos* 1929 114-115), bucovineanul Gheorghe Albescu, următorul: „Eminescu locuia în Feldgase (str. Munteniei)… Eu (Gh. Albescu), un biet băiat cum eram, îi duceam lui Eminescu, în fiecare zi, mâncarea (amiaza) de la Vasilică[101]. Era vara şi îmblam desculţ. Până-n Feldgase făceam o bucată bună de drum. Eminescu – parcă-l văd: oacheş, păr negru, musteaţa neagră şi-n straie cam sărăcuţe – i s-o fi făcut milă de mine, că odată zice: „Săracu' băiat!" – şi-mi dă un bacşiş. Treaba asta a ţinut mai multe săptămâni. Şi eu mă trăgeam bucuros la bacşişul meu, ba odată îmi trebuia te miri ce caiet, şi uitând, nemernicul de mine, că nu-n fiecare zi îs Paştele, îmi pusesem toată nădejdea în agonisita mea.". Faptul că „treaba asta a ţinut mai multe săptămâni" şi că Eminescu avea chiar „musteaţa neagră", ne-ar îndrepta mai curând către o dată mai târzie, chiar poate la anul 1866.

Hotărât nu putem spune ce drumuri a mai bătut hoinarul nostru, dar, în toamna aceluiaşi an, încă e iar în Cernăuţi: „spre toamna anului 1865, apare iarăşi între noi şi ne spune că se va supune unui examen pentru a fi primit ca elev public" (*Stefanelli* 42). Se pusese poate chiar înadins pe carte, căci învăţa, de pildă, grecească[102] cu fostul său coleg, de

[101] Vasile Morariu, fiul Mitropolitului Silvestru
[102] Împotriva pedantului Anghel Demetriescu, presumpţiosul „domn profesor",

pe vremuri, Ilie Luţia, acum (1865-1866) elev de clasa a 5-a (*Almanach*, 101).

Locuia la iubitul său dascăl Arune Pumnul, făcând pe bibliotecarul amintitei biblioteci a elevilor. „Aici trebuie să se fi simţit… în elementul său, căci rânduise biblioteca şi ştia unde se află orice carte. Nu mai trebuia, ca mai înainte, să scotoceşti tot dulapul, până ce dai de cartea ce-ţi trebuia. Eminescu se ducea drept la dânsa şi o scotea dintre celelalte cărţi, dându-ţi-o cu un fel de satisfacţie şi dovedind, astfel, că cunoaşte fiecare tom", zice Stefanelli (42). Ba devotatul bibliotecar Eminescu ştie să-l facă şi pe ctitorul acestei biblioteci, dăruind-o cu o serie de cărţi, din care trei, cu N-rul de ordine 71, 72 şi 76, am ajuns să le cunoaştem (vezi acest buletin „Mihai Eminescu" 1930, 26-28). Sunt: 1. *O ediţie postumă* (1815) din poetul-erou Theodor Körner; 2. Cartea amintită de Stefanelli (39): G. Reinbeck, *Mythologie fur Nichtstudierende*, Wien (fără an); şi 3. Acel *Lecţiunariu latinu* pentru a doua clase gimnaziale după M. Schinnagel, de Ioane M. Moldovanu, apărut la Blaj, în 1864 (vezi buletinul „M. Eminescu" 27), care are meritul de a ne întări şi mai mult în supoziţia că, după dispariţiile sale din Cernăuţi (16 Aprilie 1863; apoi pe urmele trupei Tardini (?) în 1864 şi 1865), Eminescu a avut contact direct cu Ardealul (şi poate chiar cu Blajul). Generosul

care, pe lângă atâtea alte frumoase (!) calităţi ce-i atribuie lui Eminescu – şi vom vedea, în capitolul *Eminescu student,* cu câtă, cu câtă nedreptate!!! – împotriva lui A. D., deci, care, în studiul foarte subiectiv, dar totuşi nu lipsit de merit, Mihail Eminescu (din „Literatura şi artă română" 1903, 379), pretinde că Eminescu avea „o cunoştinţă foarte superficială a limbii latineşti şi aproape nulă a celei greceşti, cu tot aerul ce-şi da (sic!) de a poseda aceste două limbi şi literaturi", – cităm, alături de mărturiile menţionate de noi, în articolul *Eminescu şi învăţământul clasic* (în „Făt-frumos" 1926, 130), încă şi următoarele: S. Bezdechi, *Eminescu şi anticii,* în „Cele trei Crişuri" 1926, 93 (Nr. *6-7);* Dan Motru, *Un nou izvor al lui M. Eminescu,* în „Datina" An. VII 1929, 134-136; şi, mai ales, importantul studiu *Clasicismul grecoroman şi literatura noastră* (în special Eminescu), publicat de Nicolae Sulica în Anuarul liceului „Al. Papiu Ilarian", Târgu-Mureş 1930. – Dacă, totuşi, în faţa justiţiei (O. Minar, *Eminescu în fata justiţiei,* 83). Eminescu se eschiva de cunoaşterea limbii greceşti, pretextând: „nu pricep deloc această limbă", – atunci răspunsul acesta nu era decât un simplu răspuns de circumstanţă.

bibliotecar îşi semnează daniile cu aproape stereotipa autogramă: „dăruită bibliothecei gymnasiaştilor (gimnasiaştilor) Români de'n Cernăuţi de M. G. Eminoviciu".

În vremea aceasta, Pumnul era greu bolnav, bolnav fără nădejde. Şi a fost o moarte izbăvitoare aceea care, în ziua de 24 Ianuarie stil nou 1866, veni să-l mântuiască de chinuri. Dar moartea pribeagului din Cuciulata Făgăraşului se desfăşură în împrejurări ce pot închipui o apoteoză de adânc înţeles simbolic, – căci dacă Pumnul se stinse neştiut de ai săi, departe de Făgăraşul ardelenesc, atunci el muri plâns de un copil care era menit să devină apostolul unui neam întreg. În adevăr, Eminescu trebuie să fi fost printre cei ce i-au închis de veci pleoapele apostolului-martir Arune Pumnul. Când, la răspândirea veştii despre sfârşitul lui Pumnul, Stefanelli grăbeşte să ajungă la faţa locului acelui sfârşit, Eminescu, în hohote de plâns, îi relatează cum a fost agonia lui Pumnul. Şi: „acum îl văzui pe Eminescu, întâiaşi dată, vărsând lacrămi de durere" – mărturiseşte Stefanelli (43). Lacrimile acestea se întovărăşiră cu cele ale celorlalţi elevi Cernăuţeni[103], în broşura *Lăcrimioarele învăţăceilor gimnasiaşti de'n Cernăuţi la mormântul prea iubitului lor profesoriu Arune Pumnul* repausat întra 12/24 Ianuariu 1866, Cernăuţi 1866, unde, la pagina 4, elevul M. Eminoviciu, privatist, semnează elegia:

„Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină,
Cu cipru verde-ncinge antică fruntea ta,
C-acuma din pleiada-ţi auroasă şi senină
Se stinse un luceafăr, se stinse o lumină,
Se stinse-o dalbă stea"!

Metalica, vibrânda a clopotelor jale
Vueşte în cadenţă şi sună întristat;
Căci, ah! geniul mare al deşteptării fale
Păşi, se duse-acuma pe-a nemuririi cale,
Şi în urmă-i ne-a lăsat![104]

[103] Şt. Ştefureac, I. Ieremievici, nemţii E. Franzos şi B. Ehrlich – notă I. D.

[104] Elegia, alcătuită din două – şi nu una, cum îndeobşte se ştie – „lăcrimioare", o vom reproduce în întregime (notă I. D.), pentru cei care doresc să o cunoască:

I.

O stea încântătoare a învierii tale,
Frumoasă Bucovină, din ceru-ţi a căzut!
S-au stins acele raze măreţe, ideale
De adevăr puternic ce-ades ne-au străbătut!

Pământul tău în care atâtea inimi sfinte
Dorm astăzi netrezite, aflând repausul lor,
Prin doliu el devine comoară de morminte
Şi mai cuprinde astăzi înc-un frumos odor!

Dar nu moare acela ce zace în ţărână
Şi care de mari lupte lovit a obosit,
Căci viaţa ce-o lăţise în tine, Bucovină,
Un viitor ferice el ţie ţi-a gătit!

Deci toţi acum, ca unul, să-l plângem cu căldură,
A’ căror inimi încă dreptăţii n-au răcit!
Să plângem noi pe-un frate ce nu ştia de ură,
Iar tinerimea noastră pe-un tată mult iubit!

II.

Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină,
Cu cipru verde-ncinge antică fruntea ta,
C-acuma din pleiada-ţi auroasă şi senină
Se stinse un luceafăr, se stinse o lumină,
Se stinse-o dalbă stea!

Metalica, vibrânda a clopotelor jale
Vueşte în cadenţă şi sună întristat,
Căci, ah!, geniul mare al deşteptării tale
Păşi, se duse-acuma pe-a nemuririi cale
Şi-n urmă te-a lăsat!

Te-ai dus, te-ai dus din lume, o, geniu nalt şi mare,
Colo unde te-aşteaptă toţi îngerii în cor,
Ce-ntoană tainic dulce a sferelor cântare

O precizare! Aceasta nu e chiar prima versificaţie a lui Eminescu (cum ne-am deprins a o socoti), fiindcă două dintre versificaţiile pe care Eminescu, după moartea lui Pumnul, în Faur 1866, le trimite revistei „Familia" a lui Iosif Vulcan sunt datate de Eminescu cu Septembrie 1865. Prima, cu titlul *De-aş avea...,* apărută în „Familia" din 25 Faur 1866 şi datată de Eminescu cu Septemvrie 1865, e, cum a arătat Anghel Demetriescu („Literatură şi artă română" 1903, 363), numai o searbădă copie după un searbăd model al lui Alecsandri.

Cea de-a doua, versificaţia *Din Străinătate*, care din străinătatea Cernăuţilor cheamă natala vălcioară, a codrului tenebră, colibele din vale etc., apărută în „Familia" din 17 Iulie 1866 şi datată de Eminescu cu 1865, e de provenienţă originală a lui Eminescu şi de valoare documentară pentru istoriograf. Am şi utilizat-o, în cursul cercetărilor noastre.

Dar insistăm asupra faptului că, la începutul anului 1866, Eminescu sau Eminovici, pentru ultima dată Eminovici, acum, trimite câteva „poezii" revistei „Familia". Iată ce ne comunică Iosif Vulcan (*Mihail Eminescu*, în „Familia" 1885, 14): „Înainte de 20 de ani, într-o dimineaţă de Februarie a anului 1866, redacţiunea noastră primi o epistolă din Bucovina. Epistola conţinea poezii, primele încercări ale unui tânăr, care se subsemna Mihail Eminovici. Comitiva poeziilor ne mai spunea

---

Şi-ţi împletesc ghirlande, cununi mirositoare,
Cununi de albe flori!

Te plânge Bucovina, te plânge-n voce tare,
Te plânge-n tânguire şi locul tău natal,
Căci umbra ta măreaţă, în falnica-i sburare,
O urmă-ncet cu ochiul în tristă lăcrimare
Ce-i simţ naţional!

Urmeze încă-n cale-ţi şi lacrima duioasă
Ce junii toţi o varsă pe trist mormântul tău;
Urmeze-ţi ea prin sboru-ţi în cânturi tânguioase,
În cânturi răsunânde, suspine-armonioase,
Colo în eliseu!

M. Eminoviciu, privatist

că autorul lor este numai de 16 ani.

Publicarăm cu plăcere acele inspiraţiuni juvenile; prima apăru în No. 6 al *Familiei* din anul acela.

Redactorul, însă, îşi permise o mică schimbare. Numele Eminovici nu-i suna bine, căci avea o terminaţie slavă; romaniză, dar, numele, modificând terminaţia şi, astfel, poeziile acelea apărură în foaia noastră sub numele Eminescu.

Autorul n-a protestat, ba a adoptat însuşi acest nume şi semnă toate poeziile şi scrierile sale în viitor. Astfel fu introdus numele Eminescu în literatura noastră; scriitorul acestor şire i-a fost naşul" – încheie Iosif Vulcan (Şi totuşi Iacob Negruzzi, *Amintiri din „Junimea"*, mai vrea să ne mistifice cu afirmaţia: „Însă nu Eminescu însuşi şi-a schimbat terminaţia, din „ovici" în „escu", ci, precum mi-a spus-o odată singur, Aron Pumnul, învăţătorul său de limbă română..., l-a îndemnat să-şi romanizeze terminaţia").

*

Şi fiindcă ajunserăm la debutul literar al lui Eminescu, insistăm. Înainte de toate, rămâne să fim lămuriţi, odată, asupra următoarelor greu-cumpănitoare ştiri, pe care, în articolul *Amintiri despre Eminescu* („Neamul romanesc literar" An. I 1909, 686), ni le dă ardeleanul Aug. B. Sinceleanu: „Eminescu, înainte de a colabora la *Familia*, publicase mai multe poezii în *Aurora*, foaie beletristică ce-apărea în Oradea-Mare, supt direcţia lui Iustin Popfiu". – „Pe vremea aceea" – zice Sinceleanu – „eram prin clasa a V-a, la liceul din Blaj, şi eram abonat la *Aurora*, în care începuse Eminescu a publica poezii. Nu-mi mai aduc aminte subiectul celor poezii..., dar ceea ce-mi amintesc foarte bine este că ele mă fascinau şi că admiram, cu deosebire, limba. De altfel, el era admirat de toată lumea, – vorbesc de elevi – din Blaj, şi aceasta cu atât mai mult, că se spunea că poetul acesta e un băiat tânăr". – Nu cunoaştem această *Auroră* de la Oradea-Mare şi n-o cunoaşte nici repertoriul Nerva Hodoş şi Al. Sadi Ionescu, *Publicaţiunile periodice româneşti 1913*. Ce fel de „poezii" vor fi fiind aceste pretinse prime versificaţii ale lui Eminescu, publicate „înainte de a colabora la *Familia*"? Cum le-a fi iscălit... Eminovici. E, se pare, vorba de un Eminescu, pe care elevii Blăjeni îl cunoşteau acum

(chiar în persoană)… De când? Despre ce an vorbeşte, deci, Sinceleanu?

Şi, fiind deci iarăşi vorba de debutul literar al lui Eminescu, trebuie să purcedem tot de la Stefanelli (42), care ne informa, acum pentru anul 1864**:** „Eminescu ne spunea că scrie poezii şi că a început şi o piesă de teatru”. Iar descoperiri ca cele ale lui Gh. Bogdan-Duică, în „Datina” An. VII 1929 Nr. **7-**9, 131-132 (articolul *Dintr-ale lui Eminescu*), unde (după manuscrisul[105]) academic 2259, Eminescu însuşi ne dădea (la 1878), „pentru propria sa contabilitate poetică” (Bogdan-Duică), o înşirare (cronologiceşte dezordonată) a 45 de versificaţii, dintre anii 1865 şi 1870, – par a ne lămuri. Este, de pildă, aice, între cele 14 versificaţii nedatate, înşirată (după *De-aş avea*, din „1865 Septembrie”) şi versificaţia „Cine-i: Steaua mării (Din drama Steaua mării)”! Deci: drama „Steaua mării”! Ne întrebăm acum: Oare această dramă, de care n-avem nici o altă ştire, n-o fi ea chiar cea ştiută de la Stefanelli (42), din 1864?... Dar celelalte (de altfel, necunoscute) versificaţii, înşirate de Eminescu, fără dată, în registrul contabilităţii sale poetice: *Când norii…*, *Steaua vieţii*; *Îngere palid*; *Lida* – din ce an or fi venind? Din 1864??

Fapt vrednic de specială atenţie e, apoi, că *De-aş avea* şi *Din Străinătate*, apărute în „Familia” abia la 1866, sunt datate în amintitul manuscris 2259 cu 1865, deci cu data zămislirii lor. Drept care „postuma” *Un roman* (ed. 1908, 269) e datată de Eminescu cu 1865-1877.

Încât bilanţul bibliografic pentru debutul literar al lui Eminescu, încă în funcţie de lămurirea unor întrebări ca cele deschise mai sus, încă nu poate fi încheiat.

Un alt fapt însă urmează, probabil, să mai fie înregistrat aice. La 27 Iulie stil nou 1866, redacţia revistei „Familia” poseda, acum, manuscrisul lui Eminescu *Lanţul de aur, Novelă svediană* (apărută în „Familia” 1866, 394 ş. u. şi reeditată, sub sugestia lui Gh. Bogdan-Duică, de O. Boitoş şi N. Jugănaru, la Cluj, 1927). Traducerea acestei romantice povestiri a lui Onkel Adam e făcută desigur din nemţeşte – **c**um vom dovedi noi **–** şi probabil în mediul nemţesc de la Cernăuţi, în tihna bibliotecii elevilor din casa lui Pumnul sau chiar în căsuţa din

[105] Manuscris văzut şi de I. Scurtu, care însă menţionează (vezi ediţia *Geniu pustiu* 1904, XXV) că acest Ms. Ac. Rom. 2259 ff. 16-39 numerotează nu 45, ci 1-35 versificaţii! (?)

„Feidgasse” (vezi mai sus). Vânzolelile hoinarului Eminescu, după dispariţia sa din Cernăuţi (în 1866), cu greu i-ar fi dat răgazul să se mai ocupe d**e** traduceri.

Fapt cert, însă, şi singurul fapt cert, cunoscut din scurta petrecere a lui Eminescu la Cernăuţi, după moartea lui Pumnul, e acel fel de hotărâre: trimiterea unui mănunchi de versificaţii „Familiei” lui I. Vulcan. Şi faptul acesta fu parcă o prevestire a celor ce trebuiau să urmeze: În lupta cu îndemnurile de toate zilele, de a-şi isprăvi şcoala, Eminescu era să nu se deie biruit decât altor, cu mult mai poruncitoare îndemnuri: Imperativul categoric al creaţiei (care chiar în debutul său se afirmă „de la Nistru pân’ la Tisa”).

Înfrăţit cu poezia, deci, certat de toţi ai săi, orfan de ocrotitorul său, Aron Pumnul, dispare din Cernăuţi, odată cu primăvara anului 1866. Nimeni dintre colegii săi n-a ştiut când a plecat şi încotro o apucase. Abia mai târziu se răspândi zvonul că petrece în Ardeal (*Stefanelli*, 44), în Blajul lui Pumnul şi al altor (?) descinderi blăjene ale sale (?). Iar „Familia” din 14 August 1866 aducea următoarea chemare a Bucovinei, din partea unui pribeag, definitiv cufundat în vâltoarea rătăcirilor de bună voie: *La Bucovina*.

Drumul lui Eminescu, de aici, înainte, e şi mai îmbrăcat în întuneric. Informaţia – nelămurită, mistică, legendară. Ani ai celor mai desăvârşite dezbrăcări de toată grija lumească… Din înnegurarea lor de singurătate şi suferinţă va răsări, cu atât mai luminos, Luceafărul poeziei româneşti.

T. V. STEFANELLI

Eminescu, afară de şcoală

Precum vedem din cele precedente, Eminescu ca elev public, a cercetat numai două clase ale liceului din Cernăuţi şi, silit fiind să repete clasa a doua, a părăsit-o în semestrul al doilea, pentru totdeauna, şi, de atuncea, nu a mai intrat în liceu. Cauzele ce l-au silit pe Eminescu să purceadă astfel erau, cu bună seamă, înainte de toate, greutăţile ce le întâmpina la studiul limbii latine şi la matematici, iar cauzele ce l-au silit să dispară de atâtea ori din Cernăuţi şi să apară, iarăşi, pentru a studia, ne-au rămas nouă, colegilor, necunoscute, şi Eminescu, în această privinţă, nu era comunicativ şi nicicând nu ne vorbea despre afacerile sale particulare, îndeosebi despre cele familiale, care poate şi ele au avut o înrâurire decisivă asupra acestei purtări a lui Eminescu.

Cu toate acestea, Eminescu avea dorinţa să urmeze studiile ca elev public, dovadă că a studiat atâta timp în Cernăuţi ca *privatist* cu scopul de a trece examenele restante, ca să fie primit în clasa în care se aflau colegii săi, dovadă, mai departe, că şi în Ardeal a încercat să urmeze studiile la liceul din Blaj[106], ceea ce, aşişderea, nu i-a succes, neputând corespunde din limba greacă.

Vedem, deci, că nu i-a succes ca student extern să depună vreun examen, iar ca să repete clasele nu l-a lăsat ambiţia, pentru că ar fi rămas prea în urma colegilor săi, cu care sta, cel puţin în Cernăuţi, în neîntrerupt contact şi era, acuma, aproape de şaptesprezece ani, când în anul 1866 a părăsit, cu totul, oraşul Cernăuţi.

Dacă considerăm aceste împrejurări, uşor vom putea înţelege că

[106] Vezi: Anghel Demetriescu: *Literatura şi Arta Română*, pe luna iulie, august şi septemvrie 1903

studiile lui Eminescu nu puteau fi sistematice şi că trebuiau să fie lipsite de acea temeinicie pe care şi-o poate însuşi cineva numai treptat şi prin studii regulate şi sistematice.

Cu toate acestea, şi studiul particular şi fără control, pe care se puse Eminescu, avea pentru dânsul un avantaj, anume că putea dispune de timp cum voia, că se putea ocupa cu ce dorea, şi că se putea mărgini numai la acele materii care-i plăceau mai mult şi care se potriveau mai bine cu înclinaţiile sale. Şi cunoştinţele frumoase, pe care le aflăm ulterior în scrierile lui Eminescu, dovedesc că el, ca autodidact, a întrebuinţat foarte bine timpul şi că s-a ocupat mult cu istoria şi literatura naţională, cu literaturile streine, cu sistemele filosofice, cu metafizica şi chiar cu latina, care, în liceu, îi făcea atâtea greutăţi. Poetul Horaţiu se vede că i-a plăcut cu deosebire, căci, după ani de zile, când petreceam la studii în Viena, îmi recita adese ode ale acestui poet, între cari mai ales: *Beatus ille, qui procul negotiis:... / Eheu! fugaces, Posthume, Posthume labuntur anni...* Versuri din *Carmen saeculare* ş.a. Se aprofundase chiar în metrul antic şi cei cunoscători cetesc cu plăcere oda sa *Nu credeam să-nvăţ a muri vreodată*, scrisă în cel mai perfect metru sapphic.

Şi acuma să revin la viaţa şi traiul ce-l purta Eminescu, în Cernăuţi, afară de şcoală.

Am spus că, în şcoală, era vioi, vorbăreţ şi neastâmpărat, ca mai toţi colegii săi. Aşa era el şi afară de şcoală. Se înţelege că, înaintând în vârstă, această vioiciune şi neastâmpărare se tot domoleau, se tot micşorau, dar nu în mod pripit, ci amăsurat evoluţiunii fireşti a pornirilor şi a temperamentului, când trece omul de la copilărie la pubertate.

Eu am locuit, mulţi ani, în strada Cuciur-Mare, şi înaintea locuinţei mele se întindea aşa-numita toloacă a oraşului, unde studenţii jucau, adese, în orele libere, mingea. Şi Eminescu era, adese, printre noi şi juca cu noi mingea.

Îmi aduc aminte că, într-o vreme, se iscase mare ceartă între studenţi şi între ucenicii şi calfele meseriaşilor din oraş, fiindcă fiecare partid voia să ocupe exclusiv pentru sine terenul de joc. Au urmat şi bătălii serioase, în care, însă, studenţii rămaseră învingători, căci erau mai mulţi la număr şi poliţia era de partea lor. Noi doi, adică eu şi Eminescu, fiind prea mici, nu luam parte activă la aceste lupte, dar nici pasivi nu

eram, pentru că la locuinţa mea se afla, sub streaşină, un depozit de beţe şi nuiele, pregătite anume pentru acest scop.

Când lupta era signalizată, eu şi Eminescu scoteam armele şi, trecând cu dânsele numai drumul, eram pe toloacă şi le împrăştiam între studenţi, ca să învingă. Odată, însă, în învălmăşeală, ne rătăcirăm între „duşmani" şi numai o fugă sănătoasă ne-a scăpat de bătaia zdravănă ce ne ameninţa. Atuncea venise Eminescu cu o carte, împrumutată din biblioteca studenţilor, şi, în această învălmăşeală, unde amândoi căutam să ajungem cât se poate de repede, sub adăpostul locuinţei mele, Eminescu a scăpat cartea pe câmpul de luptă, iar duşmanii au făcut-o bucăţele. Eminescu era nemângâiat, temându-se că, neînapoind această carte, nu va căpăta altele. Dar a căpătat şi mai departe cărţi din această bibliotecă, pentru că bibliotecarul, un student – pare-mi-se Alexandru Pleşcă – a avut deosebită considerare pentru acest caz tragicomic de forţă majoră.

Voi da aici câteva amănunte asupra acestei biblioteci, care se afla în casele lui Pumnul şi care a avut o însemnătate atât de mare în dezvoltarea studenţilor pe terenul limbii şi literaturii române. Pumnul locuia în casele proprii, aproape de periferia oraşului, în strada care astăzi poartă numele lui. El avea două case în aceeaşi curte. Dacă intrai, pe o portiţă de lemn, în această curte, te aflai între amândouă casele. Cea din dreapta, mai mare şi mai înaltă, cu cerdac dinainte, era casa unde locuia Pumnul, iar cea din stânga, mai mică şi mai joasă, era menită pentru studenţii ce-i găzduia Pumnul. În această căsuţă se afla şi o mică bibliotecă a studenţilor români, ferită de ochii profesorilor străini, căci, după legile şcolare, studenţii nu aveau voie să întreţină biblioteci şi ar fi fost confiscată şi această bibliotecă, dacă în ochii lumii nu ar fi trecut de proprietate a lui Pumnul. Biblioteca era alcătuită din diferite cărţi, dăruite de Pumnul, de studenţi şi de alţi bărbaţi, prieteni ai tineretului şi ai culturii neamului nostru, cu scopul ca studenţii să cunoască şi literatura românească şi să se îndeletnicească în limba neamului lor, pentru că în liceu toate obiectele se predau în limba germană, iar pentru limba şi literatura românească era rezervată numai o oră pe săptămână, în care trebuia să fie pe furiş ghemuită şi istoria naţională, pentru că programa şcolară nu permitea să se predea studenţilor români istoria neamului lor. Nu era o bibliotecă aleasă, ci cuprindea numai volume răzleţe din

poeţii şi scriitorii români, broşuri, foi volante, reviste mai vechi literare, calendare cu adaos beletristic, câteva cărţi privitoare la istoria românilor şi *Letopiseţele* lui Mihai Kogălniceanu. Aceasta era unica bibliotecă unde studenţii cu înlesnire puteau ceti şi împrumuta cărţi româneşti. Bibliotecar era, totdeauna, un student găzduit de Pumnul, care locuia în camera în care se afla şi biblioteca.

Aceasta a fost întâia bibliotecă consultată de Eminescu. El o cerceta foarte sârguincios, cetea acolo şi-şi împrumuta şi acasă cărţi. Când mergea la bibliotecă, trebuia să treacă pe lângă locuinţa mea şi mă lua, adese, cu sine. El cetea cu înlesnire slova veche cirilică şi mai cu seamă cărţi vechi vedeam în mâna lui, iar *Letopiseţele* lui Kogălniceanu le lua acasă. Când a văzut că şi eu cetesc slova veche, m-a întrebat unde am deprins această slovă, că doar la şcoală nu se învaţă. Spunându-i că tatăl meu m-a învăţat să cetesc slovele vechi, după o *Psaltire* şi după o carte ce cuprindea viaţa sfinţilor, îmi zise că şi el tot acasă a deprins această slovă. Mai cu seamă, în zile de dumineci şi sărbători îl aflam pe Eminescu regulat în bibliotecă, răsfoind, cetind şi luând acasă tot cele mai vechi cărţi.

De aici ne putem explica cunoştinţa deplină a limbii cronicarilor, pe care şi-a însuşit-o Eminescu şi a frumoaselor forme ce le admirăm azi în scrierile sale. Dar Eminescu cetea şi tot felul de cărţi germane, care nu stau de fel în legătură cu materiile ce le învăţam în clasă.

Odată, a venit el la mine cu o carte, intitulată *Mythologie fur Nichtstudierende* [107] şi mi-a spus că după această carte învaţă mitologia grecilor şi a romanilor. Când i-am făcut observarea că această carte nu e pentru studenţi, mi-a răspuns că el, dacă are gust să înveţe ceva temeinic, nu se ţine de programa din şcoală. Această carte a dăruit-o, apoi, Eminescu, în anul 1865, bibliotecii studenţilor şi a iscălit actul de danie cu mâna sa proprie. Dau aici şi un facsimile al acestui act, deoarece această iscălitură e unica ce o am de pe timpul când Eminescu se scria încă Eminoviciu.

Mulţi ani în urmă, după ce s-a desfăcut biblioteca, mitologia

[107] *Mythologie für Nichtstudierende*, von G. Reinbeck, Professor an der deutschen Hauptschule zu St. Petersburg. Mit 16. Abbildungen, Wien im Verlage bei R. Sammer (Anul nu este indicat).

aceasta a devenit proprietatea mea şi o păstrez şi astăzi întru amintirea lui Eminescu.

Această carte a fost, cu bună seamă, întâia mitologie, scrisă pe larg, din care şi-a însuşit Eminescu cunoştinţele sale mitologice, ce le vedem întrebuinţate atât de des în poeziile sale.

Şi acum voi vorbi de o împrejurare care a avut o înrâurire foarte mare asupra vieţii lui Eminescu şi anume **Teatrul**.

Când, după dispariţiunea din primăvara anului 1863, se ivi Eminescu iarăşi în Cernăuţi, în primăvara anului 1864, el a avut ocazia să vadă trupa de teatru a d-nei Fani Tardini, care a dat reprezentaţii în sala hotelului de Moldavie[108], din începutul lunii, martie până la 15/27 mai 1864, şi apoi a fost angajată şi pentru stagiunea din noiemvrie 1864, până la martie 1865. Pe vremea stagiunii de primăvară 1864, era şi Eminescu în Cernăuţi.

Trupa d-nei Fani Tardini[109] a fost întâiul teatru românesc pe pământul Bucovinei şi a avut o deosebit de mare înrâurire asupra dezvoltării vieţii şi activităţii românilor din Bucovina. Venea publicul din toate unghiurile Bucovinei să asiste la reprezentaţii, iar studenţii nu lipseau niciodată de la dânsele. Era totuna ori de aveau parale sau ba, pentru că cei ce puteau plăti preţul mic de intrare, ce era stătorit pentru studenţi, intrau cu bilete cumpărate de dânşii; la mulţi le împărţea Comitetul teatral bilete, prin profesorul Sbiera, iar restul forma un grup înaintea uşii de intrare şi nu era seară să nu se afle câţiva bărbaţi cu dare de mână, cari plăteau intrarea pentru grupul întreg de studenţi ce asediau uşa teatrului. Astfel, tot parterul teatrului era ocupat de studenţi, şi nici Eminescu, nici eu nu lipseam de la aceste reprezentaţii.

Eminescu era foarte atent la cele ce se petreceau pe scenă. El sta nemişcat, cu privirea aţintită asupra actorilor, ca şi când ar fi voit să soarbă toată acţiunea şi frumoasele melodii cântate de dânşii, şi se supăra grozav dacă careva din colegi îl stingherea prin întrebări sau observări. Îl supăra mult şi aplaudatul zgomotos din teatru, pentru că, în aceste aplauze, se pierdeau multe fraze şi melodii ale artiştilor. Pe Eminescu

108 Lângă biserica Sf. Paraschiva. Azi e casă particulară.

109 Fanny (Fani) Tardini, născută Triste (1823-1908), şi-a organizat o trupă de teatru proprie, făcând turnee în toate provinciile româneşti.

nu l-am văzut aplaudând niciodată, dar acţiunea din piesa reprezentată se oglindea în faţa sa şi în ochii săi scânteietori. Dacă ieşeam, între acte, prin coridoarele teatrului, atuncea Eminescu fredona melodiile auzite pe scenă sau repeta fraze din piesa reprezentată.

Îmi aduc aminte că, la o astfel de ocazie, după ce fredonase o melodie, se oprise deodată drept înaintea unui student, cunoscut al său, şi-i zise brusc, în faţă, fraza auzită în acea seară pe scenă: „Ah! eşti un laş şi te voi pălmui!”. Studentul, căruia se vede că-i scăpase această frază, era surprins de ameninţarea lui Eminescu şi se dete repede într-o parte. Noi, ceilalţi, izbucnirăm într-un hohot de râs, iar Eminescu îi zise râzând şi el: „Mă! tu nici nu ştii ce s-a jucat pe scenă!”.

Şi asupra noastră, a studenţilor, a avut acest teatru mare înrâurire. Vedeam piese patriotice, naţionale, auzeam o limbă frumoasă şi cântece bine executate şi, astfel, ne îndeletniceam şi noi în declamaţiuni şi ne însufleţeam din piesele alcătuite din istoria trecutului nostru. Toată învăţătura noastră, în decursul celor opt ani de zile din liceu, n-a avut atâta influenţă asupra dezvoltării noastre naţionale, ca acest teatru.

Acuma să fi văzut biblioteca studenţilor cât era de căutată şi cum piesele publicate de V. Alecsandri, Constantin Negruzzi, Matei Millo[110] şi de alţi autori, erau cetite şi răscetite de studenţi. Intrase o boală între noi a repeta cântece şi fraze din teatru, a „face” poezii şi a scrie chiar piese de teatru, pe care le arătam pe întrecute unul altuia. Poate că unii colegi vor fi păstrând şi astăzi aceste păcate comise atuncea, ca o scumpă amintire din zilele pline de iluzii şi de farmec din tinereţe. Şi Eminescu ne spunea că scrie poezii şi că a început şi o piesă de teatru, dar nu ne-a arătat nici poezii, nici piesă.

După ce a părăsit trupa Tardini, în mai 1864, apoi, în primăvara anului 1865, Cernăuţul, a dispărut şi Eminescu, dar spre toamna anului 1865 apare, iarăşi, între noi şi ne spune că se va supune unui examen pentru a fi primit ca elev public.

Acuma locuia el la Pumnul şi îngrijea şi de bibliotecă. Aici trebuie să se fi simţit el în elementul său, căci rânduise biblioteca şi ştia

[110] Matei Millo (1814—1896), actor, director de teatru, dramaturg, născut la Spătăreşti, în judeţul Suceava, şcolit la „academia” lui Nicolae Istrate de la Rotopăneşti

unde se află orice carte. Nu mai trebuia, ca mai înainte, să scotoceşti tot dulapul, până ce dai de cartea ce-ţi trebuia. Eminescu se ducea drept la dânsa şi o scotea dintre celelalte cărţi, dându-ţi-o cu un fel de satisfacţie şi dovedind, astfel, că cunoaşte fiecare tom din această colecţiune.

Pe vremea aceasta, profesorul Pumnul era greu bolnav şi nu mai părăsea patul. Eminescu îmi spuse că, după vorbele medicilor, Pumnul nu va duce-o lung şi, în adevăr, Pumnul muri în ziua de 12/24 ianuarie 1866. Doliul era mare în toată Bucovina şi între studenţi, iar Eminescu era neconsolat, pentru că ţinea mult la acest rar bărbat şi îl iubea ca pe un tată.

Când am auzit despre moartea lui Pumnul, am alergat la locuinţa sa, ca să-l văd pe iubitul meu profesor, cea din urmă oară. Am intrat, întâi, în camera lui Eminescu. El îmi povesti despre ultimele momente ale acestui apostol al românilor din Bucovina, şi acuma îl văzui pe Eminescu, întâiaşi dată, vărsând lacrimi de durere. Seara, m-am dus iarăşi la Eminescu şi l-am aflat scriind o poezie. El mai schimba, mai adăugea, mai netezea, dar am observat că nu i-a plăcut că l-am surprins. Pe urmă, însă, îmi arătă poezia şi-mi spuse că mai mulţi studenţi vor scrie poezii la moartea lui Pumnul, care se vor tipări. Mi-a cetit, apoi, întreaga poezie. Este aceeaşi care, împreună cu alte şase poezii, a fost tipărită cu ocazia morţii lui Pumnul, sub titlul *Lăcrămioarele învăţăceilor gimnasiaşti din Cernăuţi la mormântul prea iubitului lor profesor Arune Pumnul*.

Când a venit Eminescu la Viena

După o dispariţiune de ani întregi dintre colegii săi din Cernăuţi, Eminescu se iveşte deodată şi pe neaşteptate în Viena, spre marea surprindere şi bucurie a colegilor săi din Cernăuţi, cari îşi făceau atunci studiile la Universitatea din Viena. Aceasta a fost în toamna anului 1869[111]. Toţi îl primirăm cu mare dragoste şi vechea prietenie era iarăşi

111 Pe aceeaşi vreme a sosit şi Ioan Slavici la Viena. Pe atuncea, rivalitatea între

închegată, astfel ca şi când niciodată nu am fi fost despărţiţi timp atât de îndelungat. Şi ne părea cu totul firească sosirea lui Eminescu la Viena, pentru că coincidea cu sosirea noastră, astfel că dacă el ar fi urmat regulat studiile liceale, trebuia numaidecât să se înscrie la universitate, odată cu noi, precum a şi făcut-o. Acuma era el în acelaşi an de studii ca şi vechii săi colegi şi nu mai putea cineva să-i spună că a rămas în urma lor. Dar, dacă îl întreba careva unde a finit studiile liceale, el răspundea cam evaziv că a studiat în Transilvania, însă testimoniul său din liceu nu l-a văzut nimeni şi nici nu a insistat cineva să-l vadă. Pentru colegii săi era destul să ştie că era înscris la universitate şi că urma regulat cursurile. Pentru dânşii era aceasta destulă dovadă că a finit cursurile liceale. Dar, cu toate acestea, era ceva la mijloc, căci Eminescu era înscris la Facultatea de filosofie numai ca auzitor extraordinar (ausserordentlicher Horer), nu ca student ordinar ca ceilalţi colegi, ceea ce dovedea că Eminescu nu trecuse, la liceu, examenul de bacalaureat sau de maturitate, cum se numeşte el în Austria, şi de aceea nici nu putea fi primit ca student ordinar. Faptul că Eminescu asculta cursurile de la universitate numai ca student extraordinar avea ca urmare că nu putea fi admis la examene. I se testa numai în „*Index lectionum*", la finea fiecărui semestru, că a ascultat acele obiecte la care se înscrisese şi pentru care, chiar la înscriere, trebuia să plătească taxa cuvenită (Collegiengelder). Pentru Eminescu avea, însă, acest fel de înscriere şi un avantaj, pentru că astfel avea deplină libertate a-şi alege obiectele ce le dorea şi care-i conveneau mai mult, pe când pentru noi, ceilalţi, erau fixate materiile ce trebuia să le ascultăm şi din care trebuia să dăm examenele.

Venind Eminescu la Viena, era lucru firesc că întâiele sale întâlniri căuta să le aibă cu vechii săi colegi din Bucovina, cu cari a reînnoit cunoştinţa şi prietenia. Şi erau mulţi de aceştia, pentru că, pe acele

---

societăţile studenţeşti *România* şi *Societatea Literară-Ştiinţifică* era foarte mare şi membrii acestor societăţi făceau adevărată vânătoare după membri noi, chiar dacă aceştia încă nu erau în Viena, dar despre care se ştia că vor veni acolo. Astfel atât Eminescu cât şi Slavici au fost înscrişi, chiar în luna februarie 1869, membri în Societate literară-ştiinţifică, cu toate că nu erau în Viena şi prietenii lor au plătit şi taxa de înscriere, dar abia după sosirea lor în Viena, în toamna anului 1869, au fost amândoi proclamaţi membri definitivi ai acestei Societăţi

vremuri, nu exista în Cernăuţi universitate şi toţi tinerii din Bucovina ce voiau să urmeze studiile universitare trebuiau să le facă la Viena. Dar erau, pe atuncea, şi foarte mulţi tineri din România, Transilvania, Ungaria, Banat şi chiar din Macedonia, astfel că colonia studenţilor români din Viena era foarte mare. Eminescu s-a lipit mai mult de bucovineni, ca unii ce-i erau de mult cunoscuţi şi colegi, şi deoarece mai toţi bucovinenii îşi aleseseră locuinţele lor în al treilea cartier al Vienei, Landstrasse, se sălăşlui şi Eminescu în acest cartier şi-şi alese, la început, locuinţa în strada Radetzky, în apropierea celorlalţi români din Bucovina. În toamna anului 1870, era şi mai aproape de bucovineni, căci a locuit în Dianagasse No. 8, într-o cameră împreună cu colegii săi Samuil Isopescu şi Iancu Cocinschi, în aceeaşi casă locuia şi colegul nostru Ioan Luţă, iar eu locuiam în aceeaşi stradă No. 4, câţiva paşi mai departe de Eminescu.

Astfel ne puteam întâlni în toate zilele, când mergeam şi veneam la universitate, şi adese venea el la mine şi eu mergeam la dânsul şi la ceilalţi colegi ce locuiau cu el împreună. Unde a locuit Eminescu în anul 1872, până a părăsit definitiv Universitatea din Viena, nu-mi mai aduc aminte.

Studiile lui Eminescu în Viena

Cum am văzut, Eminescu era înscris la universitate ca student extraordinar şi, astfel, avea dreptul să asculte disciplinele ce-i plăceau, fără să aibă îndatorirea a se supune unui examen. Nefiind legat de un sistem în alegerea disciplinelor ce se predau la universitate, Eminescu avea deplină libertate a-şi alege şi profesorii şi obiectele ce-i conveneau şi, astfel, îl văzurăm cercetând cursurile de filosofie practică (praktische Philosophie) la profesorul dr. Zimmerman, filosofia dreptului (Rechtsphilosophie), economia politică (Nationalökonomie), ştiinţa financiară (Finanzwissenschaft) şi ştiinţele administrative (Verwaltungslehre), la renumitul profesor dr. Lorenz Stein, iar dreptul internaţional (Völkerrecht), la profesorul dr. Louis Neumann. Desigur că nu era

înscris la toţi aceşti profesori şi la toate obiectele acestea, dar aceasta nu împiedeca pe nici un student a asculta pe orice profesor. Nu era înscris nici la cursul de medicină legală, pe care eu, ca student în drept, eram îndatorit să-l cercetez, dar venea adese cu mine la acest curs, pentru că profesorul, dr. Gatscher, avea o deosebită metodă a ne preda acest obiect şi a ne iniţia în tainele trupului omenesc, dezvoltând înaintea noastră, atât pe schelete, cât şi pe cadavre, tot ce un laic care dorea să devină judecător avea nevoie să cunoască în mod practic, spre a nu fi dus în eroare de medicii legişti. Lui Eminescu îi plăcea acest curs şi era foarte atent când profesorul Gatscher diseca, înaintea noastră, cadavre bărbăteşti şi femeieşti, explicându-ne toate organele, de la creieri până la tălpi. Eminescu cerceta şi cursul de limbi romanice, la renumitul profesor dr. Musaffia.

Precum vedem, Eminescu nu râvnea să se specializeze în un ram anumit de ştiinţă, adică în drept, în medicină, în litere sau ştiinţe, ci căuta să-şi însuşească o cultură generală, care se cere de la fiecare om cult, şi, dacă vom considera că Eminescu, din toamna anului 1869, până în vara anului 1872, a cercetat cursurile menţionate, şi poate şi altele, pe care nu le cunosc, că în Berlin a urmat mai departe studiile la universitate şi că, acasă, cetea necontenit, atuncea ne vom explica uşor cultura cu care era înzestrat. La mijloacele de cultură pe care le-a întrebuinţat el, trebuie neapărat să numărăm şi diferitele muzee, ce le poseda în număr atât de mare capitala Austriei, apoi renumitele galerii de pictură şi diferitele expoziţii de artă. Eminescu le cerceta pe toate, cu catalogul explicativ în mână şi adese îmi spunea că va mai cerceta cutare muzeu sau cutare galerie. Teatrul Curţii, cu cei mai mari artişti germani şi cu cele mai clasice piese de teatru, precum şi Opera Curţii imperiale erau foarte adese cercetate de Eminescu şi, când se reprezenta vreo piesă clasică, făcea tot posibilul să nu lipsească. Îmi aduc aminte de un episod care ilustrează fermitatea hotărârii lui Eminescu în această privinţă. Era în 22 sau 23 decemvrie a anului 1870 şi, în Teatrul Curţii, avea să se reprezinte piesa clasică *Regele Lear*, de Shakespeare. Nici Eminescu, nici eu nu avusesem ocazia să vedem acest cap de operă al genialului englez şi i-a fost lui Eminescu uşor să mă înduplece ca să mergem la Burgtheater, care, pe acea vreme, era la intrarea în Curtea Împărătească. Dar cum dispuneam

amândoi numai de puţini bani, nu puteam cumpăra locuri numerotate, ci trebuia să ne mulţumim cu un loc ieftin, pe galerie.

Ca să ocupi, însă, un loc bun pe această galerie, trebuia să te postezi, de cu vreme, afară, înaintea uşii teatrului, ca, după ce se deschidea uşa, să fii între cei dintâi pe galerie. Ne-am dus amândoi, la patru ore d. a., şi ne-am aşezat lângă uşă, şi tot nu eram noi cei dintâi, căci alţii veniseră înaintea noastră, dar tot puteam spera că vom cuceri un loc bun pe galerie, dacă ne succede să rămânem în locul unde ne postasem. Era un ger cumplit, atuncea, şi vântul ne pătrundea până la oase. Îngheţasem de frig şi tot băteam din picioare, ca să ne mai încălzim. Zgribuliţi şi tremurând, am rezistat până aproape de şase ore, dar eu, unul, nu mai puteam suferi gerul şi-i zisei lui Eminescu să lăsăm dracului şi pe Lear, şi pe Shakespeare, şi să ne ducem acasă. Eminescu n-a voit să părăsească postul său, iar eu am ieşit din mulţime, înlemnit de frig, şi am ţinut tot o fugă până acasă, ca să mă mai încălzesc. Eminescu, însă, a rămas, a asistat la reprezentaţie şi, a doua zi, a râs de mine că am fugit de un loc ,.aşa de bun”.

Eminescu şi „România Jună”

Societatea academică „România Jună” era, pe atuncea, o societate tânără, închegată în urma stăruinţei patriotului bucovinean Alecu Hurmuzachi, din cele două societăţi anterioare studenţeşti, adică din „România” şi „Societatea literară şi ştiinţifică”. Ea avea foarte mulţi membri din toate ţările locuite de români şi era, deci, lucru firesc că, la început, nu domnea acea unitate de vederi ce am fi dorit-o, deoarece tinerii din deosebitele ţări doreau, fiecare în felul lui, să impună timbrul lor particular mersului societăţii.

Cea mai însemnată cauză de fricţiune era ortografia şi direcţia nouă, croită prin criticile lui T. Maiorescu şi susţinută şi propagată prin revista *Convorbiri literare*. Pe acest câmp se dădeau cele mai dese lupte în societate, studenţii fiind despărţiţi în două grupuri. În fruntea grupului ce susţinea direcţia nouă în ortografia românească şi lupta

pentru ortografia *Convorbirilor literare* stăteau Eminescu şi I. Slavici, iar aderenţii lor erau studenţii cei din România şi cei din Bucovina, afară de Ioniţă Bumbac. Acesta, împreună cu cea mai mare parte a studenţilor din Regatul Ungariei, combătea cu cea mai mare înverşunare direcţia nouă şi ortografia societăţii „Junimea" din Iaşi, numindu-i pe junimişti şi pe aderenţii lor cosmopoliţi lipsiţi de orice patriotism. Conflictele acestea se resimţeau la toate întâlnirile studenţeşti şi chiar la lucrările pregătitoare pentru serbarea comemorării lui Ştefan cel Mare, ce avea să se ţină, în anul 1871, în Putna. Se mai iviră, în anul 1870, certe şi din cauză că firma românească din Viena „Mureşianu şi Perlea"[112] dispăruse cu banii adunaţi de „România Jună" pentru serbarea din Putna şi se discuta, cu mare înfierbântare, a cui este vina că banii au fost depuşi la această firmă şi că nu s-au luat măsuri de urmărire în contra defraudanţilor. Grupul căruia aparţinea Eminescu era mai puternic, pentru că avea mai mulţi aderenţi şi astfel concluziunile votate în şedinţă erau deocamdată în favoarea acestui grup şi, astfel, sub patronagiul lui s-a făcut şi serbarea din Putna, în vara anului 1871.

Eminescu, aderent însufleţit al direcţiunii noi şi al serbării din Putna, a luat parte activă la toate aceste lupte, dar în modul lui liniştit, lipsit de orice pornire violentă şi de acuzaţiuni duşmănoase, şi, când era să se aleagă Comitetul pentru serbarea din Putna, el a stăruit din toate puterile ca să iasă aleşi tinerii din grupul direcţiei noi şi a dat concursul său acestui Comitet, al cărui preşedinte era Ioan Slavici. Spre acest scop, a plecat el la Cernăuţi şi, de acolo, a dirijat, împreună cu Pamfil Dan, lucrările preparative pentru serbarea din Putna, până la sosirea prezidentului Slavici. De la Cernăuţi, a plecat apoi la Putna şi a luat, acolo, parte activă la toate lucrările. Activitatea lui Eminescu pentru reuşita serbării din Putna o descriu în un capitol deosebit. Aici vroi să arăt numai că conflictele iscate între „România Jună", din cauza ortografiei şi a direcţiunii noi, se resimţeau nu numai la şedinţele literare ale acestei societăţi, dar şi la cele sociale. Şedinţele sociale se ţineau totdeauna într-un restaurant şi erau menite a întări legăturile de prietenie între studenţi şi a dezvolta gustul pentru limbă, muzică, declamaţiune şi cântarea

[112] Acestei firme aparţinea şi un Zehetbauer, dar banii au fost depuşi acolo numai de dragul românilor Mureşianu şi Perlea (n.a.)

românească. Erau, deci, un fel de serate muzicale-declamatorii. Dar tot începutul e greu şi, de aceea, şi aceste serate erau adese plicticoase, dacă nu ne cânta medicinistul Ioan Hosanu frumoasele sale doine ardeleneşti şi dacă nu ne zicea din vioară medicinistului O. Blasianu sau conservatoristului Th. Micheru. Eminescu venea rar la aceste şedinţe şi, când l-am întrebat, odată, de ce nu vine, mi-a răspuns cam în sensul acesta: „Păcat de vreme, mă plictisesc. Membrii nu produc nimic original. Imită pe studenţii nemţi, fără să cugete că deprinderile acestora se sprijină pe o vechime istorică seculară şi că au rostul lor în vechimea de sute de ani de existenţă a Universităţii din Viena, şi nu se potrivesc cu deprinderile românului şi nici nu se vor lipi vreodată de sufletul nostru".

Avea dreptate Eminescu şi mi-a venit, atuncea, în minte să introducem noi, studenţii din Bucovina, un alt fel de petreceri, dar numai între noi, fără să ne înstrăinăm însă de „România Jună". Am propus, şi s-a primit ideea mea, să ne constituim după prototipul vechilor aşezăminte ale neamului nostru, în *divan domnesc* şi în *obşteasca obicinuită adunare*. Ne-a fost uşor să formăm divanul. Pe colegul nostru Pamfil Dan îl aleserăm Domn, cu numele Dan-Vodă, iar pe colegul O. Ţurcan, care finise studiile teologice în Cernăuţi şi acuma studia drepturile în Viena, l-am rânduit Mitropolit Moldovei şi Sucevei, exarh plaiurilor. Aleserăm şi doisprezece boieri de divan, cărora le hărăzirăm marile boierii. Aceştia erau boierii veliţi ai ţării. Restul colegilor forma obşteasca obicinuită adunare, cărora le ziceam şi prostimea. La întrunirile divanului, toţi erau siliţi să vorbească în limba neaoşă a vechilor cronicari şi ne făcea mare haz să vedem acuma pe unii din colegi, cari până atuncea nici în mână nu avuseseră pe vreun cronicar, cum se băteau după astfel de cărţi vechi şi le ceteau ca să-şi însuşească limba lor. După mai multe întâlniri intime, în care ne îndeletniceam în rolurile noastre, aşteptam ocazia ca să ţinem o adunare bine pregătită şi să invităm şi pe mai mulţi colegi ce nu erau în Bucovina. Ocaziunea aceasta ni se oferi în scurt, căci un coleg al nostru N. Macovei, jurist, care făcea şi anul de voluntar la miliţie, trecând bine examenul de ofiţer, fu numit sublocotenent. Divanul nostru hotărî să nu recunoască această înaintare, ci să-l supună unei deosebite ispitiri înaintea divanului, şi abia după aceasta să-i recunoască înaintarea în cin şi să-i dea boieria de spătar. Toţi boierii de divan aveau să-i pună întrebări din

ştiinţele duhovniceşti şi lumeşti şi din cunoştinţele ostăşeşti şi pârgăreşti. Întrebările se stătoriră în consiliu şi erau de tot umoristice, se ţinură însă în taină, până în seara întrunirii. Se mai alcătui pentru candidat o carte domnească, scrisă în limba veche a hrisoavelor, cu slove vechi, dată în Beciu şi iscălită de Vodă, de mitropolit şi de veliţii boieri.

În seara hotărâtă pentru această serbare l-am adus şi pe Eminescu, şi pe mai mulţi colegi din România şi Transilvania. Voi aminti numai pe scurt că atât constituirea divanului, în frunte cu vodă şi cu mitropolitul, cât şi întrebările umoristice, răspunsurile nepregătite şi de obşte false ale candidatului şi întreg mersul ispitirii a pricinuit mari hohote de râs, precum nu se mai auzise în adunările studenţeşti. Culmea aplauzelor a fost, însă, când, cu mare gravitate, s-a dat cetire *cărţii domneşti*, care se finea astfel:

„Iar de-a fi să fie şi cartea noastră să nu o cinsteşti, şi în seamă să nu o ţii, şi râs şi batjocură de ea să faci, atunci să fii proclet şi anaftină şi afurisit de 335 sfinţi părinţi din Nicheea, şi buricul iadului înghită-te, şi setea Gheenei muncească-te, şi focul dragostei ardă-te, şi vinul în oţet să ţi se prefacă, şi berea în apă să ţi se schimbe şi să ai parte cu Arie ereticul...”.

Era ceva cu totul nou acest fel de petrecere şi de aceea bucuria şi mulţumirea se vedea pe toate feţele. Eminescu toată seara a râs şi a aplaudat şi când l-am întrebat cum i-a plăcut această petrecere mi-a răspuns :

– Minunat, aşa înţeleg şi eu! Este viaţă din viaţa noastră românească, care se lipeşte de sufletul nostru. Mă! felul acesta de petrecere trebuie să urmeze înainte!

Şi a urmat cât timp au ţinut studiile noastre, până am părăsit Viena, şi întrunirile acestea atrăgeau mulţime de public. Eu aveam boieria de mare logofăt şi aveam însărcinarea să alcătuiesc cărţile domneşti. De la această petrecere, înainte, Eminescu îmi ajuta cu trup şi suflet la alcătuirea acestor cărţi şi avea mare iscusinţă în privinţa aceasta. Mai târziu a primit şi el o boierie şi a fost rânduit între boierii de divan, ceea ce i-a pricinuit mare bucurie. Mulţi colegi de ai noştri păstrează şi astăzi,

ca amintire, astfel de cărţi domneşti, alcătuite la deosebite ocaziuni.

Cu încetul, se introduse şi la şedinţele sociale ale „României June” o viaţă mai animată şi petreceri mai româneşti şi, cu timpul, se prefăcură aceste şedinţe, în adevărate întruniri de plăcere şi distracţie, căci se molipsiră tinerii de gustul de a produce singuri şi tot lucrări originale şi hazlii, şi când am venit eu, odată, cu o poemă umoristică, intitulată *Batraho-mio-mahia*, în care descriam o întâmplare a colegului nostru O. Ţurcan cu poliţia din Viena, mulţi colegi descoperiră că au şi ei talent pentru astfel de alcătuiri umoristice şi, de acu, înainte, şedinţele sociale deveniră un centru de petrecere foarte căutat, pentru că şi spiritele tinerilor, aţâţate mai înainte de certele pentru ortografie, pentru direcţia nouă şi pentru serbarea din Putna, se liniştiseră, iar serbările la Putna reuşiseră foarte bine. Venea, acuma, şi Eminescu la aceste şedinţe şi petrecea cu plăcere în mijlocul nostru. El era foarte indulgent faţă de producţiunile colegilor săi şi, de erau chiar şchioape poeziile şi glumele nesărate, lui Eminescu nici prin minte nu-i trecea să le critice şi să indispună pe autor, ci râdea şi se bucura cu noi împreună. Dar cea mai mare plăcere îi făceau lui Eminescu tot cărţile domneşti şi divanul cu obşteasca obicinuită adunare, care se constituia, din când în când, la adunările studenţilor.

A rămas obiceiul acesta şi după plecarea lui Eminescu la Berlin şi l-am urmat, apoi, şi acasă, în Bucovina, aducându-ne cu drag aminte de petrecerile din Viena, şi când, în anul 1875, m-a vizitat Eminescu în Cernăuţi, m-a întrebat de am mai alcătuit cărţi şi hrisoave domneşti şi cui le-am dat. M-a pus, apoi, să-i arăt conceptul şi a râs mult, când i-am descris tot decursul petrecerilor. La această ocazie, mi-a spus că-şi aduce cu mare plăcere aminte de felul acesta de petreceri din Viena şi că timpul petrecut acolo a fost pentru dânsul cel mai frumos şi plăcut timp petrecut în străinătate, pe care nu-l poate uita.

Ion GRĂMADĂ:

Mihai Eminescu

Probabil că, în toamna anului 1868, când au început cursurile la universitate pentru semestrul de iarnă, va fi venit tânărul Eminescu, pentru prima dată, la Viena, ca să se înscrie la facultatea de litere ca auditor extraordinar, deoarece el nu avea bacalaureatul.

Răposatul Vasile Morariu, prieten al poetului, a spus, la o şedinţă literară a „României June" din 1909, aranjată de societate în amintirea lui Eminescu, că acesta s-a înscris, în baza unui atestat de studii exoperat de Silvestru Morariu, pe atunci membru în consistoriul din Cernăuţi, iar mai târziu – Mitropolit al Bucovinei şi al Dalmaţiei.

Eminescu n-a luat, imediat, parte la viaţa studenţilor din societăţile româneşti din Viena, căci abia în Februarie 1869 citim în „Consemnarea P.P. Domnilor cari binevoiescu a se înscrie ca membri ai Societăţii Literare-scienţifice române din Viena, la Nr.55, numele lui „Mihaiu Eminescu, auditoru la filosofia, membru activu pe 69/70 care a solvit taxa de 2 fl"; la Nr.56, îl aflăm introdus şi pe domnul „Ioane Slaviciu, juristu", tot cu 2 florini.

Coincidenţa aceasta dă de bănuit că prietenia lui Eminescu cu domnul Slavici datează chiar de la începutul cunoştinţei lor, făcută, probabil, mai întâi în Viena. Amândoi cercetau, la început, regulat şedinţele plenare şi cele literare ale societăţii din care făceau parte.

La o şedinţă a „Societăţii literare şi ştiinţifice", din 6 Martie 1869, un oarecare Ioane Papu a citit o conferinţă, „Despre însuşirile moştenite de la părinţi", între ascultători era şi Eminescu. Nu voiesc să afirm cu deplină siguranţă, dar, cine ştie?, poate că sub impresia acestei conferinţe a răsărit, în mintea impresionabilului poet predispus spre

filosofie, poezia de mai târziu:

Ce suflet trist mi-au dăruit
Părinţii din părinţi
De-au încăput numai în el
Atâtea suferinţi!

Nu înţeleg care să fi fost pricina că abia în şedinţa din 23 Octombrie 1869, „Societatea literară şi ştiinţifică" îi numeşte membri definitivi pe Eminescu şi pe Slavici, care fură salutaţi şi primiţi cu aplauze din partea adunării. Cu trei zile mai înainte, Eminescu, voind, poate, să dea colegilor săi învrăjbiţi o pildă de obiectivitate, se înscrie membru şi în societatea „România", rivală „Societăţii literare şi ştiinţifice". Tinerii studenţi din Viena, ce se interesau de toate mişcările literare şi politice din ţările româneşti, luau de multe ori înşişi parte la polemicile politice şi literare de acasă.

Abia trecuseră vreo trei ani de la moartea lui Aron Pumnul, fostul profesor al lui Eminescu de la Cernăuţi, când poetul bucovinean Dimitrie Petrino se ridică în contra principiilor filologice profesate de Pumnul, iar, după moartea acestuia, de urmaşul său, domnul Dr. I. G. Sbiera, scriind o broşură vehementă (*Puţine cuvinte despre coruperea limbei române în Bucovina*, Cernăuţi 1869), în care ataca fără cruţare curentul filologic pumnulist din Bucovina. Tinerii din societatea „România", indignaţi de acest atac lipsit de respect faţă de memoria lui Pumnul, îi trimit, în urma hotărârii din şedinţa ţinută în 6 Noiembrie 1869, domnului I. G. Sbiera, elevul lui Pumnul şi continuatorul ideilor acestuia, o adresă de aderenţă, în care se arăta „deşertăciunea" broşurii lui Dimitrie Petrino, îndreptată împotriva lingvisticii pumnuliste, şi, totodată, ca un fel de demonstraţie, a fost proclamat domnul I. G. Sbiera membru onorific al societăţii.

E adevărat că în „România" vor fi fost mulţi din foştii elevi ai lui Pumnul, dar tot aşa de adevărat e că şi Eminescu, care ţinea aşa de mult la memoria fostului său profesor, va fi fost unul din acei care au stăruit mai mult pentru combaterea lui Petrino, ba poate chiar el să fi compus adresa amintită către domnul Sbiera. Ca o urmare a acelei şedinţe, e şi articolul lui Eminescu, apărut ca foileton în numerele 3 şi 4 ale ziarului

„Albina” din Pesta (7/19 şi 9/2 Ianuarie 1870), „Despre curente filologice româneşti în Bucovina”[113].

Eminescu, ca om paşnic şi dispreţuitor de vrajbă[114], de bună

---

[113] „Persoana asupra căreia aveţi bunătatea a face aluziuni atât de delicate, domnul meu, a încetat de mult de a mai fi numai o persoană simplă. Nu mai e muritorul slab, muritorul plin de defecte pământeşti, nelimpezit încă de eterul opiniunii publice: - nu! el e personificarea unui principiu, sufletul – nemuritor neapărat – care a dat consistenţa şi conştiinţa naţională maselor şi a făcut din ele o naţiune; – mase, care cu toată nobilimea, cu tot clerul, cu toate averile, începură a nu se mai înţelege pe sine, a nu-şi pricepe fiinţa şi natura ce era comună şi care face ca masele să fie, pe neştiute chiar, părţile unui singur întreg. Întru realizarea principiului său, omul ce-l personifică a întrebuinţat mijloace care în detaliul d-tale nu-ţi plac, pe care le găseşti, ca tot ce-i omenesc: necomplecte, defectuoase, să zicem chiar rele. Combateţi atunci mijloacele, domnul meu, combateţi-le în defectuositatea lor, şi nu persoana, individul, principiul său cel bun, care toate în sine au a face puţin cu vesmântul defectuos sau ba, cu care o îmbraci. Geniul în sdreanţă sau în vesminte aurite tot geniu rămâne; ideea sublimă expresă (pentru: exprimată – notă C. Loghin) chiar într-o limbă defectuoasă tot idee sublimă rămâne şi principiul cel mare şi salutar acelaşi rămâne, aplicat prin mijloace greşite chiar. Şi dacă combateţi formele exterioare ale fondului, băgaţi de seamă a o face din punct de vedere absolut: – estetic, rece şi judecător raţionalist al formei, combateţi-o cu vigoarea şi seriositatea convicţiunii, nu cu pamfletul ridicol şi fără preţ, care detrage întotdeauna mai mult autorului său, decât celor persiflaţi prin el. Nu râdeţi, domnilor de *Lepturariu*; pentru că secaţiunea sa de pe alocurea e oglinda Domniei Voastre proprie; nu râdeţi de nihilismul său, pentru că e al Dv.“ (Mihai Eminescu, *O scriere critică*, în Opere I, ed. Creţu, p. 419-420). Mai departe spune Eminescu: „Ne ţinem de datorinţa noastră a aduce aminte că nu ne simţim îndestul de capabili ca să apărăm, cum se cade, oameni ca Şincai şi ca Pumnul... oameni cari apoi nici nu au nevoie de apărarea noastră sau a altcuiva, pentru de a rămânea cum sunt, adecă nemuritori şi mari“ (p. 422), iar Constantin Loghin avea să sublinieze: „Nemuritor şi mare l-a numit Mihai Eminescu pe Aron Pumnul şi noi n-avem nimic de adăugat“ (Constantin Loghin, *Lepturarele lui Aron Pumnul*, în *Revista Bucovinei*, Anul I, nr. 8/1942, pp. 138-160).

[114] Un poem satiric, „Petri Notae”, cu vizibilă trimitere la Dimitrie Petrino, contrazice sintagma „firii paşnice”:

Împresurat de creditori, se vede,
Şi neputând plăti cu rele rime,

seamă că n-a luat par-e la certurile dintre cele două societăţi studenţeşti ale Românilor din Viena, ci din contra, tocmai prin faptul că era membru în ambele, el voia să arate că principiile uneia şi ale alteia se pot împăca foarte bine, ba într-o şedinţă a „României”, din 9 Decembrie 1869, convocată în chestiunea unirii ambelor societăţi, el făcu o propunere foarte cuminte: „unirea necondiţionată; minuţiozităţile numelui şi ale statutului să se dezbată de către societăţile unite”. În sprijinul propunerii sale, care a căzut la vot, fiind susţinută numai de dânsul, el ţinu o vorbire frumoasă, pe care o publicăm în capitolul despre „întemeierea României June”[115].

Te-ai strecurat pe la cordon, sublime,
Să ne-amărăşti cu versuri centipede.

Presupunând că nu te ştie nime‘,
Că eşti martir ai vrut să faci a crede.
Mai bine masca de paiazză-ţi şede,
Căci ne-am convins de mult de-a ta mărime.

Armeano-grec, lingău cu două feţe,
Îţi adă-aminte de ce-aveai în straiţi
Când pietre numărai la voi în pieţe.

De-aceea taci şi încă bine paieţi,
Că nu te regulăm, cum ştim, cu beţe.
Făclie nu-i nemţescul tău opaieţ!“

(Junimea literară, nr. 6, 7 şi 8/1914).

115 „Dar, Domnilor! Mi-i o ruşine să fiu Român! Dar ce fel de Român! Român care vrea a-şi fi însuşit monopolul, privilegiul patriotismului şi al naţionalităţii – aşa Român de paradă mi-e ruşine să fiu. Naţionalitatea trebuie să fie simţită cu inima şi nu vorbită numai cu gura. Ceea ce se simte şi se respectă adânc se pronunţă arareori; Hebreii cei vechi n-aveau voie să pronunţe numele Dumnezeului lor! Iubesc poporul românesc, fără a iubi pe semidocţii şi superficialităţile sale. Ş-apoi, când e vorba la adică, cine conspiră mai mult contra Societăţii „România”, noi – unioniştii necondiţionaţi – sau acei domni membri care ne fac onoarea opoziţiunii? Eu cred că ei, împreună cu însuşi Senatul „României”. Şi de ce? / Senatul şi cu majoritatea, în proiectul său de uniune, admite o schimbare a statutelor, va să zică a legii fundamentale, a esenţei

Se pare că Eminescu nu prea venea regulat la şedinţele „României", căci, la 12 Ianuarie 1870, secretarul societăţii, Ştefan Ştefurea, îi trimite o invitaţie specială la şedinţa plenară ordinară din 15 Ianuarie 1870, ceea ce face numai în cazuri excepţionale (Mss. Academiei Române, 2255, f.329 sq). La şedinţa aceasta, a fost instituită o comisie pentru completarea statutelor şi a regulamentului intern, adăugându-se în comisie, pe lângă alţi trei, şi Aurel Mureşanu, Nicolae Oncu, Vasile Burlă şi Mihai Eminescu.

Societăţii „România Jună", în a cărei primă şedinţă, din 8 Aprilie 1871, Eminescu îi fusese ales bibliotecar, cu 30 de voturi, el i-a dăruit, la o săptămână după alegere, împreună cu Ştefan Ştefurea, operele lui Gheorghe Şincai. Eminescu era un harnic cititor şi cred că mai mult de aceea a dorit să fie bibliotecar. Cărţile cele mai noi, pe care le cumpăra societatea „România", le citea întâi el, după cum ne spune actul „României June" cu Nr.279. Acest act e inventarul averii societăţii „România", care a trecut în posesia „României June". La pagina 7 a acestui inventar, se găseşte o notiţă: „cărţile cele nouă se află la bibliotecarul actual Eminescu".

Secretar al „României June" n-a fost Eminescu niciodată, după cum spun, din eroare, domnii I. Slavici (*Convorbiri literare* 1903, Nr.10,

---

societăţii – noi, din contra, n-avem a face nimic cu caracteristica, cu individul societăţii ca atare – el rămâne, prin unire, neschimbat; ce se schimbă? Numele, eticheta, firma, care nu-nseamnă niciodată fiinţa şi capitalul însuşi. / Domnilor! Un comerciant are un capital de 1.000.000. Firma sa este X! Capitalul său nu ar fi acelaşi, dacă s-ar numi Y sau Z? Noi suntem o societate cu un capital de principii şi de inteligenţe – firma noastră e „România" – presupunem că firma noastră ar fi, de exemplu, „Românismul" – fondul nostru, fiinţa morală n-a fi aceeaşi? Comerciantul de supt firma X presupunem că bancrotează; oare caracterul firmei lui, cu toate că numele a rămas acelaşi, nu se schimbă? Dovadă, dar, cum că firma, numele, nu e lucrul, fiinţa însăşi – cum haina ce-o poartă un om nu-i omul însuşi – cum zdreanţa unui nume obscur poate acoperi un geniu – cum purpura unui nume regal poate investi pe un idiot. / Cine conspiră, dar, contra legii fundamentale a „României", acela e mai conspirator decât acel care conspiră contra numelui, a hainei, pentru că acea haină e strâmtă şi noi vrem să-i croim, tot acestei naţii, o haină mai largă, în care să-ncapă toată lumea românească din Viena" – *Cartea sângelui*, pp. 294, 295.

pag. 926) şi Al. Vaida (*Raportul anual al „R. J." pe anul 1894/95*, pg.13), ci numai bibliotecar. Cunosc un singur act (Nr.268 d, neiscălit) – altele n-am găsit în arhivă – din 14 Iunie 1871, care, judecând după scriitură, e conceput de Eminescu. Acest act conţine ciorna unei adrese către Majestatea Sa Regele României Carol I, pe atunci domnitor, adresă prin care i s-a adus M. S. la cunoştinţă că e numit membru fondator al „României June", datorită „prea graţiosului sprijin" ce l-a acordat societăţilor „România" şi „Societatea literară şi ştiinţifică", din împreunarea cărora a răsărit „România Jună". Se vede că, atunci când era vorba de compus acte mai grele, îl puneau pe Eminescu să le scrie, cu toate că el nu era secretar.

De numele lui Mihai Eminescu se leagă cel mai măreţ act din trecutul „României June", serbarea de la Putna, cu toate că ideea serbării, pentru care s-au început pregătirile încă de la începutul anului 1870, n-a purces de la Eminescu, ci de la alt membru. El a agitat mai ales pentru convocarea primului congres al studenţilor români. Serbarea de la Putna şi congresul amintit erau, în gândul lui şi al amicilor săi, punctul de plecare pentru o organizaţie statornică a studenţimii române de la toate universităţile. În comitetul central, instituit pentru punerea la cale a acestei serbări, Eminescu a lucrat ca secretar (Slavici, *Tribuna*, Arad XIII, Nr.129, pag.4), ceea ce ne dovedeşte şi o chitanţă, din 14 Aprilie 1870, pe care el o iscăleşte în calitate de secretar, fără să ne spună al cărei asociaţii (Actul „R. J." Nr. 268 b).

Când firma Zehetbauer şi Mureşanu pierdu libretul banilor depuşi la cassa de păstrare din Viena, Eminescu era, la început, cel mai neconsolat dintre toţi, mai ales că tocmai o firmă românească a trebuit să ne facă o ruşine; mai pe urmă, însă, el i-a încurajat mai mult pe colegii săi slabi de înger (*Stefanelli*, pag. 136).

Văzând el că serbarea nu se va putea face în 1870, din cauza războiului franco-prusian, scrie în revista „Convorbiri literare" din Iaşi (nr.4/15 Sept. 1870, pp. 233-234) un articol, „Notiţă asupra proiectatei întruniri la mormântul lui Ştefan-cel-Mare la Putna", în care vorbeşte despre însemnătatea serbării şi despre cauzele amânării ei.

„Trebuinţa cea mai mare ni s-a părut nouă că ar fi o singură

direcţiune a spiritului pentru generaţiunea ce creşte... exteriorul acestei festivităţi are să fie de un caracter istoric şi religios – interiorul ei – dacă junimea va fi dispusă pentru aceasta, are să cuprindă germenii unei dezvoltări organice, pe care spiritele bune o voiesc din toată inima”.

Pentru dânsul, serbarea avea să devină o piatră de hotar în istoria mai nouă a neamului nostru şi, de aceea, când Dumitru Brătianu sprijini, în „Românul” (Bucureşti, 23 Iulie 1871), mişcarea studenţimii pentru această idee, Eminescu îi trimise, din Cernăuţi, o prea frumoasă scrisoare de mulţumire, compusă de dânsul, dar iscălită şi de domnul Pamfîl Dan.

Am spus că mai tare ca de serbare se îngrijea el de congresul studenţilor români, la Putna, în care, văzând că nu reuşeşte şi că studenţii discută în zadar, fără să fi studiat cum se cade chestiunea organizării studenţeşti, le-a spus prietenilor săi intimi următoarele cuvinte caracteristice pentru dânsul:

– Cum e cu putinţă ca atâtea sute de capete la un loc să nu poată gândi ca un singur cap sănătos? (Ioan Scurtu, *Mihai Eminescu*’s *Leben und Prosaschrifen*, pag. 278, Leipzig 1904).

În şedinţa „României June” din 6 Mai 1871, convocată pentru acea serbare, s-a luat, din partea societăţii noastre, hotărârea ca să se trimită reprezentanţi oficioşi la serbare şi la congresul studenţesc. Reprezentanţilor respectivi li se împrumută câte (?) 80 coroane, probabil pentru spezele de călătorie, pentru care se înscrisese – pe lângă alţi membri – girant şi Eminescu, el însuşi fiind unul din delegaţii trimişi de societate la Putna. în comitetul filial din Bucovina, sau mai bine zis în aşa-numita „delegaţie” pentru pregătirea festivităţilor, el era secretar general, iar domnul Pamfilie Dan – casierul comitetului filial din Bucovina.

Din cauză că Eminescu, împreună cu domnul Slavici, îi alesese pe V. Pogor, V. Alecsandri şi pe domnii I. Negruzzi şi T. Maiorescu să cenzureze oraţiunile festive ale studenţilor, destinate serbării de la Putna, se iscară, în sânul tinerimii din Viena, mari nemulţumiri, din pricina cărora avură să sufere neplăceri mai ales ei doi, Eminescu şi Slavici, „capii tuturor răutăţilor”.

Încă înainte de serbare, la o şedinţă a comitetului central din Viena, Ioniţă Bumbac îşi dădu pe faţă nemulţumirea din pricina acelei

alegeri, protestând şi blamând purtarea comitetului central, dar timpul era prea înaintat ca să se mai poată schimba ceva. Afară de aceasta, şi un oarecare Alexandru Lupaşcu, din Bucureşti, mai turnă ulei peste foc, trimiţând 87 lei pentru serbare şi amintind – ca să aţâţe spiritele – de „trista impresie ce a produs în toată ţara numirea Domnului Maiorescu şi a companiei internaţionale din Iaşi ca auguri ai serbării”, pe care îi numeşte „agenţi ai străinilor”, „întreprinzători ai colonizării ţării cu Germani şi Jidovi”, „prezenţa lor la mormântul lui Ştefan va fi o profanaţiune” etc.

Pricina adevărată a aversiunii tinerilor faţă de direcţia junimistă e de căutat în campania cea fără de cruţare ce o inaugurase Maiorescu împotriva ideilor false şi a formelor goale, de fals naţionalism, în cultura şi literatura noastră. Cei atacaţi, ca şi aderenţii lor naivi, văzându-şi periclitată reputaţia lor şubredă, se apărau cu orice mijloace. Tinerii din Viena, mai ales cei mai puţin copţi la minte, credeau că atacurile domnului Maiorescu erau îndreptate în contra persoanelor, nu împotriva ideilor false ale acestora. Această luptă de idei între cele două direcţii contrare pasiona foarte mult tinerimea din Viena. Eminescu şi domnul Slavici erau aderenţii convinşi ai ideilor critice profesate de şcoala de la Iaşi, în frunte cu domnul Titu Maiorescu; afară de aceasta, ei mai erau şi colaboratori ai „Convorbirilor literare”, încă din 25 Aprilie 1870.

Ambii prieteni, împreună cu vreo câţiva Bucovineni, fură taxaţi de cosmopoliţi de către agenţii şcolii latiniste. Furtuna se dezlănţui la adunarea generală a „României June” din 4 Noiembrie 1871, când se alese un comitet nou, în fruntea căruia stătea şeful tinerilor latinişti, Ioniţă Bumbac. În acest nou comitet, domnul Slavici era vicepreşedinte, Eminescu – bibliotecar, ales cu 30 de voturi, iar domnul Chibici – controlor; ceilalţi nu interesează.

Acuzele ce li s-au adus aderenţilor şcolii junimiste erau următoarele:

a) De ce a iscălit dl Slavici, în calitate de secretar, un apel către publicul român, fără ca societatea să fi hotărât a face un asemenea apel?

b) Cine l-a autorizat pe dl Slavici să fie preşedinte al unui comitet central, pe care nime nu l-a ales?

c) De ce a fost ales dl Slavici preşedinte la banchet, în loc să fi lăsat pe Kogălniceanu să prezideze acel banchet?

d) Slavici a profitat de banii societăţii şi a făcut cheltuieli de zeci de mii de florini.

e) Dacă studenţii de la congresul din Putna l-au ales pe dl Slavici şi pe aderenţii D-sale membri în biroul permanent, unde-i procesul verbal încheiat în toată regula şi iscălit de participanţi, care să dovedească alegerea făcută? (Slavici, *Convorbiri literare*, 1904, No. l, pp.28-48).

Ioniţă Bumbac declară că numai cu acea condiţie se primeşte prezidenţia, dacă Eminescu nu va face parte din comitet, pentru că principiile lor nu se împacă. După lungi dezbateri, demisionează din comitet următorii aderenţi ai şcolii junimiste: Eminescu, Ştefurea, Slavici şi Chibici. Atunci, un membru, O. Tilea, propune ca adunarea să primească sau demisia acestora, sau pe a lui I. Bumbac. Fu primită a lui Bumbac şi acesta demisiona din comitet, amânându-se alegerea preşedintelui pe altă dată.

Ioniţă Bumbac însă nu disperă, ci, recrutându-şi aderenţi noi, îi organiză bine şi veni cu dânşii la şedinţa din 18 Noiembrie 1871, hotărât să revină asupra demisiei sale din şedinţa trecută. Începutul dezbaterilor îl făcu Eminescu, care ceru ca comitetul să conducă societatea numai în calitate de tineri români, şi nu ca aderenţi ai unui sau altui partid. În contra acestei păreri, vorbiră I. Luţă, C. Aronovici şi I. Bumbac. În urma acestei opoziţii sistematice, îşi dădură demisia din comitet cei patru membri aleşi în şedinţa din 4 Noiembrie 1871, alegându-se un preşedinte ad-hoc în persoana lui Ilie Luţă.

La noua alegere, fu ales preşedinte iarăşi Ioniţă Bumbac, care declară hotărât că va conduce societatea „numai în sensul principiilor naţionale ale marilor bărbaţi Ioan Maiorescu, Simion Bărnuţiu şi Aron Pumnul. Totodată propuse ca societatea să exprime etern respect şi recunoştinţă acestor bărbaţi şi să promită că va urma totdeauna principiile lor”. Propunerea fu primită fără modificare (N.B.: Dovadă că latiniştii veniră la putere sunt procesele verbale şi actele societăţii, care mişună de cuvinte ca: antaniu (întâi), dein (din), scaimb (schimb), lia (ia) etc.).

După aceste două şedinţe memorabile, care au trecut, din pricina importanţei lor, în domeniul istoriei literaturii române, şi pe care le-am redat după procesele verbale ale societăţii noastre, să-l lăsăm pe Eminescu să ne povestească pe larg toate frământările de atunci:

„În şedinţa din (4) Noiembrie (societatea îşi alese) biroul său prin aclamaţiune unanimă. Supt pretext că unul din birou (subsemnatul) se ţine de direcţia literară a societăţii „Junimea” (Maiorescu), dl prezident ales declară că nu va putea şedea alături cu mine, din cauză de divergenţă a principiilor. Repet că ăsta a fost pretextul, cauza adevărată a declaraţiunii d-sale nu merită a fi adusă înaintea publicului.

În urma acestei declarări prezidenţiale, patru din membrii biroului îşi dau demisiunea, nu doar fiindcă ar aparţinea susnumitei direcţii literare, ci fiindcă, conform statutelor, trebuie să fii contra exclusivismului de idei. Societatea nu primeşte demisiunile celor patru membri, validează, printr-asta, de-a doua oară, alegerea lor şi printr-asta incidentul odios s-a părut închis, rămânând ca la o a doua şedinţă să se aleagă Prezidentul.

Intervalul dintre şedinţa primă şi a doua a fost, acuma, spaţiul în care s-a dezvoltat o activitate admirabilă în felul ei. Toate elementele pasive ale junimii române din Viena, care cu anii nu se interesau de societate, apoi contingentul proaspăt al studenţilor care vin din provincie, cari nu cunosc decât imaginea celui ce s-apropie de ei ca să-i influenţeze, amândouă aceste părţi interesante ale junimii române din Viena au fost puse în mişcare de un anume Comitet, format pe tăcute, să vie să voteze contra lui Slavici ş-a lui Eminescu, cari se ţin de şcoala lui Maiorescu.

Pentru seara şedinţei a doua, Comitetul latent şi-a procurat din România jurnalele umoristice şi serioase, unde Maiorescu era stigmatizat ca persoană publică şi privată; pentru seara alegerii au fost inventate mici calomnii ad-hoc, aşa de exemplu că Maiorescu ar fi delapidat averea „Junimii”, că a abuzat de încrederea ei şi că, în urmă, ar fi fugit din România, cu familie, cu tot; toate aceste mijloace foarte oneste, cum se vede, de a influenţa părţile interesante ale junimii, pe care le-am caracterizat mai sus.

Şedinţa se deschide şi alegerea biroului din şedinţa trecută e contestată de partea interesantă, fără ca în şedinţa trecută să se fi dat vreun protest contra legalităţii ei. Biroul, ştiind elementele cu cari are a face, îşi dă demisiunea, dezvoltând, prin membrii săi, ideile pe care el le credea raţionale în cazul de faţă. Iată-le grupate:

1. Societatea „România Jună”, fiind întemeiată pe elementul obiectiv al diferiţilor săi membri, pe acele atribute comune tuturor junilor români, nu ar fi oportun de a ridica chestiunea divergenţelor dintre ei, fiindcă pe divergenţe nu se întemeiază niciodată o societate omenească. Divergenţele sunt atât de multiple între individ şi individ, încât o întemeiere pe ele l-ar sili pe fiecare de-a forma o societate pentru sine însuşi, ceea ce-i o contradicţiune.

2. Societatea, având ca scop perfecţionarea reciprocă pe terenul literar-naţional, aceasta prin expresiunile statutului presupune o divergenţă între indivizi, căci dacă am avea fiecare din noi acelaşi cuprins sufletesc, viaţa noastră ar fi repetarea aceleiaşi individualităţi în mai multe exemplare, iar nu o perfecţionare reciprocă, o adiţiune a aceluiaşi număr simplu, iar nu un complex. Apoi spiritul social nu se dezvoltă nici se alimentează prin exclusivism faţă cu ideile altuia, ci, din contră, ideile ce le aduce fiecare de-acasă intră, prin socialitate, într-un compromis organic, devin o unitate de ordine superioară. Astfel ar fi cu putinţă să se facă concesiuni reciproce şi să se găsească acea cale medie, care fără exclusivism ar da fiecărui aerul cuviincios pentru dezvoltarea sa pe terenul mai sus amintit.

Ideile şi principiile al căror proces se propunea Societăţii a-l face (antiteza nominală Maiorescu şi Bărnuţiu) nefiind cunoscute părţii celei mai mari din tinerime, a blama pe unele şi a aplauda pe altele rămâne un fapt nesocotit. Afară de aceea, societatea neavând îndreptăţirea de-a decide între vreuna din seriile de idei profesate în viaţa publică a Românilor, prin asta e exclus şi dreptul de-a determina măsura romanităţii şi a patriotismului, după cum individul profesează una sau alta din ele. Fiind înşişi în vârsta ideilor, măsura patriotismului nostru va fi dată de faptele pe cari vom avea ocaziunea de-a le împlini în viitor, iar nu de profesarea nimic-costisitoare a unor idei, pe care individul şi le alege după plac.

4. Chiar în cazul când cei ce pun în discuţiune această chestie s-ar fi informat din scrierile numiţilor autori şi ar fi în stare de a-şi forma şi da opiniunea fără preocupare, totuşi scopul societăţii nu este acela de-a se amesteca în luptele militante ale publicului, ci acel scop, determinat pregnant şi cu acurateţe de paragraful 2 al statutelor, cuprinde în sine

interese obiective comune tuturor membrilor, care-i unesc fără privire la ceea ce crede fiecare subiectiv.

5. Că alegerea din şedinţa primă nu se poate contesta legal, fiind confirmată de societate de două ori. Intenţiunea reală a statutelor a fost împlinită prin o dublă aclamaţiune mai unanimă, nici un protest n-a fost ridicat contra alegerii. Alegerea secretă fiind un drept, iar nu o datorie, nimenea n-a putut fi silit de-al exersa, mai ales fiindcă nici n-a contestat nimenea în şedinţă, sau nemijlocit după ea, aclamaţiunea.

6. Cei ce contestă alegerea din prima şedinţă n-o fac din bună-credinţă, căci în realitate nu se îndoiesc de legalitatea ei. D. Ioniţă Bumbac, ales în şedinţa primă de preşedinte, nu prin vot secret, ci prin aclamaţiune, a primit condiţionat prezidenţia, pe care azi el şi cu ai săi o contestă. Toată acăţarea de formalitatea votului secret este numai o circumvenţiune conştientă şi intenţionată a legii, căci alegerea nu poate deveni ilegală prin aceea că societatea în unanimitate renunţă la un drept al său.

7. Unitatea societăţii este periclitată prin sulevarea unor asemenea chestiuni, şi s-a adus de exemplu cazul analog al desfacerii societăţii academice române din Viena prin despărţirea în două castre, din care una rădicase pe stindardul ei pe „Bariţ", iar alta pe „Şaguna".

Biroul a desfăşurat prin membrii săi această apărare, a cerut susţinerea principiului de: nesulevare a divergenţei spirituale dintre junimea română şi, pentru a evita până şi presupusul că ambiţia personală ar putea fi motivul susţinerii cu consecvenţă a ideilor emise, şi-a dat dimisia, deşi ar fi avut dreptul de a nu recunoaşte contestarea şi puterea de a închide şedinţa.

Motivele ce s-au adus contra noastră se pot rezuma într-aceea că:

a) nu suntem români buni, ci răi, asemenea chiar cu trădătorii de patrie şi de naţiune pot fi români de origine.

b) că trebuie să fim sau proşti, sau plătiţi de streini, pentru a susţine principiile ce le susţinem.

c) că direcţiunea literară a „Junimii" (şcoala Maiorescu) nu merită decât ca să scuipe cineva în ea şi Societatea să decidă că scuipă în şcoala lui Maiorescu (ipsissima verba! ale D-lui Ioniţă Bumbac)" (Mihai Eminescu, *Scrieri politice şi literare*, vol. I, Bucureşti 1905, pp. 15-18).

Un act al societăţii noastre, cu No. 268 c., conţine demisia lui Eminescu din comitet, dar pare, la prima vedere, că nu se referă la şedinţa din 18 Noiembrie 1871, căci Eminescu demisionează din cauza „neparlamentarismului în dezbaterea comitetului prin o revenire asupra votului”; prin urmare, ar fi vorba de o şedinţă a comitetului, nu de una plenară. Actul respectiv e iscălit de Eminescu, dar nu poartă nici o dată, pe contrapagină, însă, a scris cineva, mai târziu: „89/871”. Numărul 89 a fost sigur numărul curent al actului din 1871. Dacă considerăm însă faptul că Eminescu a făcut parte din comitetul „României June” numai de două ori, prima dată, sub preşedinţia domnului Slavici, de care-l lega o prietenie foarte intimă, care l-ar fi împiedicat să-şi dea demisia chiar pe timpul şi din pricina acestui preşedinte – de altfel, nici un act nu dovedeşte că Eminescu ar fi demisionat din vreun comitet pe vremea domnului Slavici –, iar a doua oară, când a fost ales, în 4 Noiembrie 1871, bibliotecar în comitetul cel nou, de sub preşedinţia lui I. Bumbac, cu care nu se înţelegea; din pricina acestei neînţelegeri, Eminescu şi-a dat demisia, ca, apoi, să şi-o retragă în aceeaşi şedinţă. Plenul, după o deliberare, l-a reţinut pe Eminescu şi i-a dat demisia lui Ioniţă Bumbac, care, la şedinţa plenară din 18 Noiembrie 1871, „revine” asupra votului plenar din 4 Noiembrie, candidând iar la preşedinţie. Inconsecvenţa aceasta a lui Bumbac îl face pe Eminescu să scrie în actul de mai sus, iar fraza „neparlamentarismului în dezbaterea comitetului” ar trebui completată poate în felul acesta: „în dezbaterea pentru completarea comitetului”. În tot cazul, Eminescu n-a putut demisiona înainte de 4 Noiembrie 1871 din motivele arătate, iar după şedinţa din 18 Noiembrie 1871 încă nu, căci el, după data aceasta, n-a mai făcut parte din comitetul „României June”.

Demisia datează, deci, din 18 Noiembrie 1871!

Anul următor, în 8 Mai 1872, e ales membru în secţia literară a societăţii, împreună cu domnii Vasile Bumbac, Ioan Slavici şi alţii. Cu toate acestea, n-am dat peste nici un act din care aş fi aflat că Eminescu a ţinut vreo conferinţă sau ar fi citit vreo poezie în şedinţele literare. Câtă vreme a fost membru în „Societatea literară şi ştiinţifică”, a luat o singură dată parte la discuţia ce a urmat unei conferinţe ţinute de un alt membru.

La şedinţele literare, Eminescu venea foarte regulat, la cele sociale, însă, rar de tot, din cauză că erau făcute după tipicul german. Mai târziu, când a fost introdus divanul domnesc, luă şi el parte la adunări, alcătuind cărţile şi hrisoavele domneşti în limba neaoşă a cronicarilor. În urma acestei activităţi, primi o boierie, fiind ales în divanul domnesc, alături cu alţi boieri veliţi ai ţării (*Stefanelli*, op.cit., pp. 4-6).

Din vremea vieţii de student a lui Eminescu la Viena, mulţi dintre foştii lui colegi îşi aduc, acum, aminte ce impresie făcea frumoasa limbă românească pe care o vorbea el în şedinţele studenţilor români din Viena (*Revista politică*, Suceava 1889, No. din Iunie). Aproape cu fiecare trăia bine.

„Era însă un cerc mai restrâns, în care îl vedeam în fiecare zi, oameni mai potoliţi, ca Vasile Bumbac şi Grigoroviţă din Bucovina, Stamati din Basarabia, T. Nica de la Braşov, Dr. Maier, D. Barcianu şi, câtva timp, I. Behnitz de la Sibiu, Tancu şi Ciocanu de la Năsăud, K. Lucaciu din părţile Sătmarului, N. Oncu din Zarand, I. Hosanu de pe Mureş, I. Neagoie de la Blaj şi Caragiani din Macedonia, tinerii bătrâni, cari aveau pentru el o afecţiune mult mai colegială şi pe care el nu-i punea în rând cu ceilalţi" (Slavici, op.cit., pp. 926-927).

Chiar şi Ioniţă Bumbac, adversarul lui de idei, îi era prieten bun, de altfel, şi discuta cu plăcere cu Eminescu, întinzându-se la vorbă, încât, de multe ori, devenea chiar plictisitor. Odată, Eminescu şi cu Ioniţă Bumbac şedeau, la o masă, într-o cafenea din Viena. Ioniţă Bumbac căpătase mâncărime de limbă şi povestea câte verzi şi uscate, încât Eminescu, care-l ascultase toată vremea fără să scoată o vorbă, se plictisi, de la o vreme, îşi scoase căciula din cap şi, punând-o pe masă, dinaintea lui Bumbac, îi zise:

– Acum mai vorbeşte şi căciulei mele...

Şi-l părăsi.

În cei patru ani petrecuţi de Eminescu la Viena, el a încheiat o prietenie sinceră mai ales cu Slavici. O reminiscenţă din limbajul ce-l întrebuinţau amândoi, în anii lor de studenţie, e şi hazlia epistolă, a cărei ciornă am găsit-o între manuscrisele poetului din anul 1877 (Mss. Academiei Române 2255 f 307):

„Domino, Domino Schklovaccio (Slavici), sapientissimo ac doctissimo meo amico convivoque, domo veteri (dem alten Hause) magno cerevisiae consumatori, Magyarophilo – Michaelis Eminescus salutem".

În 1873, când petrecea Eminescu la Berlin, „România Jună", „cunoscând zelul lui pentru societate", îi trimise, în 30 Martie, un act prin care-l ruga să intervină la Vasile Burlă pentru o datorie de nişte parale, pentru care garantase Eminescu, iar doi ani mai târziu, în 1875, tânărul „Drd. fil." din Iaşi e numit membru emerit al societăţii noastre; membru onorific n-a fost deloc, poate pentru motivul că nu avea... merite pentru naţiune (?!)...

Nu putem spune că el a fost preţuit după merit de „România Jună" încă pe când trăia, căci abia cu ocazia sărbătorilor dată de societatea noastră în onoarea „Convorbirilor literare", în 1882, a fost declamată, pentru prima dată, în public o poezie de Eminescu, anume partea primă din „*Scrisoarea a treia*".

El, însă, ne-a sprijinit societatea noastră cât a putut; pentru primul nostru almanah literar, din 1883, poetul ne-a trimis o strălucită capodoperă, poezia sa „*Luceafărul*", care a fost publicată, mai târziu, în „Convorbirile literare" din acelaşi an. Din nefericire, originalul acestei măiestre poezii a dispărut, înainte cu vreo câţiva ani, din arhiva societăţii, şi acum se va fi aflând poate la vreun amator de astfel de rarităţi. Pentru almanahul al doilea, din 1888, el nu ne-a mai putut trimite nimic, căci era greu bolnav, şi, de aceea, domnul Maiorescu ne-a dat sfatul ca să reproducem, din „Convorbiri literare", două poezii de ale nefericitului poet, „*De ce nu-mi vii?*" şi „*Kamadeva*".

Un an mai târziu, Eminescu închise ochii pentru totdeauna şi sufletu-i chinuit de durerile lumii acesteia părăsi haina de lut, care-l ţinea încătuşat, ca să intre în Nirvana cea atât de dorită de dânsul. În acelaşi an cu Eminescu au mai murit câţiva membri fundatori şi onorari ai societăţii: episcopul I. Popasu, Neculai cav. de Grigorcea, B. G. Poppovits şi generalul român Adrian. „România Jună" a trimis cununi de flori pentru mormintele lor şi a pus de s-a oficiat câte un parastas pentru sufletele celor răposaţi; pentru Eminescu, însă, care, prin numele său, a dat societăţii noastre toată strălucirea şi numele cel bun de care

se bucură până azi, „România Jună” n-a aflat nici o floare şi n-a pus nici un cleric ca să-şi înalţe rugăciunile către Dumnezeu pentru sufletul celui mai genial membru ce l-a avut ea...

De aceea, măcar comemorarea poetului, făcută de societate în 27 Iunie 1909, cu parastas în capela românească din Viena, cu conferinţe, cu declamări şi cu cântări, a fost menită să fie o reparaţie a greşelii din 1889.

Posteritatea începe a-l înţelege şi a-l preţui mai bine decât contemporanii lui:

„Icoana stelei ce-a murit
Încet pe cer se suie:
Era pe când nu s-a zărit,
Azi o vedem şi nu e”.

Filimon TANIAC:

Mihai Eminescu. Patru epistole

Aceste patru epistole către părinţii săi, împreună cu un fragment al unei epistole către Dl. Tit Maiorescu, scrisă în institutul de alienaţi din Ober-Dobling, şi câteva poezii de Eminescu, încă nepublicate, le-am căpătat pentru publicare în *Almanachul* prezent de la Dl. căpitan Heinrich Garreis de Dòllizsturm, din Cernăuţi, carele, după moartea lui Ioan Drogli, s-a însurat cu văduva acestuia, Aglaia, născută Eminescu, sora poetului.

Fiind, însă, mai ales poesiile greu de descifrat, am fost nevoit a renunţa la publicarea lor, deoarece, în momentul când s-a predat materia la tipografie, nu dispuneam de atâtea mijloace, ca să le fi putut reproduce prin fotografie.

În curând, însă, se vor publica şi aceste pe cale euristică.

Cernăuţ, în Iunie 1903.

I.

„Viena, în 10 Februarie 1872.

Scumpii mei părinţi.

Astăzi ies pentru prima oară din casă, după o toamnă îndelungată şi după o desăvârşită lipsă de apetit, care-a ţinut mai douăzeci de zile. Înainte de două zile, am început a avea un apetit mai bun şi acuma reintru în obicinuinţele de mai înainte şi în traiul ce-l duceam înainte de boală. Mă simt mai tare şi gălbinarea e ca şi dispărută de pe piele şi din faţă, numai în albul ochilor se mai vede.

V-aş fi scris mai de mult, dar eram într-o stare sufletească atât de

amărâtă şi de răutăcioasă, din cauza bolii mele, încât mai mă temeam să vă scriu sub inspiraţiunea acelei rele dispoziţiuni. Mai adaog că scrisoarea D-voastră, cea din urmă, în care mi se comunică lucruri aşa de triste, mi-a mărit boala şi mă făcuse şi mai oţărât de cum eram.

Nimeni nu venea la mine, pentru că oprisem pe orişicine de a veni, şi astfel rămăsesem numai în prada cugetelor şi închipuirilor mele, care numai senine nu puteau fi.

Doctorul mi-a spus că principala cauză a bolii mele a fost izolarea deplină, în care trăiesc, şi încunjurarea societăţii şi a oamenilor. Eu nu cred să fie asta. E drept că nu mă duc decât foarte rar în adunări, însă, totuşi, mă duc câteodată.

Vă rog, şi de astă-dată, ca să-mi trimeteţi banii, cam aşa, ca pe la 25 a lunii să-i capăt, căci, deşi vă va fi făcând greutăţi, totuşi nu ştiţi cât de mult bine îmi faceţi cu aceasta. Oriunde locuiesc, e natural că aceia trebuie să fie oameni săraci, care aşteaptă ziua în care am să le plătesc locuinţa ca pe o sărbătoare, căci, în genere, e una din resursele lor principale. Acuma locuiesc, asemenea, la nişte oameni foarte de treabă, care, în decursul bolii mele, au fost modele de amabilitate, dar sunt foarte săraci. Eu nu le pot răspunde altfel la amabilitatea lor, decât cel puţin prin punctualitate.

Ba chiar dacă aţi anticipa şi mi-aţi trimite vreo trei galbeni, după primirea acestei epistole, iară restul pe la 25, cum am spus, aţi face foarte bine – se-nţelege, dacă în împrejurările Dv. grele, vă este cu putinţă. După cum veţi fi înţeles, am nevoie de o restaurare cum se cade şi sunt multe lucruri care ar putea s-o grăbească şi de care trebuie să mă lipsesc, din cauze lesne de ghicit.

Sărutându-vă mânile şi îmbrăţişând pe Şerban şi Matei, rămân al D-voastre

supus fiu

Mihai”.

II.

„Viena, 8 April 1872.

Iubite tată.

Fiindcă se încep înscrierile în semestrul al doilea, Vă rog pentru suma obicinuită de 8 #, care-mi trebuiesc la începutul fiecărui semestru, pentru plata banilor colegiali. Nu v-am cerut înainte, pentru că poate v-ar fi venit greu de a mi-i trimite, deodată cu banii lunari.

Esenţial este că trebuie să-i capăt în grabă, adică înainte de închiderea inscripţiunilor, care, din cauze neprevăzute de întârziere, se vor închide înainte de vreme.

De când s-au început căldurile de primăvară, eu m-am îndreptat foarte mult şi astfel se vede că scap de toate relele câte m-au bântuit în iarna aceasta. Noutăţi nu am de a vă spune, decât doar că scumpetea devine din zi în zi mai nesuferită. Mi-ar trebui un pardesus, pentru că, pe o vreme aşa caldă, nu pot îmbla cu paltonul, apoi nu e nici atât de cald, ca să pot îmbla numai în jachetă.

Îmbrăţişând pe toţi şi sărutându-vă mâinile, rămân al D-voastre supus fiu

Mihai”.

III.

„Berlin, în 17 luni 873.

Scumpii mei părinţi,

De două ori am scris lui Iorgu şi n-am căpătat nici un răspuns, aşa încât nu ştiu cum vă aflaţi acasă, şi tăcerea fratelui mă împle de nelinişte. Afară de aceea, i-a scris şi Şerban, de două ori, şi, după cum mi-a spus, înainte de vreo 4 zile, nici el nu căpătase încă răspuns. Vă rog, dar, a mă scoate din această nelinişte şi a-mi răspunde numaidecât, în urma primirii scrisorii de faţă. Pe la finea lui August sau începutul lui Septembrie, gândesc că mi-oi isprăvi examenele şi m-oi întoarce-n ţară. Aştept cu nerăbdare capătul vieţii mele de student, care desigur că pentru mine numai plăcută n-a fost.

Pe Şerban îl văd rar, căci şede foarte departe de mine. Dacă

vorbesc cu el despre afacerile lui, el nu mă clarifică, niciodată, într-atâta, ca să ştiu ce are de gând să facă. Ceea ce ştiţi D-voastră despre el ştiu şi eu... şi nici cred ca să-i fi descoperit el vreunui om din lume tot ce gândeşte. Astfel, el o duce destul de passabil; are amici, cunoştinţe cu doctori germani şi societatea lui e foarte căutată. El e şi membru la o societate ştiinţifică-medicală. Ce sunt românii care învaţă medicina aici, pe lângă el? Pot să zic că dispar... şi cu toate acestea. Eu o spun curat, nu-l înţeleg şi pace. Eu gândesc că n-ar avea decât să se prezinte, aici, la Universitate, pentru ca să-l facă de trei ori Doctor, dacă nu este încă. Aici, în Berlin, poartă acest titlu, fără ca cineva să i-l conteste, scrie reţete, face chiar vizite, căci, după legile prusiane, îi este permisă aceasta, se-nţelege că sub responsabilitatea sa personală. Dar presupunem c-ar rămâne chiar aici, ce viitor îl poate aştepta, în mijlocul unui oraş, unde sunt atâţia alţii.

Aşteptând un grabnic răspuns, vă sărut mâinile, sărut pe Iorgu, Harieta şi Aglaia (care pare că e acasă) şi rămân al D-voastre

supus fiu

Mihai”.

IV.

„Berlin, 22 Iun. 873 st. n.

Scumpii mei părinţi.

Sunt aproape două luni de când n-am primit nici un răspuns la vreuna din scrisorile mele. Cauza tăcerii D-voastră n-o cunosc şi tocmai aceasta mă neliniştește, căci îmi închipui, astfel, o mulţime de probabilităţi, care de care mai întristătoare.

Afară de aceea, mă văd constrâns şi de împrejurări ca să vă rog pentru ratele pe Iulie şi August, şi o fac aceasta cu inimă cu atât mai grea, pentru că nu ştiu dacă împrejurările în care vă aflaţi acuma nu vă fac penibilă realizarea sumei pe care-mi veţi trimite-o. Dar în curând vor înceta acestea, toate. Întrucât priveşte taxele de doctorat, voi face tot ce-mi stă în putinţă ca să vă scutesc de răspunderea lor şi am, din mai multe părţi, promisiuni de o pozivitate oarecare. Afară de aceea, cred că, zilele astea, va sosi şi Rosetti, agentul nostru din Berlin, şi voi intra cu el în relaţiunile în care am stat odată.

O noutate, care vă va interesa poate, este că a murit, aici, în Berlin, Matache Beldiman, un văr al lui Alecu şi cumnat al lui Rosetti.

Tinerimea română de aici a asistat la ceremonia funebră. Afară de aceea, am făcut, aici, cunoştinţa locotenentului Balş (ginerele lui Florescu), a Doamnei Ghica (născută Rosnovanu) şi a Madamei Beldiman, soţia lui Alecu, şi-mi pare că fata lui Calimah.

Eu aş ţine-o de rău lui Iorgu că nu mi-a scris, de atâta vreme, vreo două-trei şiruri, dar aştept de la D-voastră informaţia dacă n-a fost oprit, prin indispoziţiile sănătăţii lui, ca să-mi scrie. Vă sărut mâinile, îl sărut pe Iorgu şi pe toţi de acasă şi, în aşteptarea unui grabnic răspuns, rămân al D-voastre

supus fiu

Mihai.

Adressa: M. Eminescu cand. phil.
Berlin
Albrechtsstrasse No. 6 II. Treppen bei Lange”[116].

116 ALMANACH LITERAR, 1903, Cernăuţi, pp. 43-48

Vasile GHERASIM:

Eminescu la Viena

Într-a doua Duminecă de după Paştile anului acestuia, am fost la Suceava. Cum în „Adevărul Literar” (din 15 Aprilie 1923) apăruseră unele contribuţii preţioase pentru cunoaşterea vieţii de student, în Viena, a lui M. Eminescu, date publicităţii[117] de d. avocat Dr. Samoil Isopescu[118], m-am dus la D-lui, să capăt oare-cari lămuriri mai precise asupra celor apărute în revista dela Bucureşti. D. Leca Morariu relevase că multe dintre chestiunile din articolul citat sunt prinse de autorul anonim în aşa fel „încât uneori abia stai să le lămureşti înţelesul”.

Şi printre primele vorbe cu care m-a primit d. Isopescu au fost: „Aşa-i că sunt foarte multe greşeli în articolul din „Adevărul Literar”. Îmi pare că cei de la redacţia revistei au vrut să ştie mai bine lucrurile decât mine însumi, care le-am împărtăşit lor”. Şi Dumnealui a luat revista în mână şi a controlat rostul fiecărui cuvânt din cele ce i se atribuiseră Domniei Sale. Astfel, am precizat următoarele:

1. Conveneau la cafeneaua (nu restaurantul) „Troidl”, de pe Wollzeile, foarte mulţi Români din Viena. Erau, printre ei, şi Tancu din Năsăud, Vasile Bumbac din Suceava, „chiar atuncea domol şi potolit”, Nastasi din Siretele Bucovinei, mai târziu la Braşov, Vasile Burlă, student mai vechi – se pregătea pentru examenele din filologie – mai târziu profesor şi renumit filolog la Iaşi. Era Matei Lupu. Acest Matei Lupu[119] a fost avocat şi, apoi, călugăr la Mănăstirea Dragomirnei din

[117] Prin mijlocirea unui absolvent al liceului din Suceava.

[118] A nu se confunda cu profesorul cu acelaşi nume, avocatul fiind socrul celui mai bun primar al Sucevei, Franz cav. Des Loges – n. I. D.

[119] Editorul „Revistei Politice” din Suceava şi, deci, primul șef de gazetă care

Bucovina. Mai era şi regretatul Onisim Ţurcan, pe atuncea purtând titlul onorific, acordat de colegii săi, de „mitropolitul cel mare al plăieşilor". Şi ne spune d. Dr. Isopescu că, de câte ori conveneau acolo, Eminescu rămânea la „masa bătrânilor" (V. Grigoroviţa şi alţii), unde se discutau evenimentele din Ardeal şi celelalte Ţări române, iar tinerii îşi alegeau alte mese, unde discutau „de ale lor".

Societatea tinerilor mai convenea, adesea, şi la Onisim Ţurcan, care locuia pe Belvederegasse. Mai des, însă, la restaurantul Obermayer, unde formaseră societatea de chefuri „Steluţa" şi, apoi, „Gorila" şi, acolo, la bere, vorbea şi Eminescu, a cărui frumuseţe era admirată de toţi streinii din local.

D. Isopescu mai aminteşte de o fotografie, făcută în atelierul Lovy de pe Mariahilferstrasse vis à vis de Gartenbaugesellschaft, pe atunci. Se fotografiaseră, în grup, d. Isopescu, Eminescu, Stefanelli[120]. Cu părere de rău, până acuma n-am putut-o afla şi nici d. Isopescu nu mi-a putut da vreo îndrumare cum s-ar putea descoperi această preţioasă fotografie.

2. La 1870, d. Isopescu locuia într-o odăiţă, la un evreu spaniol, doctor în medicină, cu numele Camondo, iar V. Burlă „într-o odăiţă vis à vis peste tindă". „Într-o zi vine Eminescu la noi – terminase tocmai atunci nuvela „Sărmanul Dionis" – şi pe tema acestei lucrări începuse a se certa cu Burlă. Nu-mi aduc bine aminte care anume a fost cauza acestei certe: o anumită idee sau întreaga scriere. Văzând că această polemică devine înverşunată, le-am zis: „Haideţi la cafenea, la „Troidl"!". Şi ne-am dus; ei, însă, tot drumul nu s-au putut potoli".

3. Eminescu, împreună cu alţi colegi de la Universitatea din Viena, printre care Nastasi, Burlă ş. a., s-a dus, de Anul Nou 1870 – nu 1869, cum greşit ne spune „Adevărul Literar", la Dobling, pentru a-i aduce „plocon" lui Al. I. Cuza, fost Domnitor al Principatelor române unite. Ce fel de impresie a făcut asupra lui Eminescu această vizită nu ne poate spune d. Isopescu. Atâta doară, cât e scris şi-n „Adevărul

---

a publicat, în Bucovina, poemele lui Eminescu, ignorând cenzura impusă de fraţii Ioniţă şi Vasile Bumbac – n. I. D.

[120] Informaţie importantă! Ar fi o nouă fotografie (a 5-a!) a lui Eminescu, de la care cunoaştem, până astăzi, numai patru fotografii, vezi I. Scurtu, *Portretele lui Eminescu, Notiţe biografice*, Bucureşti, „Minerva", 1923, 11.

Literar”, că „au fost foarte bine primiţi de Cuza”. Naţionalist înflăcărat, cum îl ştim, tânărul Eminescu va fi fost cuprins de adâncă emoţie, când l-a văzut pe acela care a realizat Unirea Principatelor. Cât de mult îl pasiona pe tânărul poet soarta ţărilor române o dovedeşte şi faptul că dânsul l-a vizitat pe comerciantul B. Gh. Popovici, de pe Fleischmarkt, lângă biserica grecească, pentru a cere lămuriri cu privire la acela care era sortit să fie Domnul şi, mai târziu, Regele României. Prinţul Carol, în drum spre Bucureşti, s-a oprit la Viena, şi nu ştim ce l-a călăuzit la acest comerciant român, care l-a găzduit în casa sa. Lămuriri mai precise nu ne poate da nici d. Isopescu.

4. Interesant e, mai mult pentru noi Bucovinenii, şi faptul, că la cursurile savantului filolog romanist Mussafia, la care mergeau, pe lângă Eminescu – cum zice d. Isopescu – „mai toţi susnumiţii”, se ducea aproape regulat şi actualul Mitropolit al Bucovinei, Dr. Vladimir Repta. Căci, la 1870/71, când izbucnise războiul franco-german, dânsul părăsise Universitatea din Bonn, la care-şi urma studiile, şi venise la Viena, unde găsi un număr destul de mare de studenţi români.

5. „Citeam – zice d. Isopescu – împreună cu Eminescu, din Schopenhauer, Rousseau; apoi Buchner „Kraft und Stoff”. Din literatura şi filozofia indică îmi citea dânsul „Sacuntala”, eposuri străvechi de ale Inzilor şi „Vedele” inde: toate în traducere germană”. Eminescu făcea excerpte şi memoriza părţi mai însemnate.

Dânsul ajunse să spună: „Idealul meu e Nirvana”. Iar, d. Isopescu, combătându-i această concepţie pesimistă, zicea: „Pentru mine e actio, nu Nirvana”.

E bine să plasăm aici lămurirea foarte preţioasă pe care ne-o dă d. Isopescu despre felul cum citea Eminescu. Iată ce ne spune D-lui: „Eu împrumutam cărţi dela Biblioteca Universităţii; fiind student ordinar, o puteam face, iar Eminescu, numai student extraordinar, nu o putea. Împrumutam cărţi şi pentru Eminescu, pe care dânsul le citea acasă, în timpul zilei, când eu eram prin oraş, sau la cursuri. Iar noaptea, sau ceteam împreună, sau îmi povestea din cele cetite ziua”.

„Mergeam, însă, împreună cu Eminescu, la Biblioteca curţii imperiale, de unde nu se puteau împrumuta cărţi acasă. Pe cât ştiu, numai în această Bibliotecă publică citea dânsul. Şi citea mai cu seamă cărţi

care nu se puteau afla în alte biblioteci publice".

Iată-l, deci, pe Eminescu care „ţinea să cetească în tihnă şi nu se ducea pe la bibliotecile publice" (Slavici „Omagiu lui Eminescu" 1909)[121], ducându-se, totuşi, la biblioteca curţii imperiale, unde „cetea foarte mult". („Adevărul Literar" 15 Apr. 1923).

6. Studenţii români şi mulţi dintre ceilalţi domni din colonia română din Viena primeau şi citeau foi româneşti, ce veneau din Bucureşti şi Iaşi. Eminescu spunea, adesea: „Ce limbă stricată e la Bucureşti! În gazete, româneşte, mai nimic. Singurele cuvinte: „ba", „da", „tu", „eu" sunt româneşti; de altfel, numai vorbe franţuzeşti, bulgăreşti, greceşti, turceşti şi Dumnezeu mai ştie câte alte soiuri; ei, pripăşiţii şi înstreinaţii, ne schilodesc biata limbă strămoşească!".

Îl recunoaştem pe Eminescu, care ne-a dat limba literară românească, în stare să exprime, pe înţelesul tuturor, cele mai profunde gândiri. Tot pe atunci, a încercat să traducă, în aceasta limbă, din poeziile lui Heine. Căci îi spune prietenului său Isopescu: „am tradus ceva din Heine" (nu „poeziile lui Heine", cum iarăşi greşit ne informează „Adevărul Literar" art. cit.).

7. Artista de la teatrul curţii imperiale, numită Bognar[122], a existat într-adevăr şi Eminescu a cunoscut-o. În „Adevărul Literar" din 6 Mai 1923, d. I. Nandriş, prieten bun cu răposatul Ion Grămadă, se îndoieşte de existenţa acestei artiste. Dumnealui, împreună cu Grămadă, a avut prilejul de a vorbi cu o altă artistă, Auguste Baudius-Wilbrandt (nu Bandins-Wildbrandt!, despre care se spune că l-ar fi cunoscut pe Eminescu[123]) Această Baudius însă „nu-şi aduce aminte deloc" de poetul nostru. Că s-au cunoscut este foarte probabil. Şi încheie d. Nandriş aceste importante destăinuiri: „Ar fi interesant de constatat dacă sunt două femei de care s-a amorezat Eminescu – amândouă artiste de la Burgtheater sau poate e una şi aceeaşi, cunoscută de prietenii lui sub diferite nume".

Sunt două artiste. D. Isopescu dă lămuriri exacte în legătură cu

[121] Şi „Junimea Literară" 1923 pag. 127, unde d. Leca Morariu ne atrage atenţia asupra contradicţiilor ce se ivesc atunci când comparăm relaţiile dare de diferiţi informatori.

[122] Nu „marele tragedian Bognar", cum tipăreşte „Ad. Lit." din 15 Apr.

[123] Vezi argumentele aduse de d. I. Nandriş.

relaţiile ce ar fi existat între Eminescu şi „Bognar, marea tragedă dela Burgtheater”. Iată ce aflăm de la d. Isopescu: „Eminescu locuia la mine, pe Landstrasse-Adamsgasse No. 5 etaj II[124]; era, cum zice Neamţul „Bettgeher”-ul meu, adică mă învoisem cu dânsul să doarmă într-o odaie cu mine (nu într-un pat, cum citesc în „Ad. Lit.”). Câteodată, mergea la artista Bognar. Ţin minte, ca astăzi, că Eminescu primea, din când în când, un bilet de vizită, pe care era tipărit: „Bognar, Hofschauspielerin”. Şi jos, în colţ, era indicată ziua în care avea să aibă loc „jour”-ul şi ora când trebuia să se adune lumea în locuinţa artistei, de pe strada Landstrasse-Hauptstrasse. La aceste „jour”-uri veneau tot felul de artişti”. Cum a fost introdus şi Eminescu printre aceştia, în casa artistei, nu ne poate lămuri nici d. Isopescu. Dumnealui, însă, afirmă că dânsa îl iubea, căci „Eminescu era băiat frumos şi vorbea o limbă nemţească interesantă”.

Şi mai rectifică dl. Isopescu afirmaţiile strecurate în „Adevărul Literar”: „La ea nu mergea Stefanelli, şi nici nu o cunoştea pe Bognar” (vezi „Ad. Lit.”, în care se spune tocmai contrarul).

„Că Eminescu ar fi avut oarecari sentimente de iubire pentru această Bognar, despre care auzisem că era foarte frumoasă, nu aş putea să spun. Căci Eminescu nu vorbea nimic despre ceea ce-l privea numai pe dânsul; şi, în schimb, nu cerea nici de la noi să-i destăinuim ce numai pe noi personal ne interesa”. Atâta d. Dr. Isopescu.

Tot în „Adevărul Literar” (27 Mai 1923), d. I. Pop-Florantin, în articolul „Cincantenarul României June”, ne dă cele mai precise lămuriri asupra faptului că Baudius şi Bognar au fost două artiste la teatrul curţii imperiale din Viena. Dumnealui le-a văzut, cu ochii săi, pe amândouă şi ne spune că, pe la 1868, o socotea pe Baudius „nu frumoasă, dar într-adevăr figură bizară”. Iar despre Friederica Bognar, d. Pop-Florantin ne spune că era de origine ungară[125]. „Ea zguduia sufletele”, încât lumea zicea: „Friederica Bognar nu cuvinte rosteşte, ci lacrimi”.

Este, deci, uşor de înţeles că, printre cei mulţi adoratori ai marii artiste, se afla şi Eminescul nostru. Sufletul lui impresionabil se putea

[124] Din „toamna anului 1871, pe la finea lui Octombrie, am locuit cu Eminescu” până în mai 1872, când a plecat la Berlin” („Ad. Lit.”).

[125] Ceea ce nu pare a fi adevărat, deoarece dânsa s-a născut la Gotha, în Germania (16 Februarie 1840)

câştiga uşor prin măreţia artei, precum o ştim aceasta de mai înainte, când elevul Eminescu s-a luat pe urmele unor „paseri călătoare”, venite la Cernăuţi în numele artei.

Putem spune, cu siguranţă, că, în timpul când Eminescu o cunoştea pe artista Fr. Bognar şi avea intrare chiar în saloanele ei, dânsa nu mai era la Burgtheater. Este cunoscut că, la 1870, dânsa se retrage din acest teatru, pe motivul că nu i se acordau roluri de eroine mai în vârstă, ci era silită să joace tot în roluri tinere. În cei 12 ani, cât a fost artistă la Burgtheater, Bognar a creat roluri ca Gretchen, Ester, Agnes Bernauer, Kriemhilda ş. a. Probabil că Eminescu a văzut-o jucând şi în astfel de roluri. Cert e că, după 1870, Bognar apărea pe scenă numai ca oaspe, şi anume în roluri eroice ca Sapfo, Iudita, Maria Stuart, Deborah ş. a. Ca atare, Eminescu desigur a văzut-o.

Despre cealaltă artistă, Auguste Baudius-Wilbrandt, ştim că era cu aproape 5 ani mai tânără decât Bognar (era născută la 1 Iunie 1845) şi că dânsa, în această vreme, adică de la 1861-1878, era artistă la Burgtheater-ul din Viena. Dovezile pe care ni le aduce d. I. Nandriş (sonetul „An Baudius” şi spusele răposatului Dr. Sterie N. Ciurcu) ar fi în măsură să ne întărească părerea că Eminescu a cunoscut-o şi pe această artistă, rivală, în ale artei, a Friederikei Bognar („Junimea Literară”, 1933, 374-379)[126].

[126] JUNIMEA LITERARĂ, nr. 4-5/1923, pp. 86-90

T. V. STEFANELLI:

Eminescu și Serbarea de la Putna, 1871

Serbarea de la Putna, din 15/27 august 1871, a fost una din cele mai frumoase şi valoroase serbări aranjate de societatea academică „România Jună” din Viena. Toată suflarea românească a primit cu cea mai mare însufleţire ideea aranjării acestei serbări, în Putna, la mormântul marelui Erou, spre a se închina la acest sfânt mormânt şi a aduce omagii de pietate şi veneraţiune Aceluia ale cărui rămăşiţe pământene, timp de peste trei secole şi jumătate, se odihneau în vechea mănăstire, zidită de dânsul. Era întâia serbare la care au luat parte românii din toate ţările locuite de dânşii.

Şi ideea aceasta a purces de la Eminescu![127]

În nopţi nedormite, cufundat în cetirea vechilor cronicari şi cuprins de un fior de pioasă admiraţiune faţă de umbrele mari ce se închegau înaintea ochilor săi visători şi luau minunatele forme plastice,

[127] Eminescu mi-a spus-o singur că el a „clocit” această idee şi, când l-am întrebat de ce retace aceasta şi nu o spune, ca să o ştie toţi, nu numai cunoscuţii săi cei mai de aproape, mi-a răspuns că nu ar fi recomandabil să ştie guvernul austriac că românii din România, adecă supuşi străini, au propus aranjarea acestei serbări, dar el (Eminescu) a sugerat ideea, în mai multe părţi, aşa că nu se mai ştie de la cine anume vine. Şi, în adevăr, în toate discuţiunile şi actele privitoare la serbare nu se menţionează cine a fost acela de la care a venit ideea. În scrisoarea sa, adresată lui D. Brătianu (vezi *Scrieri politice şi literare* ale lui Eminescu), Eminescu rămâne consecvent, numai ca să nu sufere serbarea. De altfel, şi modestia prea cunoscută a lui Eminescu ne explică de ce nu-şi asumă el ideea serbării.

ce le admirăm mai cu seamă în satirele sale, în astfel de nopţi tăcute va fi plăsmuit şi el ideea de a sărbători memoria celui mai mare erou al neamului său, a o sărbători în acel falnic locaş, pe care îl ridicase eroul întru mărirea Cârmuitorului tuturor biruinţelor, îl dăruise cu atâta odoare, îl înfrumuseţase cu atâta splendoare şi pe care, în sfârşit, îl hotărî să fie locaşul vecinicei sale odihne.

Timid şi sfios va fi împărtăşit Eminescu, dintru început, această idee unuia şi altuia din colegii săi, timid şi sfios din pricină că realizarea ei, atât din cauze politice, cât şi materiale, nu era uşoară şi visul său, poate cel mai frumos, lesne putea numai vis să rămână. Dar când văzu că ideea sa este acceptată cu mare însufleţire de colegii săi, atunci sfiosul şi puţin energicul Eminescu începu să dezvolte o deosebită activitate pentru realizarea ideii sale.

Studenţii din Bucovina, al căror număr pe atuncea era la Universitatea din Viena foarte mare, apoi toţi ceilalţi membri ai „României June”, originari din România, Transilvania, Ungaria, Banat şi Macedonia, şi, mai cu seamă, Ioan Slavici, un bun prieten al lui Eminescu, se puseră pe lucru, şi, de acu, Eminescu şi Slavici, şi noi bucovinenii, cari, prin cunoştinţele noastre locale, eram mâna dreaptă a întregii întreprinderi, stăteam în fruntea memorabilei mişcări, susţinuţi cu cea mai mare căldură de ceilalţi colegi ai noştri.

Astfel, am putut păşi în public uniţi şi însufleţiţi de ideea ce o urmăream cu toţii. Apelurile îndreptate către publicul român au avut rezultatul dorit. Scrisorile de aderenţă soseau din toate părţile şi banii veneau cu prisosinţă, căci aveam nevoie de mulţi bani, spre a da serbării acea splendoare ce i se cuvenea, ca unei serbări a întreg neamului românesc. Dar dintru început aveam a ne lupta cu mari greutăţi şi chiar întreaga noastră serbare era în pericol de a nu se realiza, când cea mai mare parte din banii adunaţi şi depuşi la firma comercială „Perlea şi Mureşianu” din Viena. se pierdură, în urma dispariţiunii acestor comercianţi de pe piaţa din Viena.

Îmi aduc aminte ce fierbere era atunci între studenţi, când se lăţise această veste amară. Eminescu era cel mai deprimat şi mai abătut decât toţi. Când ne-am întâlnit şi l-am întrebat ce zice la toate acestea, lung timp nu mi-a răspuns nimic, ci a stat tăcut şi cu capul plecat, apoi zise :

– Ce va zice lumea, ce vor zice contribuenţii? Toată serbarea e primejduită, căci publicul nu va mai avea încredere în noi. Şi tocmai o firmă românească a trebuit să ne aducă o decepţiune atât de amară. Ce calamitate!

Se institui o comisiune de anchetă, care avea să cerceteze afacerea şi să stabilească responsabilităţile. Când această comisiune veni să raporteze, toată studenţimea era adunată în o sală mare a universităţii. Raportor al acestei comisiuni era Ioan Slavici. Cea mai mare tăcere domnea în sală, când începu Slavici să citească raportul său, desfăşurând toate fazele afacerii şi rezultatul la care a ajuns comisiunea de anchetă.

Concluziunea acestui raport era că faţă de împrejurările date şi având în vedere că nu s-a putut afla urma lui Perlea şi Mureşianu, iar depunătorii, având pentru dânşii cea mai bună credinţă, nu se poate face nimica.

După cetirea raportului, a urmat o discuţie foarte animată, dar, în sfârşit, concluziunile convingătoare ale raportului au fost primite. Eminescu a fost de faţă la această şedinţă, dar nu a luat parte la discuţiune.

După şedinţă, m-am întâlnit cu Eminescu, cu Pamfil Dan şi cu alţi colegi, într-un restaurant. Toţi eram foarte abătuţi şi stăteam sub penibila impresie a nenorocirii ce ne-a lovit. Dar Eminescu a fost întâilea care ne-a încurajat şi ne-a zis că opera începută trebuie să o ducem la capăt. Ne-a spus că, după dispariţiunea lui Perlea şi Mureşianu, au mai incurs bani, că vor mai incurge şi de acu, căci mare parte din liste încă nu sunt înapoiate şi multe corporaţiuni şi institute publice nu au trimes încă ofrandele lor.

Şi prevederea lui Eminescu s-a adeverit, iar el şi Slavici lucrau din toate puterile pentru realizarea operei începute.

Se alese un nou comitet aranjator, în fruntea căruia sta Ioan Slavici, ca prezident. Pamfil Dan a fost ales casier. Eminescu, după cât îmi aduc aminte, formal, a refuzat să facă parte din acest comitet, pentru că el, ca totdeauna modest şi sfios, nu râvnea niciodată să stea în fruntea unei întreprinderi, dar de fapt a lucrat foarte mult în acest comitet.

Sub conducerea noului comitet, lucrările înaintară repede. Sosiră şi banii adunaţi prin colecte, cari acum erau administraţi, de Pamfil Dan, cu deosebită precauţiune şi chiar avariţie. Astfel s-a putut, în scurt,

răscumpăra urna de argint, comandată la o fabrică din Viena, şi se putură întâmpina marile cheltuieli îmbinate cu această serbare, care a costat cam 35.000 de florini sau 70.000 de coroane.

Sosind vara, lucrările înaintau mereu şi cel mai bucuros dintre toţi era Eminescu, care, la oricare ocazie ne întâlneam, repeta, cu deosebită mulţumire sufletească, că serbarea e asigurată.

Câtva timp înainte de serbare, comitetul aranjator s-a mutat la Cernăuţi, ca să poată dirija de aproape lucrările. Era şi Eminescu acolo şi, ca unul ce cunoştea Cernăuţul aşa de bine, lucra din răsputeri, împreună cu comitetul. El era ales şi în delegaţiunea ce avea să reprezinte, la serbare, pe studenţii din Viena. De la Cernăuţi, comitetul se stabili, apoi, în Putna.

Eu am sosit la Putna cu trei zile înainte de serbare. Eminescu sosise cu câteva zile înaintea mea, avea acu cunoştinţă locală şi mă informă despre toate. Mişunau curtea mănăstirii şi satul Putna de studenţi şi de lumea ce sosise înainte de serbare, iar în preziua serbării sosiră delegaţiunile şi restul oaspeţilor, primiţi cu multă pompă la arcul de triumf, ridicat la hotarul satului Putna. Eminescu era cunoscut cu cei mai mulţi studenţi şi cunoştea cea mai mare parte din oaspeţii sosiţi din România.

– Uite, acela-i Mihai Kogălniceanu şi celălalt, de lângă dânsul, e Cerchez, primarul Iaşilor; ei stau de vorbă cu colonelul Boteanu.

Astfel, îmi arătă el mai multe persoane, pe care le cunoştea. Ne îndreptarăm spre mănăstire şi intrarăm, întâi, într-o casă dărăpănată, ce se afla înaintea zidurilor mănăstirii. Aici se sălăşluise mulţimea de studenţi. Apoi intrarăm în curtea mănăstirii, unde întâlnirăm, iarăşi, foarte mulţi studenţi, tot în grupuri. Întrebându-l pe Eminescu despre unul şi altul, el îmi arătă pe câţiva:

– Vezi-l, cel cu mustaţa rasă e Alexandru Xenopol, venit din Berlin, şi, dincolo, cel ce vorbeşte este Grigore Tocilescu, din Bucureşti.

Mergând mai departe, întâlnirăm doi studenţi,

– Uite, cel mai bătrân, cu barbişon, este Ioan Brătescu şi cel mai tânăr, scos ca din cutie şi chitit ca o fată mare, este Ghedem, delegaţi ai studenţilor din Bucureşti, împreună cu Tocilescu.

Întrebându-l pe Eminescu ce nume e Ghedem, el râse şi-mi spuse că acesta se iscăleşte Gh. Dem. Teodorescu, dar studenţii îl poreclesc

Ghedem. El este şi corespondent al ziarului *Românul*.

A trebuit să-l părăsesc, atuncea, pe Eminescu, căci şi eu, şi el, aveam mult de lucru, dar când soarele începu să se ascundă după piscurile păduraticilor munţi, atunci iarăşi ne-am întâlnit. Acuma avea un teanc de hârtii subsuoară şi îl purta cu sine. L-am întrebat ce fel de hârtii sunt acelea şi mi-a răspuns că este o poezie, ce are să o împărţească, a doua zi. Mi-a dat, îndată, un exemplar din acea poezie, pe care începui să o citesc, cu glas. Se vede că lui nu i-a plăcut cum o citesc, căci îmi luă repede poezia din mână şi, punând teancul jos, începu să o citească el însuşi, cu o deosebită însufleţire, încât şi eu stăteam nemişcat, privind la dânsul şi ascultându-i glasul frumos, cu care intona el deosebitele strofe ale acestei poezii. Las să urmeze aici câteva strofe de la începutul poeziei şi apoi cea din urmă, pentru ca să se poată judeca însufleţirea lui Eminescu:

1.
Şi strunele plesnite şi harpa desfăcută
În salcia pletoasă, de care atârna
L-a Isterului râpe, acuma este mută,
Şi cântul ei de aur nu pot a-l deştepta.

2.
Ce vânt trăgând s-aude sub crengile plecate
Spre unda cristalină ce fuge şopotind,
Şi umbrele din apă tot rânduri înecate
Se par că lasă-n urmă o voce suspinând?

3.
Durere!... şi-i profundă când România plânge
Cu fruntea-nfăşurată de doliu la mormânt;
Durere-i pretutindeni, durerea se răsfrânge
În valea şi Carpatul ce-i românesc pământ.

4.
Ca valurile mării ce-n sânu-i se frământă
Şi spre un ţărm sau stâncă se-mping a se opri,
Aşa durerea sparge o ţară şi s-avântă
Colo spre mănăstire la Putna a lovi.

5.
De printre munţi, câmpie, din unghiuri depărtate,
Din târguri, municipii, cătune, un popor
De-acelaşi curat sânge se scoală să ia parte
La zi de sărbătoare, la rugăciune-n cor.
6.
Cu-a naţiunii cruce, de secoli ferecată,
Ca pelerin păşeşte la noua Golgotă,
Unde eroul zace şi ţărna-i fu uitată.
Tăcere!... Este ora acum a ne ruga:
7.
„Mărire ţie, Doamne! O, Iehova, mărire!
Ce verşi în noi durerea ca balsamul ceresc
Să curăţi moliciunea, nedemnă moştenire,
La pragul casei tale, palat dumnezeiesc!”.
8.
Virtutea românească, virtutea strălucită
De patrie şi lege, aici în sanctuar
Se ştie-nmormântată. O dalbă zi-i sosită.
Poporul stă-n genunche s-o-nveţe la altar.
9.
Şi imn de rugăciune sub bolţile bătrâne
Vibrează cu putere, şi fumul majestuos
De smirnă, de tămâie din vasele divine
Se urcă către tâmplă în nour luminos (…).
24.
O, munţi şi văi profunde, oh! daţi-mi pentru-n nume
Sublima voastră voce, că-i trist sufletul meu.
Dar bardul nu, nu cântă... el plânge şi-apoi spune:
O, Ştefan! tu eşti mare şi la mormântul tău!

Adâncul sentiment, cu care cetise Eminescu poezia, îl emoţionase astfel, încât nici nu observase că în jurul nostru se strânse mai multă lume, care asculta şi ea în tăcere, cuprinsă de farmecul frumoasei declamaţiuni a lui Eminescu. Când sfârşi Eminescu, izbucniră „Bravo!”şi „Minunat!”din

mulţime. Eminescu îşi veni în fire şi am putut observa că era foarte nemulţumit de aplauzele mulţimii. Repede îşi ridică teancul de jos şi se depărta spre partea opusă mănăstirii, în direcţia spre sat. Eu mă ţineam de dânsul şi acuma îl întrebai de cine-i poezia ?

– Nu ştiu, zise el scurt, mai că brusc, dându-mi să înţeleg că doreşte să curm cu întrebările.

Şi astăzi, după atâţia ani, scriind aceste rânduri şi având înaintea mea acelaşi exemplar de poezie, ce mi l-a dat, atunci, Eminescu, mă întreb: „Cine-i autorul acestei poezii, pe care a împărţit-o Eminescu?”. Eram, atunci, convins că-i de Eminescu, care, în modestia sa, nu voieşte s-o mărturisească, dar, cu toate cercetările mele la Slavici şi alţii, nu am putut afla autorul nici până azi[128].

[128] Poezia este tipărită în tipografia *Neamului român* din Iaşi şi are 24 de strofe. Eminescu a împărţit-o, în ziua serbării, între public, dar în dările de seamă ce au apărut asupra serbării, în ziarele din România, nu am aflat-o nicăieri reprodusă sau amintită. De aceea, dau aici textul şi acelor strofe ce nu sunt cuprinse în descrierea de mai sus :

10.
Stă sus martirul lumii ce-i Dumnezeu putinte,
Iar jos l-a lui picioare mormântul umilit
Al omului, în care un snop de oseminte
E-o mână de cenuşe, odor nepreţuit.

11.
Din astă catacombă şi mucedă şi rece,
Din ist sicriu de ghiaţă de noapte-nfăşurat
Cu giulgiul nepăsării, un fulger iaca trece
Şi de-a virtuţii raze tot templu-i decorat.

12.
În nimbul ce-ncunună mormântul se zăreşte:
Lipniţul, Grumăzeştii şi Balta şi Ciceu,
Dumbrava roşă, Baia şi cum îngălbineşte
Făloasa semilună la Racova de greu.

13.
Dar printre fum şi lupte în cercul de lumină
Se văd cereşti casteluri de-alui Hristos tării.
Şi între ele-i Putna în care-adânc se-nchină
Lui Ştefan Vodă astăzi ai României fii.

14.
Aice e fântâna cea plină de mărire,
De sânta pietate, de-al patriei amor;
Aice-i eroismul ce trăsnet de-ngrozire
Fu duşmanilor ţării sfărâmând trufia lor.
15.
O, mamelor române! aduceţi-v-aminte
Că dintre voi fu una: Elena, ce ne-a dat
A patriei mărire! Şi când lipiţi fierbinte
La sânul vostru pruncul, îi daţi un sărutat,
16.
Un sărutat da mamă, extaz de bucurie
Ce numai sus în ceruri se poate repeta,
În numele lui Ştefan îl daţi să reînvie,
Şi duceţi pruncul vostru la Putna-l închina.
17.
Iar tu, junime verde, la ist izvor de viaţă
Cu unde de virtute ce-i al măririi loc:
Învaţă-a iubi ţara, a o iubi învaţă
Şi-n el inimă, suflet căleşte-ţi ca-ntr-un foc.
18.
Aşa, junime scumpă, frumoasă auroră
A patriei române! Al nostru viitor,
Şi al naţiunei soare, din a virtuţii horă
Se naşte, vă surâde, vă cată cu amor.
19.
În leagănul de moarte vederea nu pătrunde
Că-i noapte fără ziuă, că-i soarele apus;
Dar spiritul sondează şi-n muşchiul lui, fecunde
Seminţi de lauri zice: că Ştefan v-au depus.
20.
Din turnul mănăstirei cu fruntea-ncărunţită
De patru secoli cântă un glas armonios,
Şi-a lui vibrare dulce de-aramă curăţită
Prin flăcări întreite, e imn religios.
21.
E-a clopotului Buga suspin şi lamentare
Ce-a munţilor ecouri de freamăt le-au împlut.

Sosi memorabila zi a serbării, o zi minunată, care a favorizat ceremonia deschiderii serbării. În porticul festiv, ridicat aproape de mănăstire, Ioan Slavici, ca prezident al Comitetului aranjator, rosti, în faţa publicului, cuvântul de deschidere, apoi se formă convoiul care plecă în lungă procesiune spre mănăstire. În frunte, mergeau membrii Comitetului, învestiţi cu late eşarfe tricolore. Ei purtau urna de argint şi două minunate văluri, una de catifea roşie şi alta albastră, cu măiestre cusuturi de aur, cari erau lucrate una de damele române din Bucovina, iar alta de cele din România. Aceste daruri aveau să se depună pe mormântul eroului sărbătorit. Era impunătoare această mulţime, compusă din inteligenţă şi popor, care încet şi tăcută înainta pios spre locaşul unde se odihneau osemintele marelui Domn.

Eu mă aflam lângă Eminescu. El era tăcut şi înainta cu capul plecat. Îţi făcea impresia că gândurile sale planau în depărtări ce numai el ştia să le pătrundă. Aşa am ajuns la mănăstire şi am intrat în sfântul locaş, unde, la dreapta, se află mormântul Eroului. De o parte şi de alta a mormântului, sta Comitetul, iar lui Eminescu şi mie ne succese să stăm în faţa mormântului, la o depărtare cam de doi paşi.

Se ţinură cuvântările, se depuseră darurile pe mormânt, apoi urmă solemna închinare a delegaţiunilor şi a altor credincioşi înaintea mormântului. Moment înălţător, care ne transporta şi ne umplea de tainice fioruri, nesimţite până atuncea! Această însufleţire a ajuns însă la culme când colonelul Boteanu, în mare ţinută, păşi înaintea mormântului şi ţinu o scurtă cuvântare, în memoria celui ce se odihneşte aici de peste trei

---

Ah! cântă la mormântul ce astăzi e-n serbare
Că glasu-ţi pentru lume şi cer este făcut.
22.
Te leagănă pe vânturi, şi-a ta melancolie
Misterioasă limbă în inimă lovind,
Fă lacrime să curgă, colo fă-n vecinicie
Eroul să tresalte, al tău glas auzind
23.
Şi strunele plesnite, şi harpa desfăcută
În salcia pletoasă, de care atârna,
L-a Isterului râpe, acuma este mută
Şi cântul ei de aur nu pot a-l deştepta.

secole, dar al cărui geniu veghează şi azi asupra scumpului său popor. Iar când, apoi, îşi plecă Boteanu genunchii înaintea mormântului, când îşi descinse centironul de aur de la brâu şi-l depuse pe mormânt, rostind, cu adâncă emoţiune, cuvintele: că în numele oştirii române îl depune, în semn de admirare şi pioasă veneraţiune pe mormântul marelui căpitan şi cârmuitor de lupte, atuncea parcă trecu un fior prin cei de faţă şi toţi erau aşa de emoţionaţi, încât vedeai că, fără voie, li se furişară lacrimi în ochi[129]. Acuma îmi făcu Eminescu semn să ieşim şi-mi zise, afară, că acesta a fost cel mai sublim şi mişcător moment al întregii serbări. Adânc impresionaţi, am ieşit din curtea mănăstirii şi am îndreptat paşii noştri spre un grup de poporeni.

Acolo se frigea un întreg bou, pe o uriaşă frigare de lemn, aşezată pe două furci, înţepenite în pământ. Câte patru oameni o învârteau, de ambele părţi, iar jarul de sub frigare era aşa de mare, de nu te puteai mai că apropia. Cu deosebită plăcere se uita Eminescu la acest pitoresc tablou şi-mi zise că întâiaşi dată vede un bou întreg pe frigare. Începu să ploaie şi ne despărţirăm. Această ploaie răcoritoare ţinu cam o oră, dar apoi se făcu iarăşi timp minunat de frumos şi nu împiedică de fel serbarea, adică masa festivă, în portic, cu 1.600 de tacâmuri, la care Alexandru Xenopol a ţinut cuvântarea festivă. Nu a fost împiedicată nici ospătarea imensei mulţimi a poporului, nici petrecerile poporale şi hora mare, ce se încinse, după-amiază, pe iarba verde, lângă porticul festiv. Cu toate că iarba era încă udă şi ici-colea mici băltoace, hora se învârtea cu mult foc şi când domnii luară la joc şi pe fetele şi nevestele din popor, care priveau cum joacă domnăriile, se auzeau aplauze de clocoteau codrii, la ale căror poale se desfăşura acest încântător tablou de înfrăţire între inteligentă şi popor. Începutul îl făcuse Alexandru Xenopol, care trase la joc pe o fată minunat de frumoasă din Putna, şi lui îi urmară şi ceilalţi dansatori. Pe Eminescu nu l-am observat la horă şi când ne-am întâlnit, seara, la Congresul studenţilor, mi-a spus că a privit din depărtare la joc.

La Congresul studenţilor, care s-a întins până târziu, după miezul nopţii, a luat parte şi Eminescu, dar nu a vorbit nimica. El îmi spuse că cele patru teme puse în discuţiune nu erau de mai înainte cunoscute celei mai mari părţi din studenţi, că, prin urmare, nu erau studiate şi nici nu

[129] Acest centiron se află şi astăzi pe mormântul lui Ştefan cel Mare.

vor putea fi rezolvate aşa de uşor. Şi, în adevăr, acest congres nu a avut nici un rezultat practic.

Eminescu şi eu am părăsit congresul foarte târziu, după miezul nopţii, înainte de ce se închisese discuţiunea, şi, obosiţi cum eram, ne întrebarăm unde vom dormi în noaptea asta. Cercarăm, întâi, să aflăm adăpost în vreo chilie de călugări, dar toate chiliile erau ocupate de oaspeţi.

Pentru cei ce nu erau studenţi se îngrijise, dar studenţii erau lăsaţi în voia Domnului. Stând aşa, nedumeriţi, în poarta cea mare din zidul mănăstirii, vedem că un flăcău se coboară din turnul de deasupra porţii, cu o sarcină de fân în spate. Eminescu îl întreabă de unde aduce fânul şi acesta îi spune că din turn, căci acolo este fânul mănăstiresc.

– Eureka!, strigă atunci Eminescu, avem acu unde dormi!

Şi amândoi ne suirăm în turn, să cercetăm mai aproape localitatea ce avea să ne adăpostească peste noapte. Luna strălucea prin obloanele turnului şi lumina interiorul.

– De minune!, zise Eminescu. Fân proaspăt şi aer curat! Liebchen, was willst du noch mehr?

Dar ne era grozav de foame. Ne coborârăm, deci, din turn, ca să mâncăm ceva, şi ne duserăm în casa de dinaintea zidurilor mănăstirii, despre care am vorbit. Acolo mâncau mai mulţi studenţi. Am mâncat amândoi pâine, slănină afumată şi brânză şi am băut câte un pahar de vin.

Aproape de noi mâncau cei doi studenţi, despre care îmi spusese Eminescu că sunt Brătescu şi Gh. Dem. Teodorescu. Aceştia aveau mâncări bune, căci îi vedeam mâncând bucate alese, ce desigur şi le-or fi adus cu dânşii. Când să ne ducem la culcat, se adresează Teodorescu către noi, întrebându-ne unde dormim. Eminescu îi răspunse:

– În turnul lui Ştefan cel Mare!

Şi-i descriem locul descoperit de noi.

Se născu acu o dispută între Brătescu şi Teodorescu: Să doarmă şi ei în turn sau ba? Brătescu se vede că era ceva bolnav, căci veşnic era învelit într-un pled. În sfârşit, numai Teodorescu se hotărî să vie cu noi în turn, dar trecu timp îndelungat până se găti, căci îşi aduna lucrurile, un geamantan, un palton, un pardesiu, o pereche de ghete de lac, care se vede că nu aflase loc în geamantan; toate acestea le dete unui servitor,

ca să i le suie în turn. Ajunşi acolo, aprinserăm un capăt de lumânare, ce-l aduseserăm de jos şi ne pregătirăm culcuşul. Teodorescu alese lung timp locul de culcare, potrivi fânul. Îşi făcu un căpătâi, învelind fânul în pardesiu; îşi dezbrăcă jacheta şi o aşternu sub dânsul, apoi îşi puse în cap o şapcă neagră de mătase, în forma unei tichii. Îşi scoase gulerul, se îmbrăcă în palton şi se întinse, astfel, pe patul improvizat.

Eminescu şi eu puserăm câte un braţ bun de fân sub cap, ne scoaserăm jiletcile, le întinserăm pe căpătâi şi ne culcarăm, îmbrăcaţi cum eram.

– Acu să am o cafea neagră, aş crede că sunt rege!, zise Eminescu.

Se făcu, apoi, tăcere. După un timp îl mai aud pe Eminescu zicând:

– Câte n-a văzut acest turn, în decursul atâtor sute de ani, şi câte ar putea povesti!

Poate că Eminescu ţesea în gândul lui întâmplările ale căror martor, prin secole, fusese acest vechi turn, dar eu şi Teodorescu am adormit, obosiţi de căldura şi munca de peste zi, şi cu toţii ne trezirăm abia dimineaţa, când clopotul Buga chema credincioşi la rugăciune. Mai cercarăm să dormim, dar nu era cu putinţă, şi când soarele se ivi la obloanele turnului, ne sculărăm. Teodorescu avea mare supărare, că nu-şi afla ghetele de lac, ce le adusese în turn. Am răscolit tot fânul şi am căutat în tot ungherul, dar în zadar. Se vede că un bun creştin ne vizitase, noaptea, şi, plăcându-i ghetele cele faimoase, le şterpelise. Eminescu făcea haz de necazul lui Teodorescu şi-i zise:

– Vezi, aşa-ceva nouă nu ni s-ar putea întâmpla!

– Şi de ce nu?, întrebă Teodorescu, supărat.

– Pur şi simplu pentru că avem numai câte o pereche de ghete şi din picioare nu ni le poate fura!

Ce a făcut Teodorescu, în acea zi, fără ghete de lac, nu ştiu, căci l-am lăsat în turn, iar Eminescu şi eu ne-am coborât în jos.

Ne-am despărţit la poarta mănăstirii, mergând fiecare la lucrul său, căci şi în această zi aveam multă treabă. Avea, adică, să se oficieze parastasul în biserică, avea, iarăşi, să fie masă mare în portic şi egumenul mănăstirii avea să cetească vechiul şi frumosul necrolog, privitor la Ştefan cel Mare, alcătuit de Vartolomei Măzăreanul, iar după eventualele

cuvântări ale oaspeţilor, prezidentul Slavici avea să declare serbarea oficială de închisă.

Toate s-au petrecut programatic, dar, pe la sfârşite, Eminescu s-a supărat pe prefectul Orest Renei, care, la această serbare, împlinea funcţia de comisar al guvernului. Eminescu mi-a spus că Renei s-a opus la intenţiunea multor oaspeţi de a ţine discursuri libere şi neanunţate de cu vreme şi că Slavici, în urma intenţiunii comisarului, a fost silit să nu admită mai multe cuvântări şi să declare, mai repede decât ar fi dorit, serbarea oficială de închisă.

După-amiază, au plecat cei mai mulţi oaspeţi şi au fost petrecuţi cu aceeaşi pompă ca la sosire.

În această noapte, am aflat loc de mas în chiliile mănăstireşti.

A treia zi, am fost invitaţi în beciul mănăstiresc, vechi ca şi mănăstirea, să gustăm vinurile mănăstirii şi să facem un mic dejun. Era şi Eminescu de faţă. Îşi poate fiecare închipui cât de impresionaţi eram, când ne văzurăm în pivniţa aceasta, sub nişte bolţi minunate şi atât de bine conservate ca şi când ar fi fost nu de mult zidite. Am dejunat cu toţii şi egumenul mănăstirii, Arcadie Ciupercovici, ne-a dat să gustăm din toate butoaiele ce erau acolo, până ne-a oprit la un minunat vin de Nicoreşti. Am petrecut mult timp acolo, până am fost poftiţi la masă, la egumen. Aici, a urmat, apoi, toast după toast, recapitulându-se cursul serbării şi impresiile câştigate de fiecare.

Eminescu a ascultat, mult timp, aceste cuvântări, dar când se servi cafeaua neagră, se retrase într-o odaie laterală. Eu mă aşezai lângă dânsul, ş-acuma Eminescu, sorbind din cafeaua neagră şi fumând din tutunul bun, ce ni se puse la dispoziţie, era foarte mulţumit. Îşi spuse şi el impresiile sale de la serbare, dar liniştit, fără exagerări, fără a lăuda şi fără a mustra. Zise că serbarea, în total considerată, a reuşit foarte bine şi că comitetul are cauză să se mândrească cu acest rezultat. A avut serbarea şi defecte parţiale, dar acestea nu s-au putut înlătura, când într-un sat mic, ca Putna, ai să adăposteşti şi să ospătezi mai multe mii de oameni. Cel mai important lucru pentru Eminescu era, însă, rezultatul moral al serbării. Se va ridica – aşa argumenta el – se va ridica simţul naţional, aproape adormit până acum, şi va lua alt avânt, iar studenţii ce au sosit din toate părţile şi au făcut cunoştinţă şi legături de prietenie între dânşii

vor lua cu sine impresii neşterse şi vor fi, pe vremuri, propagatorii cei mai zeloşi ai ideii că, lucrând uniţi şi conduşi de acelaşi ideal, vor contribui la deşteptarea şi mărirea neamului lor în provinciile de unde se trag. A luat şi atâta amar de inteligenţă parte la serbare, tot bărbaţi marcanţi, din toate ţările locuite de români. Şi ei s-au cunoscut mai de aproape; şi între dânşii a urmat un schimb de vederi; şi ei s-au apropiat în simţirile lor unii de alţii, şi nu se poate ca acest fapt să nu influenţeze activitatea lor publică şi să nu aibă urmări binefăcătoare pentru neamul întreg. Studenţi, popor şi inteligenţă au văzut, au simţit şi au înţeles, cu toţii, că hotarele nu pot împiedica manifestările entuziaste ale unui popor pentru o idee, pe care a urmărit-o şi serbarea de la Putna. Deşi despărţiţi prin hotare politice, toţi ştiu că sunt unul şi acelaşi neam, şi această convingere va mări puterea lor de rezistenţă şi îi va oţeli în lupta pentru neam, lege şi ţară.

Ion GRĂMADĂ:

Serbarea de la Putna

În anul 1870, se împlineau 400 de ani de la sfinţirea – nu de la zidirea – mănăstirii Putna, lăcaşul de odihnă al Marelui Ştefan Vodă, şi, de aceea, tinerimea română de la Universitatea din Viena crezu de cuviinţă să serbeze această aniversare într-un mod demn, printr-o manifestaţie naţională.

Nu se ştie cu siguranţă cine a fost autorul acestei idei măreţe. Domnul Ioan Slavici zice (în *Convorbiri literare*, 1903, Nr.10, pag. 928) că un student, Constantin Aronovici, mai târziu – doctor în Botoşani, ar fi dat ideea serbării; domnul T.V. Stefanelli susţine (în *Junimea literară*, 1909, Nr. 1 şi 8, pag. 928) că ideea a pornit de la Mihai Eminescu, care o va fi comunicat, mai întâi, prietenilor săi intimi, până ce aceştia s-au familiarizat cu ea. Contra acestei aserţiuni vorbeşte însuşi Eminescu, în scrisoarea adresată lui Dumitru Brătianu: „atunci trebuie să constatăm tocmai noi, aranjatorii serbării, cum că meritul acesta, eroismul acestei idei nu ni se cuvine nouă”, iar la sfârşit, pe pagina următoare, adaugă: „nu pentru noi, a cărora nu-i nici ideea, nici condiţiunile de realizare” (M. Eminescu, *Scrieri politice şi literare*, pp. 416 şi 417).

„Eminescu n-a fost între iniţiatorii serbării, dar ideea congresului (studenţesc) de la el a pornit şi serbarea nu s-ar fi făcut, dacă el n-ar fi stăruit ca ea să se facă cu orice preţ pentru ca congresul să fie cu putinţa” (I. Slavici, op. cit, pag. 924).

Tinerimea academică română din Viena, luând, pe de o parte, în considerare faptul că erau două societăţi româneşti în acelaşi oraş, iar pe de altă parte, nefiindu-le permis acestor societăţi să se ocupe cu politica – şi serbarea de la Putna a fost doar, în felul ei, o manifestaţie politică! – a

ales un comitet central pentru acea serbare proiectată.

În jurnalul „Traian" (Bucureşti, 10 Ianuarie 1870, pag. 11) al lui Hasdeu, se află un apel al acestui comitet central, adresat studenţilor români de la toate universităţile din lume, invitându-i să ia parte la serbarea de la Putna, despre care se credea, cu drept cuvânt, că „va face chiar epocă în viaţa română". Acest apel a fost iscălit, în numele comitetului provizoriu, de către studentul în legi Petru Pitey, în calitate de preşedinte, de candidatul de profesor George Băleanu, care era secretar, şi de Emil Cosabust. Acestui apel i s-a alăturat şi un proiect amănunţit al întregii serbări, care avea să se aranjeze în 15/27 August, în ziua de Sfânta Măria, când se serbează, la Putna, hramul bisericii şi se adună, în toţi anii, foarte multă lume de prin satele dinprejur.

Preşedinte al acestui comitet central a fost ales, mai târziu, domnul profesor Nicolae Teclu, iar secretarului Băleanu i-a urmat în funcţie Ieronim G. Bariţiu. Acest comitet ţinea şedinţe în fiecare Joi şi discuta după un regulament special, întocmit anume pentru acest scop. Deocamdată, se luă dispoziţia ca banii ce aveau să se adune să i se trimită domnului Teclu.

Punându-se comitetul central în înţelegere cu studenţii români din celelalte centre universitare, s-au format comitete-filiale la Bucureşti, la Iaşi, la Graz, la Paris, la Pesta, la Berlin, la Lipsca, la Liege etc. şi s-au pornit agitaţiunile prin presă şi prin întruniri publice.

Un frumos şi călduros apel – scris, probabil, de Eminescu – fu trimis de tinerimea română din Viena către toate jurnalele:

„Nu junimea română academică a produs ideea serbării; ea purcede din conştiinţa naţională română. Naţiunea română voieşte cultură şi cultura ei trebuie să fie una, omogenă de la Prut la Someş, omogenă în sânul Carpaţilor cărunţi şi pe malurile Dunării bătrâne".

Publicul a primit ideea cu însufleţire şi, în scurt timp, comitetul central din Viena a adunat peste 10.000 de coroane pentru cheltuielile serbării (I. Slavici, op.cit., pag. 929).

Comitetul trimise la Putna o delegaţie de 5 membri, cu un preşedinte, un casier şi un secretar. Delegaţia aceasta trebuia să îngrijească de zidirea unui portic festiv, de trăsuri pentru transportarea oaspeţilor şi de locuinţele necesare.

La Viena, se cumpără, cu o parte din banii procuraţi (2.936 coroane), o urnă de argint, un foarte frumos obiect de artă. Urna aceasta avea să fie aşezată pe mormântul marelui erou şi purta următoarea inscripţie:

EROULUI. ÎNVINGĂTORULUI. APĂRĂTORULUI EXISTENŢEI ROMÂNE. SCUTULUI CREŞTINĂTĂŢII. LUI ŞTEFAN CEL MARE ŞI BUN. JUNIMEA ROMÂNĂ ACADEMICĂ, anul MDCCCLXX”.

„Urna trebuia să fie învelită într-o flamură de mătase tricoloră, care avea să atârne de pe mormânt, până jos (I. Slavici, pag. 929). Era vorba să se bată şi o medalie comemorativă.

Restul banilor adunaţi a fost depus la o cassă de păstrare. Pentru deplina siguranţă, libretul de la cassa de păstrare a fost încredinţat cassei de bancă Zehetbauer şi Mureşanu, ca să-l ţină în cassa de fier. Jucând la bursă pe hârtii franceze, acesta bancă şi-a pierdut toată averea, împreună cu libretul ce i se încredinţase (I. Slavici, pag. 932, şi T.V. Stefanelli, pag.136).

Zehetbauer, fiind interogat la tribunal, a mărturisit că nu mai are acel libret şi că negustorul Leopold Bauer – în mâna căruia Dumnezeu ştie cum a ajuns libretul – l-a pus amanet pentru suma de 2.000 coroane. Bauer, la rândul său, declară că l-a înapoiat lui Zehetbauer; oricum, 5.000 de coroane, avere românească, au rămas pierdute până azi.

Mureşeanu şi cu Perlea, care erau implicaţi în afacerea aceasta, fugiră în România, scăpând de urmăririle parchetului. În zadar s-a obligat familia Mureşeanu că are să plătească, în rate, suma amintită, cedată „României June” de către comitetul central; banii au rămas pierduţi pentru totdeauna.

Era mare fierbere între studenţi, cu atât mai mult că tocmai o firmă românească a trebuit să producă o decepţie aşa de amară.

„Se institui o comisiune de anchetă, care avea să cerceteze afacerea şi să stabilească responsabilităţi. Când această comisiune veni să raporteze, toată studenţimea era adunată în o sală mare a Universităţii. Raportor al acestei comisiuni era Ioan Slavici. Cea mai mare tăcere

domnea în sală, când începu Slavici să citească raportul său, desfăşurând toate fazele afacerii şi rezultatul la care a ajuns comisia de anchetă. Concluzia acestui raport era că, faţă de împrejurările date şi având în vedere că nu s-a putut da de urma lui Perlea şi Mureşianu, iar depunătorii având cea mai bună credinţă pentru sine, nu se poate face nimica. După citirea raportului, a urmat o discuţiune foarte animată, pro şi contra, dar în sfârşit concluziile convingătoare ale raportului au fost primite" (T.V. Stefanelli, pag.139).

Tot în acel an 1870, izbucni, din nefericire, şi războiul franco-prusian, din care pricină comitetul central fu silit să amâne serbarea. A venit, însă, o scrisoare de încurajare de la B. P. Hasdeu, preşedintele „Societăţii Românismului" din Bucureşti, care a dăruit, totodată, şi 100 franci.

Era puţină speranţă.

O adresă a comitetului central, din 5 Iulie 1870, către delegaţia trimisă în Bucovina, conţinea următoarele motivări ca să nu se facă serbarea:

1. Situaţia politică internă din acel an era nefavorabilă scopului serbării.

2. Ca o consecinţă a războiului franco-prusian, şi Austria făcea pregătiri de război.

3. Situaţia politică a întregii Europe era critică; mulţi studenţi români de pe la şcoli străine nu puteau, din acea cauză, să ia parte la serbare, care ar fi avut, apoi, un rezultat slab. Delegaţia era rugată să sisteze orice acţiune şi să ridice orice angajament în privinţa serbării.

La 12 Noiembrie 1870, într-o adunare generală a comitetului central, se alese un juriu care avea să cerceteze, pe de o parte, întreaga activitate a comitetului central, pe de alta – să aplaneze conflictul izbucnit în mijlocul comitetului. Preşedinte al juriului era Vasile Bumbac, secretar – Ilie Luţă, iar raportor – Ioan Slavici. După ce ţinură vreo zece şedinţe, se ajunse la următorul rezultat, expus, aici, pe scurt:

1. În comitetul central, cancelaria era în neordine.

2. Membrii comitetului nu se înţelegeau între dânşii, deoarece paragrafele regulamentului de discuţie se contraziceau.

3. Comitetul central, dacă a şi rămas după vacanţe în Viena, a

fost îndreptăţit să o facă şi, de aceea, nu i se putea aduce vreo învinuire.

În aşteptarea unor vremi mai liniştite, serbarea a fost, deci, amânată pentru anul viitor, 1871. Cu toate că, în anul acesta, cele două societăţi academice române din Viena s-au împreunat într-o singură societate, cu numele „România Jună”, totuşi, a fost menţinut şi mai departe „comitetul central pentru serbarea de la Putna”, ai cărui membri făceau, aproape toţi, parte din „România Jună”, căreia nu-i era permis să se ocupe „oficios” cu acte de însemnătate politică, cum a fost serbarea proiectată.

Serbarea a fost, deci, aranjată de studenţimea română din Viena, cu concursul celorlalte centre universitare şi nu de „România Jună”, în mod oficial, căci ea însăşi a fost invitată să trimită reprezentanţi la serbare şi la congresul studenţesc de la Putna (actul societăţii Nr. 309). De frica poliţiei, „România Jună” a fost nevoită să facă serbarea aceasta sub o firmă străină. (Slavici, pp. 928-929).

Din cauza aceasta, poate, domnul Pamfil Dan, casierul comitetului central, spune, în şedinţa „României June” din 17 Mai 1873, că raportul detailat despre serbarea de la Putna are să-l dea publicului, şi nu societăţii „România Jună”, care a primit pe nedrept (?) actele referitoare la acea serbare. Cele mai multe dintrînsele se aflau la domnia sa, dar, în 1904, când s-a serbat, la Putna, aniversarea a 400 de ani de la moartea lui Ştefan cel Mare, domnul Dan i-a predat preşedintelui de atunci al societăţii, Dr. Mihai A. Popovici, care a vorbit în numele „României June” la serbarea de la Putna din 1904, toate actele amintite, ca să le întrebuinţeze în folosul „României June”, în a cărei arhivă se păstrează şi acum.

În 5/17 Iunie 1871, domnii Vasile Bumbac şi Pamfil Dan, primul fiind, la început, vicepreşedinte, mai târziu – preşedinte, iar al doilea – casier al comitetului central, făcură un nou apel călduros către Românii de pretutindeni, cerându-le sprijinul şi emiţând noi liste de subscripţii pentru serbarea de la Putna, care a fost statornicită definitiv pe ziua de 15/27 August 1871. Şi la acest nou apel al comitetului central publicul răspunse cu mari şi generoase jertfe de bani. în urma ambelor apeluri, au dăruit pentru serbare:

comuna **Iaşi** – 1.000 franci,

Fălticeni – 300,
Bacău – 500,
judeţul **Suceava** – 300,
oraşul **Botoşani** – 500,
Roman – 300,
Bârlad – 500,
Piatra Neamţ – 200 şi
Bucureşti – 500 de franci.

După cum vedem, cea mai darnică şi mai generoasă a fost Moldova lui Ştefan cel Mare!

„În timp de vreo două săptămâni, am ajuns să avem peste 2.000 de florini şi aproape 14.000 lei, bani încă neprimiţi, dar pe deplin asiguraţi, şi listele circulau înainte” (Slavici, pag. 936).

Vasile Alecsandri a fost rugat să scrie un imn ocazional, iar Flechtenmacher şi Caudella, să facă melodia pentru acest imn.

Alecsandri a compus două poezii: „Imn religios”, care începe aşa: „Etern, Atotputernic, o! Creator sublime” etc., şi „Imn lui Ştefan cel Mare”: „La poalele Carpaţilor / Sub vechiul tău mormânt” etc.

„Comitetul central hotărâse ca discursul festiv să fie ţinut de un student şi ca manuscriptele acestui discurs să-i fie trimise lui Alecsandri. Noi ne-am sfiit a ne face judecători colegii noştri şi am rugat, mai întâi, pe V. Alecsandri, apoi, după sfatul lui, pe domnii Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi şi Vasile Pogor să examineze împreună manuscriptele şi să facă alegerea” (Slavici, pag. 936).

La o şedinţă a comitetului central, Ioniţă Bumbac nu era mulţumit că li s-a încredinţat cenzurarea vorbirilor festive lui Alecsandri şi Pogor, dar, mai ales, domnului Titu Maiorescu. Nemulţumirea aceasta era numai începutul unei campanii înscenate în contra lui Eminescu, Ştefurea, a domnilor Slavici, Chibici şi alţii, care erau aderenţi ai curentului junimist. După serbare, nemulţumirea a izbucnit în toată forma.

Cel care a ţinut, la Putna, oraţia festivă, apărută, mai pe urmă, în broşură, a fost domnul Alexandru D. Xenopol, student la Berlin. Domnia sa şi domnul Maiorescu erau de părere ca, cu ocazia acestei serbări, să se retipărească şi panegiricul lui Ştefan cel Mare, scris de un „necunoscut”,

care necunoscut e arhimandritul Vartolomei Măzăreanul, de la Putna.

În vremea aceasta, lumea românească, mai ales damele române, voia să-i dea acestei serbări o strălucire şi o pompă demnă de un eveniment aşa de mare.

„Femeile din Bucureşti şi cele din Cernăuţi aveau să trimită la Putna câte un epitaf, lucrat în fir pe catifea, iar deputaţiunile aduceau fiecare câte un steag cu inscripţiuni votive. Doamna general Haralambie, născută Magheru, comandase, pentru Oltenia, un preţios prapor, în care pictorul Bucescu pictase portretul marelui erou, copiat după cel din Putna" (Slavici, pag. 929).

Inscripţia de pe steag era următoarea: „Cultura e mărirea popoarelor", iar în vârful lăncii avea să figureze vulturul cu crucea în cioc. Redacţia „Curierului" din Iaşi a luat asupra-şi colecta pentru un steag din partea damelor române din Iaşi, iar altă colectă a făcut-o „Şcoala de Belle Arte".

Toată această însufleţire şi dragoste de jertfă era să fie zădărnicită de guvernul austriac, care, atât la Viena, cât şi în Cernăuţi, căuta să pună, cu orice preţ, piedici serbării, care numai cu mare greutate a fost încuviinţată (Slavici, pag. 927).

Preşedintele „României June", domnul Slavici, ajuns, la urmă, şi preşedinte al comitetului central, plecă la Cernăuţi, unde-l aşteptau alte deziluzii. Fruntaşii bucovineni îl sfătuiau să renunţe la ideea serbării sau, cel puţin, să depună urna pe mormânt fără steaguri, fără pompă şi fără discursuri.

Ei „se temeau ca nu cumva să fie suspiţionaţi de neîmblânziţii adversari ai Românilor, ca nu cumva aceştia să dea serbării un caracter politic şi ostil împărăţiei, şi apoi să-i descrie şi să-i înnegrească în toate părţile ca element turbulent şi nestatornic, în care nu te-ai putea încrede cu siguranţă. Tinerii, însă, răzimaţi pe drepturile şi libertăţile garantate lor prin Constituţiunea Imperială... ziceau că numai nişte suflete drăceşti şi numai nişte duşmani neîmpăcaţi ar putea să vorbească rău de Români, când aceştia îşi aduc aminte de faptele memorabile ale strămoşilor lor glorioşi şi caută să le sărbătorească după cuviinţă...

Această argumentare păru bătrânilor conducători prea idealistă, puţin practică, şi de aceea ziseră tinerilor: „Noi nu ne putem pune în

fruntea acestei mişcări, dar voi faceţi ce vă zice inima, numai să nu esageraţi, ci să fiţi circumspecţi şi prudenţi! Noi vă vom urma pe de departe şi vom veghia”...

În urma acestei declarări bătrâneşti, puţini tineri din ţară şi cei de pe la studiile lor universitare din Viena căutară mai întâi să se pună în conţelegere cu egumenul mănăstirii, Arcadi Ciupercovici, căci de la primirea sau respingerea acestuia atârna totul. Cu altă ocasiune, egumenul arătă multă înţelepciune. El zise: „Mănăstirea e locaş dumnezeesc. Eu, ca preut şi ca egumen, sunt dătoriu să-mi aduc aminte, în rugăciunile mele, precum de urzitorul mănăstirii, aşa şi de locaş şi de toţi aceia carii cu simţăminte cucernece şi cu credinţă creştinească se apropie de el şi întră într'însul. Mănăstirea, ca şi fiecare altă biserică, sărbătoreşte în fiecare an pre patron şi se roagă pentru ctitorii şi binefăcătorii săi. Cu atât mai vârtos va face aceasta acum, când se împlinesc patru sute de ani dela sinţirea mănăstirii. Dacă domniea voastră, ca Români şi ca creştini, doriţi şi voiţi să contribuiţi la splendoarea acestei serbări religioase şi bisericeşti cu invitarea creştinilor de pretutindenea la participare, şi cu aranjarea festivalului de primire, nu puteţi decât să-mi fiţi bineveniţi”.” (Dr. I. G. Sbiera, *Familia Sbiera*, Cernăuţi 1899, pag.257).

Mihail Kogălniceanu, care încă luase parte la serbare, văzând că fruntaşii politici ai Românilor bucovineni lipsesc de la serbare, spuse, plin de amărăciune, că o astfel de abţinere nejustificată are s-o biciuiască amarnic prin foile publice din România şi, numai în urma rugăminţilor fierbinţi ale domnului profesor I. G. Sbiera, renunţă la acest gând. (Sbiera, pag. 257).

Fără Bucovineni, însă, nu se putea face serbarea şi, de aceea, comitetul aranjator era foarte mulţumit de sprijinul fericiţilor mitropoliţi ai Bucovinei, Silvestru Morariu şi Arcadie Ciupercovici, primul fiind, pe atunci, preot şi membru în consistoriu, iar al doilea – egumen al mănăstirii Putna. De la aceştia, tinerii studenţi au primit toată încurajarea şi tot sprijinul. Meritul exclusiv al aranjării serbării îi revine, însă, comitetului aranjator, mai ales lui Vasile Morariu, Ilie Luţă, Grobovschi, Cocinschi, Eminescu, domnilor Şt. Ciurcu, Slavici, T. V. Stefanelli şi Pamfil Dan, care, în calitate de casier conştiincios şi corect, era sufletul întregii mişcări pornite pentru realizarea acelei idei măreţe.

Nu voi descrie pe larg toate amănuntele pregătirilor făcute, nici stăruinţa de fier a celor opt tineri, nici munca şi jertfa, suferinţele şi deziluziile lor, precum nici întreaga serbare de la Putna, pe care au povestit-o aşa de frumos şi de amănunţit domnul Ioan Slavici, în „Convorbiri literare”, anii 1903 şi 1904, şi domnul T. V. Stefanelli, în „Junimea literară” din 1909.

Pe rând, soseau deputaţiunile studenţilor români din alte centre universitare, veneau zi şi noapte oaspeţi din Bucovina, din Ungaria şi din România, între aceştia – Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, pe care l-am amintit, etc., încât nu mai găseai loc în chilii şi în sat pentru adăpost şi, de aceea, de cu bună vreme, un portic încăpător a fost clădit pentru acest scop.

„Sosi memorabila zi a serbării – 15/27 August – o zi minunată, care a favorizat ceremonia deschiderii serbării. În porticul festiv, ridicat aproape de mănăstire, Ioan Slavici, ca prezident al comitetului organizator, rosti, în faţa publicului, cuvântul de deschidere, apoi se formă convoiul care plecă în lungă procesiune spre mănăstire. În frunte mergeau membrii comitetului, învestiţi cu late eşarfe tricolore. Ei purtau urna de argint şi două minunate văluri de catifea roşie şi albastră, cu măestre cusuturi în fir de aur, lucrate – una de damele române din Bucovina, iar alta de cele din România. Aceste daruri aveau să se depună pe mormântul eroului sărbătorit. Era impresionantă această mulţime, compusă din inteligenţă şi popor, care, încet şi tăcut, înainta pios spre locaşul unde se odihneau osămintele marelui Domn...

Se ţinură, apoi, cuvântările, se depuseră darurile pe mormânt, apoi urmă solemna închinare a delegaţiunilor şi a altor credincioşi, înaintea mormântului. Moment înălţător, care ne transporta şi ne umplea de tainice fioruri, nesimţite până atuncia. Această însufleţire a ajuns însă la culme când colonelul Boteanu, în mare ţinută, păşi înaintea mormântului şi ţinu o scurtă cuvântare în memoria aceluia ce se odihneşte, aici, de peste trei secole, dar al cărui geniu veghiază şi azi asupra scumpului său popor. Iar când, apoi, îşi plecă Boteanu genunchii înaintea mormântului, când îşi descinse centironul de aur de la brâu şi-l depuse pe mormânt, rostind cu adâncă emoţiune cuvintele că în numele oştirii române îl depune, în semn de admirare şi pioasă veneraţiune, pe mormântul marelui căpitan

şi cârmuitor de lupte, atuncea pare că trecu un fior prin cei de faţă şi toţi erau aşa de emoţionaţi încât vedeai că fără voie li se furişară lacrímele în ochi” (Stefanelli, *Junimea literară*, 1909, Nr. 7 şi 8, pag. 138).

La masa din portic, cu 1.600 de tacâmuri, domnul A. D. Xenopol ţinu cuvântare festivă, iar după-amiază se întinse, în ograda mănăstirii, hora mare, la care a cântat, spre sfârşit, marele componist Ciprian Porumbescu. Era atâta lume românească prinsă în horă şi atât de variată, încât, cu drept cuvânt, Ciprian a putut să-i spună tatălui său, care stătea deoparte:

– Tată... am cântat Daciei întregi!

După serbare, a rămas un deficit de 80 galbeni, pentru acoperirea căruia au fost lipite în sat şi pe zidurile mănăstirii Putna afişe cu un apel către oaspeţi, iscălit de domnii Slavici şi Xenopol. Plusul de bani adunaţi a fost trecut societăţii „România Jună”, căreia i s-a dat dreptul să pretindă banii care îi datora cassa de schimb Zehetbauer şi Mureşanu.

Comitetul central îşi pusese în gând să scoată o broşură despre serbare şi e păcat că n-a scos-o, căci atunci am avea de unde lua date cu mult mai sigure şi mai amănunţite despre acel eveniment însemnat.

Darurile făcute, atunci, mormântului din Putna, din partea studenţilor şi a celuilalt public român, au fost în preţ de 9.874 coroane.

„Un pumn de grăunţe”, zice Steinthal, „nu poate să ajungă pentru a coace o pâine; dar, presurându-le ca seminţe pe un câmp roditor, ele vor încolţi însutit şi vor da o îmbelşugată hrană”.

Aşa-i şi cu această sublimă idee a serbării: a încolţit, Dumnezeu ştie în mintea cărui tânăr, şi ideea a cuprins, mai întâi, minţile prietenilor acestuia, ca, apoi, de la Viena, să se răspândească în largul pământului românesc, să încălzească inimile tuturor Românilor, ce trăiau despărţiţi prin graniţe nefireşti, şi să-i adune din patru unghiuri într-un grandios pelerinaj la mormântul marelui erou ce odihneşte într-o ţară înstrăinată.

Atunci, cu ocazia serbării de la Putna, s-a afirmat, pentru prima dată cu mult mai multă tărie, faptul că neamul românesc de pretutindeni – fie el sub orice stăpânire – are un trecut comun de glorie şi de suferinţi, dar, mai ales, un viitor comun, plin de speranţe îndreptăţite. Urmările acestei serbări, care i-au asigurat „României June”, pentru totdeauna, vaza în faţa lumii româneşti, au fost incalculabile pentru întărirea conştiinţei naţionale.

Cuprins